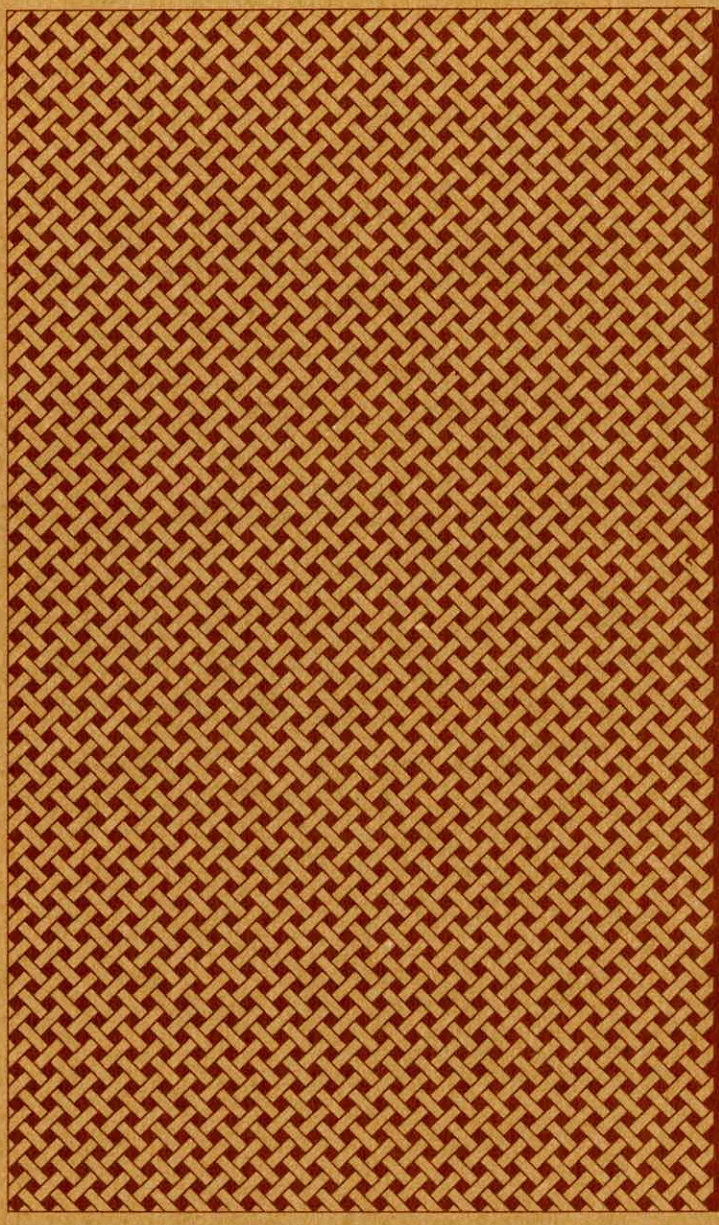
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1995
1

A tartalomból:

A könyvtár nem ellentéte az elektronikus könyvtárnak

Gondolatok a könyvtárközi kölcsönzésről

Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Megyei könyvtári híradók - ESZEK Könyvtári Híradó a MAKSZAB-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program min. 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft**. Az **aktualizálást** lemezen vagy az IIF "PETRA" szolgáltatás útján szállítjuk negyedévenként. Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Kovács Emőke

Főszerkesztő-helyettes:
Kovács Katalin

Szerkesztők:
Feimer Ágnes
(Külföldi folyóirat-figyelő)
Kovács Katalin
(Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle)
Novák István
(Külföldi folyóirat-figyelő)

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota
F épület 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244Kon@ella.hu

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 180.- Ft
Éves előfizetési díj: 700.- Ft
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: az OSZK KMK
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 22 A/5 ív terjedelemben
Munkaszám: 95.107

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
5. (41.) ÉVFOLYAM
1995. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts
Inhaltsangaben 6

A könyvtár nem ellentéte az elektronikus könyvtárnak.
Válasz Bakonyi Gézának 13
OSZK Fejlesztési Osztály

Gondolatok a könyvtárközi kölcsönzésről 20
RÁDY Ferenc

Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szakkönyvtár 23
RÁCZ Ágnes

A megyei híradók a Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájában 36
FEIMER Ágnes

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Könyvtári Híradóban.
Könyvtári Híradó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 43
JÁVORI Ferencné

Fészek nélkül. ***Esettanulmány*** 47
PÉTERFI Rita

Az ötéves debreceni informatikus-könyvtáros képzés egy
volt hallgató szemével 58
SZALONTAI Zita

A százéves Római Magyar Akadémia Fraknói-könyvtárának
viszontagságai 67
TULOK Magdolna

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Az Európai Tudományos Könyvtárak Társulásának munkája a retrospektív katalogizálás terén (Consortium of European Research Libraries, CERL) 75
SMETHURST, Michael (Ford., töm.: W. Salgó Ágnes)

A Deutsches Bibliotheksinstitut (Német Könyvtári Intézet) működése és szolgáltatásai 80
DOBÓ Katalin

Könyvtár- és információtudomány: két paradigma 93
MIKSA, Francis L. (Ford., töm.: M. Fülöp Géza)

Kulturális lehetőségek a New York-i közkönyvtárban 99
DEBRECZENI Zsuzsanna

Könyvszemle

Az első magyar helyismereti tankönyv, a bibliográfus szemével
BÉNYEI Miklós: Helyismereti tevékenység a könyvtárakban 103
(Ism.: Lisztes László)

Navigáció a hálózaton
BAKONYI Géza – DRÓTOS László – KOKAS Károly: Navigáció a hálózaton. Információforrások a számítógépes hálózatokon 107
(Ism.: Koltay Tibor)

Internet-kalauz németül (jobban) tudóknak
MAIER, Gunther – WILDBERGER, Andreas: In 8 Sekunden um die Welt. Kommunikation über das Internet 110
(Ism.: Koltay Tibor)

Szponzorálás a közművelődési könyvtárakban
Sponsorship in libraries. ed. Aslib 111
(Ism.: Szabó Eszter)

„És mi valamiféle új minőségbe csapunk át..." Egy kötetnyi cikk és tanulmány a közművelődési könyvtári állományok jövőjéről, jelenéről és múltjáról
Bibliotečnye fondy v kontekste obšestvennogo prepustrojtsva. Sost. D. V. Evseev 118
(Ism.: FutalaTibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	**121**
Könyvtár- és tájékoztatásügy	**123**
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	**137**
Munkafolyamatok és szolgáltatások	**140**
Tájékoztatási rendszerek	**160**
Vezetés, irányítás	**162**
Felhasználók és használat	**170**
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	**173**
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	**179**
Kapcsolódó területek	**183**

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

A szám szerzői, közreműködői: BERKE Barnabásné (OSZK), DEBRECZENI Zsuzsanna (Hajós Alfréd Ált. Iskola, Gödöllő), DOBÓ Katalin (OSZK), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FEIMER Ágnes (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), FÜLÖP Géza, M. (informatikus szakíró, Marosvásárhely), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), JÁVORI Ferencné (OSZK KMK), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára), KOVÁCS Emőke (OSZK KMK), KOVÁCS Katalin (OSZK KMK), LISZTES László (ny. könyvtárigazgató, Kecskemét), MIKSA, Francis L. (Graduate School of Library and Information Science, The University of Texas, Austin), MIKULÁS Gábor (Kecskeméti Tanítóképző Intézet Könyvtára, Kecskemét), MOHOR Jenő (ELTE BTK, Központi Könyvtár), NAGY Attila (OSZK KMK), NOVÁK István (OSZK KMK), ORBÁN Éva (OSZK KMK), PÉTERFI Rita (OSZK KMK), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), RÁDY Ferenc (OSZK), SALGÓ Ágnes, W. (OSZK), SMETHURST, Michael (British Library, a CERL elnöke), SZABÓ Eszter (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), SZALONTAI Zita (Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. Műszaki Dokumentációs Osztály és Könyvtár, Bp.), TULOK Magdolna (ny. könyvtáros, Bp.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

There is no contradiction between „library" and „electronic library". Reply to Géza Bakonyi's article (published in Könyvtári Figyelő, 1994. no.4.)

National Széchényi Library, Development Department

Networking is a new challange for libraries. Besides financial constraints it is also very difficult to establish adequate cooperation among libraries. Systems development specialists are familiar with their own fields and are often unaware of one another's problems. The thoughtful study of Géza Bakonyi is debated mainly with respect to the HUNMARC data exchange format. (13-19)

Thoughts on interlending

RÁDY Ferenc

National and international interlibrary lending is regulated by the Departmental Order 19/1981. (XII.8.) that considers this service a basic one, and appoints the National Széchényi Library to be its centre. Some of the regulations of the order in force have become obsolete. For example, ceasing the currency limits have made the enumeration of libraries with right for international interlibrary lending meaningless. The rejection of lending the originals also requires regulations. Libraries are counter-interested in the lending of originals. However, the most significant issue is that of fees and the related practical problems. The order mentions fees only in relation to the provision of copies, and the only cost occurring in it is that of the transportation of original library materials. The fees for international lending are also fundamental problems. The article shows how different the practices of various countries are in this respect, and also with regard to the methods of payment. (pp. 20-22)

The 45-year-old Special Library for Library Science on new paths

RÁCZ Ágnes

The Special Library for Library Science of the National Széchényi Library, Centre for Library Science and Methodology, a national special library and documentation centre, was 45 years old in 1994. Already at the time of its founding documentation in library science belonged to its main goals, the tools of which (bibliographies, abstracting journals, bibliographic databases) have undergone great changes since the beginning. Today there are three branches of bibliographic information: a database, an abstracting journal and an accession list of pertinent foreign literature, a database and a current national bibliography of domestic literature, and a database and a selective bibliography of foreign literature related to Hungary. This extensive documentation is based on the rich collection of the special library that consists not only of books and periodicals, but also of various non-book or non-print materials organised into special collections. The library is an Eastern-European clearing house of IFLA. Computerisation aids processing: the library has been using the computer for various purposes since 1986, and is just about

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

to install an integrated library system. Besides processing and information services, factual data banks are also being developed. The major Hungarian journal in the field of librarianship, Könyvtári Figyelő, is also edited here. The library is open for students of library and information science as well as practising librarians, researchers and lecturers. (pp. 23-35)

County library couriers in MAKSZAB, „A magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiája" (Bibliography of Hungarian library literature)

FEIMER Ágnes

Besides national library journals, couriers, newsletters of county libraries are also issued in Hungary which constitute an important part of the database of the current bibliography, MAKSZAB. Couriers appear 2-3 times annually edited by county libraries. Professional journals, newsletters including studies are periodicals issued beside or instead of the former ones, and are significant mainly due to the novelty of their news. A number of county couriers have ceased for the past few years without any successors, and the ones remaining struggle for their survival, and amalgamated issues are frequent. The article attempts to analyse the content of these journals, and to find their position in national library literature. County library couriers are supposed to describe librarianship in the county, however, there are many studies worth nationwide attention in them. The journals deal less and less with village libraries most sensitive to the negative impacts of economic and social changes, the ones that required methodological aid also through these journals the most. Libraries other than public libraries working in the county, the training of librarians, the relation between the university and the county library, etc. would also deserve more attention in the county library couriers. It is positive that almost all the news deal with the history of the libraries of the county, helping national research in the field of library history. The article provides some ideas to be tackled, and stands for the existence and necessity of these journals. (pp. 36-42)

The Metropolitan Ervin Szabó Library in Könyvtári Híradó (Library Courier), and Könyvtári Híradó in the Metropolitan Ervin Szabó Library

JÁVORI Ferencné

The Metropolitan Ervin Szabó Library and its network is responsible for the public library provision of the inhabitants of Budapest. Könyvtári Híradó (Library Courier) serves the internal professional information of the staff of the Metropolitan Library. The survey analyses articles that appeared between 1989 and 1993 from the point of view of their contents. The process of a democratic transition had also started in Hungary in the given period. Political and social changes had an impact on librarianship, and the difficulties (such as organisational changes in the central library and the network, restricted financial resources, introduction of a number of varied ways for raising funds, preparation for computerised processing, the consequences of the new civil servant act on the payroll, waging of employees, etc.) can be felt in the libraries of the network, too. The Courier has the positive feature that new authors appear beside the usual ones, and are allowed to express their views, even their contrary opinion. It is also the peculiarity of the Courier since these professional discussions reflect the present state of librarianship and its administration truly. (pp. 43-46)

Without a nest. A case study

PÉTERFI Rita

Until 1994 the Metropolitan Ervin Szabó Library has run eight double function libraries at schools of housing estates that functioned as school libraries on the one hand, and as public libraries for the communities on the other. These suburban libraries served primarily the students and could not perform their double function perfectly. Due to the budgetary constraints of the Metropolitan Ervin Szabó Library, the maintenance rights of these libraries have been given to the local governments. Depending on the way of transferring the libraries, there are three groups: 1. Some schools simply accepted the decision without any objections. 2. At other schools the library remained a member of the network due to the joint efforts of the local government, the school and civil organisations, and is even offering better provision for the adult population of the community since they received financial aid from the local government. 3. One single library was simply closed down. Those involved tell their opinion and experiences in the case study. (pp. 47-57)

Five years of the training in library informatics in Debrecen through the eyes of an old student

SZALONTAI Zita

A student from among the ones graduating in library informatics first at the Lajos Kossuth University, Debrecen tells her opinion on the training. She considers the course an important element of the graduate training of librarians in Hungary, since it is a non-conventional, more up-to-date form of education. She examines the changing curriculum reflecting modern needs, and compares the new curriculum with the former one, compiled with respect to the experiences of the five years. Comparison is made with the curriculum of the postgraduate training of information experts at the Lóránd Eötvös University, Budapest, which is an example of teaching practical knowledge. She also mentions the conference held in Debrecen in October, 1994 under the title „State and trends of the training of librarians in Hungary". The conference was organised because full time training in library informatics was introduced at the Lajos Kossuth University for the first time in Hungary. The employment rate of the first students graduating, and the appearance of students in various professional forums show that the training was successful. (pp. 58-62)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Recommendations of the conference „State and trends of the training of librarians in Hungary"
(pp. 63-66)

Vicissitudes of the one-hundred-year-old Fraknói Library of the Hungarian Academy of Rome
TULOK Magdolna

The foundations of the library of the Hungarian institute working in Rome were laid by Vilmos Fraknói 100 years ago with 4-5000 volumes from his library containing precious rare books as well. The organisation and listing of the collection of the institute was started in 1914, though it could not work for a long time, due to World War I. It was first in 1924 that students were received on scholarships. The institute moved to its present headquarters in 1928, and it was then that its name was changed to Hungarian Academy in Rome. The collection of the library consists basically of books in the humanities. The conception of Fraknói could not be carried on after World War Two in the traditional manner since more and more strict orders came from Budapest, the number of political publications increased, and moreover, some members of the staff were persecuted. The administration of the institute was moved from the Cultural Ministry to the Ministry of Foreign Affairs in 1950. Until 1959 the Academy worked as a unit of the Hungarian Embassy in Rome. The items (incunabula, ancient and rare books) of the collection considered „endangered" were sent back to Budapest. They got partly to the Library of the Hungarian Academy of Sciences, partly to the National Library Centre. However, some of these rarities got lost. Later the library got under the auspices of the Institute of Cultural Relations, and after it has been closed down, it got back to the Cultural Ministry. It was a problem that the collection had not been processed professionally, there was no collection profile defined, it had not been lead by professional librarians, acquisitions had been haphazard, etc. When the National Széchényi Library was asked to supervise the libraries of Hungarian institutes abroad, promising professional work started. During all these years a minor part of the books kept in chests during the reconstruction of the building got wet, and the precious collection part stored downstairs has also been seriously damaged. The aim is to restore the one-time state of the Fraknói Library though the complete recovery of the old library is impossible. The article stands for the preservation of our spiritual heritage. (pp. 67-73)

Abroad

SMETHURST, Michael: On the Consortium of European Research Libraries (CERL).
(Transl. and abstract: W. Salgó Ágnes) (pp. 75-79)

DOBÓ Katalin: The operation and services of the Deutsches Bibliotheksinstitut.
(pp. 80-93)

MIKSA, Francis L.: Library and information science: two paradigms.
(Transl. and abstract: M. Fülöp Géza) (pp. 93-98)

DEBRECZENI Zsuzsanna: Cultural life in the New York Public Library
(pp. 99-101)

Book reviews

The first Hungarian textbook of local history from the bibliographer's point of view
BÉNYEI Miklós: Helyismereti tevékenység a könyvtárakban. (Local history in libraries.)
(Rev.: Lisztes László) (pp. 103-106)

Navigation in the network
BAKONYI Géza - DRÓTOS László - KOKAS Károly: Navigáció a hálózaton. Információforrások a számítógépes hálózatokon. (Navigation in the network. Information resources in the computerised networks.)
(Rev.: Koltay Tibor.) (pp. 107-109)

Internet guide for speakers of German
MAIER, Günther - WILDBERGER, Andreas: In 8 Sekunden um die Welt. Kommunikation über das Internet.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 110-111)

Sponsorship in libraries. (Ed. Aslib)
(Rev.: Szabó Eszter) (pp. 111-117)

„And some new quality is born..." Articles and studies on the future, present and past of public library collections.
Bibliotecnye fondy v kontekste obsestvennogo pereustrojstva. (Sost. D.V.Evseev)
(Rev.: Futala Tibor) (pp. 118-119)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

From foreign journals (Abstracts)

INHALTSANGABEN

Die Bibliothek ist nicht das Gegenteil der elektronischen Bibliothek
Antwort auf den Beitrag von Géza Bakonyi

Nationalbibliothek Széchényi, Gruppe Entwicklung

Networking ist eine neue Herausforderung für Bibliotheken. Neben finanziellen Einschränkungen ist es auch sehr schwierig, geeignete Zusammenarbeit zwischen den Bibliotheken zustande zu bringen. Die Spezialisten der Systementwicklung sind in ihren Gebieten erfahren, aber sind oft nicht im klaren mit den Problemen der anderen. Die gründliche Analyse des Beitrags von Géza Bakonyi, der in der letzten Nummer der Zeitschrift Könyvtári Figyelő erschienen ist, wird durch diesen Artikel ergänzt, hauptsächlich mit Fakten über das Datenaustauschformat HUNMARC. (S. 13-19)

Gedanken über die Fernleihe

RÁDY Ferenc

Die einheimische und internationale Fernleihe wurde in Ungarn von der Verordnung No. 19/1981.(XII.8.)MM reguliert, die diese Tätigkeit als Grundservice betrachtet, und die Nationalbibliothek als nationales Zentrum designiert. Einige Bestimmungen dieser gültigen rechtlichen Regelung sind schon veraltet. Z.B. nach der Einstellung der zentralisierten Devisenwirtschaft ist es nicht mehr notwendig, Bibliotheken zu designieren, die zur internationalen Fernleihe berechtigt sind. Es wäre auch notwendig, die Ableugnung der Ausleihe des originellen Exemplars zu regulieren. Die Bibliotheken sind nämlich an der Ausleihe des originellen Exemplars nicht interessiert. Es ist aber am wichtigsten, die Fragen des Entgeltes und der damit zusammenhängenden praktischen Probleme zu klären. Die Verordnung schreibt Entgelt nur im Falle der Kopien vor, und betrachtet nur die Transportkosten des originellen Bibliotheksmaterials als Kosten. Der Entgelt für internationale Fernleihe ist auch eine Grundfrage. Der Artikel präsentiert, wie verschieden der Praxis der einzelnen Länder und die Zahlungsmethoden sind. (S. 20-22)

Die Bibliothekswissenschaftliche Fachbibliothek auf neuen Wegen

RÁCZ Ágnes

Die Bibliothekswissenschaftliche Fachbibliothek der Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft der Nationalbibliothek Széchényi is eine Spezialbibliothek mit nationalen Aufgaben und ein Fachinformationszentrum. Im Jahre 1994 wurde sie 45 Jahre alt. Schon bei ihrer Begründung war bibliothekswissenschaftliche Dokumentation die Hauptaufgabe dieser Bibliothek, deren Produkte - Bibliographien, Referateblätter, bibliographische Datenbanken - sich seit den Anfängen bedeutend entwickelt haben. Heute gibt es ein dreifältiges System der Fachinformation: 1. Datenbank, Referateblatt und Neuerwerbungsliste der wichtigsten ausländischen Fachliteratur, 2. Datenbank und laufende nationale Fachbibliographie über die in Ungarn erschienene Literatur, und 3. Datenbank und Auswahlbibliographie der Ungarn betreffenden ausländischen Literatur. Diese umfassende Dokumentationstätigkeit basiert sich auf dem reichen Bestand der Fachbibliothek, in dem es ausser Bücher und Periodika auch viele Sondersammlungen von sogenannten nicht-traditionellen Materialien gibt. Die Bibliothek ist ein osteuropäisches Clearing House der International Federation of Library Associations and Institutions. Die Erschliessung ist computergestützt: die Fachbibliothek benutzt seit 1986 Computer in ihrer verschiedenen Tätigkeiten, und steht jetzt vor der Einleitung eines integrierten Bibliothekssystems. Ausser der Erschliessungs- und Fachinformationsarbeit werden in dieser Bibliothek auch faktographische Datenbanken gebaut, und eine der wichtigsten bibliothekarischen Zeitschriften, die Könyvtári Figyelő redigiert. Die Fachbibliothek steht allen Bibliothekaren, von den Studenten durch praktisierende Bibliothekare bis Forscher und Lehrer zur Verfügung. (S. 23-35)

Bibliothekszeitschriften in den Komitaten

FEIMER Ágnes

In Ungarn erscheinen ausser der zentralen (nationalen) bibliothekarischen Fachzeitschriften auch Mitteilungen, Nachrichten in den Komitaten. Obwohl ihr Informationswert und das Niveau ihrer Artikel sehr unterschiedlich sind, bilden diese Zeitschriften einen wichtigen Teil des Materials der laufenden bibliothekarischen Fachbibliographie (MAKSZAB) in Ungarn. Die Mitteilungen erscheinen 2-3 mal jährlich; meistens werden von den Komitatsbibliotheken herausgegeben; sie veröffentlichen auch Aufsätze. Die Nachrichten werden statt der Mitteilungen oder neben ihnen veröffentlicht, und sind wertvoll hauptsächlich wegen der Aktualität ihrer Nachrichten. Viele Mitteilungen in den Komitaten wurden in den letzten Jahren ohne Fortsetzung eingestellt. Jene, die überlebt haben, kämpfen mit Schwierigkeiten in ihrer Erscheinung, es gibt oft Doppelnummer. Der Beitrag hat die inhaltliche Analyse dieser Zeitschriften unternommen, und möchte ihren Platz in der nationalen bibliothekarischen Fachpresse aufgrund der nationalen Fachbibliogaphie bestimmen. Die Mitteilungen in den Komitaten bestreben sich, das Bibliothekswesen des Komitats vorzustellen, aber sie veröffentlichen oft Beiträge, die für das ganze Land von Interesse sind. Alle Zeitschriften beschäftigen sich immer weniger mit Gemeindebibliotheken, die die negativen Einflüsse der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Veränderungen am allermeisten fühlen, für jene methodische Unterstützung - auch durch diese Zeitschriften - von der grössten Wichtigkeit wäre. In den Komitatsmitteilungen sollten auch andere Bibliotheken, die Ausbildung, die Verbindungen zwischen Universität und Komitatsbibliothek usw. figurieren. Es ist eine positive Sache, dass fast alle Zeitschriften sich mit Bibliotheksgeschichte im Komitat beschäftigen, und dadurch die nationale Forschung unterstützen. Der Beitrag empfiehlt einige Themen für zukünftige Artikel und nimmt für die Notwendigkeit dieser Zeitschriften Stellung. (S. 36-42)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Die Hauptstädtische Ervin Szabó Bibliothek im Spiegel ihrer Zeitschrift Könyvtári Híradó

JÁVORI Ferencné

Es ist die Aufgabe des Bibliothekssystems der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek, für die bibliothekarische Versorgung der Bewohner von Budapest Sorge zu tragen. Die Zeitschrift Könyvtári Híradó informiert die Mitarbeiter der Bibliothek über berufliche Fragen. Die Artikel der Periode 1989-1993 wurden nach inhaltlichen Gesichtspunkten analysiert. In diesen Jahren hat in Ungarn der Prozess der demokratischen Umwandlung begonnen. Die politischen und wirtschaftlichen Umwandlungen haben auch das ungarische Bibliothekswesen beeinflusst, die Sorgen sind auch im ungarischen Bibliothekswesen zu fühlen. (Einige Themen: geplante Wechsel in der Organisation der Zentralbibliothek und im System; die eingeschränkten Finanzen, deshalb die Einleitung wechselvollen Gelderwerbsmethoden; Vorbereitungen auf computerisierte Bearbeitung; die Folgen des neuen Gesetzes über Angestellten auf die Einstufung, Löhne der Mitarbeiter usw.). In dieser Zeitschrift erscheinen neben ständigen Autoren immer neue Verfasser, um ihre Meinung, sogar Gegenmeinung zu äussern. Das ist zur gleichen Zeit die Eigenart dieser Zeitschrift, weil diese berufliche Diskussionen die Lage des Bibliothekswesens und seiner Leitung treu wiederspiegeln. (S. 43-46)

Ohne Nest. Eine Fallstudie

PÉTERFI Rita

In der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek gab es bis 1994 in Schulen von Neubausiedlungen 8 Bibliotheken mit Doppelfunktionen. Sie funktionierten einerseits als Schulbibliotheken, andererseits als Öffentliche Bibliotheken (am Wohnort). Diese Bibliotheken in den äusseren Bezirken haben in der ersten Linie die Schüler versorgt, und konnten ihre doppelte Funktionen nicht restlos erfüllen. Die Hauptstädtische Ervin Szabó Bibliothek hat das Unterhaltungsrecht dieser Bibliotheken wegen finanzieller Knappheit den Selbstregierungen der Bezirke übergeben. Nach der Art dieses Übergebens können diese Bibliotheken in drei Gruppen eingeordnet werden. 1. Einige Schulen haben die Entscheidung ohne Protest zur Kenntnis genommen, keine Einrede erhoben. 2. In anderen Stellen ist die Zweigbibliothek Mitglied des früheren Bibliothekssystems geblieben, und hat sogar von der Selbstregierung finanzielle Unterstützung erhalten, hat sich erweitert, um die Erwachsenen des Wohngebietes besser bedienen zu können. 3. Eine einzige Bibliothek wurde einfach geschlossen. In der Fallstudie erzählen die Betroffenen ihre Meinungen und Erfahrungen. (S. 47-57)

Fünf Jahre der Ausbildung von Informationsfachleuten-Bibliothekaren in Debrecen

SZALONTAI Zita

Die Verfasserin war unter den ersten Studenten an der Debrecener Lajos Kossuth Universität, die als Informationsfachleute-Bibliothekare ausgebildet waren. Sie schätzt die dortige Ausbildung hoch, und betrachtet sie als wichtiges Element der bibliothekarischen Hochschulausbildung in Ungarn. Sie meint, dass diese nicht-traditionelle Ausbildungsform den Anforderungen der Zeit wohl entspricht. Sie geht auf den Lehrplan ein, der sich den Anforderungen unserer Tage entsprechend wechselt. Sie vergleicht den nach fünfjährigen Erfahrungen zusammengestellten neuen Lehrplan mit dem vorherigen. Sie erwähnt den Lehrplan der postgradualen Ausbildung von Fachinformatoren an der Loránd Eötvös Universität zu Budapest als ein Beispiel für die in der Praxis zu benutzenden Kenntnisse. Sie bezieht sich auf die Debrecener Konferenz Lage und Entwicklungstendenzen der Ausbildung von Bibliothekaren (Oktober 1994). Diese Konferenz wurde aus dem Anlass veranstaltet, dass die bisher noch keine Traditionen aufsweisende Ausbildung von Informationsfachleuten-Bibliothekaren als normale Kurs an der Lajos Kossuth Universität eingeführt worden ist. Die ersten Absolventen haben gute Stellen gefunden, und haben schon an verschiedenen beruflichen Veranstaltungen Vorträge gehalten, deshalb betrachtet die Verfasserin die Ausbildung in Debrecen als erfolgreich. (S. 58-62)

Empfehlungen der Konferenz Lage und Entwicklungstendenzen der Ausbildung von Bibliothekaren

(S. 63-66)

Die Unbilden der hundertjährigen Fraknói Bibliothek der Römischen Ungarischen Akademie

TULOK Magdolna

Vilmos Fraknói hat die Grunde der Bibliothek des ungarischen Instituts in Rom vor 100 Jahren aus seiner eigenen Bibliothek von 4-5000 Bänden, mit wertvollen Rara, gelegt. Die Ordnung der Bibliothek, die Inventur der Sammlung hat 1914 begonnen, dann wurde wegen des ersten Weltkrieges eingestellt. Die Bibliothek konnte die Stipendiaten wieder nur 1924 empfangen. Das Institut hat 1928 in sein heutiges Gebäude umgezogen, und den Namen Römische Ungarische Akademie bekommen. Die Sammlung der Bibliothek enthielt vor allem Humaniora. Nach dem zweiten Weltkrieg konnte die geistige Erbe von Fraknói nicht fortgesetzt werden, weil es aus Budapest immer strengere Instruktionen kamen, die Zahl der Werke zur Politik hat sich erhöht im Bestand, und einige Mitarbeiter wurden aus politischen Gründen verfolgt. Seit 1950 gehört das Institut nicht zum Ministerium für Kultur, aber zum Aussenministerium. Bis 1959 arbeitete es als kulturelle Abteilung der römischen Ungarischen Botschaft. Die gefährdeten Bücher (Inkunabula, alte Bücher und Rara) wurden nach Budapest geschickt. Diese Materialien gelangen zum Teil in die Bibliothek der Akademie der Wissenschaften, zum Teil in das Nationale Bibliothekszentrum, und ein Teil hat sich auf unbekannten Stellen zerstreut. Später war die Bibliothek dem Institut für Ausländische Kulturelle Beziehungen unterordnet, und nach der Schliessung des Institut wieder dem Ministerium für Kultur. Die Sammlung war damals nicht fachgemäss erschlossen, ihr Sammelgebiet war nicht bestimmt, sie wurde nicht von ausgebildeten Bi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bliothekaren betreut, die Erwerbung war unsicher usw. Später war die Nationalbibliothek beauftragt, die Bibliotheken der ausländischen ungarischen Institute zu beaufsichtigen, damit hat eine vielversprechende berufliche Arbeit begonnen. Inzwischen war Teil der Bücher in Kasten während der Rekonstruktion des Gebäudes, und der wertvolle, früher ausgezogene Bestand im Keller schwer beschädigt. Man bestrebt sich, den einmaligen Stand der Fraknói Bibliothek zu rekonstruieren, obwohl die volle Rekonstruktion der alten Bibliothek gar nicht möglich ist. Der Artikel nimmt für die Erhaltung der geistlichen Schätze Stellung. (S. 67-73)

Ausblick

SMETHURST, Michael: Über die Arbeit des Consortium of European Research Libraries (CERL).
(Übers. und Zusammenf.: W. Salgó Ágnes) (S. 75-79)

DOBÓ Katalin: Die Tatigkeit und Dienstleistungen des Deutschen Bibliotheksinstituts.
(S. 80-93)

MIKSA, Francis L.: Die Bibliotheks- und Informationswissenschaft. Zwei Paradigmen.
(Übers. und Zusammenf.: M. Fülöp Géza) (S. 93-98)

DEBRECZENI Zsuzsanna: Kulturelle Möglichkeiten in der New York Public Library.
(S. 99-101)

Buchbesprechungen

Das erste ungarische Lehrbuch zum Thema Ortskunde, mit den Augen eines Bibliographen
BÉNYEI Miklós: Helyismereti tevékenység a könyvtárakban. (Ortskundliche Tätigkeit in Bibliotheken.)
(Rez.: Lisztes László) (S. 103-106)

Navigation über das Netz
BAKONYI Géza - DRÓTOS László - KOKAS Károly: Navigáció a hálózaton. Információforrások a számítógépes hálózatokon. (Informationsquellen an den Netzen.)
(Rez.: Koltay Tibor) (S. 107-109)

Internet-Führer für Deutschsprechende
MAIER, Günther - WILDBERGER, Andreas: In 8 Sekunden um die Welt. Kommunikation über das Internet.
(Rez.: Koltay Tibor) (S. 110-111)

Sponsorship in Öffentlichen Bibliotheken
Sponsorship in libraries.
(Ed. Aslib) (Rez.: Szabó Eszter) (S. 1011-117)

Beiträge und Studien über die Zukunft, heutige Lage und Vergangenheit der Bestände der Öffentlichen Bibliotheken.
Bibliotecnye fondy v kontekste obsestvennogo pereustrojstva.
(Sost. D.V. Evseev) (Rez.: Futala Tibor) (S. 118-119)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Helyreigazítás

Cholnoky Győző – Futala Tibor – Kertész Gyula: Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig c. cikkének 2. részéhez. (Könyvtári Figyelő, 1994. 1.sz. 15-28.p.)

A fenti cikk 19. oldalán a *Magyar történeti bibliográfia 1825-1867* c. kiadvány nemzetiségtörténeti 5-6. kötete kéziratban maradt 45 300 tételes anyagának eltűnéséről számoltunk be. (Szerkesztették: *Kemény G. Gábor, Horváth Viktor, Katus László*.) A cédulakézirat sorsáról, hollétéről 1993 végén, 1994 elején valóban nem tudott egy illetékes személy (örököse, a Történettudományi Intézet könyvtárosa és kézirattárosa, sőt még az előzmény 4. köt. lektora, *Niederhauser Emil*) sem felvilágosítást adni. Már a cikk megjelenése után kérdeztünk rá *Katus László*ra, a bibliográfia egykori társszerkesztőjére. Ő határozottan állította, hogy a cédulakézirat ma is megvan az Intézetben, s korlátozás nélkül hozzáférhető. Ezt követően fölkerestem az Intézetet, ahol *Szász Zoltán* igazgatóhelyettes megerősítette Katus László információját, sőt személyesen is megmutatta a már elveszettnek hitt cédulaanyagot tároló katalógusszekrényt az Intézet Úri u. 53.sz. alatti székházának I. emeleti (könyvtári!) folyosóján. A cédulaanyag tehát nem veszett el, csak átmenetileg (költözködés miatt) volt más helyen, mint megtudtam. A megközelítőleg A6-os méretű cédulákat befogadó 25 fiókból álló katalóguskorpusz azonban igen megviselt és rendezetlen állapotban került elő. Használhatóvá tétele megkívánna egy portalanítást, a fiókok sorrendbe rakását és feliratozását. S ha már kiadvány nem lett – és ennyi év után valószínűleg nem is lesz – belőle: érdemes lenne legalább számítógépes adatbázisba vinni és az IIF hálózaton keresztül a kutatóintézetek, könyvtárak számára hozzáférhetővé tenni. (Egyébként nem ez az egyetlen bibliográfiai kartoték – id. *Szinnyei József*től napjainkig –, amelyet ilyen módon lenne célszerű megmenteni, közkinccsé tenni a kutatás számára.)

Reméljük, hogy ez a helyreigazításunk eljut az eredeti cikket elolvasó könyvtárosok, kutatók kezébe!

A szerzői kollektíva nevében:

Kertész Gyula

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtár nem ellentéte az elektronikus könyvtárnak

Válasz Bakonyi Gézának*

OSZK Fejlesztési Osztály

Aki a könyvtári hálózatok kiépítéséért száll síkra, nyitott kapukat dönget. Aki ennek érdekében megfelelő ajánlások és szabványok elkészítését javasolja, még nyitottabb kapukat dönget. Aki pedig mindennek érdekében átgondolt, anyagilag megalapozott és összehangolt fejlesztési programokat igényel, mindannyiunk nevében beszél, akik a könyvtárak és a dokumentáció világában dolgozunk. Ha még azt is pontosan megfogalmazza, mit tart szükségesnek egyeztetni, szabványok és ajánlások formájában szabályozni, új technikák bevezetésével korszerűsíteni az olyan súlyponti kérdésekben, mint az integrált könyvtári rendszerek, a nemzeti adatcsere formátum, a dokumentumok egy helyen végzett feldolgozása, a kézi katalógusok adatainak retrospektív bevitele, az adatbázis-szolgáltatások és az elektronikusan tárolt szövegek és információforrások hozzáférése, az szakemberhez méltóan jár el.

Aki azonban azt hiszi, hogy a könyvtári hálózatok kialakulását, az ezzel összefüggő egyeztetéseket, szabályozásokat és programokat *„erősen veszélyeztetik olyan részérdekek, amelyek bizonyos intézmények önmaguk szerepének túlbecsüléséből (s ehhez kapcsolódóan az önös pénzügyi érdekek felerősödéséből) fakadnak"*, az feleslegesen gyárt ellenségképet.

Az idézett állítás *Bakonyi Géza* tanulmányának egyik kulcsmondata. Ráadásul tanulmányában csak egyetlen intézményt nevez meg, mint amely „erősen veszélyeztet", és ez az *Országos Széchényi Könyvtár*. Tizenöt alkalommal említi meg a nevét negatív összefüggésben, ennyiszer sugallja, hogy ez az intézmény önmaga szerepének túlbecsülésével „erősen veszélyezteti" a magyar könyvtári hálózat kialakulását.

Nemcsak azt állítja, hogy az érdekcsoportok akadályozzák a magyar könyvtárak számítógépes hálózatainak összekapcsolását, mert ezek a meg nem nevezett érdekcsoportok mindegyike arról van meggyőződve, hogy egyedül ő képviselheti csak az összérdekeket, hanem még azt is, hogy az ilyenfajta, megalomán érdekcsoportok kialakulását az OSZK segítette és segíti elő. Mert mit jelentsen mást a következő mondat: *„E csoportok kialakulásában jelentős szerep jutott és jut például az OSZK-nak..."*? Ha ugyanis az

---

* BAKONYI Géza: Könyvtár és/vagy elektronikus könyvtár? In: Könyvtári Figyelő, 4. (40.) 1994/4. pp. 522-533.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

OSZK-nak abban van szerepe, hogy e csoportok kialakultak, akkor ez a mondat azt jelenti, hogy az OSZK az egyik oka e csoportok kialakulásának. Nyilván ő se gondolhatja ezt komolyan. Akkor meg az a kérdés, miért fogalmaz meg ennyire kétértelmű mondatot?

Semmiféle érdek abból nem „fakad", hogy egy intézmény önmagát túlbecsüli, mivel érdekek és önmagunk túlbecsülése nincsenek egymással semmiféle összefüggésben. Érdekeink ugyanis attól teljesen függetlenül vannak, hogy mennyire becsüljük magunkat.

Sajnáljuk, hogy valakiben az a benyomás alakult ki, hogy mi, az OSZK munkatársai túlbecsüljük saját magunkat, s ebben bizonyára mi is hibásak vagyunk. Csak éppen arra nem tudtunk Bakonyi Géza cikkéből rájönni, konkrétan miben?

Tartunk tőle, hogy ma Magyarországon azokat a célokat, melyeket Bakonyi Gézával együtt mi is helyeslünk, az anyagi szűkösségeken kívül semmi más érdemben nem akadályozza, hacsak az nem, hogy érdekcsoportok ellenségképet próbálnak gyártani.

Meggyőződésünk, hogy helyes, amit Bakonyi Géza a magyar könyvtári hálózatok kialakulása érdekében javasol: szükség van – többek között – megfelelő ajánlásokat és szabványokat kidolgozni. (Szerintünk az se ártana, ha a meglévőket figyelembe vennék.) Ugyanakkor pontosan tudja is, hogy léteznek ilyen törekvések és projektek, hiszen nemcsak egyik szerzője az Országos Szakirodalmi Rendszer előzetes rendszertervének (*Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 1994. különszám), hanem idéz is belőle tanulmányának 524. oldalán.

Éppen annak érdekében, hogy ilyenek megfelelő minőségben létrejöjjenek, szeretnénk a szerző néhány konkrét megállapításával kapcsolatban álláspontunkat kifejteni.

A könyvtárgépesítés és az ajánlások

A szerzőhöz hasonlóan helyesnek tartjuk, ha a könyvtári adatbáziskezelő rendszerekkel kapcsolatban ajánlások kidolgozására kerülne (illetve került volna) sor annak érdekében, hogy a beszerzett programrendszerek képesek legyenek az adatcserére. De:

„A helyzetet tovább bonyolította az, hogy a magyar nemzeti könyvtár szerepe sem a számítógépes hálózatok kialakulása, sem a modern információtechnológia telepítése idején nem volt és még most sincs igazán tisztázva. Sokan olyan szolgáltatást várnának el az OSZK-tól, amit az nem akar vállalni, illetve maga az OSZK olyan szabályokat, ajánlásokat hoz, amelyeket senki sem akar, s valójában nem is lenne képes elfogadni. Igaz, az OSZK olyan szoftverrel dolgozik, amit rajta kívül más nem is tudna használni; továbbá erősen lemaradt a számítógépes hálózatokhoz való kapcsolatok kiépítésében (így a problémák egy részét nem is igazán érti: lásd például az elektronikus anyagok feldolgozása)."

Milyen szerepről lenne itt szó nemzeti könyvtár esetén, melynek minden időben az volt a feladata, hogy gyűjtse, őrizze és feldolgozza a nemzeti könyv-, folyóirat- és egyéb kiadványtermést, helyben olvasóinak lehetővé tegye az olvasásukat és e termésről bibliográfiai szolgáltatást nyújtson? Amikorra a feltételek lehetővé tették, hogy az adatbázisai hálózaton keresztül elérhetők legyenek, megoldotta. Megoldotta, hogy az adatok CD-ROM formában rendelkezésre álljanak. A hazai és a nemzetközi hálózatok hosszú évek óta elérhetők az OSZK munkatársai számára (ami értelemszerűen az Internetet is magába foglalja). Ha biztosítva lesznek hozzá az anyagi és szervezési feltételek, akkor hálózaton keresztül a bibliográfiai adatok letölthetőségét is megvalósítja.

Bizonyára nem ez volt Bakonyi Géza szándéka, de szövege bántóan azt sugallja, mintha a nemzeti könyvtárban olyan emberek dolgoznának, akik nem akarnak hálózaton keresztül szolgáltatni, és ráadásul szellemileg se képesek arra, hogy ezt megvalósítsák? A hálózaton keresztül megvalósítható adathozzáférés kérdése nem ördöngősebb és bonyolultabb dolog, mint egy nagykönyvtári integrált adatbáziskezelő rendszer implementálása. Ha az OSZK szakemberei az utóbbival meg tudtak birkózni, akkor miért ne tudtak volna a hálózathoz való csatlakozással is? Megbirkózni legfeljebb az anyagi eszközök hiányával nem lehet...

Milyen szolgáltatást nem akar az OSZK vállalni? Hogy szabad ilyen vádat konkrét bizonyíték nélkül az ország szakmai nyilvánossága előtt hangoztatni?

Milyen szabályokat, ajánlásokat hoz az OSZK, amelyeket senki sem akar, s valójában nem is lenne képes elfogadni? Megint csak teljesen általánosságban!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

És milyen összefüggésben van ez azzal, hogy az OSZK a DOBIS/LIBIS könyvtári adatbáziskezelő rendszert használja? Mi köze ennek ahhoz, hogy más használni tudja-e vagy akarja-e? És az, hogy az OSZK-ban olyan adatbáziskezelő rendszert használnak, melyet senki más nem használ, nem igaz, mint ahogy az sem, hogy az OSZK *„lemaradt a számítógépes hálózatokhoz való kapcsolatok kiépítésében"*. Biztos tudja, hogy a nemzeti könyvtári integrált szoftver iránti igények annyira egyediek, annyira összetettek, hogy országonként a nemzeti könyvtáron kívül egyetlen könyvtár sincs, amely ilyen? És ráadásul: a DOBIS/LIBIS-t sok száz, különböző típusú könyvtár használja. A DOBIS/LIBIS-t használó könyvtárak hálózati összekapcsolását az Európai Közösség külön projektben támogatja: miért ne tudná ezt az adatbáziskezelő rendszert bármely más hazai könyvtár is alkalmazni? Ez a programrendszer – sajnos – nem elsősorban nemzeti könyvtári igényekre van szabva (és – megint sajnos – nincs is olyan kereskedelmi forgalomban kapható programrendszer, amely ilyen lenne).

A hálózati kapcsolatok

Ami a hálózatokhoz való csatlakozást illeti: az OSZK eszközök dolgában nem maradt le.

A saját adatbázisokon kívül a CD-ROM-ok hálózaton keresztül hozzáférhetők, az elektronikus levelezés rendelkezésre áll, az Internetbe és az X.25-ös hálózatba az OSZK-ban minden munkatárs beléphet. Az OSZK hálózatáról természetesen használhatók a „gopherek", a WWW és számos egyéb hálózati szolgáltatás. Hol van itt akkora lemaradás, hogy azt lehessen mondani, az OSZK munkatársai nem is értik a hálózati elektronikus könyvtárral összefüggő problémákat? Mit nem értenek a „problémákból"?

Az, hogy a hálózat az olvasók számára is használható legyen, munkaerő-, eszköz- és hálózathasználati költséget jelent, és sokkal átfogóbb probléma, nem csak az OSZK-t érinti: könyvtárpolitikai kérdés. Például annak kérdése, hogy a közművelődési könyvtárak költségvetése tartalmazni fogja-e az olvasók számára is a hálózatok külföldre irányuló használatát? Lehet, hogy az egyetemek költségvetésében ez a költség majd benne lesz, és az oktatás részét fogja alkotni. De a közművelődési és nemzeti könyvtárak erre kitől kaphatnak pénzt? A nemzeti IIF program, amely jelenleg minden HUNGARNET tagnak biztosítja rá a pénzt, örökké finanszírozni fogja a külföldre irányuló hálózati használatot? Ezt valóban meg kell beszélni.

Amit nem valósítottunk meg, nem ismerethiány miatt nem valósult meg. Nemzeti könyvtárként ugyanis egy percre sem veszélyeztethető a nemzeti kiadványtermés feldolgozása, s ezért ami anyagi lehetőségünk volt, van és lesz, azt kötelességszerűen elsősorban az integrált könyvtári adatbázisrendszer kialakítására kell fordítanunk.

Az egyetemi könyvtárak helyzete különbözik a közművelődési, s egyben a nemzeti könyvtáréitól. Az előbbiek nemcsak könyvtárak, hanem az egyetemek részei is, az utóbbiak „csak" könyvtárak. Minden, az egyetemeknek juttatott fejlesztés kihat az előbbiek fejlődésére is. A „csak" könyvtárak mindig rosszabbul járnak. Az egyetemek kitüntetett érdeke a kapcsolattartás. Ezt mindenki tudomásul veszi, és ez az utolsó 3-4 év fejlesztési támogatásainak nagyságában és céljaiban is megnyilvánul. „Csak" könyvtárak esetében ez korántsem ilyen természetes, nem is tudnak olyan ütemben fejlődni, mint az egyetemi könyvtárak.

Bízunk benne, hogy ezek a különbségek kiegyenlítődnek, nem utolsó sorban azáltal, hogy az a szellemi és anyagi előny, mely a hálózatokhoz való csatlakozással az egyetemi könyvtárakban megvalósul, az egész magyar könyvtárügy hasznára válik. De mi keresnivalója van egy szakmai igényű tanulmányban az olyan inszinuációnak, hogy az egyetemi könyvtárak szakembereihez képest a nemzeti könyvtár szakemberei *„a problémák egy részét nem is igazán értik"*?

Talán azért, mert – mint Bakonyi Géza írja ezt követően – *„itt ténylegesen a funkciók újraosztásának a problémájáról van szó"*? Milyen funkciókra gondol? Miféle funkciója volt egyáltalán az OSZK-nak? Tartunk tőle, hogy nem a nemzeti könyvtermés feldolgozásának, tárolásának és szolgáltatásának funkcióját szeretné „újraelosztani". Bármi legyen is az „újraelosztás" sajátos tárgya, az OSZK az említetteken kívül – Bakonyi cikke szempontjából – semmiféle más funkcióval nem rendelkezik. Nem tart kezében szakmai bizottságokat, nem tőle függ, mi történik a magyar könyvtárosok hivatalos és társadalmi szervezeteiben, nem hordozója semmiféle országos pro-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jektnek, programnak (sajnos), nem ő áll az útjában annak, hogy egyes könyvtárak fejlesszék a csatlakozást a hálózatokhoz, nem ő az, aki a szabványokat létrehozza, nem ő a nemzeti IIF iroda, és nem ő a Művelődési és Közoktatási Minisztérium. Könyörgünk: mit osszunk hát el „újra"?

Gépi feldolgozás, MARC (gépi adatcsere) formátum

Tanulmányának ebben a fejezetében egyetlen konkrét állítása sem állja meg a helyét.

- Nem igaz, hogy a gépesített magyar könyvtárak mindegyike kidolgozta a saját MARC formátumát. Az OSZK kivételével ugyanis adatcsere formátumot egyetlen magyar könyvtár sem dolgozott még ki. Amit kidolgoztak, az az alkalmazott adatbáziskezelő programrendszer által szállított adatkezelő formátum implementálása. Ezek nem adatcsere formátumok: sem az ALEPH, sem a DOBIS/LIBIS, sem más kereskedelmi forgalomban megvásárolható programcsomag formátuma önmagában nem adatcsere formátum. Általában biztosítják az általuk feldolgozott adatok exportját és importját valamelyik meglévő nemzeti vagy nemzetközi adatcsere formátumban.
- Nem igaz, hogy az OSZK-ban kidolgozott HUNMARC adatcsere formátum a nemzetközi adatcsere formátumoktól lényegi pontokban eltér. Sem lényegi, sem lényegtelen pontokban nem tér el.
  A HUNMARC minden adateleme mind hívójelében, mind indikátoraiban, mind almezőinek szerkezetében, mind pedig tartalmában tökéletesen megegyezik a USMARC és ennél fogva pl. a OCLCMARC adatcsere formátumok adatelemeivel, hat adatelem kivételével. Ez a hat adatelem sem tartalmilag tér el: a HUNMARC-ban önálló mezőbe kerülnek, a USMARC-ban egyetlen mezőbe és az indikátorok minősítik tovább. (Csak mellékesen megjegyezve, az OCLCMARC öt adatelemében „tér el", azaz bővebb a USMARC-nál.) Almezőkből pedig azért van több, mert ezt az érvényes magyar könyvtári szabványok megkövetelik.
  Például a USMARC-ban a személynév rendszói és egyéb néveleme egyetlen almezőbe kerül, a HUNMARC-ban pedig két külön almezőben szerepel. A besorolási adatok szabványa ugyanis két külön adatelemként határozza meg őket, melyeknek a rendezésben van meghatározó szerepük. Ez a tény azonban semmiféle formában és a legcsekélyebb mértékben sem befolyásolja a kompatibilitást a USMARC formátummal és fordítva.
- Nem célszerű egy sorban említeni a USMARC, a UKMARC és a UNIMARC formátumokat. Az első és az utolsó nemzetközi, illetve nemzetközinek számító adatcsere formátum, az UKMARC ellenben „csak" Nagy-Britannia nemzeti adatcsere formátuma. Ha egy hazai könyvtár netán olyan programcsomagot vásárol, melyben az adatkezelés és az adatexport formátuma UKMARC, akkor ebben a formátumban az angol könyvtárakon kívül az égvilágon senkivel nem cserélheti ki közvetlenül az adatait.
- Mit értsünk azon, hogy az „OSZK az elmúlt években saját gyakorlatában is több, egymástól lényegi ponton eltérő adatszerkezetet használt"? Azt talán, hogy több különböző programcsomagot használ(t), vagy azt, hogy a HUNMARC kidolgozását megelőzve, az OSZK néhány könyvtár számára lehetővé tette az Időszaki Kiadványok Bibliográfiája ISIS-adatállományának belső formátumú átvételét? Ha az OSZK ezzel a lehetőséggel 1992 óta várt volna, akkor ezért illetné bírálat.
  Melyik könyvtár nem használt az elmúlt években több különböző programcsomagot? (Az OMIKK pl. öt éven belül két nagy rendszert: a DABIS BIS rendszerét, majd pedig az ALEPH-et). (Fel se merjük tételezni, netán arra gondol, hogy az MNB 1976-ban készült kiadványelőállító programrendszere és a DOBIS/LIBIS online integrált adatbáziskezelő rendszer nem ugyanazok? Ez olyan volna, mintha valaki hibának tekintené, hogy Magyarországon kezdetben gőzmozdonyokat használtak, és nem rögtön villamos vasutat épített-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tek...) És mit jelentsen az, hogy mindez *„nem véletlen"*? Mi szükség volt egy értékes, fontos kérdéseket tárgyaló tanulmányban ilyen sejtetésekre?

- Nem igaz, hogy az OSZK a HUNMARC formátum kidolgozásába nem vonta be a magyar könyvtáros társadalmat, és ezért teljes tájékozatlanságot árul el Bakonyi Géza alábbi állítása: *„...az OSZK ezen a ponton majdnem teljes szereptévesztésben volt, van: a magyar MARC formátum kidolgozása nem lehet egy könyvtár feladata, ezt csak közös munkával, az eddigi eredmények egyeztetésével és újra történő átdolgozásával, kompromisszumokkal lehetséges létrehozni"*. A HUNMARC tervezetét az OSZK-ban 1992. december 3-án, 1993. április 22-én, 1993. október 6-án és 1993. június 21-22-én a számítógépes munkákat bemutató szakmai napok keretében ismertették a különböző típusú könyvtárak vezetőinek és szakembereinek. Ezt követően, 1994. március 2-án 78 könyvtárnak, könyvtárgépesítéssel foglalkozó cégnek és szakembernek küldtük ki a tervezetet véleményezésre. A visszaérkezett 18 válasz mindegyike helyeslő volt, közülük öt tartalmazott érdemi megjegyzést. Ezt követően készült el az 1. kiadás, amely – mint már mondottuk – teljes mértékben kompatibilis a USMARC formátummal.
  Senkinek a tervezet kidolgozói vagy az OSZK vezetői közül az eszébe nem jutott, hogy ez csak az OSZK feladata lenne. Olyannyira nem, hogy a HUNMARC előszavában alapelvként szerepel: *„A könyvtárak közötti adatcserében/szolgáltatásban érvényes dokumentumok körére és ezekkel összefüggően a rekordok tartalmára vonatkozó minimális-maximális adatkötelezőségek meghatározására, valamint az alkalmazott karakterkészletet illetően a cserében résztvevő felek megállapodása szükséges."*
  Milyen eredményeket kellett volna az OSZK-nak egyeztetnie 1992-ben, amikor az adatcsere formátum kidolgozása megkezdődött, illetőleg 1974-ben, amikor a HUNMARC elődjét az OSZK kidolgozta? Amikor más könyvtárakban még igény se merült fel arra, hogy adatcsere formátumot használjanak, nem működtek még sehol integrált könyvtári rendszerek?
  Miféle kompromisszumokra gondol a szerző? Ha hiba szerinte, hogy a HUNMARC nem felel meg a USMARC-nak, akkor kompromisszumok esetén jobban megfelelt volna neki? Hiszen kompromisszumok esetén a HUNMARC el fog térni a USMARC-tól, amelynek most még megfelel. És mit akar a HUNMARC-on újra átdolgoztatni? Konkrét példát kérünk.
- Mit értsünk azon, hogy a MARC formátum az eddigiekben csak két típusra volt felkészítve: a statisztikai adatokra és a mikroszámítógépes szoftverekre? A USMARC formátumban a Library of Congress adatait (is) szolgáltatják, és ezeket az adatokat többségükben nagyszámítógépes szoftvereket használó könyvtárak veszik át garmadával: senki sem gondol arra, hogy – ami a formátumot illeti – adatcsere kérdésében különbséget tegyen mikro-, kis-, közép- és nagyszámítógépes felhasználók között. Azt meg, hogy *„statisztikai adatokra"* lenne felkészítve, feltehetően félreértés: a MARC formátumok adatelemei között nincs egyetlen statisztikai úton keletkező adatelem sem (és felhasználásuk is csak a legritkább esetben statisztikai jellegű), márcsak azért sem, mert a MARC formátumok elsősorban a bibliográfiai adatok és a tartalmi feltárás, bővített formában, az állományi adatok cseréjéhez valók: a főcím, alcím, szerzőségi közlés, egységesített személynév besorolási adat rendszói eleme, ETO jelzet, országkód, dokumentumtípus, stb. hogy volnának statisztikai adatok?

Az OSZK érdekei és a többi magyar könyvtár érdekei

Elképzelhető a HUNMARC – és bármiféle MARC – olyan kritikája, amely abból indul ki, hogy a HUNMARC dokumentuma „túl vastag". Különösen a még erőtlen kisgyermekek joggal nehezményezhetik ezt, hiszen a túl nehéz dokumentummal nehéz játszani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Körülbelül ezen a színvonalon mozog az a kritika, amely úgy véli, az OSZK túl részletesen dolgozza fel a dokumentumokat, és ez – mint érdek – ellentétes a többi könyvtáréval, amely nem kíván ilyen részletes feldolgozást. Ezért nekik *„a MARC formátum egy minimális vagy közepes szintje is megfelelő lenne: a hangsúly a szegmentálás és az indikátorok azonosságán van."*

- A adatcsere formátumoknak nincs se minimális, se közepes szintje. Az adatcsere formátumban a nemzeti és nemzetközi szabványok követelményeit maximálisan kielégítve kell biztosítani az adatok feldolgozhatóságát, és minden könyvtár olyan részletességgel használja fel az adatcsere formátumban kapott adatokat, amilyenben maga akarja. Ez az egyszerűsítés nem a szolgáltató, hanem a felhasználó dolga.
  Magyarul: Mindig minősítve kell egymástól megkülönböztetni például a főcímet, a párhuzamos címeket, az alcímeket és a párhuzamos alcímeket. Ha egy könyvtárban ezek közül valamelyiket nem kívánják használni, vagy ezeket egyetlen mezőbe összevonva kívánják tárolni, akkor ennek a belső használatban nincs semmi akadálya. Ennek semmi, de semmi köze sincs privilégiumokhoz. A szolgáltatónak mindig a maximális igényre tervezett adatcsere formátumban kell szolgáltatnia, ahogy a hidakat a maximális teherbírásra kell méretezni. A maximális igény pedig a mindenkori szabványokban van rögzítve.
  Ha valakinek nem tetszik a szabvány, akkor arról beszéljen, de méltánytalan az OSZK szakembereit vádolni privilégiumokhoz való ragaszkodással. Nem hisszük, hogy arra gondolna, a bibliográfiai leírás szabványától el lehet térni, hiszen maga is helyesli szabványok létrehozását a hálózatok és az elektronikus könyvtár dolgában. Hiszen az egyetemi könyvtárakban is betartják a bibliográfiai leírás szabványait, mert tudják, hogyha a szakma alapját képező szabványok utasításait át lehetne lépni, akkor az elektronikus könyvtárak dolgában hozott szabványok sem fognak sokat érni.
  Ha egy egyetemi könyvtár adatot akar cserélni bármelyik külföldi könyvtárral, akkor ezt csak akkor teheti meg hatékonyan, ha valamelyik nemzetközi adatcsere formátumban teszi, különben kétszer annyi konverziós programot kellene írnia, mint ahány könyvtárral adatot akar cserélni. Ebből következik, hogy ha valamiféle „minimális" vagy „közepes" szinten próbálná ezt, akkor adatai nem volnának csereformátumban, tehát semmiféle adatcserére nem számíthatna, mert adatait „minimális" vagy „közepes" szinten nem cserélheti. Könnyű belátni, hogy egy részletes szerkezetből kialakítható az egyszerűbb, míg semmilyen adatcsere formátummal nem lehet automatizáltan közvetlenül megoldani az adatcserét, ha a küldő adatai összevontabbak, mint a fogadóé. Más szóval: részletesen feldolgozott adatelemeket mindig össze lehet vonni, de összevont adatelemeket nem lehet (vagy csak nagyon körülményesen lehet) részletesekre felbontani. Ennyi és nem több, se kevesebb az igazság.
  Különbség van a forma és a tartalom között. Egyetemi könyvtárak akár egymás között, akár az OSZK számára adhatnának kevesebb adatot, de a formátum akkor is ugyanaz marad, legfeljebb bizonyos adatelemek értékei hiányozni fognak. De a HUNMARC nemzeti adatcsere formátumot – tehát a formát magát – nem lehet ezekhez a csökkentett igényekhez igazítani.
- Mit értsük azon, hogy *„a hangsúly a szegmentálás és az indikátorok azonosságán van"*. Feltételezhetően arról van szó, hogy a felhasználók számára biztosítani kell az adatcsere formátumban kapott adatelemek tetszés szerinti válogatását, összevonását és kihagyását. Éppen ezt biztosítja a HUNMARC, nemzetközi szinten a USMARC vagy a UNIMARC.
  A hangsúly már csak azért sem lehet az indikátorok azonosságán, mert az adatcsere formátumokban az adatelemeket hierarchikusan minősítik. Első szinten a mezőhívójel, alatta adott esetben az indikátor, ez alatt pedig az almezőazonosító azonosít. Azt állítani, hogy „a hangsúly az indikátorok azonosságán van", körülbelül annyit jelent, mintha azt mondanánk, hogy az épületet a teteje támasztja alá.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az egy helyen végzett feldolgozás kérdése és a „cover"-szolgáltatás

Tudjuk, hogy nem vagyunk elég gyorsak. Ami ezt illeti, sem a felelősséget magunkról nem akarjuk elhárítani, se magyarázkodni nem volna ildomos ezen a helyen. De mire volt jó ahelyett, hogy ezt vetné a szemünkre, úgy fogalmazni, hogy az OSZK „mintha nem szívesen..." fogadta volna azt a feladatot, hogy az általa feldolgozott bibliográfiai adatokat szolgáltassa, amelyek a nemzeti kiadványtermés egészét ölelik fel? Gépesített alapon már 1976 óta ezt tesszük, 1994-től adatcsere formátumban, letölthetően CD-ROM-on is.

Az egyetemi könyvtárak létrehozhatnak egy „cover"-szolgáltatást erre a célra, de akkor éppen az semmisül meg, amiért létrehozták: hogy mindig csak egyetlen helyen kelljen valamit feldolgozni. Az OSZK ugyanis, mivel a nemzeti kiadványtermés feldolgozása a feladata, továbbra is feldolgozná a nemzeti kiadványtermést, és a javaslat értelmében ugyanezt tennék a „cover"-szolgáltatók. Vagy ezt elkerülendő, meg kellene szüntetni az OSZK-t?

A kérdés ennek fényében most már csak az, hogy akkor mi a célja és mélyebb értelme a Bakonyi-féle „cover"-szolgáltatásnak?

Befejezésül

Amikor Bakonyi Géza a hálózatok elektronikus keresési lehetőségeiről ír, a „gopherekről", a WWW-ről, szinte ellágyul – érezhető, hogy szereti azt, amiről ír, és ezért nemcsak hasznos, amit ír, hanem élvezetes is olvasni. Még az is jó, amikor elvész a részletekben, mert a szakmai élmény elemi ereje érezhető a mondataiban, és ez szép. Feltehetően nem okoz örömteli pillanatokat számára, amikor azt olvassa, miben tévedett. Nem került volna rá sor, ha azokat a szakmai kérdéseket, melyeket itt tárgyaltunk az OSZK-ban folyó munkával és az ő bírálatával összefüggésben, ugyanolyan alapállásból közelítette volna meg, mint az elektronikus és virtuális könyvtár kérdését.

Mert az elektronikus és virtuális könyvtár nincs vagylagos kapcsolatban a könyvtárral, ahogy a szék sincs vagylagos kapcsolatban a bútorral, vagy a virág a növénnyel. Lévén hogy a szék bútor, a virág növény, az elektronikus könyvtár és a virtuális könyvtár könyvtár – azaz fajtája a bútornak, a növénynek, a könyvtárnak. A fajta pedig nem alternatívája annak, ami. Értelmetlen ellentétet keresni ott, ahol nincs.

Ellenben különbséget tehetünk a hagyományos könyvtár és a modern (pl. elektronikus) könyvtár, a manuálisan kezelt könyvtár és a gépesített könyvtár között. De az OSZK-ban online integrált könyvtári rendszert használnak, biztosítva van a hálózati csatlakozás, a CD-ROM szolgáltatás, a MARC formátum stb. Ennek ismeretében hagyományosnak tekinteni a mai nemzeti könyvtárat???

Ellenben valóban hozzunk létre szakbizottságokat, melyben hozzáértő szóval megállapodhatunk ajánlásokban, szabványokban. És nagy öröm volna mindannyiunknak a szakmában, ha a szegedi egyetem könyvtárát adott esetben megbíznák olyan program kidolgozásával, melynek keretében az elektronikus hálózati lehetőségek kiaknázásában a „csak" könyvtárakat is támogatják anyagilag. Feltesszük, hogy Bakonyi Géza se kizárólag az egyetemi könyvtárakra gondolt cikke megírásakor. Alig várjuk az ilyen programot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gondolatok a könyvtárközi kölcsönzésről

Rády Ferenc

A szaksajtóban a könyvtárközi kölcsönzés örökzöld téma. Szándékom nem egy újabb hajtás illesztése ehhez az örökzöldhöz, hanem a jelen gyakorlatának, illetve az ezt meghatározó szabályozóknak az áttekintése abból a célból, hogy az alakulófélben lévő új könyvtári jogszabályok (elsősorban a könyvtári törvény) reális, betartható, a szolgáltató könyvtár, az igénylő könyvtár és a felhasználó közös teherviselésére épített követelményeket tartalmazzanak hangzatos elvek, ideák helyett.

Indíttatásom nem titkoltan a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1994. március 1-jén kiadott körlevele, melynek értelmében Központi Könyvtára, Zenei Gyűjteménye és Központi Ellátó Szolgálata az eredeti dokumentumok könyvtárközi kölcsönzéséért 450 Ft posta- és kezelési költséget számít fel.

A könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 17/1976.(VI.7.)MT sz. rendelet 32. $-ának (2) bekezdése alapján a könyvtárközi kölcsönzést (hazait és nemzetközit egyaránt) a művelődési miniszter 19/1981.(XII.8.) sz. rendelete szabályozza. A hivatkozott jogszabályok egységesen könyvtári alapszolgáltatásként kezelik a kölcsönzést, és a könyvtárközi kölcsönzést, mint a művelődési és szakirodalmi igények kielégítését szolgáló, kölcsönösségi alapon működő együttműködési alapformát fogalmazzák meg.

A könyvtárközi kölcsönzés országos központja az Országos Széchényi Könyvtár.

A jelenleg hatályos jogszabály (19/1981 (XII.8.) MM sz. rendelet) rendelkezéseit a következő kérdésekben haladta meg az idő:

1. A térítési díj és a költségek kérdése.
(2. paragrafus (1), 10. paragrafus (1).)

2. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést folytatható könyvtárak köre és a devizakeret kérdése. (13. paragrafus (2) és (3); 14. paragrafus (1)a)

3. Az eredeti példány kölcsönzésére vonatkozó igény teljesítésének megtagadhatósági esetei (7. paragrafus (1).)

Ad 1. A hatályos jogszabály *térítési* lehetőséget csak a másolatban történő szolgáltatás esetén ismer el úgy, hogy a térítési díjat az előállítás költségeiben maximálja.

A *másolatban* történő szolgáltatás térítési díja ma már köztudottan nem csak az előállítási költségeket takarja. Minden könyvtárnak vannak szolgáltatási díjtételei, melyek ezek kidolgozása a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vonatkozó pénzügyi rendelkezések szerint történik: például haszonkulcsot is tartalmaznak, ÁFÁ-t pedig az alkamazott SZTJ szerint (könyvtári vagy nyomdai szolgáltatás). A postaköltséget, térítéses másolatszolgáltatás esetén, rendszerint beépítik a számlába.

Költségek közül a jogszabály csak az eredeti könyvtári anyag szállítási költségeiről rendelkezik oly módon, hogy azt a mindenkori küldő könyvtár viseli.

Az *eredetiben* történő kölcsönzés költségviselésének jelenlegi szabályozása a könyvtárakat nem ösztönzi, hanem kifejezetten ellenérdekeltté teszi e szolgáltatás tekintetében. A könyvtárközi kölcsönzés igen munkaigényes szolgáltatás, nagy adminisztrációval. A kölcsönzött dokumentumot a könyvtár saját használói köre bizonyos ideig nélkülözni kénytelen, a postai szállítás a megrongálódás és az elveszés veszélyével jár. A postai küldés a rendszeresen szolgáltató könyvtárakra rendkívüli, és egyre emelkedő terheket ró.

A rendszeresen szolgáltató könyvtárak köre az OSZK által irányított kérések elemzése alapján a következő (havi átlagban 500 kérést továbbítunk belföldi lelőhelyre):

MTA Központi Könyvtára	25%
KLTE Központi Könyvtára	11%
BME Központi Könyvtára	9%
FSZEK	8%
Országos Idegennyelvű Könyvtár és	
JATE Központi Könyvtára	7%
BKE Központi Könyvtára	6%
JPTE BTK, TTK kar és	
Pécsi Orvostud. Egyetem	5%

A fennmaradó mennyiségen 2-3%-os részvétellel a Szegedi és a Debreceni Orvostudományi Egyetem, a Miskolci Egyetem, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár, a KSH Könyvtára és a Miskolci Megyei Könyvtár osztozik. Hangsúlyozom, hogy ezek az adatok csak az OSZK-hoz eljuttatott kérésekre vonatkoznak, nem tartalmazzák a közvetlenül egymás között lebonyolított tranzakciókat.

Ad 2. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést folytatható könyvtárak körének meghatározása az importliberalizálással feleslegessé vált, hiszen azáltal, hogy a devizakeret megszűnt, a könyvtárak mindegyike közvetlenül kérhet kölcsönzést külföldről, és ennek költségeit, forint fedezet birtokában, szabadon átutaltathatja a teljesítő könyvtárnak.

Ad 3. A rendeletben a könyvtárközi kölcsönzés teljesítésének megtagadhatóságát meghatározó pontok közül a muzeális anyagokra és az egyetlen példányra vonatkozókat a könyvtárak egyre szabadabban, a kölcsönözhető állomány szűkítése szempontjából értelmezik. A muzeális értékű anyag évhatárát gyakran 1900-ban határozzák meg, az egyetlen példányt pedig a teljes törzsgyűjteményre, nem csak a kézikönyvtári állományra értelmezik. Ezeket a kritériumokat természetesen kölcsönzési (vagy könyvtárhasználati) szabályzatukban rögzítik.

Nemzetközi tekintetben is a kölcsönzés és a könyvtárközi kölcsönzés díjazása a szolgáltatás egyik alapkérdése. Az egyes országok rendszere és gyakorlata között nagy eltérés mutatkozik.

– A skandináv könyvtárakban és Hollandiában a kölcsönzés a belföldi használó számára ingyenes.

– A francia és az olasz egyetemi könyvtárak nem fizetnek postaköltséget.

– Nagy-Britanniában a British Library Document Supply Centre, Boston Spa tarifája minden kölcsönzött kötetre 10 GBP, minden kezdett 10 oldal másolatra 5 GBP. A kölcsönzés, illetve másolatszolgáltatás díja magában foglalja a copyright díjat. A BLDSC-től kapott szóbeli tájékoztatás szerint az összegnek kb. a fele marad meg bevételként. (A BLDSC nem részesül állami támogatásban.)

Európában a kölcsönzés díja 500-2500 Ft között ingadozik kötetenként. A díjak az egyes országokon belül könyvtáranként is változnak. A térítés módja is sokféle. A könyvtárak igen nagy része preferálja a nemzetközi postakupont. Egy nemzetközi postakupon ára 0,95 USD, Magyarországon 100 Ft. A német könyvtárak nemzeti anyagáért átlagosan 5-10 nemzetközi postakupont kérnek, a nem nemzeti anyag szolgáltatását ún. kötelezvény elfogadásához kötik. Ez kötetenként 10 DEM megfizetésére kötelezi a kérőt. A kötelezvény a nem Németországban megjelent folyóiratcikkek másolatszolgáltatására is érvényes.

Az Egyesült Államok könyvtárai közül a Kongresszusi Könyvtár egy ideig ingyen kölcsönzött eredeti műveket, de kb. 1 éve levélben értesített bennünket, hogy az alapítvány pénze, amelyből a szolgáltatást finanszírozták, elfogyott, így a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatást bizonytalan időre felfüggesztette. Egyéb könyvtárak az Egyesült

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Államokban kötetenként 5-30 USD közötti összeget számláznak, ha hajlandók tengerentúlra küldeni.

A nemzetközi postakupon mellett a legáltalánosabb fizetési mód a csekk és a bankátutalás. A szakirodalomban mindegyik formát sok kritika éri, mert gyakran lassú, nehézkes és a viszonylag magas bankköltség miatt igen költséges.

Az IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési Irodája az Unesco támogatásával tervbe vette egy voucher rendszer kidolgozását. Tervei között szerepelt az is, hogy a szegényebb, sokat kérő országok az egységnyi vouchert (amely egy kötet kölcsönzésére és 1-10 oldal másolat kérésére használható) kedvezményes áron vásárolhatják meg a rendszert működtető központtól. Gyakorlati megvalósulásról nincs tudomásunk.*

A kölcsönzés és a könyvtárközi kölcsönzés díjazásának kérdését tovább bonyolítja, hogy az Európai Közösség 1992 decemberében az Európa Parlamenttel elfogadtatta a bérleti és a kölcsönzési törvényre vonatkozó tervezetét, melyet a tagállamokkal 1994 júliusáig életbe kívántak léptetni. Ennek lényege, hogy a szerzői jogvédelem alá eső művek könyvtári kölcsönzési forgalma után a szerző(k)nek kártalanítási összeget kell fizetni (részletesen ld. *Könyvtári Figyelő* 1994. 1.sz. 85-96.p.)

Magyarországon a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvényt módosító 1994. évi VII. törvény 15. paragrafusa egyelőre (?) a haszonkölcsönbeadást a szabad felhasználás körébe utalja.

A könyvtárközi kölcsönzés díjazásának kérdésénél ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni a lelőhely megállapításához igénybe vett külső adatbázisok használatának költségeit sem.

A könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatosan felmerülő állományvédelmi és költségtérítési kérdések a könyvtárügy átfogó szabályozásának (könyvtári törvény) szintjén dőlnek el. A variációs lehetőségek az állampolgári jogon járó ingyenes alapszolgáltatástól a gyarapítási hozzájárulásig terjedhetnek.

A térítés kérdésének végig gondolása elkerülhetetlen, azonban sok-sok további elvi és gyakorlati kérdést vet fel, pl.:

- A térítés átalánydíjas-e vagy a tényleges ráfordítást fedezi?
- A tényleges ráfordítás milyen költségekből számítható ki (postaköltség, lelőhely megállapításának költsége, munkaerő, állományvédelem stb.)
- A költségek kit terhelnek:
  - a felhasználót,
  - a kérő könyvtárat?
- A felhasználóra terhelt költségek esetén lehet-e vállalni „a gazdagok és a szegények" közti különbség fokozását egy ilyen par excellence kulturális ellátási területen?
- A könyvtárak kapnak-e erre a feladatra plusz pénzt?
- Az OSZK – mint a könyvtárközi kölcsönzés központja – kap központi keretet?
- Ha igen, hogyan bonyolódik le a könyvtárak közötti közvetlen (OSZK közvetítés nélküli) kölcsönzés térítése?
- A térítés módja: készpénz, kupon?
- A Magyar Posta kedvezmény vagy díjmentesség révén nem vállalna „mecenatúrát"?
- Kérhet és kaphat-e térítést a kötelespéldányokból részesülő könyvtár?

Bevallom, e kérdések közül alig van olyan, melyre úgy tudnék válaszolni, hogy ne lenne azonnal ellenérvem is. Nem véletlen, hogy az új könyvtári törvény javaslatát, koncepcióját kidolgozók sem igen jutottak tovább a kérdés felvetésénél. Szakmánknak kell közös megállapodásra jutnia ahhoz, hogy ez a vitathatatlanul könyvtári alapszolgáltatás valós és vélt ellenérdekeltség vagy „piszkos anyagiak" miatt ne lehetetlenüljön el. Gondolkozzunk közösen!

* A cikk megírása után, 1995. januárjában kaptuk meg az IFLA voucher rendszerének bevezetéséről szóló tájékoztatót.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Rácz Ágnes

45 év nem nagy idő egy könyvtár életében, de talán nem érdektelen, ha számot adunk tevékenységünkről, eredményeinkről és terveinkről, hiszen a saját könyvtárunkról, a könyvtárosok szakkönyvtáráról van szó.

Arról az országos feladatkörű hazai gyűjteményről és szaktájékoztatási központról, amely a könyvtárosnak készülő hallgató, a szakmát gyakorlatban művelő könyvtáros, a könyvtárosi ismereteket oktató tanár és az elméleti kérdéseket vizsgáló könyvtártudós számára egyaránt nyitva áll.

Rövid történeti áttekintés

A könyvtártudományi szaktájékoztatás rendszere a II. világháború után alakult ki Magyarországon, de kezdeményei már a háború előtt is nyomon követhetők a szaksajtóban.

A *Magyar Könyvszemle*ben és az 1913-1919 között kiadott *Könyvtári Szemle* c. folyóiratban rendszeresen közöltek könyvtártudományi bibliográfiát: könyv- és folyóiratismeretéseket, recenziókat a magyar és a külföldi szakirodalomról. E rovatok nem törekedtek a szakirodalom teljes körű feltárására, hanem a legújabb, legjobb könyveket és cikkeket mutatták be.

Egy korai kezdeményezés az 1919-es tanácsköztársaság idején történt könyvtárügyi és bibliográfiai szakkönyvtár felállítására egy létrehozandó Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet keretében[1], de megvalósítására nem került sor.

A háborút követő években a könyvtári rendszert is újjá szervezték, új központi irányító szerveket hoztak létre. A központi könyvtárügyi feladatok egyike volt a *könyvtártudományi dokumentáció* megszervezése is.

Az Országos Könyvtári Központ

Az Országos Könyvtári Központ megalapításáról 1945-ben hoztak rendeletet[2], majd 1947-ben újabb rendeletben sorolták fel a létesítendő központ feladatait.[3] Eszerint a központ célja a magyar könyvtárügy országos feladatainak ellátása. Az 1948-ban megjelent, a központ szervezeti és működési szabályzatát tartalmazó rendelet a feladatok között említi a magyar és a külföldi könyvtárakra vonatkozó adatgyűjtést és a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvkölcsönzést (vagyis könyvtár működtetését).[4] Rendelkezése szerint a központnak nyújtandó állami költségvetési hitelt elsősorban a központi szolgáltatásokra, köztük a bibliográfiai szolgálat ellátására (és ennek keretében a könyvtártudományi szakirodalom feltárására) kell fordítani.

Az intézmény ténylegesen 1949-ben alakult meg. E cikk keretében nem foglalkozunk az OKK működésének, eredményeinek elemzésével, csak azt a tényt emeljük ki, hogy tevékenysége keretében igen értékes szakkönyvtárat is létrehozott, és könyvtártudományi dokumentációt is végzett. A központ munkáját 1952-ben felülvizsgálták. A vizsgálati jelentés[5] csak röviden említi az OKK szakkönyvtári-szakbibliográfiai tevékenységét: *„... a könyvtártudományi dokumentációs szolgálat eléggé széleskörű és eleven. Hiányolni kell azonban a nyugati burzsoá anyag kritikai kiértékelésének elmaradását...."* (Ne feledjük, 1952-t írunk!)

A felülvizsgálók azt a javaslatot tették, hogy az OKK funkcióit az Országos Széchényi Könyvtárnak kell átadni, vagyis ott kell megszervezni az országos könyvtárügyi szolgáltatásokat (könyvtárközi kölcsönzés, nemzetközi csere, a könyvtárak nyilvántartása stb.), illetve könyvtártudományi módszertani kabinetet kell létrehozni az OSZK keretein belül. A létrehozandó módszertani kabinet egyik része lesz a bibliográfiai és dokumentációs csoport, amelynek feladatául tették egyebek mellett a könyvtártudományi dokumentáció végzését. *„Magától értetődik, hogy a módszertani kabinethez kell kapcsolni az O.K.K. nagyértékű könyvtártani szakkönyvtárát is. Ez lesz a megindítandó tudományos munka egyik legfőbb segédeszköze."* – szól a vizsgálati jelentés.

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár az Országos Széchényi Könyvtárban

Az 1952-ben megalakított módszertani osztály kapta meg az OKK feladatainak egy részét, köztük a könyvtártudományi dokumentáció végzését.

1958-ban átszervezték a módszertani osztályt, 1959. január 1-jétől működik a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és ennek keretében a Könyvtártudományi Szakkönyvtár.

A könyvtárnak az OSZK-ba kerülésével az OKK keretében megkezdett dokumentációs munka továbbfejlődött, 1955-ben *Könyvtári Tájékoztató* címen dokumentációs szemle indult. (Erre még a későbbiekben visszatérünk.)

A könyvtár helyzete, elsősorban az OSZK többi részlegéhez és segédkönyvtárai hoz fűződő viszonya, illetve gyűjtőköre tisztázatlan volt, ezért 1956-ban tevékenységét felülvizsgálták. Az OSZK különböző segédkönyvtárai és különgyűjteményei igényelték a munkájukhoz szükséges szakirodalmat is. A Jelentés[6] azt szögezte le, hogy ebben a helyzetben sem kívánatos a külön „szakkönyvtárak" felállítása, a segédkönyvtári anyagon túl a különgyűjtemények elsősorban katalógusok kiépítésével tájékozódjanak a szakterületükbe tartozó dokumentumokról. Ezzel együtt *„lehetnek olyan osztályok, amelyeknek munkája a formális elv bizonyos fokú áttörését kívánja meg. Módot kell találni arra, hogy ezeken az osztályokon a – kellő határai közé szorított – tartalmi elv érvényesülhessen, hogy tehát ezeken a helyeken az osztály funkciójából folyó feladatok jó ellátásához elsőrendűen szükséges s magán az osztályon elhelyezendő anyag – tartozzék bár formális szempontból az OSZK más osztályaihoz – együtt lehessen. ... Az OSZK legfontosabb tartalmi szempontok szerint kialakítandó gyűjteménye a Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Erre nemcsak az OSZK osztályainak, hanem az egész magyar könyvtárügynek van szüksége..."*

Az OKK megörökölt szakkönyvtárán kívül az OSZK-ban is több helyen folyt a könyvtártani szakirodalom gyűjtése, elsősorban segédkönyvtári szinten. Ezek a kis gyűjtemények is alapjai lehettek volna egy központi könyvtártudományi szakkönyvtárnak. A jelentés felvetette, hogy ezek anyagát egyesíteni kellene: *„A Könyvtártudományi Szakkönyvtár feladata, hogy egyetlen gyűjteményben egyesítse s könyvtárosaink számára könnyen hozzáférhetővé tegye a könyvtártudomány egészére vonatkozó szakkönyveket, a már birtokunkban lévőket s a még megszerzendőket egyaránt; hogy gondoskodjék e gyűjtemény állandó tervszerű fejlesztéséről. ... A jelenleg különélő ... segédkönyvtárak könyvtártudományi anyagát ... egyesíteni kell. Ezt az egyesített anyagot ki kell egészíteni a raktár idevágó legfontosabb műveivel is."* A jelentés ilyen módon megszilárdította a Könyvtártudományi Szakkönyvtár létét, de az említett profiltisztításra maradéktalanul – tudomásunk szerint – nem került sor.

A jelentés kitér a Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak az OSZK szervezetében elfoglalt he-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyére is: *„A Könyvtártudományi Szakkönyvtár az egész magyar könyvtárügy szolgálatában áll; nem lehet tehát egyetlen OSZK-osztály segédkönyvtára. Az OSZK főigazgatójának közvetlenül alárendelt különgyűjteményként kell megszervezni." Sallai István* különvéleménye nyomán a szakkönyvtár a módszertani osztály – majd később a Könyvtártudományi és Módszertani Központ – keretében maradt. Sallai ugyanis azon az állásponton volt, hogy a módszertani osztály egész tevékenysége, célja lényegében azonos a Könyvtártudományi Szakkönyvtáréval – a módszertani munka végzése, a könyvtártudomány ápolása –, ezért azt tartja elvileg helyesnek, hogy az azonos funkciók azonos szervezetben maradjanak, tehát a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat a Módszertani osztály gyűjteményeként, illetve annak szervezeti keretében kellene kifejleszteni.

A szakkönyvtár ezután jelentős fejlődésnek indult. Az állomány rendezése után kiépült a katalógusrendszere, megszilárdult a feldolgozási rendszer. Önálló helyet kapott az OSZK Múzeum u. 3. sz. alatti épületében, ami biztosította a szabadpolcos segédkönyvtár kialakítását, a könyv- és a folyóiratállomány megfelelő elhelyezését, a kölcsönző szolgálat beindítását, és nem utolsó sorban továbbfejlődött a széles körű dokumentációs tevékenység.

A szakkönyvtár országos feladatokat kapott azáltal, hogy az 1958-as gyűjtőköri rendelet[7] a könyvtártudomány területén tudományági szakkönyvtárként az Országos Széchényi Könyvtárat (értelemszerűen a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat) jelölte ki. Erről az országos feladatkörről a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőkörét és feladatait szabályozó későbbi rendeletek sem feledkeztek meg. A 131/1968. számú miniszteri utasítás[8] az OSZK tudományági szakkönyvtári szerepét megerősítette a könyvtárügy, bibliográfia, dokumentáció szakterületén, sőt a szakterület gyűjtésében érdekelt könyvtárak (a Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet és az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ) közötti kooperációs kör tevékenységéért felelős szakkönyvtárként jelölte meg[9]. (Ez a gyűjtőköri együttműködés azonban nemigen működött.)

Az 5/1978. számú miniszteri rendelet[10], amely szabályozta a könyvtári rendszer szervezetét és működését, új terminológiával az országos feladatkörű szakkönyvtár szerepét adta az OSZK-nak a könyvtártudomány területén. A 17/1976. számú minisztertanácsi rendelet[11] értelmében *„az országos feladatkörű szakkönyvtár a szakterületén közvetlenül ellátja az ország bármely településén felmerülő szakirodalmi, valamint e körben a tájékoztatási igények kielégítését, illetőleg közreműködik annak megszervezésében"*. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár a mai napig ennek szellemében működik: biztosítja a könyvtárügy szakirodalmi bázisát azáltal, hogy széles körűen gyarapítja állományát, helybenhasználati, kölcsönzési, könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásokkal, másolatszolgáltatással áll az érdeklődők rendelkezésére, és gazdag gyűjteményét kellő mélységben feltárva könyvtártudományi tájékoztatási szolgáltatásokat nyújt.

A gyűjtemény

A szakkönyvtár gyűjtőköre a könyvtártudomány minden területére kiterjed, de különböző intenzitással gyűjti az egyes részterületek irodalmát. A szorosan vett könyvtártudományi témák irodalmát (durván az ETO 02-es osztályába tartozó témák anyagát) teljességre törekvően beszerzi (korlátozás csak a külföldi anyag tekintetében van), de néhány területen nagyobb fokú a szelekció. Ilyen területek főként a történeti témák (az írás-, papír-, nyomdászat- és könyvtörténet), valamint a bibliográfia, amelynek elméleti és módszertani irodalmát szerezzük be, a bibliográfiák fajtáiból csak egy reprezentatív választék áll rendelkezésre, főként a könyvtárosképzési tantervekben szereplő elemzendő bibliográfiák. A főgyűjtőkör határai a tudományterület fejlődésével együtt alakulnak, az új ismeretkörök is helyet kapnak benne, ezért a gyűjteményt már joggal nevezhetjük az informatika szakkönyvtárának is (az informatikát természetesen leszűkítve a szakirodalmi tájékoztatással kapcsolatos ismeretekre).

Mivel a könyvtártani irodalom a könyvtáros munkaeszköze, érthető és kívánatos, ha segédkönyvtári szinten minden nagyobb könyvtárban rendelkezésre áll, így természetes, hogy bizonyos gyűjteményi párhuzamosságok kialakulnak a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományával (főként a magyar anyag tekintetében). A külföldi könyvek központi katalógusának tanúsága szerint nagyobb átfedések a gyűjtemények között azonban csak a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával, illetve az Országos Műszaki Könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárral tapasztalhatók. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár régebbi, értékes könyvtártudományi anyagát selejtezte, és átadta nekünk. Az Országos Széchényi Könyvtárral korlátozott gyűjtőköri koordináció alakult ki: a fentebb már említett történeti témák irodalmát elsősorban az OSZK gyűjti, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár pedig ezeken a területeken az alapművek beszerzésére szorítkozik.

Visszatérve gyűjtési elveinkre: a szakterületen belül teljességre törekvően gyűjtjük a magyar dokumentumokat, beleértve a szűk publicitású vagy nem publikált anyagot is, és válogatva az idegen nyelvű műveket. A külföldi anyag tekintetében tartalmi teljességre törekszünk, anyagi lehetőségeink nem teszik lehetővé a korlátlan gyűjtést, de erre nincs is igény. Elsősorban a világnyelveken (főként az angolul és németül) megjelent irodalmat szerezzük be, de a környező országok nyelvein megjelent kiadványok is nagy számban megtalálhatók állományunkban. Ennek a tudatos fejlesztésnek köszönhető, hogy szakkönyvtárunk egyedül álló könyvtártudományi gyűjtemény a világon, amely ilyen kiegyensúlyozottan tartalmazza a világ idevágó dokumentumtermését.

A kiadványfajták tekintetében nincs különösebb korlátozás, határokat csak anyagi és technikai lehetőségeink szabnak. A gyűjtemény törzsanyagát hagyományos módon a könyvek és az időszaki kiadványok képezik; a könyvállomány 1994 végén 42 450 kötet, a folyóiratállomány 20 400 kötet, több mint 2500 cím, amelyből 450 kurrens.

A törzsgyűjteményt elsősorban formai szempontok alapján szervezett különgyűjtemények egészítik ki. E gyűjtemények egyike-másika ma már lassú ütemben vagy egyáltalán nem gyarapodik, aminek nemcsak anyagi okai vannak, hanem a kereslet is megcsappant iránt uk. (Ilyen például a fordításgyűjtemény, amely az 1960-70-es években élte virágkorát, azóta azonban nem gyarapodik. Ennek oka egyrészt a pénzhiány, nincsen ugyanis tervszerű fordító-szolgálat működtetésére fordítható keretünk, másrészt az, hogy az utóbbi időben a könyvtárosok idegennyelv-tudásának gyarapodásával csökken a fordítások iránti igény.) Vannak viszont igen dinamikusan növekvő és intenzíven használt különgyűjteményeink is.

Az egyik leginkább keresett gyűjtemény a szakdolgozatok és disszertációk különgyűjteménye. A gyűjtés megkezdését a Szakkönyvtár intézeti könyvtár jellege – hogy ti. a KMK igényeit is ki kell elégítenie – befolyásolta. A KMK egyik központi feladata volt ugyanis a kezdetektől fogva a könyvtárosképzés. Olvasóink bizonyára emlékeznek a két és fél éves középfokú szaktanfolyamokra, amelyek zárásául szakdolgozatot is kellett a hallgatóknak írniuk. Oktatási intézmény lévén, ezekre a dolgozatokra a KMK-nak megőrzési kötelezettsége van, amelynek a Könyvtártudományi Szakkönyvtár segítségével tesz eleget. Ugyanígy a KMK könyvtárosasszisztensképzésében résztvevők dolgozatai is hozzánk kerülnek. A szakdolgozatok gyűjtése azonban nem maradt e keretekben, hanem igyekeztünk beszerezni az egyéb képzőintézményekben született dolgozatokat is. Így kerültek a kezelésünkbe (letétként) az ELTE-n végzett könyvtároshallgatók dolgozatai, és tulajdonunkba a tanárképző főiskolákon, néhány tanítóképző intézetben készült könyvtári témájú szakdolgozatok, illetve az 1970-es évek végén szervezett komplex államvizsgára írott dolgozatok. A doktori és kandidátusi disszertációkkal több a gondunk, hiszen ezek csak úgy kerülhetnek állományunkba, ha szerzőik megtisztelik a Szakkönyvtárat egy példánnyal. Több disszertációt mikrofilmen szereztünk meg az Akadémiai Könyvtártól. A szakdolgozatokról és disszertációkról viszont központi katalógust vezetünk, így az állományunkban nem találhatókról is tudunk legalább lelőhely-tájékoztatást nyújtani.

Egy másik igen fontos különgyűjtemény az IFLA éves konferenciáinak előadásait tartalmazza 1961 óta. Ez a gyűjtemény úgy jöhetett létre, hogy a Szakkönyvtár lett az IFLA egyik kelet-európai, ún. clearing house-a, letéti helye, és minden évben megküldik a számára ezeket a dokumentumokat. A gyűjtemény története során feltárására többféle feldolgozási rendszert alkalmaztunk, most már azonban a többi dokumentum feltárásához símuló gépi adatbázist építünk az „IFLA paperekről".

Tapasztalataink szerint már veszít a jelentőségéből az útijelentés-gyűjtemény. Ennek okát abban látjuk, hogy az egyre szaporodó külföldi kiküldetésekről, tanulmányutakról nem íródnak tartalmas útijelentések – talán már nem kötelező –, nincs központi szerv (mint régebben az Országos Ösztöndíjtanács volt), amely ezeket begyűjtené. Mostanában a minisztériumtól sem kapjuk az útijelentéseket, manapság már csak az OSZK dol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gozóinak jelentései jutnak el a gyűjteménybe. Nagyobb erőfeszítéseket az utóbbi időben persze mi sem tettünk beszerzésük érdekében, és ennek fő oka a gyűjtemény iránti érdeklődés csökkenésében van. (Bár az is lehet, hogy az érdeklődés azért marad el, mert elavult a gyűjtemény? – Ördögi kör.)

Érdekessége miatt viszont mindenki figyelmébe ajánljuk a könyvtárismertetők, könyvtári kalauzok gyűjteményét, amelyben rövid, faktografikus tájékoztatást lehet kapni a könyvtárak szolgáltatásairól. A gyűjtemény nemcsak a magyar, hanem jelentős részben a külföldi könyvtárak ismertetőit is tartalmazza.

Jó ötletek meríthetők a könyvtári aprónyomtatványok és propagandaanyagok gyűjteményéből: a könyvtári feliratos pólótól, léggömbtől, kitűzőtől, reklámszatyortól kezdve a könyvtár emblémáját tartalmazó karácsonyfadíszig sok minden található benne. A könyvtári marketinggel foglalkozók fantáziáját is megindíthatja...

Gyűjtjük a könyvtári gépek és berendezések prospektusait is. E gyűjteményünk jobb napokat is látott már: régebben ugyanis a KMK-ban önálló munkakör keretében foglalkoztak a gépesítési tanácsadással, aminek segédeszköze volt ez a gyűjtemény. Az 1970-es években önálló időszaki kiadványban ismertettük a prospektusokat – ez a NTMIR-együttműködés fokozatos leépülésével megszűnt –, majd katalógust adtunk ki a könyvtári kisgépekről, az 1980-as évek végén pedig a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* c. folyóiratban tettük közzé a prospektusok jegyzékét és ismertettük a legérdekesebb berendezéseket. Hasonló tájékoztatásra bizonyára most is szükség lenne, de az – elsősorban a kötelespéldányként beérkezett – prospektusok begyűjtésén kívül másra nem futja az erőnkből. Pedig lehetne tájékoztatni az érdeklődőket a berendezések áráról, a referencia-helyeiről, szervizéről stb.

Tervszerűen gyarapítjuk viszont az audiovizuális dokumentumokat, elsősorban a könyvtári témájú hangfelvételeket és videófilmeket. Annak, hogy a gyűjtemény viszonylag kicsi, az az oka, hogy e dokumentumok ára viszonylag magas...

Szólni kell még a lapkivágat-gyűjteményről is, amely igen dinamikusan növekszik. Igyekszünk ugyanis beszerezni minden hazai napilapban, hetilapban, illetve nem könyvtártudományi folyóiratban megjelent könyvtári vonatkozású közleményt. A gyűjtemény két fő forrásból gyarapodik: a MAHIR Observer sajtófigyelő-szolgáltatásának előfizetésével, illetve azzal, hogy munkatársaink minden nap átnézik az OSZK gyarapítási osztályára beérkezett lapokat, és az idevágó cikkekről másolatot készítenek. A lapkivágat-gyűjtemény szakrendi csoportosításban áll az érdeklődők rendelkezésére, a cikkek legjavát pedig *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájá*ban dolgozzuk fel.

A technika fejlődésével együtt új dokumentumtípusok is megjelennek, amelyek gyűjtéséről nem mondhatunk le. Így tehát megpróbáljuk beszerezni-megszerezni az elektronikus formában megjelent dokumentumokat is: demo-lemezeken könyvtári programok, adatbázisok bemutatását tudjuk biztosítani az érdeklődőknek, előfizettünk néhány elektronikus folyóiratra, felkutatjuk és hozzáférhetővé tesszük a számítógépes hálózatokon elérhető, könyvtári és informatikai témájú elektronikus szövegeket (kézikönyveket, tanulmányokat). Törekszünk arra, hogy a nem túl sok könyvtártudományi témájú CD-ROM-kiadvány, adatbázis közül a legfontosabbakat beszerezzük, egyiküket, a *LISA Plus*t (a *Library and Information Science Abstracts* és a *Current Research in Library and Information Science* c. referáló lapok egybedolgozott CD-ROM-kiadását) előfizettük. Az elektronikus dokumentumoknak a használatba adásához még technikai fejlesztésekre, számítógép-beszerzésre is szükség van, de korlátozott igénybevételükre már mai felszereltségünkkel is lehetőség van.

Az állomány gyarapítására többféle forrásunk van. A gyarapítási keret gazdaságos felhasználása megköveteli, hogy a dokumentumok vásárlását gondos mérlegelés előzze meg, aminek eredményeképpen sokszor le kell mondanunk nagyon drága kiadványokról, különösen, ha témájukban más anyagok rendelkezésünkre állnak. 3-4 évvel ezelőtt kénytelenek voltunk csökkenteni az előfizetett külföldi folyóiratok számát. A gyűjtemény tartalmi teljességét azonban igyekszünk megőrizni. Szerencsére kiterjedt cserekapcsolataink, illetve az OSZK nemzetközi csereszolgálata révén sok értékes dokumentumhoz jutunk hozzá, különösen a folyóiratok beszerzése tekintetében jelentős ez a forrás. Külföldi ajándékokban is részesül a könyvtár.

A magyar dokumentumok beszerzésében egyik legfontosabb forrásunk a kötelespéldány szolgáltatás, nemcsak azért, mert válogató jogunk révén a gyűjtőkörbe tartozó dokumentumokat megkapjuk egy példányban, hanem azért

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is, mert tájékozódhatunk a kiadványtermésnek arról a részéről is, amit a műfaji szelekció miatt nem dolgoz fel a nemzeti bibliográfia. Félünk, hogy a kötelespéldány-rendelet várható megváltoztatása megvonja majd tőlünk ezt a kiváló gyarapítási forrást.

A magyar könyvtárak gyűjtőkörünkbe tartozó kiadványai csaknem hiánytalanul eljutnak hozzánk a kiadó könyvtárak jóvoltából, tiszteletpéldányként. Köszönjük a könyvtáraknak ezt a nagyvonalúságot. Cserébe regisztráljuk kiadványaikat a könyvtártudományi nemzeti szakbibliográfiában, és megőrizzük a gyűjteményben.

Az állomány feltárása

A szakkönyvtár gyűjteményének megszervezésével egyidőben a feltárása is megindult. Először a betűrendes katalógust és a raktári nyilvántartást állították fel, majd ETO-szakkatalógust kezdtek építeni. Az első időkben, az 1960-as évek elejéig a feldolgozást központilag az OSZK feldolgozó osztálya végezte, hasonlóan az állománygyarapításhoz, amely az OSZK gyarapítási osztályán folyt. A feldolgozott dokumentumok cédulái az OSZK nagy katalógusaiba is bekerültek, utalással a lelőhelyre. Ezek a cédulák a mai napig is a katalógusokban vannak, ami időnként gondokat is okoz a dokumentumszolgáltatásban, főként, ha az illető könyvet a Könyvtártudományi Szakkönyvtár már selejtezte.

1963-1964-től kezdve a gyarapításban és a feldolgozásban is önálló lett a Szakkönyvtár. A „klasszikus" feldolgozás eredményeként jött létre a teljes könyvtári állományt (könyv, időszaki kiadvány, mikrofilm, szakdolgozat) feltáró betűrendes keresztkatalógus, amelyben sok szempont szerint lehet keresni.

A formai feltárásban 1982-től kezdve kezdtük alkalmazni az ISBD-irányelveken alapuló magyar szabványokat, és új leíró katalógust nyitottunk. A régi katalógust sem zártuk le, hanem az átépítése mellett döntöttünk, vagyis a régi katalógusból a megfelelő módosítások, illetve a szükségszerű rekatalogizálás után, a cédulákat áthelyezzük az újba. Az átszerkesztéssel időben visszafelé haladunk, most az 1970-es éveknél tartunk. Sajnos, ez a „sziszifuszi" munka lassabban halad a kívánatosnál, de van egy nagy előnye. Miután minden dokumentumot kézbe veszünk, egyúttal állományellenőrzést is végrehajtunk, így kiszűrjük és selejtezzük a nem gyűjtőkörbe tartozó vagy elavult, esetleg elveszett dokumentumokat. Legégetőbb feladataink közé nemcsak ennek a munkának minél előbbi befejezése tartozik, hanem a folyóiratállomány rekatalogizálása és hiányos katalógusának kiegészítése is.

Az állomány tárgyi feltárása is nagy fejlődésen ment keresztül az évek során. 1974 végéig ETO-szakkatalógus biztosította az állomány tartalmi megközelítését, mégpedig az ETO-nak egy házi, a szakma szükséglete szerint kibővített táblázata alapján. Időközben azonban folyt a könyvtártudományi dokumentáció is, amelynek keretében tárgyi feltárásra az 1960-as évek második felében kidolgozott tárgyszójegyzék szolgált. Ezt a tárgyszójegyzéket folyamatosan módosították, majd 1975-től tezaurusszá fejlesztették a dokumentációs részleg munkatársai. 1975-től kezdve a könyvtári feldolgozásban is ezt a tezauruszt használtuk, és ennek alapján tárgyszókatalógust kezdtünk szerkeszteni. E lépéssel a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban folyó mindenfajta dokumentumfeltáró tevékenységben egységes tárgyi feltárás valósul meg. A tezauruszt a folyamatos bővítések, módosítások figyelembevételével 1992-ben revideáltuk, létrehoztuk számítógépes változatát és kiadtuk új nyomtatott formáját is. Befejeződött a tárgyszókatalógus revíziója, amelynek során a tárgyszavak módosulásait átvezettük a katalóguson.

A különgyűjtemények egy részét (pl. a könyvtárismertetőket, a propagandaanyagokat, a fotótár anyagát, az útijelentéseket, a prospektusokat) önfeltáró rendszerben raktározzuk. Azok tárgyi feltárására azonban, amelyekben egyedi feldolgozást alkalmazunk (pl. a szakdolgozatok, az IFLA konferenciai anyagok), ugyancsak a tezauruszt használjuk.

Könyvtártudományi dokumentáció

Mint korábban már említettük, az OKK, majd a módszertani osztály, illetve a KMK egyik központi feladataként a könyvtártudományi dokumentációt jelölték meg. Hosszú fejlődés eredményeként alakult ki mára dokumentációs tevékenységünk hármas rendszere: a magyar szakiroda-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lomról tájékoztatjuk a magyar felhasználókat és a külföldi érdeklődőket, a külföldi szakirodalomról a magyar használókat, valamint a magyar és a külföldi érdeklődőket egyaránt megcéloztuk legújabb adatbázisunkkal, amely a könyvtártudományi hungarika fogalmába tartozó dokumentumokról tájékoztat. A rendszerben különböző, bibliográfiai szintű, illetve annotációkkal vagy referátumokkal kiegészített ismertetést adunk a szakirodalomról.

A következőkben kialakulásuk időrendjében mutatjuk be a dokumentációs szolgáltatásokat, ami nem jelent rangsort, hiszen mindegyiküket egyformán fontosnak tartjuk.

A külföldi szakirodalom közvetítése a magyar felhasználóknak

Az OKK-ban elkezdődött dokumentációs tevékenység terméke, a *Könyvtárügyi Beszámoló* c. kiadvány, referáló lap volt, amely főként a népi demokratikus országok könyvtárügyéről adott képet, de kitekintéssel volt a nyugati fejlődésre is, és referálta például a *Library Journal*, a *Börsenblatt für den deutschen Buchhandel,* az *Aslib Proceedings,* a *Journal of Documentation* című folyóiratokat, hogy csak a legismertebbeket említsük. A *Könyvtárügyi Szemle* címen indított folyóirat számai szintén láttak el dokumentációs feladatot azzal, hogy a külföldi szakfolyóiratok cikkeit tömörítve vagy fordításban adták közre, illetve recenziós rovatban a legjobb könyvtártudományi szakkönyveket ismertették. E lapok utolsó egy-két füzetét már az Országos Széchényi Könyvtár adta ki, majd 1952-ben mindkettő megszűnt.

Az OSZK módszertani osztályának is központi feladata lett a könyvtártudományi dokumentáció, ami az OKK-hagyományokat követve a külföldi anyag közvetítésével folytatódott az 1955-ben megindult *Könyvtári Tájékoztató* c. külföldi lapszemlében. 1959-től *Könyvtári Figyelő* címen a KMK folytatta a vállalkozást: önálló rovatként – majd később önálló kiadványként –, *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* címmel közölte a külföldi folyóiratcikkek válogatott bibliográfiáját. 1965 és 1967 között *Gyorstájékoztató a Külföldi Könyvtártudományi Irodalomról* címmel adott ki az osztály bibliográfiát, ami nagyon impozáns volt a maga évi 5-7000 tételével, de meghaladta az osztály erőit. A kiadvánnyal kapcsolatos kritikák nyomán 1969-ben negyedéves referáló lap indult, ugyancsak *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* címen. Ez egészen 1990-ig élt önálló kiadványként, ekkor azonban visszatért oda, ahonnan indult: állandó rovata lett a megújuló *Könyvtári Figyelő*nek.

A Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom negyedévenként megjelenő füzeteiben évente mintegy 1200 bibliográfiai tételt közölt, tematikus rendben, címleírással, címfordítással, és mintegy 5-600-at referátummal ellátva. Minden számhoz betűrendes, tárgy- és földrajzi mutató tartozott, amelyet évente kumuláltunk. Jelenleg a Könyvtári Figyelő keretében – terjedelmi okokból – csökkentenünk kellett a tételek számát, így csak azokat publikáljuk tematikus rendben, amelyekhez autoreferátum vagy referátum tartozik. A füzetenkénti indexekről is lemondtunk, évente csak egyszer adunk ki kumulált mutatókat.

A külföldi folyóiratok analitikus feldolgozása azonban nem szűkült le a publikált bibliográfiákra, illetve referáló lapra, hanem sokkal szélesebb körű volt, aminek eredményeképpen nagy folyóiratcikk-katalógussal rendelkezik a Szakkönyvtár. A cédulakatalógust időközben lezártuk, mert 1988 óta – de 1986-ig visszamenőleg – gépi bibliográfiai adatbázist építünk, amely szintén több tételt tartalmaz, mint amennyi a nyomtatott bibliográfiába bekerül. A MANCI adatbázisról még a későbbiekben lesz szó.

Tájékoztatás a magyar szakirodalomról

A Magyarországon megjelent könyvtártudományi és informatikai szakirodalomról való tájékoztatás érdekében a Könyvtártudományi Szakkönyvtár kurrens nemzeti szakbibliográfiát szerkeszt. A kiadvány ugyan nem tartozik a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszeréhez, a gyűjtőkör és a feldolgozott dokumentumtípusok tekintetében van is bizonyos átfedés az MNB-füzetekkel, de a mélyebb tematika és a dokumentumféleségek szélesebb köre miatt a nemzeti szakbibliográfiai szerep nem vitatható. *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájá*nak (MAKSZAB) kurrens füzetei ugyanis teljességre törekvően feldolgozzák a témába vágó könyveket (monográfiákat,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tanulmánykötetet), folyóiratcikkeket, konferenciai anyagokat, nem publikált vagy szűk publicitású kéziratokat, szakdolgozatokat és disszertációkat, audiovizuális anyagokat, és válogatva a magyar hírlapok cikkeit. A negyedéves füzeteket betűrendes és a tezaurusz alapján szerkesztett tárgymutató egészíti ki, és éves kumulált indexet is szerkesztünk. Külön érdekessége a bibliográfiának, hogy az 1993/1-es számtól kezdve – tudomásunk szerint az országban elsőként – áttértünk az új analitikus bibliográfiai leírási szabályok alkalmazására a nyomtatott füzetekben.

A magyar könyvtártudományi dokumentáció kezdetei az 1960-as évek elejére nyúlnak vissza. 1962-ben indult a *Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia*, amely két alsorozatot tervezett: 1962 és 1970 között évente egy-egy kötetben látott napvilágot a magyar hírlapokban megjelent könyvtári vonatkozású cikkek bibliográfiája, amelyhez azonban ebben a keretben csak egyetlen egy kötetben, az 1962-1964-es évkörre vonatkozóan csatlakozott az önálló művek és folyóiratcikkek bibliográfiája, és ez is csak későn, 1969-ben jelent meg. Mindkét sorozat szakrendi beosztásban tartalmazta a bibliográfiai adatokat, mutatók nélkül, így visszakeresésre, irodalomkutatásra alkalmatlan volt. Mivel ezzel a szakirodalom feltárása nem volt megoldott, 1965-ben *Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról* címen kurrens bibliográfia indult a magyar szakirodalom teljességre törekvő, analitikus feltárására. A társadalomtudományi témakör azonban nem igényelte a kéthetenkénti gyorstájékoztatót, ezért a kiadvány negyedéves bibliográfiává alakult, és 1973-ban címét is a máig élő, *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* elnevezésre változtatta. Kezdetben a gyorstájékoztató sem tartalmazott mutatókat, az 1965-1969 közötti tételekhez csak 1975-ben jelent meg kumulált betű- és tárgyszómutató. A rendszeres, füzetenkénti és éves indexelés az 1970-es évfolyamtól indult. Az 1975-1979-es időszakra vonatkozóan kumulált mutató is megjelent, az 1980-1985-ös időszakra vonatkozóan pedig nem csupán kumulált mutatót állítunk össze, hanem a bibliográfiai tételeket adatbázisba szervezzük.

A nemzeti szakbibliográfiai tevékenység keretébe a retrospektív feltárás is beletartozik. Cédulaformában már rendelkezésre áll az 1945 és 1960 között önállóan megjelent szakirodalom bibliográfiája, a mutatókészítés és a szerkesztési munkálatok vannak hátra. A jegyzék második kötete az időszak folyóiratanyagának repertóriuma lesz.

A könyvtári szakirodalom analitikus folyóiratcikk-katalógusa: a MANCI-adatbázis

Az 1980-as évek végén megindult számítógépesítés tette lehetővé, hogy a bibliográfiai feltáró munkát olyan adatbázissal segítsük, amely nemcsak a nyomtatott bibliográfiai füzetek előállítását könnyíti meg, hanem felválthatja a cikkek analitikus cédulakatalógusát is. Ennek érdekében terveztük meg és állítottuk munkába a *MANCI (MAgyar és Nemzetközi CIkkek)* nevű adatbázist a Mikro-ISIS adatbázis-kezelő segítségével. Az adatbázist és katalógusként való használatát részletesen nem írjuk itt le, hiszen ezt már megtette *Novák István*.[12]

A jelenleg több mint 20 ezer rekordot tartalmazó adatbázis 1986-tól kezdődően tartalmazza a folyóiratcikkek bibliográfiai adatait, és sokféle visszakeresési szempontot biztosít az irodalomkutatáshoz. A kezelőrendszer továbbfejlesztésével a tezaurusz alapján való keresést is megoldottuk: az adatbázist összekapcsoltuk a Könyvtári és Tájékoztatási Tézaurusz gépi változatával, így az abból kiválasztott tárgyszavakkal megfogalmazott keresőkérdés azonnal futtatható a MANCI bibliográfiai adatbázisban adatbázisváltás nélkül.[13] Lehetőség van arra is, hogy a találati fájlból egyenként kiválogassuk a valóban releváns tételeket, és csak azokat nyomtassuk ki.

Az adatbázis alapján témafigyelő szolgálatot is működtetünk, amely keretében negyedévenként elküldjük a megrendelőknek az irodalomjegyzéket, nyomtatásban vagy mágneslemezre töltve.

A külföld tájékoztatása a magyar könyvtárügyről

A fejezetcímben megfogalmazott feladatot már régóta magáénak tekinti a Szakkönyvtár, és különböző formákban törekedett is ellátására. Kezdetben, az 1960-as években, ezt a célt azzal szolgálták, persze csak igen korlátozott mértékben, hogy a *Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtár-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

*tudományi Irodalom*ról c. bibliográfiában angol, német és orosz nyelvű címfordítást is adtak az egyes tételekhez. Ez azonban kevésnek bizonyult, hiszen ha rendelkezésre álltak volna is a külföldi könyvtárakban a magyar nyelvű lapok, az „egzotikus" nyelv miatt kevesen forgathatták őket. Ezért 1972-től a Szakkönyvtár (akkor még Tájékoztatási Osztály) referáló lapot indított *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (HLISA) címen, amelyben a magyar könyvtári szakirodalom legjavát, bőséges referátummal ellátva ismerteti. Később igény mutatkozott a lap orosz nyelvű változatára is, ezért 1974-től *Vengerszkaja Literatura po Bibliotekovedeniju i Informatike* címen oroszul is kiadtuk 1972-ig visszamenőleg. A két lap tájékoztató funkcióján túl igen jó csereanyagnak is számított a nemzetközi kiadványcserében. Az 1990-es évek elején gazdasági okokból meg kellett szüntetnünk az orosz nyelvű változatot, amely bár az angolénál sokkal kevesebb példányban jelent meg, de nagyon költséges volt. Jelenleg az angol nyelvű változat él, és már belföldön is terjesztjük.

A könyvtártudományi hungarika feldolgozása

A MAKSZAB c. bibliográfiában, illetve a HLISA c. referáló lapban csak a területi elven válogatott hungarika dokumentumokat dolgozzuk fel. Ezen kívül azonban néhány éve a nyelvi, személyi és tartalmi – természetesen a könyvtártudományi témakörben maradva – hungarika anyagot is igyekszünk feltárni.

A HLISA 1991 óta évente egyszer válogatva közli a külföldi folyóiratokban a magyar könyvtárügyről megjelent legjelentősebb cikkek, tanulmányok bibliográfiáját.

Ezt a „jeladó" tájékoztatást jól kiegészíti legújabb vállalkozásunk. Egyre nagyobb az igény külföldről, hogy a magyar könyvtárügyről tájékozódhassanak idegen nyelven (ezt a szükségletet csak korlátozottan elégíti ki a HLISA). Ugyanakkor a Könyvtártudományi Szakkönyvtár – együttműködve az OSZK Hungarika dokumentációs osztályával – feldolgozza a külföldön megjelent könyvtártudományi hungarika-dokumentumokat is. A feldolgozás eddig adatlapokon történt, amelyek alapján a Hungarika dokumentációs osztály építette a Hungarika-adatbázist. Tekintettel arra, hogy ebben az adatbázisban – általános tárgyszórendszerének köszönhetően – a könyvtártudományi irodalom csak nagyon átfogó témák szerint kereshető, a mi igényeinket nem elégíti ki. Ezért a gyűjtőkörünkbe vágó hungarikatételeket külön adatbázisban is visszakereshetővé tesszük tezauruszunk deszkriptoraival ellátva. Az így épülő *HUBA (HUngarika Bibliográfiai Adatbázis)* több célt szolgál: egyrészt „megmenekülünk" az adatlapok manuális kitöltésétől, és floppyn rögzítve szolgáltatjuk az adatokat a Hungarika dokumentáció számára, másrészt tájékoztató rendszerünkbe szervesen – és a HLISÁ-ban közölt bibliográfián túllépve – beépül a külföldi magyar vonatkozású könyvtártudományi dokumentumokról informáló adatbázis. Az új adatbázis létrehozását indokolja, hogy a HUBÁ-nak a MANCI-énál mind a tematikát, mind a dokumentumtípusokat tekintve, szélesebb a gyűjtőköre, ugyanis teljességre törekvően tartalmazza a hungarika dokumentumok leírását, és a feldolgozott tételek műfaja is sokkal szélesebb körű: az adatbázisba beépülnek a könyvek, könyvrészletek, tanulmánykötetek, folyóiratcikkek, könyv- és cikkismertetések, rövid hírek annotált bibliográfiai leírásai is. Az adatbázis a hazai igényeket is ki fogja elégíteni, hiszen olyan kéréssel is fordulnak hozzánk, hogy a tanulmányútra, konferenciai előadásra való felkészülést segítsük idegen nyelven megjelent, magyar vonatkozású publikációkkal.

Önálló szakfolyóirat kiadása: a Könyvtári Figyelő

A könyvtártudományi dokumentációhoz jól illeszkedik a szakkönyvtárban szerkesztett *Könyvtári Figyelő* c. folyóirat, amely kitekintést ad mind a magyar, mind a külföldi könyvtárügy aktuális kérdéseire. Mai profiljának kialakulása több évtizedes fejlődés eredménye.

Már utaltunk rá, hogy indulásakor, 1955-ben (*Könyvtári Tájékoztató* címen) a lap tisztán dokumentációs célokat szolgált. Feladata az volt, hogy a magyar könyvtárosokat tájékoztassa a külföldi könyvtárügy fő irányzatairól, eseményeiről, fejlődéséről. Az első időben fordítások, szemlék, majd később a külföldi cikkeket feltáró bibliográfia közreadásával tett eleget ennek a feladatnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Már elég korán, 1962-től felmerült az az igény, hogy a Könyvtári Figyelő a hazai problémáknak is adjon helyet, és eredeti cikkek, értékelő összefoglalások, hírek formájában tekintse át a magyar könyvtárügy, az egyes könyvtártípusok helyzetét, a könyvtártudományi kutatásokat, a gépesítési kérdéseket. Ez az irányzat 1969-ban megerősödött, amikor a KMK mellett az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács is a lap kiadója lett. A folyóirat fontos feladatának tekintette a jelentős hazai könyvtári dokumentumok, döntéselőkészítő anyagok, hosszabb tanulmányok közlését.

Időközben, az egyéb könyvtártudományi dokumentációs tevékenység megerősödésével kivált belőle a bibliográfiai rovat, de a külföldi események, eredmények nyomon követése változatlan célja maradt. *Kitekintés* rovatában a külföldi anyagokat egy referátumnál bővebb terjedelemben ismertető cikkek, szemlék, esetleg eredeti külföldi cikkek jelennek meg. Jelentős a recenziós rovata is, amelyben a legfontosabb hazai és külföldi könyvtártudományi könyveket ismerteti.

1990-től átalakult a folyóirat. Főként gazdasági okokból összevontuk a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom című referáló lappal (ennek ugyanis kevés volt az előfizetője, és így nem volt gazdaságos a kiadása, lemondani viszont semmiképpen sem akartunk róla), a korábbi hat számról négyre kellett csökkenteni egy-egy évfolyamot. A lap terjesztését a HELIR-től saját kézbe vettük. Mindezek a változtatások eredményezték, hogy 1990-től Új folyam jelzéssel új számozást kezdtünk (a régit is megtartva).

A lap szerkezete tiszta, négyes tagolású: a *Tanulmányok* rovat a hazai cikkeket, tanulmányokat, problémafelvető írásokat közli, a *Kitekintés* rovat folytatja a korábbi hasonló rovat hagyományait, és a külföldi eredményeket közvetíti szemlék, tömörítvények, cikkek formájában, a *Könyvszemle* rovat recenziókat közöl, a *Külföldi folyóirat-figyelő* pedig nem más, mint a korábbi Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom.

A folyóirat igyekszik a könyvtárügy lényeges problémáiról, figyelemre méltó újdonságairól számot adni, nem elhanyagolva a könyvtárosképzés szakirodalom-igényét sem. Örömmel tapasztaljuk, hogy cikkeink szép számmal válnak kötelező irodalommá.

Egy éve *A Könyvtári Figyelő könyvsorozata* címmel önálló kiadványsorozatot kezdtünk szerkeszteni. Ez olyan fontos szemlék, tanulmányok közreadására vállalkozik, amelyek terjedelmi okok miatt nem „férnek be" a folyóiratba.

A magyar könyvtárak adatainak gyűjtése

A szakirodalmi tájékoztatást egészíti ki *Könyvtári Minerva* nevű faktografikus adatbázisunk, amely a legfontosabb magyar könyvtárak szolgáltatási kalauza. A Mikro-ISIS-ben kiépült adatbázis a könyvtárak cím- és telekommunikációs adatain kívül gyűjtőkörükről és szolgáltatásairól is képet ad. Az adatbázis egy 1990-ben lezajlott, majd 1993-ban megismételt felmérés eredményeként született. A felméréseket saját anyagi erőnkből nem tudjuk megvalósítani, ezért pályázatokból próbálunk pénzt „szerezni": 1992-ben Közművelődési pályázaton, 1994-ben pedig a Nemzeti Kulturális Alap pályázatán nyertünk támogatást. Az adatok aktualizálása igen nagy probléma, holott egy pontos, átfogó és sok könyvtár adatait tartalmazó minerva iránt nagy az igény. Még a név-, a cím- és a telefonszám-adatok változásainak nyomon követése is nehéz, mert nem minden könyvtár tájékoztat bennünket automatikusan. 1995-ben szélesebb körű adatgyűjtéssel bővítjük az adatbázist. Az év végére a mintegy 1000 könyvtárat bemutató adatbázist a számítógépes hálózaton kívánjuk elérhetővé tenni.

Az adatbázisnak van egy, dBASE III Plus adatbázis-kezelővel épített, redukált változata is, amely csak a név-, cím- és telefonszám-adatokat tartalmazza. Igen nagy igény van rá, elsősorban kiadványterjesztő cégek, kiadók, szoftverforgalmazók körében. Számukra az adatbázist floppyn árusítjuk, illetve kívánságra öntapadós címkéket nyomtatunk.

Gépesítés

A szakkönyvtár gépesítése 1986-ban kezdődött, amikor az első XT-t, 20 MB tárolókapacitással megkaptuk."Elszenvedtük" a gépesítés első lépéseivel járó buktatókat, alaposan végiggondolt terveink, célkitűzéseink akkor ugyanis még nemigen voltak. Így aztán „a gombhoz kellett a kabá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tot" kialakítanunk, ami egyáltalán nem volt könnyű. A „tanulópénz" azonban szerencsére nem veszett kárba, hiszen a MANCI-adatbázis nőtt ki belőle.

Lassú léptekkel haladtunk előre a gépesítésben. A fokozatosan beszerzett hardver egy része mára már el is avult. A gépparkot ma 1 db 486-os, 2 db 386-os, 2 db 286-os és 3 db XT alkotja, amelyeket már le kellene cserélni csakúgy, mint az ékezetes karakterek helyes megjelenítésére alkalmatlan, EPSON-utánzat mátrixnyomtatókat. Szövögettük terveinket a szoftvert illetően is, integrált könyvtári rendszerről álmodoztunk, de anyagi lehetőségeink nem voltak komoly rendszer megvásárlására.

Nagy segítségünkre volt az amerikai Andrew Mellon-alapítvány, amelynek pénzadománya révén előre léphettünk a hardverfejlesztésben. Időközben átgondoltuk a nemzeti könyvtárral egy épületben működő kis könyvtárunk helyzetét, és meghoztuk az egyetlen racionális döntést: bejelentettük csatlakozási szándékunkat az OSZK NEKTÁR rendszeréhez. Az alapítványi támogatásból hozzájárultunk a hálózat kiépítésének költségeihez. 1993 tavasza történelmi jelentőségű lett a Szakkönyvtár életében: bekötötték gépeinket az épületben működő Novell-hálózatba, ennek révén elérjük a szerveren futó kisgépes rendszereket (IKB, KATAL), az OSZK CD-ROM-tornyát, illetve az OSZK nagy IBM-gépét, amelyen az online katalógus működik.

A helyi hálózat adta lehetőséget kihasználtuk a szakkönyvtár számítógépes szolgáltatásainak fejlesztésére: a MANCI-t is a szerverre telepítettük, ezáltal a helyi hálózat minden pontjáról elérhető; a LISA Plus CD-ROM-adatbázis pedig a CD-ROM-toronyban működik, így szintén sok terminálról lekérdezhető.

Az OSZK hálózatához való csatlakozás a szoftverválasztást is eldöntötte: a szakkönyvtár a DOBIS/LIBIS egyik lokális könyvtára lesz. Reményeink szerint 1995 tavaszán használni kezdjük a gyarapítási és a katalogizáló modult. A teljes rendszer üzembe állítása után kivételes helyzetben leszünk a kisebb szakkönyvtárak között: külső felhasználó számára is elérhető, nagygépes integrált rendszerben épülő online olvasói katalógusunk (OPAC) lesz.

Egy országos szakkönyvtár szolgáltatásait széles körben hozzáférhetővé kell tenni. Ezért terjesztjük floppyn a MANCI-adatbázist, ezért hirdettük meg a ráépülő SDI-szolgáltatást, és ezt a célt fogja szolgálni – reméljük, hogy már a közeljövőben – az a fejlesztés, amely az OSZK kisgépes rendszereit, köztük a MANCI-t online elérhetővé teszi a külső felhasználók számára is.

Az OSZK hálózatához való csatlakozás megnyitotta előttünk a kaput az IIF-hálózatba, amelyet több gépről is elérünk, és igénybe vesszük szolgáltatásait. Az ELLA levelező rendszert nemcsak személyes levelezésre és levelezőcsoportokban (KATALIST, MOKKA-L) való részvételre használjuk, hanem például az ilyen úton érkezett referenszkérdéseket, a saját terjesztésű kiadványainkra vonatkozó megrendeléseket és a könyvtárközi kölcsönzési kéréseket is fogadjuk és teljesítjük. (Az érdeklődők a h8603rac@ella.hu címre küldhetik leveleiket.)

A fájltranszfert nemcsak a hálózaton található érdekes dokumentumok letöltésére használjuk, hanem szolgáltatásaink közvetítésére is: a szakkönyvtár új külföldi beszerzéseiből válogató, havi, annotált gyarapodási jegyzék megtalálható a PETRA KMK nevű alkönyvtárában (jelszó: kmk). A MANCI-adatbázist is a hálózaton keresztül juttatjuk el azoknak az előfizetőknek, akik így igénylik. (Az érdeklődők forduljanak *Novák Istvánhoz* a h8604nov@ella.hu címen vagy a 175-0686-os telefonszámon.)

A hálózatban rejlő gazdag lehetőségeket is megpróbáljuk kihasználni szolgáltatásaink továbbfejlesztése érdekében. Ez év elején kísérleti jelleggel új szolgáltatást indítottunk: Sokat töprengtünk azon, hogyan lehetne a számítógépes világhálózatot – közvetlen Internet-kapcsolat nélkül – a mi könyvtártudományi tájékoztatásunk szolgálatába állítani, de nem találtunk rá kényelmes megoldást. Az ötletet végül is magának az Internetnek köszönhetjük. 1994 őszén ugyanis „Roadmap" néven távoktatási tanfolyamot hirdettek meg az Internet használatáról a levelezőrendszeren keresztül: A *Veronica* nevű index és keresőrendszer segítségével összegyűjtöttük az Interneten található könyvtártudományi-informatikai gopher-címeket, majd kihasználva a gopher ún. könyvjelző szolgáltatását, kijelöltük a minket érdeklőket. Így összeállt egy menü, amelynek segítségével különféle forrásokat tudunk viszonylag gyorsan elérni, anélkül, hogy keresgélni kellene őket a hálózaton.

Ízelítő a témák közül:

- az angol BUBL (Bulletin Board for Libraries) könyvtártudományi forrásai
- könyvtári témájú elektronikus folyóiratok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- tartalomjegyzék-szolgáltatás könyvtártudományi lapokból
- könyvtártudományi szakszótár
- a világ nagykönyvtárainak online katalógusa
- az IFLA dokumentumai
- könyvtári szoftverek és leírásuk
- A British Library Portico nevű gophere
- Az American Library Association gophere
- A Library Association gophere

A szolgáltatás menete röviden: Bejelentkezünk a IIF MARS-számítógépére, és ott a „gopher" parancsot kiadva eljutunk a MARS saját gopher-menüjéhez. Nem az ott felkínált választékot használjuk ezután, hanem behívjuk a saját „könyvjelzőnket", ami voltaképpen az előbb ismertetett módon összeszedett témákat tartalmazó menü. A megfelelő menüpontot kiválasztva aztán már kalandozhatunk az információk között. (Novák István a részletekről is tájékoztatja az érdeklődőket.)

Hallatlanul gazdag információforrásokhoz jutottunk hozzá ezúton, de egyelőre a saját tájékoztató anyagaink, elektronikus dokumentumaink elhelyezésére nincs lehetőségünk, hiszen nincs az OSZK-nak gopher-szervere.

Szolgáltatások

A Szakkönyvtár minden tevékenységének végső célja a használók igényeinek minél hatékonyabb és teljesebb kielégítése. Hagyományos szolgáltatásaink sokat fejlődtek 1985, a nemzeti könyvtárnak új épületbe költözése óta. Aki járt már a könyvtár 8. szintjén kialakított, közel 300 m^2 alapterületű könyvtártudományi olvasóteremben, maga is tanúsíthatja, milyen szép környezetbe kerültünk. Össze se lehet hasonlítani a Múzeum utcai „nyomorúsággal". Az olvasóteremben 5000 kötet szabadpolcos elhelyezésére van lehetőség, így a könyvtárosképzés kötelező irodalmán kívül a legérdekesebb újdonságokat is maga választhatja ki az olvasó a tezaurusz alapján kidolgozott, 14 nagyobb szakcsoportot, és kb. 230 osztályt tartalmazó szakrendből. A kurrens folyóiratok jelentős részének legfrissebb számai és gazdag kézikönyvtári állomány is várja a használókat.

A nyitvatartási idő tekintetében alkalmazkodunk olvasóink igényeihez. Az OSZK egyéb különgyűjteményeitől eltérően, minden nap este fél nyolcig várjuk a látogatókat, hogy munka után is felkereshessék a Szakkönyvtárat az érdeklődők. A vizsgaidőszakokban pedig felsőoktatási könyvtárként működünk: tekintettel az OSZK zsúfoltságára, olvasótermünket szombatonként a nem könyvtárszakos hallgatók előtt is megnyitjuk, akik saját jegyzetükből tanulhatnak itt este 7 óráig.

A nemzeti könyvtár egyetlen részlege a Könyvtártudományi Szakkönyvtár, amelyből külső használók is kölcsönözhetnek. Az utóbbi időben megnőtt kereslet miatt a kötelező irodalom kölcsönzési idejét csökkentenünk kellett a korábbi négy hétről kettőre. Sőt, késedelmi díjat is kénytelenek voltunk bevezetni. Ezek nyomán viszont nőtt a kölcsönzési állomány forgási sebessége és kihasználtsága, nem beszélve az előjegyzési idő lerövidüléséről.

Nagy az igény a másolatszolgáltatás iránt is, amit szinte várakozás nélkül tudunk kielégíteni. Egyéb hagyományos szolgáltatásainkat (előjegyzés, könyvtárközi kölcsönzés, referensz-szolgálat stb.) nem említjük, hiszen ezek természetes velejárói a szakkönyvtári létnek.

Meg kell említeni azonban az irodalomkutatási tevékenységet. Pontosan körvonalazott témákban e szolgáltatással is az olvasók rendelkezésére állunk, és ebben az előzőkben említett szakirodalmi tájékoztató kiadványokat és adatbázisokat használjuk fel. Van azonban egy – talán egyedülálló – korlátozás e tevékenységünkben, amely némi magyarázatra szorul. Szakkönyvtárunkat örvendetesen sok könyvtároshallgató használja, aki szakdolgozata elkészítésekor is igényt tart szolgáltatásainkra. Sokan a szakdolgozat szerves részét képező irodalomjegyzék összeállításához kérik segítségünket, amit nem is tagadunk meg: segítünk a bibliográfiák, referáló lapok, adatbázisok használatában. Elzárkózunk viszont attól, hogy a hallgatók helyett végezzük el az irodalomkutatást, hiszen ez a leendő szakmájuk része lesz! Hogy tanulják meg az irodalomkutatás módszereit, ha életük első jelentős munkáját is más végzi el helyettük? Ítélje meg a kedves olvasó, igazunk van-e? (Persze nem tudjuk minden esetben kiszűrni az ilyen kéréseket, különösen, ha a konzulens tanár kéri tőlünk az irodalomkutatást...)

Fontosnak tartjuk a használók képzését, a könyvtároshallgatókét pedig különösen. Ezért szívesen fogadjuk a bármilyen képzési formában tanuló könyvtáros-jelöltek egyéni vagy csoportos látogatását, és könyvtárbemutatót, adatbázis-is-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mertetést tartunk a számukra. A szakkönyvtár olvasóterme sokszor színhelye szakóráknak, dolgozatírásnak is, amikor kézikönyvtárunkat is használják a hallgatók feladataik megoldásában. Rendszeresen fogadunk szakmai gyakorlatot végző hallgatókat is, igyekezvén megismertetni őket a sokszínű könyvtári munkával.

A használók köre, igények, szükségletek

Már a bevezetőben említettük, kiket vár és szolgál a Könyvtártudományi Szakkönyvtár. A potenciális használói kör elég széles, hiszen a könyvtáros szakmában dolgozók minden rétegére kiterjed a leendő könyvtárosoktól a gyakorlókon keresztül a kutató-könyvtárosokig.

Hogy közülük valójában kik veszik igénybe a Szakkönyvtár szolgáltatásait? Ilyen felmérést, igénykutatást még nem végeztünk. Azoknak a beiratkozott olvasóknak a száma, akik személyesen jönnek, helyben dolgoznak vagy kölcsönöznek, mintegy 1350. Igen sok könyvtárközi kölcsönzési igényt elégítünk ki (1994-ben 2380-at). Nem tudjuk megítélni viszont azoknak a számát, akik dokumentációs és egyéb kiadványainkat használják tájékozódásra, és a szakirodalmat saját vagy a közeli nagyobb könyvtár állományában találják meg. Bízunk benne, hogy sokan vannak.

Tapasztalataink azonban azt mutatják, hogy legnagyobb arányban a könyvtároshallgatók használják a könyvtárat, és ők is jobbára csak tanulmányaik idején. A diploma megszerzése után már kevesen kísérik figyelemmel a szakirodalmat. Jó lenne, ha a könyvtárosok a maguk számára is kötelezőnek tartanák, amit a használókkal szemben vallanak: hogy a szakmai ismeretek fejlődését nyomon kell követni, hogy a tanulás, a tájékozódás nem fejeződhet be az iskolai tanulmányok végeztével.

Végezetül

A kissé hosszúra sikerült összefoglalót egy ma is aktuális kívánalommal fejezzük be. *Pethes Iván* írta egy 1961-ben megjelent cikkében[14]: *„Könyvtárunknak, mely a könyvtártudomány magyarországi alapkönyvtára, minden tekintetben példamutatóan, mintakönyvtári színvonalon kell működnie, hogy feladatát méltóan teljesíthesse".* A léc igen magasra van helyezve, de minden erőnkkel azon vagyunk és leszünk, hogy átugorjuk.

Irodalom

1. 65/1919 K.N. sz. r. Az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet szervezeti szabályzata. In: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye / összeáll. Takács József. – Bp. : OKK, 1951. - 4.p.
2. 11.170/1945/XII.8./M.E. sz.r. Az Országos Könyvtári Központról és a Könyvtárak Országos Tanácsáról. In: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye / összeáll. Takács József. – Bp. : OKK, 1951. - p. 110-117.
   A rendelet legtöbb paragrafusát hatályon kívül helyezte a 3.730/1947. (III. 23.) M.E. sz. rendelet.
3. 3.730/1947/III.23./M.E. sz.r. A magyar könyvtárügy egyes kérdéseinek rendezéséről. In: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye / összeáll. Takács József. – Bp. : OKK, 1951. - p. 113-117.
4. 220/1948/II.1./V.K.M. sz.r. Az Országos Könyvtári Központ szervezeti, ügyviteli és igazgatási szabályzata tárgyában. In: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye / összeáll. Takács József. – Bp. : OKK, 1951. - p. 119-126.
5. Az Országos Könyvtári Központ megvizsgálása. – Bp. : [s.n.], 1952. - 58 p. - Kézirat
6. Jelentés a Könyvtártudományi Szakkönyvtár felülvizsgálatáról. – Bp. : [s.n.], 1956. - 9 p. - Kézirat
   A felülvizsgáló bizottság résztvevői: Goriupp Alisz, Sallai István, Keresztury Dezső, Juhász Lászlóné.
7. A művelődésügyi miniszter 164/1958. /M.K.15./M.M. számú utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról. In: Művelődésügyi Közlöny. 1958. augusztus 1. p.254-254.
8. A művelődési miniszter 131/1968./M.K.11./MM számú utasítása a tudományos és a szakkönyvtárak gyűjtőköréről, valamint a szakirodalom beszerzésében való együttműködésükről. In: Művelődésügyi Közlöny. 1968. 11.sz. p. 185-192.
9. Szakirodalmi kalauz : tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexe / szerk. Pataky Ernő, Bereczky László. – Bp. : NPI, 1969. - 117.p.
10. A kulturális miniszter 5/1978./XII.12./KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről. In: Magyar Közlöny. 1978. 86.sz. p. 927-936.
11. A Minisztertanács 17/1976./VI.7./számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. In: Magyar Közlöny. 1976. 45.sz. p.533-538.
12. NOVÁK István: Kísérlet egy Micro-ISIS adatbázis olvasói online katalógusként való használatára. In: Könyvtári Figyelő. 35. évf. 1989. 2.sz. p. 173-182.
13. TAR Katalin – NOVÁK István: A tárgyi besorolási adatok egységesítése egy online cikk-katalógusban és a nyomtatott változatok indexeiben. In. Könyvtári Figyelő. Ú.f. 2. évf. 1992. 1.sz. p. 59-65.
14. PETHES Iván: A Könyvtártudományi Szakkönyvtár terveiről. In: OSZK Híradó. 4.évf. 1961. 11-12.sz. p. 217-219.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megyei könyvtári híradók *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájában**

Feimer Ágnes

A megyei könyvtári híradók szerkesztői utoljára 1987-ben találkoztak egymással Gárdonyban, s e tanácskozás anyagának nagyobb része megjelent a *Könyvtáros* 1988/2. számában. A megyei könyvtárak kiadásában megjelenő szakmai lapokkal azóta nem foglalkoznak az országos könyvtári folyóiratok, kivéve a *Könyvtári Levelező/lap*ot, amely jónéhány hírlevelet – a híradó helyébe lépő vagy vele párhuzamosan létező tájékoztató kiadványt – bemutatott már hasábjain.[1] Az eltelt hét év sok, gyakran negatív irányú változást hozott a híradók számára: gyakoribbak lettek az összevont számok, a késedelmes megjelenés és sajnos, számos híradó – sokszor utód nélkül – megszűnt. Néhány megye (pl. Somogy) beéri annyival, hogy közművelődési folyóirataiban tesz közzé időnként könyvtári témájú cikkeket, ami természetesen nem pótolja az önálló szakmai lapot. (Erről a kérdésről heves vita folyt a híradó-szerkesztők 1983-as tatabányai tanácskozásán is.)

A fennmaradó híradók az utóbbi években – részben a rendszerváltozás hatására – tartalmi-tematikai változáson mentek keresztül. *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájá*nak (MAKSZAB) szerkesztőiként e változások elemzésére és a könyvtári híradóknak az országos könyvtári szaksajtóban való elhelyezésére tettünk kísérletet.

A MAKSZAB elődei és a híradók

Bibliográfiánk elődje, a *Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról*, 1965-ben jelent meg először, kezdetben kétheti (!) periodicitással, bőséges – magyar, angol, német és orosz nyelvű – annotációval. Ezzel párhuzamosan retrospektív feltárás is folyt, ennek terméke *A Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia* két kötete, amely az 1962 és 1965 között megjelent irodalmat dolgozza fel, az első része az önálló műveket és folyóiratcikkeket tartalmazza, a második része pedig a hírlapcikkeket. A következő retrospektív kötet az 1966 és 1970 között a magyar hírlapokban megjelent könyvtári vonatkozású cikkeket regisztrálja.

* A tanulmány az 1994. évi Körmenden rendezett vándorgyűlés megyei könyvtári híradók szerkesztőinek értekezletén elhangzott előadás átdolgozott változata.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közvetlen elődünknek tekinthető Gyorstájékoztató már első számaitól kezdve feldolgozta az akkor létező megyei könyvtári híradókat is. 1965-ben például a *Pest Megyei Könyvtáros*ból, a *Szolnok Megyei Könyvtáros*ból, 1970-ben már *Fejér, Csongrád* és *Komárom* megye könyvtári lapjából és a Tapolcai könyvtáros híradóból tárt fel cikkeket. Az évek során természetesen a periodicitás, a szerkesztési elvek módosultak, a gyűjtőkör egyre bővült. Az 1966/3. számnak például legnagyobb (kb. 3/4) részét az önálló művek (monográfiák, évkönyvek, szakdolgozatok) alkották, szemben a cikkekkel, ma ez az arány fordított.

1970-ben készült először betűrendes és tárgymutató, az éves index (tárgymutató) angol nyelven is megjelent, az 1965 és 1969 közötti időszakról pedig ötéves kumulált index készült. 1973 óta már a mostani, „A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája" címmel jelent meg. Bibliográfiánk története, elődeink, kollégáink hősies munkája részletesebb ismertetést is megérdelmelne (amire itt most nincs hely), hiszen a maga korában egyedülálló kiadvány méltán vívta ki a külföld elismerését. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) szakkönyvtára akkori külföldi anyagának jó részét e kiadvány cserében történő terjesztése révén szerezte be. Ezt a szerepet 1972-től a *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (HLISA) tölti be (1989-ig orosz változata is létezett), amely – mint a neve is mutatja – referáló lap, a magyar könyvtári szakirodalom javából közöl angol nyelvű referátumokat. A MAKSZAB történetében még három dátum érdemel említést: 1986, amikor cikkanyagából a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ) anyagával együtt Micro-ISIS alapú adatbázis (MANCI) építését kezdtük el, 1990, amikor már a nyomtatott változat is számítógép segítségével készült, és 1993, amikor – tudomásunk szerint a bibliográfiák közül elsőként – elkezdtük alkalmazni az időszaki kiadványokban megjelent részdokumentumok bibliográfiai leírásának új szabványát (könyvtáros szakzsargonnal: az analitikus szabványt).

E kissé hosszúra sikerült bevezetővel az volt a célunk, hogy bemutassuk, a KMK 1962 óta változatlanul fontos feladatának tartja a magyar könyvtári szakirodalom folyamatos és rendszeres bibliográfiai ellenőrzését és ennek közzétételét. A MAKSZAB-ban megjelenésük óta jelentős helyet foglalnak el a megyei híradók, nem a cikkek száma szerint, hanem tartalmi súlyuknál fogva, hiszen fontosságukat tekintve e kiadványok közvetlenül az országos könyvtári lapok után következnek.

Ennek bizonyítására rövid tartalmi elemzést végeztünk a „hagyományos" könyvtári híradók 1989 és 1993 között megjelent, általunk feldolgozott anyagából MANCI nevű adatbázisunk segítségével. Az elemzés az alábbi, 1992-ben még megjelent lapokra terjedt ki: *Csongrád Megyei Könyvtáros, Fejér Megyei Könyvtáros, Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka, Könyvtári Jegyzések, Kisalföldi Könyvtáros, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtári Híradó, Tolnai Könyvtáros, A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, Veszprémi Módszertani Füzetek, Zalai Könyvtári Levelező.* A vizsgálat során többféle szempont figyelésével próbálkoztunk, például, először fel akartuk mérni, hogy a megyei lapok anyagának hány százalékát dolgozzuk fel. Kiderült, hogy ennek nincs sok értelme, mert egyrészt nehéz eldönteni, mit tekintsünk önálló cikknek, a rövid, hír értékű közleményeket is, vagy csak a többoldalas tanulmányokat, másrészt e lapok minden egyes száma más-más arányban tartalmaz könyvtári és helyismereti, illetve egyéb vonatkozású cikkeket, híreket, így ha a cikkek (hírek) számát vennénk figyelembe, megtévesztő adatokat kapnánk. Általánosságban elmondhatjuk, hogy e lapok cikkeinek 60-80 %-a kerül be a MAKSZAB-ba.

Közművelődési könyvtárak

A megyei híradók a megye közművelődési könyvtárainak fórumai, így magától értetődő, hogy bennük a közművelődési könyvtári hálózat helyzete, gondjai állnak a középpontban. Különösen érdekes ez a vizsgált időszakban, amikor a rendszerváltozás következményei is érzékelhetők a cikkekből. Ennek egyik példája a Csongrád Megyei Könyvtáros kétrészes cikke, amely *Közkönyvtárak a rendszerváltás előtt*, illetve *A rendszerváltás után* címmel foglalja össze a megye könyvtárait ért legfontosabb változásokat.

A közművelődési könyvtárak típusai közül egyre kevesebbet olvashatunk az egyikről: a *községi könyvtárakról*. A MAKSZAB 1993/4. számában már egyáltalán nem szerepelt a községi könyvtárak szakcsoportja. (Az 1993/1. számban 3, a 2. számban 11, a 3. számban 2, tehát egy év alatt mindössze 16 olyan cikk akadt a kb. 1300-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ból, amely a községi könyvtárak problémáival foglalkozott volna – és ebben nem csak a megyei lapok cikkei szerepelnek). Korábban aggasztó híreket olvastunk e könyvtárak helyenként nyomorúságos működési feltételeiről, télen fűtetlen könyvtárhelyiségről, összezsúfolt, nehezen hozzáférhető könyvekről, csökkenő (vagy stagnáló) gyarapítási keretről, arról, hogy egyes könyvtárak pl. az elmúlt évben egyetlen könyvet sem tudtak beszerezni, hiányzik a hálózati munka stb., s mindezek következtében sok községi könyvtár megszűnt. Tézauruszunkban, amely a könyvtártudományi szakkönyvtár feldolgozó munkájának is alapvető segédlete, 1990-ben született az új tárgyszó: *Megszűnés -könyvtáré*, és mostanra már MANCI adatbázisunkban 50 tétel tartozik hozzá. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy csak ennyi könyvtár szűnt meg, hiszen nem minden könyvtár megszűnéséről jelenik meg cikk).

Jó lenne a megyei lapok hasábjain arról olvasni, hogy a kiskönyvtárak hogyan vészelik át e nehéz időszakot, az önkormányzat mennyire biztosítja a működési költségeket, hogyan próbálnak plusz pénzforráshoz jutni és azt mire fordítják stb. Mostanra már – és ez is a rendszerváltás egyik következménye – a módszertan, módszertani munka kifejezés divatjamúlttá vált (olyannyira, hogy pl. a KMK idegen nyelvű nevéből törölték is a methodology, Methodologie szót), nem jelennek meg módszertani útmutatók, irányelvek, a direkt irányítás megszűnt, a könyvtári hálózatok a benne résztvevők önkéntes együttműködésére épülnek. Éppen ezért rendkívül hasznos lenne, ha e lapokból – ha nem is módszertani útmutatást, de – ötleteket meríthetnének a könyvtárak például ahhoz, hogyan pályázzanak, milyen vállalkozás beindításával próbálkozhatnának, hogyan kell családi könyvtárat felállítani stb. Felmérésünk szerint a vizsgált időszakban az első témáról bőséges anyag (21 tétel), a másodikról 5, a harmadikról mindössze 3 cikk jelent meg megyei könyvtári lapban. Különösen figyelemre méltó a Csongrád Megyei Könyvtárosban megjelent *Tíz jótanács pályázatok készítéséhez* (a Pályázatfigyelő c. lapból átvett) és az *Egy pályázat eseménykrónikája* című cikk, valamint a Fejér Megyei Könyvtárosban publikált felmérés a megye könyvtárainak pályázatokon való részvételéről. Az ibrányi nagyközségi könyvtár „vállalkozásairól" olvashatunk érdekes cikket a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtári Híradó 1992/1-2. számában, amelyből megtudhatjuk, hogy a könyvtár 1,5 milliós éves költségvetési keretét 600 ezer Ft-os saját bevétellel egészíti ki.

Szintén a közművelődési könyvtárosok munkáját segítik az állományalakítással kapcsolatos, főként A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében szép számmal publikált cikkek. Ezeken keresztül is tettenérhető, mit jelentett a rendszerváltás a könyvtárakban, ugyanis a kivonásra ítélt, inkurrens állomány nagy részét a múlt rendszer politikai-ideológiai és szépirodalmi művei alkotják. A szerzők igyekeznek tanácsokat is adni az állományapasztás kivitelezéséhez, sok megyei lap rendszeresen közli a kivonásra javasolt művek jegyzékét.

Egyéb könyvtártípusok

A többi könyvtártípus közül a *szakkönyvtárakról* nem sok szót ejtenek a megyei híradók. A vizsgált időszakban 155 cikk jelent meg e könyvtárakról, s közülük mindössze 14 származik a megyei híradókból (3-3 a Fejér Megyei és a Kisalföldi Könyvtárosból, 1-1 a többi lapból). Zenei könyvtárakat, zenei gyűjteményeket, új zenei szolgáltatásokat viszont gyakran bemutatnak a híradók, sőt, a zenei ízlés, zenei érdeklődés vizsgálatára is kitérnek (A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, Fejér Megyei Könyvtáros).

Ebben az időszakban szűnt meg sok *szakszervezeti könyvtár*, illetve olvadt egybe állománya más közművelődési könyvtáréval. A Videoton könyvtárának kálváriájáról a Könyvtári Levelező/lap és a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros is beszámolt. A megyei könyvtári híradókban – kevés kivétellel – a közművelődési könyvtári ellátásról szóló éves beszámoló részeként ismertetik a szakszervezeti könyvtárak tevékenységét. A Fejér Megyei Könyvtárosban 1991-ben, a Csongrád Megyei Könyvtárosban 1989-ben jelent meg átfogó értékelés a megye szakszervezeti könyvtárainak helyzetéről. A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője (17 cikk), a Kisalföldi Könyvtáros (9 cikk) és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka (7 cikk) is sokszor foglalkozott a szakszervezeti könyvtárakkal, az e könyvtártípussal kapcsolatos összes cikk 34%-a a megyei könyvtári híradókban jelent meg.

Az *iskolai könyvtárak* (ide soroltuk a Könyvtárostanárok Egyesületéről szóló híreket is) jó arányban vannak képviselve a megyei híradók-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban, a tárgyidőszak 183 cikkéből 77 jelent meg e lapokban.

A hazai nemzetiségi könyvtárakról viszont meglepően kevés közleményt találtunk ezekben a folyóiratokban (52-ből ötöt). Ezek közül kiemelkedő a Kisalföldi Könyvtáros 1991/2. számában megjelent A nemzetiségi könyvtárak helyzete és továbbfejlesztésének lehetőségei Győr-Moson-Sopron megyében című cikk.

Könyvtárosképzés

E téma vizsgálatánál elsősorban azoknak a megyéknek a híradóira gondoltunk, ahol felsőfokú könyvtárosképzés folyik (tehát Csongrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Vas megye lapjára), ugyanis feltételeztük, hogy ezekben bővebben foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Az eredmény nem ezt igazolta: a Csongrád Megyei Könyvtárosban egyetlenegy cikk számolt be a nappali tagozatos könyvtárosképzésről a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, egy másik cikk az egyetemi hallgatók könyvtárhasználati képzésével, irodalomkutatási módszertani ismeretek oktatásával foglalkozott. A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Tékában egy cikket találtunk, A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében kettőt (az egyik a megyei könyvtár alapfokú tanfolyamát mutatja be), a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtári Híradóban egy cikk könyvtároshallgatók helyismereti témájú dolgozatait értékeli. Három cikk jelent meg a Kisalföldi Könyvtárosban, néhány egyéb megyei lap is szentel egy-egy cikket a megyei könyvtárban folyó asszisztens-képzésnek.

Természetesen tudjuk, hogy a képzés országos ügy, így az ezzel foglalkozó publikációknak elsősorban a központi (országos) könyvtári folyóiratokba kell kerülniük, de a megyében folyó oktatás a megye könyvtárügyének (is) része, ezért ennek a témának a megyei könyvtári híradókban is helye lenne.

A megyei könyvtárnak minden bizonnyal jó kapcsolatai vannak a megyében működő könyvtárosképző intézménnyel és annak könyvtárával, illetve az egyetemmel és könyvtárával. Érdekes lenne például az egyetemi-főiskolai hallgatók könyvtárhasználati szokásait megvizsgálni, konkrétan azt, kielégíti-e információs igényeiket a képzőintézmény könyvtára, milyen gyakran fordulnak a megyei könyvtárhoz és milyen típusú dokumentumokért stb. Ez különösen érdekes lehet Veszprémben és Miskolcon, ahol bár nem folyik egyetemi könyvtárosképzés, de az egyetemi képzés kibővült: fel kellene mérni, hogyan követte ezt az egyetemi könyvtár állománya.

Gépesítés

A magyar könyvtárakban nagy fáziskéséssel megindult számítógépesítés a könyvtári szaksajtóban is később tükröződik, mint a nyugat-európai, amerikai folyóiratokban. A megyei könyvtári lapokban csak a 80-as évek végén jelentek meg híradások az első kísérletekről, melyeknek középpontjában a kölcsönzés gépesítése állt, aztán következett a feldolgozó munka. Sok helyen valamilyen különgyűjtemény, rendszerint a helyismereti gyűjtemény számítógépes feltárását tűzték ki célul. A Csongrád Megyei Könyvtárosban 1989-ben már egy repertórium számítógépes előállításáról olvashatunk, de ebben az időszakban már az összes megyei híradó beszámol a gépesítés addigi eredményeiről. 1990-ben például A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében *A mi „Luca-székünk"* címmel jelent meg a megyei könyvtár gépesítésének helyzetét már címében is jól kifejező írás.

Egyéb témák

A *könyvtárosegyesület* hírei szinte az összes megyei lapban helyet kapnak, gyakran külön rovatban. Úgy érzem elégedettek lehetünk a *helyismereti munkával* kapcsolatos cikkek arányával, tehát a híradóknak sikerült megőrizniük helyismereti műhely szerepüket. E témához szorosan kapcsolódik a *könyvtártörténet*, aminek az összes könyvtári híradóban rendszeresen és minél gyakrabban helyet kell (kellene) kapnia. E tekintetben a Kisalföldi Könyvtáros vezet 10 cikkel, a második helyen áll a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka 6 cikkel, majd a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtári Híradó (5 cikk) és a Csongrádi Megyei Könyvtáros (4 cikk) következik. A vizsgált időszakban nem jelent meg *könyvtártörténeti* írás a Tolnai Könyvtárosban, a Veszprémi Módszertani Füzetekben és a Zalai Könyvtári Levelezőben. Jó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ötletnek tartjuk a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka gyakorlatát: a lap többször közölt már részletekben egy-egy könyvtártörténeti témájú szakdolgozatot, disszertációt. Ezzel egyrészt a dolgozat szélesebb nyilvánosságot kap, másrészt a könyvtári híradó is értékes történeti írással gazdagodik és közvetítheti olvasótáborának.

Az *olvasókörökről* főként a Csongrád Megyei Könyvtárosban olvashatunk (10 cikket), ami nem meglepő, ha a megye gazdag olvasóköri hagyományaira gondolunk.

Az *olvasótáborokról* egyre több cikk jelenik meg és éppen a megyei híradókban: sok könyvtár különböző pályázatokon nyert összegek segítségével újból szervez olvasótáborokat, többnyire a kulturálisan hátrányos helyzetű gyermekek vagy más anyanyelvű (német, szlovák nemzetiségű) fiatalok számára.

A megyei könyvtári lapokban kevés olyan cikkel találkozunk, melyek az olvasók könyvtárhasználati vagy olvasási szokásait elemzik, tehát az *olvasásvizsgálat* témakörébe tartoznak. A Kisalföldi Könyvtárosban egyetlen publikáció jelent meg a vizsgált időszakban e témáról A könyv és az olvasás szerepe a 7-8. osztályos tanulók szabadidős tevékenységében címmel. A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka két cikket közölt (*Az általános iskolai tanulók irodalmi érdeklődésének vizsgálata, a tanulók olvasmányszerkezete, illetve A szakmunkástanulók olvasási szokásai* címmel). A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében olvashatjuk a legtöbb (6) cikket e témáról, melyek közül csak néhány érdekesebbet emelünk ki: Észrevételek a középiskolások könyvtárhasználati szokásaihoz, A sajtótermékek olvasottságának vizsgálata a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban, Olvasó vállalkozók (a vállalkozók információigényéről), A számítástechnikai irodalom olvasottsága.

A *konferenciákkal* kapcsolatban is elmondható ugyanaz, amit már a könyvtárosképzésnél említettünk: ezek országos jelentőségű események, ezért természetes, hogy főként az országos (központi) könyvtári lapok számolnak be róluk, gyakran teljes előadásokat is közölve. Ha vidéken rendezik a tanácskozást, úgy véljük, az érintett megye könyvtári híradójának jogában áll (sőt kötelessége is) beszámolni az eseményről, az előadások közlésével kapcsolatban viszont meg kell állapodnia az országos lap(ok) szerkesztőivel. Előfordult már, hogy egy vidéki értekezlet néhány előadása megjelent a megyei könyvtári híradóban, majd az egyik közülük – más címmel és 3-4 bekezdéssel kiegészítve – egy központi lapban is anélkül, hogy utaltak volna rá, hol hangzott el, illetve látott napvilágot az eredeti változat. Természetesen ez nemcsak a szerkesztők, hanem a szerző felelőssége is (a bibliográfus feladata pedig a nyomozás).

Aktualitás, naprakészség

A vizsgálat során próbáltuk azt a – látszatra kissé semmitmondó, közhelyszerű – szempontot is figyelni, hogy a megyei könyvtári híradók mennyire követik nyomon a könyvtárügy általános fejlődését. Ezen egyrészt azt értettük, mennyire szerepelnek bennük – a helyi vonatkozásokon túl – országos érdeklődésre számot tartó írások. Talán az eddigiekből is kiderült, hogy vannak ilyenek, de itt most mégsem emelünk ki (újból) egyet sem, mert túlságosan szubjektív lenne a válogatás. Másrészt azt próbáltuk nyomon követni, hogyan, milyen gyakran jelennek meg itt azok a témák, amelyek az országos lapokban is központi helyen állnak. Az eddig elemzetteken (képzés, gépesítés, pályázatok stb.) kívül két témát emelünk ki: az egyik a *közérdekű tájékoztatás*, amiről a vizsgált időszakban 62 magyar nyelvű cikk szerepel adatbázisunkban, közülük 16 jelent meg megyei lapban (A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében 4, a Veszprémi Módszertani Füzetekben 3, a Tolnai Könyvtárosban és a Csongrád Megyei Könyvtárosban 2-2, a többiben 1-1), ami jó aránynak tekinthető. A másik kiválasztott téma a *számítógép-hálózatok*, a bennük való keresés. Szinte egyidőben az országos könyvtári lapokban publikált tanulmányokkal A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében megjelent a *Meglepetések az Interneten* című cikk, melynek szerzője mindenkit arra biztat, ismerje meg e nemzetközi hálózaton való keresés élményét.

A könyvtári híradók önmagukról

A megyei könyvtári híradók többsége sok évtizedes múltra tekint vissza (a vizsgáltak közül csak a Veszprémi Módszertani Füzetek és a Zalai Könyvtári Levelező számít „fiatalnak"), soknak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elkészült a repertóriuma is (Fejér Megyei Könyvtáros, Kisalföldi Könyvtáros, Könyvtári Jegyzések, Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó, Tolnai Könyvtáros, A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője).

A Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó fennállásának 15. évfordulóját tanácskozással ünnepelte meg, amelyen áttekintették a lap létrejöttének körülményeit, a lapkészítés műhelymunkáját, mérlegelték, mennyire teljesíti feladatát a híradó a megye könyvtárügyében, és külső szakértők tartalmi elemzést is végeztek a 15 év cikkei alapján (az értekezlet anyaga megjelent a lap 1990/1. számában[2]).

A Fejér Megyei Könyvtáros a 31. évfolyam indulása előtt kérdezett meg néhány kollégát, könyvtárfenntartót a lapról, véleményük, javaslataik az 1991/1. számban láttak napvilágot[3]. A megkérdezettek egybehangzó véleménye volt, hogy a lapra szükség van, nem szabad megszüntetni. A kiadási költségek csökkentésére számos ötlet merült fel, többek között szponzorok, kiadók keresése, akik hirdetéseik elhelyezéséért cserébe támogatnák a lapot, felmerült a lap árának meghatározása, de csak bizonyos körben értékesítenék pénzért, kiskönyvtárak számára továbbra is ingyenes maradna stb. Az ötletekből egyelőre kevés valósult meg (csak a tipográfiában, a nyomdaüzem kiválasztásában és a példányszámban történt változás), érdemes lenne újragondolni a javaslatok megvalósíthatóságát.

A megyei könyvtári híradók szerkesztői között fontos a kapcsolattartás, egymás munkájának megismerése, ötletek cseréje. Ez nemcsak a (mostanában ritka) szerkesztői értekezleteken történhet, hanem úgy is, ahogy azt a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka tette: bemutatott hasábjain egy-egy könyvtári híradót (a Könyvtári Jegyzéseket és a Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradót), s ennek fejében saját maga is bemutatkozhatott a másikban (a Könyvtári Jegyzésekben). Várjuk a folytatást, de úgy érezzük, egy-egy tartalmas, történeti áttekintést, tartalmi elemzést is nyújtó bemutatkozó cikk esetenként egy országos könyvtári lapban is helyet kaphatna.

Amit a MAKSZAB nem dolgoz fel

Mint az eddigiekből is kiderült, a MAKSZAB/-MANCI gyűjtőkörének megfelelően a megyei könyvtári híradókból az érdemi, könyvtári vonatkozású cikkeket dolgozzuk fel. Számos rovat, melyek nélkül egyébként szegényebbek, színtelenebbek lennének a híradók, kimarad a regisztrálás köréből. Ezek között szerepel például a *Krónika*, amely beszámolókat közöl helyi eseményekről, rendezvényekről, az *Írások könyvtárainkról* (rendszerint napilapokból átvett cikkek), a *Személyi hírek – Kitüntetettjeink,* a *Böngészde* (könyvismertetések), a *Humor* rovat, de nem veszünk fel ismertetéseket aktuális jogszabályokról, beszámolókat kirándulásokról (ha nincs különösebb szakmai tartalmuk), hirdetéseket, pályázati felhívásokat stb., egyszóval a hír értékű, nem könyvtári vonatkozású, illetve a máshonnan már regisztrált cikkeket.

A hírlevelekről

Az *Együtt* (a Szolnok megyei könyvtári híradó) búcsúszámában (1989/3. sz.) írja a szerkesztő: *„A médium – a szakmai információ megyei tájékoztatási eszköze – a világra érzékenyebb, tehát gyorsabb kell hogy legyen. Az eseményeket frissebben közvetítő, hogy segíthessen kollégáinknak a megváltozott környezethez alkalmazkodni, s benne helyüket megtalálni, tevékenykedni."*[4] Ez a gyorsaság iránti igény szülte a híradók helyébe lépő, ideális esetben mellettük létező hírleveleket, amelyek 4-12 oldal terjedelemben általában kis híreket, átvett cikkeket, könyvismertetéseket közölnek, tehát nagyrészt olyan írásokat, melyeket a MAKSZAB nem dolgoz fel.

A hírlevelek között akad olyan is (pl. a Baranyai Módszervásár és a Téka-Téma), amely „valódi" cikkeket is közöl (évközi jelentéseket egy-egy könyvtár vagy hálózat munkájáról, bemutatkozó cikket egy-egy könyvtárról stb.), ezeket természetesen a MAKSZAB regisztrálja. Pozitívumként értékeljük, hogy például a *Kapcsolat* (a Heves megyeiek hírlevele) szakmai olvasnivalókat is ajánl a könyvtárosok számára az országos könyvtári lapokból.

A hírlevelek általában havonta, kéthavonta jelennek meg, csak akkor van létjogosultságuk, ha ezt valóban pontosan betartják. Sok közülük – úgy tűnik – megszűnt, vagy szünetelteti meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jelenését (pl. *Borsodi Téka*), így vállalt feladatát nem tudja betölteni.

A pontosan megjelenő, sok friss információt tartalmazó hírlevelekre valóban szükség van, bár nem pótolják a megye könyvtárügyének keresztmetszetét adó, időnként ugyan késve megjelenő híradókat. Mint utaltunk rá, ideális megoldásnak azt tartjuk, ha a megyei könyvtár híradót és hírlevelet egyaránt megjelentet (ezt teszi Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), de ha választania kell a kettő között, semmiképp se a híradóról mondjon le.

A Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó 15 éve címmel rendezett tanácskozáson mondta *Futaky László*: *„Jóleső érzéssel nyugtázható, hogy a MAKSZAB több mint tíz éve regisztrálja az érdemi cikkeket."*

A megyei könyvtári híradók szerkesztőinek, ezzel együtt magunknak is minél több tartalmas, érdekes, regisztrálásra méltó cikket, munkájukhoz kitartást és sok türelmet kívánok.*

* Az adatok összegyűjtésében és értékelésében nagy segítségemre volt szerkesztőtársam, *Jávori Ferencné* akinek munkájáért ezúton is köszönetet mondok.

Irodalom

1. [GERŐ Gyula]: Könyvtári kicsi híradók. In: Könyvtári Levelező/lap, l989. 3. sz. p. 6.
   [GERŐ Gyula]: Kaptár címmel évente 12 megjelenésre tervezett megyei híradót indított a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár. [Hír]. In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 2. sz. p. 37.
   SZABÓ Imréné: Megyei híradó plusz kis híradó, vagy kis híradó mínusz megyei híradó? In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 6. sz. p. 21-22.
   TAPOLCAINÉ SÁRAY Szabó Éva -SCHMIDT József: Téka/Téma: a Komárom-Esztergom megyei könyvtárosok híradója. In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 6. sz. p. 22-23.
   [LENGYELNÉ MOLNÁR Klára]: Miért született a Kaptár? In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 6. sz. p. 23-24.
   TURAINÉ MATZKÓ Emma: Megfúrjuk-e a Hírlevelet? In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 9. sz. p. 26-27.
   ENGEL Tibor: „Kapcsolat"-ból munkakapcsolat. In: Könyvtári Levelező/lap, 1993. 3. sz. p. 21.
   SIMON Zoltán: Hírlevél Hajdú-Bihar önkormányzati könyvtárainak. In: Könyvtári Levelező/lap, 1994. 2. sz. p. 25.
2. A Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó 15 éve. In: Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó, 17. évf. 1990. 1. sz. p. 3-27.
3. A Fejér Megyei Könyvtáros a negyedik évtized küszöbén. In: Fejér Megyei Könyvtáros, 31. évf. 1991. 1. sz. p. 13-18.
4. [PÁPAYNÉ KEMENCZEY Judit]: Epilógus. In: Együtt, 20. évf. 1989, 1-3. sz. p. 3-4.

A VOLT KELETNÉMET SZÁSZORSZÁGBAN az 1991-es nagy visszaesés óta 1993 végére ismét 8%-kal nőtt a könyvtárlátogatók száma, a kikölcsönzött könyveké pedig több mint egyharmadával. (A régihez képest rendkívül magas könyvárak is növelik a keresletet a könyvtári könyvek iránt.) A tartomány 9,5 millió kötetes közművelődési könyvtári könyvállományának 40%-a új beszerzés. - 400 kis könyvtár, szolgáltató hely szűnt meg az újraegyesülés óta, úgyhogy a tartomány lakóinak 10%-a nem talál már könyvtárat a lakóhelyén. A meglevő 800 könyvtár közül viszont 100 már új, vagy legalábbis renovált épületben működik.

(DBI-Pressespiegel, 1994. aug.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nem lenne teljes a kép, ha a megyei híradók után nem szólnánk a budapesti közművelődési könyvtárak, azaz a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának híradójáról, a *Könyvtári Híradó*ról. A következő elemzés a MAKSZAB, A MANCI adatbázis, valamint az egyes lapszámok átolvasása alapján született, az elemzés módszere megegyezett a megyei könyvtári híradók bemutatásánál alkalmazottal.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Könyvtári Híradóban

Könyvtári Híradó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

Jávori Ferencné

*„A régi és az új könyvtár közt főként az a különbség, hogy a régi könyvtárakat azért csinálták, hogy legyen hely, ahol a könyveket megőrzik; s ha betéved néha kutató és keres egyet: jó; de ha nem téved be egy sem: még jobb. Ma azért csinálják a könyvtárakat, hogy legyen hely, ahonnan szétszórhatják a könyveket, hogy minél többen olvassák, nevelni akarnak általuk és gyönyörűséget szerezni az embereknek."**

„... A könyvtár ne gyámkodjék tehát. Adjon jó könyveket, adjon új könyveket és adjon az élet kérdéseire minden szempontból megfelelő könyveket. S ha ezenkívül újságokat és folyóiratokat is tart, nyitva van mindennap és pedig este, a gyermekekkel is törődik és ami fő: anyagát folyton fölfrissíti, – akkor nyilvános könyvtár lesz valóban, public library." **

***

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár lapja, a *Könyvtári Híradó* 1957 óta látja el információval a könyvtár dolgozóit. Hogy az utóbbi öt évben (1989-1993) milyen színvonalon, az az alábbi vizsgálatból fog kiderülni.

A FSZEK és hálózata szervezetének felépítését követve, először a központi könyvtárat, osztályait és központi szolgáltatásait, majd a hálózatra vonatkozó írásokat, közleményeket elemeztem.

Központ

A központi könyvtár helyzetéről mindössze 7 cikket találtam, ebből 3 írás foglalkozott a könyvtár betelepítésével, rekonstrukciójával, az átalakítások építészeti és műszaki leírásával. Erre az

* Szabó Ervin: Mit olvasnak, és mit olvassanak? = Népmívelés. 6.évf. 1911. 2.sz. 60-64. o.

** Szabó Ervin: A nyilvános könyvtár = Világ. 1913. dec. 10.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

időszakra esett a Fővárosi Önkormányzati Testület és *Demszky Gábor* főpolgármester látogatása, melyet 1-1 cikk tükrözött. További 2 cikk a központ számítógépesítésének fejlesztéséről és a központi könyvtár szabadpolcos állományának forgalmáról szólt.

Itt említem meg, hogy az egyes cikkeket, ha a témájuk indokolta, több helyen is számbavettem.

Osztályai – A Budapest Gyűjteményről 3 cikk; a Szociológiai osztályról 2 cikk; a Zenei Gyűjteményről ugyancsak 3 cikk jelent meg. Az első két osztályon most folyik a számítógépes fejlesztés, ha az erre alapozott szolgáltatások beindulnak, biztos vagyok benne, hogy a jövőben sokat fogunk olvasni gépesítési tapasztalatairól.

Közhasznú Információs Szolgálat (KISZ) – 1987. december 16-tól mindenkinek a rendelkezésére áll, akár személyesen keresik fel a könyvtárat, akár telefonon érdeklődnek. A Könyvtári Híradóban 3 cikket olvashattunk erről a szolgáltatásról. Közülük az egyik a Magyar Hírlapban megjelent újságcikkre reagált. Talán az olvasók számára érthetőbb lett volna *Kiss Jenő* főigazgató indulata (1989. 1.sz. 5-6. p.), ha a szerkesztőség magát a Magyar Hírlap-beli cikket is közölte volna. (A „KISZ"-ről a MANCI adatbázisban további 14(!) cikket regisztráltunk ezalatt az idő alatt.)

Központi Ellátó Szolgálat (KESZ) – Az 1988. 4. számban *Bartos Éva* írt az időszaki kiadványok megőrzésének és szolgáltatásainak új rendjéről. Ebben részletesen szól a KESZ szerepéről is: *„... a megőrzésre kijelölt főkönyvtárak, a KESZ és a központi könyvtár együttesen biztosítják a hálózat valamennyi könyvtára, illetve olvasója részére a számukra szükséges régi folyóirat-évfolyamokhoz való hozzájutást."* A vizsgált időszakban összesen 9 cikket olvashattunk a KESZ-ről, ebből 3 az új vezetőket mutatta be, a többi a KESZ működésével kapcsolatos részletkérdéseket érintette.

Hálózat

Szervezeti kérdések (32 tétel) – A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – hogy az új feladatoknak és igényeknek jobban megfeleljen – a tervek szerint át fog alakulni. Az elképzelésekről született tanulmányok füzet alakban voltak hozzáférhetőek, ezekből a Könyvtári Híradó részleteket közölt. Nem lett volna haszontalan, ha a Híradó a teljes szöveggel megismerteti a kollégákat. Érdeme viszont a lapnak, hogy a különböző fórumokon szervezett vitákról lelkiismeretesen tájékoztatta a dolgozókat. Jól nyomonkövethető volt, hogyan alakult, változott a praktikus vélemények, javaslatok után a tervezet. A tanulmány egészéhez is bőven érkeztek hozzászólások, pl. érdekes volt a TDDSZ állásfoglalása, de a stratégiai terv egy-egy része is elindított vitát, ilyen volt a gyerekek könyvtári ellátásának kérdése az új rendszerben.

Fontos cikke volt a Könyvtári Híradónak *Papp István: Első gondolatok a FSZEK hálózati struktúrájának és menedzsmentjének módosítására* (1993. 2.sz.) c. írása. Ehhez a cikkhez hat hozzászólás érkezett, s a kérdés még jelenleg is nyitott.

Képzés – 1989 és 1993 között 6 ilyen tárgyú cikket találtam, a gyerekkönyvtárosoknak szervezett továbbképző tanfolyamról, a könyvtárkezelőknek szervezett tanfolyamról, valamint a vezetők továbbképzéséről. További két cikkben az oktatási területért felelős személyzeti vezető, *Bartos Éva*, a könyvtárvezetés oldaláról mutatta be a képzéssel kapcsolatos problémákat.

Könyvismertetések – Egy folyóirat a könyvismertetésekkel is segíti a dolgozók tájékozódását, ilyen módon is „továbbképez". Ez az a terület, amely a legjobban meglepett. Gondolni sem mertem volna, hogy a könyvtár mindössze 7 kiadványra hívja fel a figyelmet. (Közülük egy 1988-ban jelent meg, és 1990-ben ismertették.)

Feldolgozó munka (12 cikk) – A beszerzéstől a kiadványok védelméig szinte minden munkafolyamatra találtam cikket. Mégis ki kell emelnem két témát. Az egyik, ami a jövőben a magas színvonalon való tájékoztatást fogja segíteni, a feldolgozók munkáját pedig könnyíteni, az a számítógépesítés (3 cikk); a másik a jelen helyzet, amikor a magas könyvárak miatt minden könyvtár – így a FSZEK is – komoly beszerzési gondokkal küszködik (3 cikk).

Gazdálkodás (13 cikk) – A főváros közművelődési könyvtári hálózatának fenntartása, működtetése ebben az időszakban (is) komoly gondot jelentett a könyvtár vezetésének. Ennek megoldására többször tárgyaltak a fővárosi önkormány-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zattal, a Könyvtári Híradó pedig híven beszámolt a fejleményekről. A gazdálkodást támogató lehetőségek között szerepelt a kiselejtezett kiadványok értékesítése; a nem hagyományos dokumentumok pénzért történő szolgáltatása; nyelvtanulás szervezése könyvtárban; előadóterem bérbeadása heti 1 alkalommal stb.

Olvasószolgálat – Az olvasószolgálat a könyvtári munkák közül a legizgalmasabb, hiszen ez az a terület, ahol a könyvtár a beszerzett irodalom minden fajtáját eljuttatja a használónak. Miközben ezt a feladatát betölti, neveli, befolyásolja, tájékoztatja az olvasót. Az olvasószolgálatot a használó felől nézve, a Szabó Ervin Könyvtár munkatársai lelkiismeretes munkát végeznek, ez a cikkekből is kitűnik. Hiszen 56 cikkből 12 foglalkozik a beteg olvasókkal, a hátrányos társadalmi helyzetbe kerültekkel (munkanélküliekkel), a deviáns fiatalokkal stb. A megoszlás a továbbiakban így alakul: általában olvasószolgálat tárgyszót kapott 10 tétel; az olvasókkal való csoportos foglalkozásról 4 tétel; az olvasók könyvtárhasználati szokásairól 4 tétel; ennek költségvonzatáról további 4 tétel szólt. A kölcsönzésről írott cikkek száma szintén magas, összesen 13 tétel. Ezt a nagy számot a videókölcsönzés körül kialakult vita okozta. A referensz munka, tájékoztatás, tájékoztató munka viszont mindössze 5 tétellel szerepelt.

Családi könyvtár – Budapest közművelődési könyvtári hálózatának megújulást, felfrissülést hozott a „családi könyvtár" kialakítása. Több kerületi főkönyvtárban és fiókkönyvtárban teret nyert ez a rend, amelynek lényege a könyvek téma szerinti elrendezése, így otthonossá téve a könyvtárat is. A vizsgált időszakban rendszeresen olvashattunk cikkeket ebben a témában (14 cikk).

Vezetés, részvétel a vezetésben – 20 írást soroltunk ebbe a kategóriába. Az Intézményi Tanács létrehozása, szervezeti, működési szabályzata, a dolgozók véleménye a Tanácsról elég sok cikket „elvitt", de megmozgatták a dolgozók fantáziáját a főigazgató-helyettes „miért szeretem – miért nem szeretem" írásai is. (Zárójelben jegyzem meg, hogy reflexiók csak akkor jelentek meg, amikor a „nem szeretem" cikket olvasták. Amikor még szerették őket, azt elégedett csendben vették tudomásul.)

Videó – A KESZ-cikkek egyike éppen a KESZ videós tevékenységével foglalkozik. A videó mint nem hagyományos dokumentumtípus nemcsak a köztudatba, de a könyvtárakba is nagy lendülettel tört be. Ez megmutatkozik a cikkek számában is (11 cikk). Mindazonáltal az írások, hozzászólások egy részéből bizonyos fenntartás érződik a videóval szemben.

Személyzet, érdekvédelem – Nehéz lett volna ezt a két kérdést az adatbázisban különválasztani, hiszen a FSZEK-ben ez a terület mutatja legjobban, hogy a szakszervezet milyen színvonalon védi a dolgozók érdekeit, akár az Intézményi Tanácsról, bérezésről, a stratégiai tervvel kapcsolatos állásfoglalásról van szó. 14 tétel kapta mindkét tárgyszót, további cikkek – a létszámgazdálkodással; a gyerekkönyvtárosok gondjaival; az új kollektív szerződés kapcsán a továbbtanulási lehetőségekkel foglalkoztak, 5 tétel a személyzeti kérdésekkel, további 6 írás pedig a közalkalmazotti törvény kapcsán kialakult vitáról szólt.

Kitüntetés, jutalom – A „személyi hírek" rovatból mindig kiderül, hogy a különböző ünnepségek alkalmával ki mindenki munkáját köszönte meg a könyvtár. Mégis szívesen írom le: *Sándor Ottóné* a Munka Érdemrend bronz fokozatát kapta, a XI./6. kerületi fiókkönyvtár elnyerte a „Budapestért" zászlót 1989-ben; *Szalay Ágnes* Pro Arte Budapest Díjat; *Hiripi Lajosné* Szabó Ervin Emlékérmet; *Godányi Ákosné, Kály-Kullay Károly, Szalay Ágnes, Jakubecz Ilona, Maruszki József, Karbach Erika* és *Tverdota Miklósné* Pro bibliotheca civica kitüntetést kaptak.

Az olvasási szokások vizsgálata – Az olvasási szokásokat elemző vizsgálatok közül mindössze 3 cikkel találkoztam. Ebből egy felmérés, egy elemzés, egy pedig konferencia beszámoló volt. Azt gondolom, hogy a különböző kerületek és a központ olvasótábora alkalmas lenne a legkülönfélébb szempontból való olvasásszociológiai vizsgálatok elvégzésére is.

Felmérések – A különböző témakörökben készült felmérések az adott helyen bekerültek a statisztikába, de a felméréseket együvé hozva (a MANCI adatbázis adta lehetőséggel élve), összesen 9 cikkel találkoztam. 5 felmérés a feldolgozó munka különböző területén készült; egy a dolgozók bérének alakulásáról. A Könyvtári Híradóban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elindult egy sorozat. A kerületek havonta beküldik a legkeresettebb könyvek listáját, ennek alapján készül a „Toplista". Erről eddig 2 felmérés készült, továbbá egy felmérésben a Könyvtári Híradó c. lapról begyűjtött véleményeket szedte csokorba *Barczi Zsuzsa*.

Kerületi könyvtárak – Arra voltam kíváncsi, melyik könyvtár, hányszor kapott bemutatkozási lehetőséget a Híradóban. Három kerület: a XI., XIII. és a XX. kerület egy-egy számban csaknem a lap felét betöltötte, bizonyos szempontból úgy is mondhatnám, a három kerület tematikus számot csinált a Könyvtári Híradóból. A többi könyvtár az öt év alatt 1-2, esetleg 4-6 cikkel szerepelt. Jó lenne, ha minden kerület élne a publikálás lehetőségével az említett három könyvtárhoz hasonlóan.

***

A *Könyvtári Híradó* szerkesztősége büszke lehet arra, hogy a legszókimondóbb, és ilyen értelemben a legdemokratikusabb lap. (Ha a demokráciát lehet fokozni.) Szinte minden cikkét vitaindítónak lehet tekinteni, a hozzászólások gyakran tükröznek ellenvéleményt.

Az egyes számoknak önmagában is meg kell állniuk, de sok információ-szállal kapaszkodnak az előző számokhoz, és ugyanilyen szálakkal tartják a következő számokat. Egy-két esettől eltekintve, a Könyvtári Híradó mindig pontos utalásokkal segíti az olvasót.

*„A Fővárosi Közgyűlés azért tartja fent a könyvtári szolgálatot, hogy a lakosság tanulmányait és önművelését támogassa, mindennapi ügyeihez információt nyújtson, szellemi felüdüléséhez hozzájáruljon, helyismereti érdeklődését és kutatásait segítse, szociológiai kutatásait szakirodalommal és tájékoztatással előmozdítsa. Ezek a feladatok a könyvtári hálózat különféle egységeiben más-más összetételben és más-más hangsúllyal jelentkeznek."**

Úgy gondolom, a könyvtárnak ezt a sokoldalú funkcióját a híradója jól tükrözi.

* 3. A FSZEK stratégiai céljai és elsőbbségei az 1990-es évekre. 2. sz. változat. Tervezet. Bp. 1991. 13 p.

NEMZETI HÍRLAP-SZÁMBAVÉTELI TERV Ausztráliában. — Az ausztráliai Nemzeti Könyvtár és az államszövetség hét állami könyvtára átfogó akciót (National Plan for Australian Newspapers, NPLAN) indított a hazai hírlapok lelőhelyének megállapítására, az állomány kiegészítésére, az anyag fizikai megőrzésére és hozzáférhetővé tételére. – Az egyes állami könyvtárak a saját államukban megjelent hírlapokról készítenek lelőhely-jegyzéket, kiegészítik az országos bibliográfiai adatbázis jelenleg igen hiányos adatait, gondoskodnak az állományvédelmi mikrofilmezésről, és igyekeznek – a közönség körében folytatott propagandával is – pótolni a hiányokat. Nemcsak egyes lapszámok hiányoznak jelenleg, hanem bizonyára egész címek is lappanganak. Egy eddig ismeretlen, Eagle című hetilapocska 1894-ben megjelent száma pl. csak 1993-ban került az adelaide-i állami könyvtárba, egy hagyaték keretében. Kérik a polgárokat és az intézményeket, hogy a birtokukban levő ritkaságokat, unikumokat – legalább mikrofilmezésre – ajánlják fel az illetékes állami könyvtárnak.
(NLA Gateways, 1994. szept.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1994 tavaszán a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) a lakótelepeken működő kettős funkciójú iskolai könyvtárait a költségvetés szűkössége miatt átadta az iskoláknak. Ez az esettanulmány az így kialakult helyzetet mutatja be.

Fészek nélkül

Esettanulmány

Péterfi Rita

Az alaphelyzet

Az 1960-as évek közepén született politikai döntés szerint az égető lakáshiányt lakótelepek építésével kívánták megoldani. A budapesti panellakások jórésze az 1970-es évek elején-közepén épült. Majdnem mind a város külső kerületeiben található, 10-15 ezres, de van, hogy 60 ezres lakótelepen. Ezek építésekor a koncepció szerint nem csupán lakóházak, hanem iskolák, bevásárló és szolgáltató központok, kulturális intézmények is épültek volna. A megvalósulás során azonban már csak a lakóházak és a feltétlenül szükséges szolgáltató épületek készültek el. Így maradhatott végül 60 ezres lakótelep könyvtár nélkül. A lehetetlen helyzet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által működtetett kettős funkciójú könyvtárak létrehozásával oldódott meg. Ezek olyan iskolákba telepített könyvtárak lettek, amelyek egyrészt iskolai, másrészt közművelődési könyvtárként működtek. Tehát nemcsak az iskola tanulóit, hanem a környék lakosait is kiszolgálták. Az iskola adta a helyiséget, cserébe a hálózat az állományról, annak gyarapításáról és a könyvtárosról, s annak fizetéséről gondoskodott. Budapesten nyolc ilyen, kettős funkciójú könyvtár üzemelt. Hogy mennyire sikeresen, ezt az érintettek különbözőképp ítélik meg.

A fizikai adottságok szempontjából csak egyetlen könyvtár, a rákospalotai felelt meg maradéktalanul a követelményeknek a kezdetektől fogva, ugyanis egyedül ez volt utcáról is közvetlenül megközelíthető. (Az albertfalvai könyvtár külső bejáratát a '80-as évek közepén alakították ki.) A FSZEK 1994 tavaszán kénytelen volt úgy dönteni, hogy kivonul a könyvtárakból, s a fenntartói jogot átadja az iskoláknak, illetve a helyi önkormányzatoknak. *Kiss Jenő* főigazgató véleménye szerint a fenntartó jog inkább fenntartói terhet jelent.

Úgy gondoltuk, 1994 őszére, a tanévkezdetre már történt annyi, hogy a változások feltérképezhetők, leírhatók legyenek. Azonban a könyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

helyzete sok helyütt még ekkorra sem rendeződött, így az esettanulmány nem a történet végkifejletét, hanem a szeptemberi-októberi állapotot tükrözi. Célunk az események feltárása, a felek megszólaltatása volt. Hét iskolában jártam, s a könyvtárosokon kívül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójával, kerületi szaktanácsadókkal, egy, az ügyben érintett iskolaigazgatóval és egy civil szervezet képviselőjével készítettem interjút. Remélem, hogy az írás megjelenéséből hátrányuk nem származik, sőt, a témával való foglalkozás valamiféle segítséget jelenthet nekik. Mivel nem egyszer tapasztaltam félelmet a témától, a megszólalástól való idegenkedést, távolságtartást, ezért az érintettek nagy része név nélkül szerepel.

A döntéshozók

Elsőként *Kiss Jenő*nek, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójának szavait idézem a könyvtárak létrejöttének okairól, körülményeiről.

Az idők során Budapestnek mindössze egyszer állt egy jelentősebb összeg a rendelkezésére, hogy fejlesszen. 1927-ben, amikor 10 millió koronáért megvásárolta a Wenckheim-palotát, a FSZEK Szabó Ervin téri épületét. Azóta sem volt több ilyen lehetősége, mert pénz és szándék soha sem volt a könyvtárak fejlesztésére. A '70-es években készült egy program arról, hogy a főváros könyvtári hálózatát hogyan is kellene átalakítani. Ebben szerepelt, hogy a város jelentősebb pontjain világvárosi méretű könyvtárak épüljenek. Egy Dél-Budán, Dél-Pesten, Észak-Pesten és így tovább. Az elképzelések szerint ezek 3000 m^2 körüli könyvtárak lettek volna. Ebből a tervből annyi valósult meg, hogy például Kőbányán, Kelenföldön és Angyalföldön épült egy-egy 900-1000 m^2 alapterületű könyvtár. Ezek a könyvtárak képezték volna a könyvtári hálózat felső szintjét. Az alsóbb szinteken lettek volna a kisebb könyvtárak. A kettős funkciójú iskolai könyvtárak, ahogy már utaltam rá, kényszermegoldásként születtek. Felépültek a lakótelepek, könyvtárak nélkül. Ha könyvtárak nem is, de iskolák épültek. A Fővárosi Tanács elképzelései alapján kerültek a Szabó Ervin Könyvtárak az iskolákba, s jöttek létre a kettős funkciójú könyvtárak.

Mint Kiss Jenő elmondta, e könyvtárak nem látták el maradéktalanul közművelődési funkciójukat, ugyanis elsősorban az iskola könyvtáraként üzemeltek. Ráadásul ezek a könyvtárak gyakran nehezen megközelíthető helyen voltak, s mivel az iskolák nem nagyon szeretik ha idegenek „mászkálnak" az épületben, nemegyszer a portás jelentette az első akadályt. A FSZEK 1989-ben e témában készült tanulmánya szerint: *„Az iskolába telepített könyvtárakban elsősorban a helyi iskola tanulói és nevelői tartanak igényt a szolgáltatásokra, a külső olvasók száma csekély. A helyben lévő iskolások olvasói aránya 63,3% – 99,3%, a beiratkozott általános iskolások közül."*

Jakubecz Ilona kerületi főkönyvtáros fogalmazta meg, hogy hiába szánták nyitottnak az iskolában működő közkönyvtárakat, a felnőttek nemigen tették be a lábukat. Úgy vélte, ennek talán valami mélylélektani oka lehet. A felnőttek csak szülőként vagy valamilyen szavazáskor mentek az iskolába. Így idővel az állomány is a gyerekekhez igazodott. A két dolog együttes hatásából fakadóan lettek ilyenek ezek a könyvtárak.

A '80-as évek végéig mind az iskolai, mind a hagyományos fiókkönyvtárak működéséhez szükséges anyagiak biztosítottak voltak. A helyzet azonban megváltozott. A KSH 1993-as adatai szerint míg 1988-ban 95 közművelődési könyvtár működött, addig 1992-re ez a szám 84-re csökkent. Kiss Jenő főigazgató a dilemmáikról ezt mondja:

„Tulajdonképpen választanunk kellett. A fenntartónktól, a Fővárosi Önkormányzattól kapott pénz egyre kevésbé volt elég a könyvtárak működtetéséhez. A választás abban állt, hogy vagy maradnak ezek a könyvtárak egyre romló állapotban, vagy megpróbáljuk átszervezni és szinten tartani. Fejlesztésről már nincs is szó. Annyi levelet kapok a Tisztiorvosi Szolgálattól, hogy milyen elmaradásaink vannak a tisztasággal, a festéssel, a higiénés körülményekkel kapcsolatosan, hogy ezekkel ki lehetne tapétázni a szobát.

Ezek után döntöttünk úgy, hogy azokat a kis könyvtárakat, amelyek rossz állapotban vannak, és valahogy másképp kiválthatók, bezárjuk. Ez összesen 15 könyvtárat jelent. És mivel egyre kevesebb a pénz, az iskolákban működtetett könyvtárakat is átadjuk az iskoláknak. Ez még plusz nyolc könyvtár."

Én ez utóbbi 8 könyvtárral foglalkozom.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az érintett könyvtárak

Az említett nyolc lakótelepi könyvtár közelében hasonló állományú könyvtár nem található. Míg ezek a könyvtárak általában 12-15 ezer kötetesek, addig a közelben lévők ennek harmadával-negyedével rendelkeznek. S mivel nemcsak az állomány nagyságát, hanem annak minőségét tekintve is kedvezőbb helyzetben voltak, mint társaik, ezért 2-3 másik óvodát és iskolát is kiszolgáltak.

A nyolc könyvtár öt kerületben található, hat Pesten, kettő Budán. Az adott könyvtárakban nők dolgoztak, többnyire egyedül. Néhányuknak volt egy-egy félállású segítője. Ez azt jelenti, hogy „harcukat" egyedül harcolták meg, nemigen volt kire támaszkodniuk. Ha a könyvtárosokat végzettségük szerint vizsgáljuk, akkor találunk köztük főiskolán, könyvtár szakon végzettet, tanári diplomával rendelkezőt, 10 hónapos könyvtári tanfolyamot jártat, és van köztük olyan, aki az OSZK könyvtárosasszisztensi tanfolyamának végzős hallgatója.

Annak alapján, ahogyan a könyvtárakban az események lezajlottak, három típust különíthetünk el. Az elsőbe azok a könyvtárak tartoznak, amelyeknél az iskola tudomásul vette a FSZEK döntését, és nem volt ellene kifogása. Ilyen volt Csepel, Kispest, Rákoskeresztúr és Rákospalota. A második típust, a bezárást, tehát a könyvtár további működésének megszüntetését egyetlen könyvtár képviseli, egy újpalotai. A harmadik csoportba két XI. kerületi és egy csepeli könyvtár tartozik. Itt az együttes fellépés eredményeként a könyvtárak továbbra is a hálózat tagjai maradtak, sőt az őrmezőit és a csepelit a kerületi önkormányzat hajlandó bővíteni is a felnőttek felé való nyitás érdekében. (Őrmezőn ez a bővítés még csak a tervek szintjén létezik, Csepelen viszont 1994 decemberében új, közvetlen utcai bejáratot nyitva, a lakóterület olvasói részére működik tovább a most már felnőtteket is kiszolgáló könyvtár.)

Az első típus: a kivonulás

Mint Kiss Jenő elmondta, a könyvtárak fenntartói jogának-kötelességének átadása a kerületi önkormányzatokkal egyeztetve történt. Annak ellenére, hogy ez az egyeztetés megtörtént, az átadás-átvétel a legtöbb könyvtárban nehézkesen zajlott. Az ezidáig ismeretlen folyamathoz gyakorta sem a tárgyi, sem a szakmai segítséget nem kapták meg a könyvtárosok. Saját találékonyságukon, szakmai ismereteiken is múlott, hogy miként oldották meg a feladatot.

Az iskolák számára a gondot a könyvtár átvételével kapcsolatban a dolog pénzügyi oldala jelentette. Ők a könyvtárnak mindezidáig csak élvezői voltak anélkül, hogy arra jelentősebb összeget fordítaniuk kellett volna. Míg a főváros többi 376 általános iskolájában rutinszerű feladat a könyvtár költségeinek éves tervezése, addig ezekben ez újdonságként hatott. Igaz, hogy az iskolák az évek során vásároltak valamennyi könyvet, de az így létrejött saját iskolai állomány általában 2-5000 kötetnyi. A könyvtárosoknak azonban a dolgok emberi oldalának megváltozásával is szembesülniük kellett, mivel a Szabó Ervin Könyvtár munkatársaként a tantestület egyenrangú félként kezelte őket, de az új helyzetben alárendelt szerepbe kerülnek.

A Szabó Ervin hálózathoz tartozó iskolai könyvtárak elmondhatták magukról, hogy jobban bútorozottak, karbantartottabbak voltak, mint a többi iskolai könyvtár. A könyvtárosok szavai szerint: élvezték a hálózathoz tartozást. Mert mindig kedvezőbb helyzetben van az, aki egy hálózat tagjának tudhatja magát, mint akinek egyedül kell megbirkóznia minden problémával.

Nézzük tehát a konkrét eseteket!

Az első típusba négy könyvtár tartozik. A példaként itt álló könyvtárban tipikusnak mondhatóan zajlottak az események. A hagyományosan munkás kerületnek számító Csepel szaktanácsadója mindvégig jelen volt a folyamatban, s tudásával, tapasztalataival segíteni próbálta a könyvtárost. De ő is kevésnek bizonyult ahhoz, hogy az igazgatót befolyásolni tudja. Sem az ötvenes éveiben járó, testnevelés szakos, újonnan kinevezett igazgató, sem helyettesei nem rendelkeztek azokkal az alapvető információkkal, amelyek a könyvtár működtetéséhez elengedhetetlenül szükségesek. A kerületi szaktanácsadó segítségére, ismereteire azonban nem támaszkodtak.

Mint azt a szaktanácsadó a környékkel, az itt lakókkal kapcsolatosan elmondta, számára már csak mítosznak tűnik az egykori vasmű létezése. A lakótelepen sem a nehéziparban dolgozó munkások laknak, hanem azok, akik egykoron közel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

voltak a tűzhöz, ahol a lakásokat osztották. A város különböző pontjairól kerültek ide az emberek, s így munkahelyük sem a kerületben található.

Érdekes megfigyelni, hogy az adott könyvtárakkal kapcsolatban állók is más és más ismeretekkel rendelkezenek a könyvtárak létrehozását illetően. A szaktanácsadó úgy tudja, egy törvény rendelkezett a kettős funkciójú könyvtárak létrehozásáról. De valójában nemigen voltak információik arról, hogy ez a gyakorlatban pontosan mit is jelent. Neki úgy tűnik, hogy aprófalvas településeken lett volna igazán értelme ilyen típusú könyvtárak létrehozásának. Ott a település valóban egyetlen könyvtára az iskoláé, amely egyben a közművelődési funkciót is elláthatja.

Jellemző, s ez a többi könyvtárnál is megfigyelhető, hogy a könyvtárosok informális csatornákon már jóval az átadásról szóló döntés előtt értesültek a kivonulásról. A döntésről hivatalosan 1994 tavaszán értesültek, de már többnyire az előző év telén hallottak erről. Könyvtárukat és saját sorsukat illetően hónapokig bizonytalanságban éltek.

Egyes könyvtárakban az átadási munka a könyvcédulák fénymásolásával és lefűzésével kezdődött. Máshol a központból érkezett munkatársak szedegették ki azokat, s vitték el, hogy leltárt gépeljenek. Az utóbbi változat nehézkesebbnek bizonyult, hosszabb időt vett igénybe. Van könyvtár, ahol még október közepére sem fejeződött be ez a munka.

Az 1994-es év második felére már nem tartoztak ezek a könyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz, de igazán még az iskolákhoz sem. Megpróbálták hát átvészelni az átmeneti időt. Az átmeneti állapotot leginkább a folyóirat-állomány sínylette meg. A FSZEK már lemondta a lapokat, az iskolák pedig még nem rendelték meg. A könyveket – míg a hálózathoz tartoztak – a fiókkönyvtárak javaslata alapján a kerületi főkönyvtár rendelte számukra. Azonban az utóbbi években a gyarapítás egyre kisebb mértékű volt.

„A könyvtár nem kap januárig pénzt fejlesztésre az iskolától, közben pedig folyamatosan jelennek meg a könyvek. De ez nem olyan, mint a labda, hogy akkor majd megveszem januárban. Minden igazgató azt a témát preferálja, amilyen szakos. A kémia szakos kémcsöveket vesz. A testnevelés szakos igazgatónak nem is szívügye a könyvtár, nem is ért hozzá. Mi minden könyvhöz kötődünk. Azért vannak úgy a dolgok, ahogy még vannak, mert szeretjük a könyvtárat. Minden szeptemberben megfogadom, hogy ez az utolsó év, amit csinálok. De közben mindig remélem, hogy most talán mégis változik valami. De soha semmi."

A csepeli szaktanácsadó, érzékelve a magukra utaltságot, azt javasolta, hogy az önkormányzatnál a Művelődési Iroda különítsen el a kerületi iskolai könyvtáraknak 2,3 millió forintot. Számításai szerint, ennyi pénzre lenne szükség ahhoz, hogy jól tudjanak működni.

Mivel az iskolának sikerült elérnie, hogy önálló gazdálkodó szervként működjön, ezért a rendelkezésére álló pénzekkel tulajdonképpen szabadon gazdálkodik. Ez azt jelenti, hogy az iskola saját megítélése szerint osztja szét ezeket az összegeket, az önkormányzatnak pedig jóváhagyási joga van. Nem kell arról beszélnünk, hogy egy ilyen esetben mennyi múlik az iskola vezetésén. Csaknem minden iskolában szűkösek a lehetőségek. De igaznak tűnik, az a már-már közhelyszerű megállapítás, hogy arra jut, amire akarják, hogy jusson. A szaktanácsadó ezt felismerve próbált alternatív módon pénzhez jutni.

Ha az önkormányzat a költségvetésében úgyis külön összegeket szán a könyvtárakra, akkor az ne az iskolák nagy elszámolásának legyen a része. Mert így nem különíthető el a könyvtárak költségvetése. Az iskolák arra fordíthatják az eredetileg könyvtárakra szánt pénzt, amire akarják. A szaktanácsadó mindössze ennek a 2,3 millió forintnak az elkülönítését kérte. Ez a majdnem húsz iskolai könyvtár egész évi költségvetése lenne. Elképzelését azonban nem sikerült megvalósítania.

A csepeli könyvtáros 1986 óta dolgozik az iskolában, középfokú könyvtárosi végzettséggel rendelkezik. Jelenleg teológiára jár, melynek befejezésével pedagógusi végzettsége lesz.

„Ettől a tanévtől új igazgatója van az iskolának. A könyvtárat azért vette át az iskola, mert még a múlt tanévben, még a másik igazgatónak ez fontos volt. Az új igazgató azt mondta, januárig nem adnak a könyvtárnak pénzt." Mint a könyvtáros elmesélte, a könyvtár fejlesztésére már ők maguk sem gondolnak. Már magát a szót is furcsának találják könyvtárukkal kapcsolatosan használni. Mert csak pótlásra, köttetésre futja a rendelkezésükre álló minimális összegből. A könyvtáros világosan megfogalmazza, hogy mit jelent a mindennapok szintjén a vezetés hozzáállása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Az előző igazgató minden kezdeményezésünket támogatott. Neki is voltak elképzelései. Idáig ez a környék egyik jó iskolája volt. Itt működik iskola galéria, öko suli. Mindenre adott pénzt, amire kértünk. Szerveztem szerdánként teázást. Lejöhettek a gyerekek beszélgetni, teázgatni, játszani. Egy idő múlva egész csoportokat küldtek a tanárok. Kértem, hogy hadd vehessek ehhez bögréket, teát. Mindig kaptam rá pénzt. Ez most megszűnt."

A FSZEK-től átvett állomány 8500 kötetnyi. Az iskolának is van úgy 4-5000 könyve. Újat nem vásárolnak. A lapok nem járnak. Időnként lehoznak egy-egy Köznevelést a könyvtárba. Rendszeresen sem a diákoknak, sem a tanároknak járó lapok nem járnak. A könyvtári tasakokat, olvasójegyeket más könyvtártól kapta ajándékba. Most van kb. 50 darab. Takarékoskodik velük. De hogy mi lesz utána? Az iskolakezdéskor nem tudott kinyitni, mert nem volt kitakarítva. A könyvtár azért néz úgy ki, ahogy kinéz, mert – mint mondják – még tart a lelkesedésükből.

Mindig érdekes kérdés, hogy egy közösség mennyire képes értékelni csendben szolgáló tagját, akinek létezésére gyakran csak valamilyen zavar esetén figyel fel.

„Az év eleji tantestületi értekezleten a bérmegtakarításból származó pénzt osztották szét. Egyes és kettes kategóriába sorolták a tanárokat. Az egyesbe a rosszabbakat, ők majdnem 10 ezer forintot kaptak, a kettesbe a jobbakat, ők majdnem huszat. Én nem kaptam semmit, mondván, hogy én a tantestület új tagja vagyok. Nyolc éve dolgozom egyébként itt, az iskoláért."

Az igazgató 1994. augusztus 15. óta áll az iskola élén, melyben 1981-től dolgozik. Testnevelő tanár. Az iskola 1979-80-ban kezdte első tanévét. Akkor még 1200 diákkal. Az alsó tagozatot helyhiány miatt egy másik épületbe költöztették. Ma ez már régmúltnak tűnik, jelenleg 450 diák tanul az iskolában. Az igazgató az iskoláról, a könyvtárról a következőket mondja:

„Az iskola önálló költségvetési szerv. Magunk gazdálkodunk. Bérköltségek és dologi költségek vannak, mindig egy naptári évre szólóan. Az iskola még az előző igazgató költségvetési számításai szerint működik. Mindig az előző év árain kell a dologi költség tételeit számolni. Közben emelkednek az árak. Most pedig még 30 százalékkal emelni akarják az áramot. A bér oldalon még van megtakarítás, de a költségeknél nincs. A könyvtár a jövő évtől kaphat pénzt, nem is a fejlesztésre, hanem csak szintentartásra. Ezért nincsenek most gyereklapok, könyvek. Az önkormányzat felvett 200 millió forint hitelt. De csak kifejezetten oktatási célra akar pénzt adni. A könyvtár nem tartozik ide. Ha az önkormányzat ad elkülönített pénzt a könyvtárra, akkor lesz pénz."

Mint a kerületben sikeresen működő Általános Művelődési Központ egyik vezető munkatársa elmondta, ők is önálló költségvetési szervként működnek. A költségvetésüket jóváhagyó önkormányzattal nekik nincs konfliktusuk. Ők is, az iskolák is pontosan érzékelik a társadalom bizonyos rétegeinek elszegényedését, és tudatában vannak a rájuk háruló plusz feladatoknak. Mert a családi költségvetésekből egyre kevesebb jut könyvre, folyóiratra, kultúrára. A kerületben a regisztrált munkanélküliek száma 1990 és 1994 között megnégyszereződött. Mert míg 1990-ben, a népszámláláskor felvett adatok szerint 912-en voltak állás nélkül, addig 1994. októberében 3819 főt tartott nyilván a kerületi önkormányzat.

A rákoskeresztúri könyvtár jelenlegi könyvtárosa korábban Zuglóban dolgozott könyvtárvezetőként. Nyugdíjba vonulása előtt a könyvtártól négy hónap felmentési időt kapott. Azonban ő még szeretett volna dolgozni. Mindeközben a rákoskeresztúri iskola akkori könyvtárosa helyet keresett magának a hálózat valamelyik másik könyvtárában, mivel megtudta, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az iskolának adja át a fenntartói jogot, s úgy döntött, annak nem kíván alkalmazottja lenni. A véletlen hozta úgy, hogy a helyzet végül a két könyvtáros helycseréjével oldódott meg.

A nyugdíjas könyvtáros még most ismerkedik az iskolai könyvtárossággal. Nem tudja biztosan, hogy a gyerekekkel való foglalkozás neki való-e. A következőket meséli az átadás-átvétel folyamatáról.

„A FSZEK kiszedte a könyvekből a könyvkártyákat. Elvitték, hogy leltárt gépeljenek. Az állomány egy részét visszahozták, a többi könyv üres. Úgy kölcsönzök, hogy ha a gyerekek épp könyvkártya nélküli könyvet vinnének ki, akkor kézzel gyorsan írok egyet a legfontosabb adatokról. Csak így sokkal lassúbb a kölcsönzés, várni kell. Eltelt a nyár és még most sem készítették el az átvett könyvek listáját. Tulajdonképpen itt most nem lenne semmi felszerelés, ha én nem hoztam volna magammal az előző helyemről. Most így még van kölcsönzőjegy például. A folyói-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ratokat meg kellene rendelni, fizetni úgyis csak 5 hónap múlva kell. De az igazgatónő nem rendel."

A rákospalotai iskola könyvtárosa korábban tanár volt. 22 évig tanított magyart és történelmet. Könyvtárossá válásáról mesélte, hogy még 1984-ben hallotta egy kollégájától a tanáriban, hogy egy ismerőse a Szabó Ervin Könyvtárba ment dolgozni. Ekkor gondolta, talán neki is beválna ez. A gyerekekkel való kapcsolat megmaradna, de a tanársággal járó kötöttségek megszűnnének. Ennek már több mint tíz éve.

„Ez az iskola, és benne a könyvtár 1984-ben készült el. Akkor kerültem én is ide. Azóta is itt dolgozom. Mikor megtudtam, hogy a Szabó Ervin a könyvtárat át akarja adni az iskolának, mellbe vágott a hír. Végül mikor ez biztos lett, mondták, hogy a központ majd levélben hivatalosan közli ezt az igazgatónővel. Vártunk, vártunk, de a levél csak nem jött. A főkönyvtárban mondták, hogy menjek én fel hozzá, és mondjam meg én. Az igazgatónő ezt úgy fogadta, hogy persze hogy kell az iskolának a könyvtár, persze hogy megtartjuk. Azután egy kissé más lett a helyzet."

Tudjuk, hogy a könyvtár nem pusztán kölcsönzési feladatokat lát el, hanem szociális funkciói is vannak. A könyvtárosok tapasztalatai szerint a deviáns, nehezen kezelhető, perifériára szorult vagy hátrányos helyzetű gyerekek számára gyakran a könyvtár jelent menedéket. A gyerekek egyébként is szeretnek a könyvtárakban lenni, amelynek oka az is lehet, hogy egy, az iskolák tereit elemző vizsgálat szerint ezek a legbarátságosabb, legotthonosabb zugok.

„Korábban ebbe a könyvtárba úgy jártak a gyerekek, mint a jó kútra. Nemcsak az iskolából, de a környékről is. Volt, akiről azt mondta az iskola, hogy semmire sem fogja vinni. Délutánonként itt tanultunk vele. Lett szakmunkás bizonyítványa, lett szakmája. Volt egy fiú, akit a fegyverek érdekeltek. Az iskola nem szerette. A gyerek mindig jött, és mesélt. A gyerekek ide jöttek segítségért, beszélgetni, ha valami bajuk volt. Az a gyerek, akit nem tűrt az iskola, az idejött."

Az iskolai könyvtárakban mindemellett oktatás is folyik. Tanrendi órák keretében az osztályt tanító tanárokkal egyeztetett témákban a könyvtáros tart foglalkozásokat. Ez jó lehetőséget teremt arra, hogy ne csupán a mindennapokban használt, a tanár által kiválasztott tankönyvvel találkozzanak a gyerekek, de a többkönyvű oktatás szellemében más megközelítési móddal is megismerkedhessenek.

„Állandóan voltak foglakozások. Estig nyitva tartottam. Jöttek a napközisek, meg a környékbeliek is. Vettem a keresztrejtvényt, azt fejtettük közösen. Sakkoztunk, hajtogattunk. Imádtak itt lenni. Az iskolának, az osztályoknak évente 120-180 foglalkozást tartottam. Ebből általában tizenkettőt a tanárok, a többit én. Könyvtárismereti foglalkozást meg rendes tanórát is. Matematikát, magyart, földrajzot, történelmet, csillagászatot. A hajózás történetéről, az indián kultúráról, mindenről, amit kértek. Író-olvasó találkozókat is rendszeresen. Volt itt Horgas Bélától, Bálint Ágnesig mindenki."

Mint majd a későbbiekben, a megmaradó könyvtárak esetében láthatjuk, feltétel volt a két funkciónak megfelelően egy utcai és egy iskolai bejárat biztosítása. Itt Rákospalotán épült eredetileg is ezen elv szerint a könyvtár. A fenntartói jogok átvételével az iskola saját kívánalmait és érdekeit érvényesíti.

„Két bejárata volt a könyvtárnak: egy az iskola felől, egy pedig az utca felől, kívülről. Mikor a Szabó Ervintől az iskolához került a könyvtár, az igazgatónő első dolga az volt, hogy lezárassa a külső bejáratot. Azt mondta, hogy lesz 30 ezer forint gyarapításra. Mondta, hogy menjek el egy könyvesboltba, és tetessem félre azokat a könyveket, amikre szükségünk van. Félretetettem. Azóta hetente megyek, és kérem, hogy tartsák még, mert jövő hétre talán meglesz a pénz. Az igazgatónő szerint addig nem nyithat ki a könyvtár, míg a belső átadási munkák folynak. Kb. még 2 hét, és kész vagyunk. Mivel már május óta zárva a könyvtár, azóta nem is kölcsönzünk. Mikor kérdezem, hogy mégis, mikor fogunk kinyitni, azt mondja, hogy az még arrébb van. Közben meg csak áll a könyvtár. Jönnek a gyerekek, kérdezik, mikor kölcsönözhetnek. De ez így csak egy könyvraktár. Most megrendeltem jövő évre a folyóiratokat. Csak a tanároknak. Mondtam, hogy kellene a gyerekeknek is valamit. Mikor rákérdezett az egyik lapra, mondtam neki, hogy az azért kell, mert benne van a gyűjtőköri leírásban. Így sikerült néhány lapot kiharcolni. Májusban jöttek az olvasók búcsúzkodni. Sokan még ajándékot is hoztak. Itt sírtunk."

Ebben az iskolában nevezte a tantestület a könyvtárat mínusz kettőnek. Ugyanis mikor 1200 gyerek járt az iskolába, két osztályt naponta busszal kellett egy másik épületbe átvinni. A könyvtár pedig két tanteremnyi helyet foglalt. Így lettek hát ők a mínusz kettő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Más iskolákban megtalálták a módot arra, hogy a tanítás a könyvtár termeiben is folyhasson. A következő példánkban, a kispesti iskolában sajátságos helyzet alakult ki. Két egymás melletti tanteremben tartott fenn külön könyvtárat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az iskola. Zavartalanul éltek egymás mellett. A 770 gyerekre tervezett, 1979-ben átadott iskolába egykor 1200-an jártak. A folyosók egyes szakaszainak leválasztásával enyhítettek a helyhiányon. Most 380 gyerek tanul itt. A felesleges kapacitás kihasználására egyrészt középiskolai osztályokat indítottak, másrészt megnyitották az épületben a kerület pedagógiai kabinetjét. A megnövekedett igényszintnek megfelelően színvonalas könyvtári szolgáltatásra is szükség van.

„Itt mindig is együtt működött, egymás mellett az iskolai és a Szabó Ervin Könyvtár. Nagyon jó kapcsolatban. Mindig igyekeztünk egymás munkáját segíteni. Úgy gyarapítottunk, hogy lehetőleg ne legyenek átfedések. Az iskola inkább kézikönyveket, lexikonokat, tanári segédleteket vásárolt. A Szabó Ervin Könyvtár pedig szépirodalmat. Annyira jó volt az együttműködés, hogy fel sem merült, hogy valaki azt mondja, ez az én munkám, az a tiéd. Tulajdonképpen a FSZEK 1990 óta nem gyarapított. De az utolsó időkben szinte egyáltalán nem. Korábban kéthetente jött egy doboz könyv, később, a vége felé félévente egy-egy. Egészen mostanáig 60 folyóirat járt a könyvtárba. A FSZEK lemondta ezeket. Már a 4. negyedév sem lesz meg. Hiányos lesz ez az évfolyam. Jó lett volna, ha legalább a csekkeket elküldik, hogy mi fizessük be. Nem így kellett volna ezt megoldani. Most nincs napilap sem."

Második típus: a bezárás

Az újpalotai lakótelepen 60 ezer ember él. Az itt lakókat két közművelődési könyvtár szolgálta ki. Az egyik az általános iskolában működő gyerekkönyvtár volt. A könyvtár bezárásakor az általános iskola saját állományát helyezte el a helyiségben. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetésének szándéka szerint a lakótelep egy másik pontján nyitnak könyvtárat ezzel az állománnyal. Mint Kiss Jenő főigazgató elmondta, nemcsak könyvtárak bezárásáról van szó. Mert igaz ugyan, hogy a XV. kerületben két kis fiókkönyvtárat bezártak, de helyette nyílt egy 500 m^2 alapterületű. És ebben az esetben a bérleti díj nem kerül a számottevő kiadások közé, ugyanis az MSZP-től kapott helyiségért évente 1 forintot kell fizetniük.

Az iskola egykori könyvtárosa ma már békülékenyebben, higgadtabban idézi fel az eseményeket. A véletlen hozta úgy, hogy gyerekkönyvtárossá vált. A könyvtárat és a gyerekekkel való foglalkozást, a szolgálatot, az elesettek segítését hivatásának érzi. Jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosasszisztensi tanfolyamának végzős hallgatója.

„Én felnőtt könyvtárosként kezdtem. Nem tudtam, hogy kell a gyerekekkel bánni. Aztán egyszer fél évig helyettesíteni kellett Újpalotán. Az jó volt, mert nem voltak kötöttségek, nem volt teher, mindent úgy csinálhattam, ahogy akartam. Megszerettem a gyerekkönyvtárat. Miután letelt a fél év, kértem, hadd maradjak. Azután ott maradtam, egészen mostanáig. Egy faramuci helyzet, ami itt kialakult. Már '93 novemberében-decemberében hallani lehetett, hogy a könyvtárat be fogják zárni. Aztán januártól kezdve minden hónapban mást mondtak. Az egyik hónapban, hogy igen, a másikban, hogy mégsem. Végül áprilisban mondták, hogy május végén tényleg bezárják a könyvtárat. Addigra kellett elkészülni minden munkával. Aztán a könyvtár június 15-ével bezárt. A könyveket bedobozoltuk. Volt rá ígéret, hogy a Száraznád utcában nyílik egy új könyvtár. Oda kerülnének a most dobozban álló könyvek, az a 10 500 kötet. Az egy jó hely lenne, mert ott van a posta meg egyebek. Ha leszállnak a buszról, hazafelé jövet, ott van a könyvtár. Egy forgalmas, központban lévő helyen. A dolgok mostani állása szerint a könyvtár azonban nem nyílik meg. Értek vádak a könyvtárral kapcsolatosan. Azt mondták, hogy az inkább játszóház, mint könyvtár. Ez az én személyemen is múlt. Biztos volt benne igazság. Odajártak a gyerekek, a nyári szünetben volt olyan gyerek, aki nyitástól zárásig ott volt. Egész nyáron. Volt, akit én etettem. Órákat töltöttek ott. Ide, a főkönyvtárba bejönnek 15-20 percre és már mennek is. Az marad tovább, aki valamin dolgozik. Nálam hajtogattak a gyerekek, voltak foglalkozások. Órákat nem tartottam. Azt én megmondtam, hogy én nem vagyok tanár, órákat nem tartok. Jöttek osztályok a tanáraikkal, és így voltak foglalkozások."

Érdekes elgondolkodni a vádakon, mely szerint a könyvtár inkább játszóház volt, mint könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tár. Nyugat-Európában egyre gyakoribb, hogy a gyerekkönyvtárak játéktárként is működnek. Ez is a könyvtárba szoktatás egyik módja. Mert aki eleinte csak játszani jön, az idővel egy-egy könyvet is visz. Az iskola volt könyvtárosa elmondta, hogy a Szabó Ervin Könyvtár helyére beköltözött az iskolai könyvtár a maga jóval kisebb állományával, amely csak azt az iskolát szolgálja ki. Van még a lakótelepen egy másik könyvtár, amelynek van gyermekkönyv-állománya. A könyvtáros szerint amikor nagyobb könyvtárakban az állománynak csak egy része a gyerekeké, akkor ez valójában azt jelenti, hogy nem ők a legfontosabbak. Az iskolai könyvtárban volt lehetőség arra, hogy egyenként foglalkozzon a gyerekekkel, személyre szólóan ajánljon. Véleménye szerint az olvasókkal kapcsolatban lévő könyvtárosok azok, akik tapasztalataik alapján mondhatják el, ezek a könyvtárak mit jelentenek a gyerekeknek. Tényleg kevesebb mint 500 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, és egyre csökkent a beiratkozottak száma. De valójában a beiratkozottak sokszorosa járt oda. Csak beültek, ott voltak, olvasgattak. Nemcsak a munkanélkülieknek és a hajléktalanoknak van joguk ahhoz – mondja a könyvtáros –, hogy valahol melegedjenek, valahol legyenek. A gyerekeknek is. Próbálták a főkönyvtárba átszoktatni az ottani könyvtár iskolás csoportjait. De a távolság, a tömegközlekedés, mind nehezítik ezt a munkát.

„Most járok a könyvtárosasszisztensi tanfolyamra, most végzek. A gyerekkönyvtárak történetéről írom a dolgozatomat. Arról, hogyan halnak el. Ha júniusban jöttél volna, a fekete epe jött volna belőlem. Most már lehiggadtam."

Harmadik típus: a megmaradás

A harmadik típust az a két, XI. kerületi és egy csepeli könyvtár képviseli, ahonnan a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nem vonul ki, sőt a kerületi önkormányzat támogatásával fejlesztésre is sor kerülhet. Ez az önkormányzat, a polgári szerveződés, a tantestület, a szaktanácsadó és a könyvtáros összefogásának, és megoldást kereső hozzáállásának eredménye. Mint az előző példákban láthattuk, a legnagyobb problémát a könyvtárosoknak az jelentette, hogy gondjaikkal magukra maradtak. Nem találták meg azokat a személyeket, akik segítségükre lehettek volna. Ezek az esetek az együttműködés pozitív példái, mert itt a helyi erők magukénak érezték a problémát, átlátták, hogy polgári létük fontos éltetője a könyvtár. Az érintettek megtapasztalták, hogy a közös cselekvés nem eredmény nélkül való.

A XI. kerület főkönyvtáros asszonya, Jakubecz Ilona volt az egyik kulcsfigurája az eseményeknek. Elsőként ő mondja el, hogy miként értesültek a bezárás szándékáról, és ezután mit tettek.

„Ez év márciusában készített egy javaslatot a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, amelyben szerepelt a nyolc iskolai könyvtárból való kivonulás. De itt nem csupán ezekről a könyvtárakról volt szó. Ez egy programnak a része volt. 15 másik könyvtár is szerepelt ebben, amelyeket nem volt érdemes működtetni. A FSZEK 86 könyvtárából 23 szerepelt ebben a javaslatban. A nyolc könyvtár közül kettő a mi kerületünkben van. Készítettem egy feljegyzést, amelyben tájékoztattam a kerületi önkormányzatot. A bizottság elnöke írt egy levelet Kiss Jenő főigazgatónak, melyben választ várt a könyvtárakat érintő kérdésekre. Kiss Mária alpolgármester egy megbeszélést hívott össze, amelyen jelen volt a főigazgató úr és én is. Ennek eredményeként egy olyan megállapodás született, amely szerint az albertfalvai iskolai könyvtárat akkor támogatja az önkormányzat, ha az tovább működik. Ez a költségvetésben is nevesítve jelent meg. A másik iskola esetében az önkormányzat egy 20 milliós beruházás keretében fejleszti a lakótelep egyetlen könyvtárát."

Teljes bizonyossággal azonban azért nem beszélhetünk erről a beruházásról, mert ugyan a jelenlegi önkormányzati testület e megoldás mellett áll, de csak remélni lehet, hogy az önkormányzati választás után felálló új testület is támogatja az elképzelést. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feltételként szabta, hogy a könyvtárak külső bejárattal is rendelkezzenek. Ez – mint már említettem – azért szükséges, hogy a kettős funkciót valóban el tudják látni.

Az őrmezői könyvtáros 1978 óta dolgozik az iskolában, melyet 1976-ban, könyvtárát pedig 1977-ben adták át. A lakótelepen 15 ezren laknak. Az iskolában egykor 1500 gyerek, ma 500 tanul. Más könyvtárosok az őrmezői könyvtárat és az ott dolgozó könyvtárost, Fuchsné Fassang Mártát követni való példaként emlegették. Azt mondták, ha igazán jól működő könyvtárat szeret-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nék látni, Őrmezőt keressem fel. A közösen kialakított stratégia lépéseit tőle tudhatjuk meg.

„Ebben az évben egy gyerekkönyvtáros találkozón, ahol ott volt Papp István, a főigazgató-helyettes is, valaki, akinek a fülébe jutott a hír, hogy ezeket a könyvtárakat a FSZEK be akarja zárni, megkérdezte Papp Istvánt, hogy ez igaz-e. Mondta, hogy igen. Ez nagyon váratlanul ért. Ott volt a kerületi főkönyvtár vezetője is, aki mondta, hogy nem eszik olyan forrón a kását. Neki is köszönhető, hogy megmaradt a kerület két könyvtára. Oroszlánként küzdött értük. Megbeszéltük, hogy a teljes ellenállással nem sokra juthatunk. Valamit ki kellett találni. A lakótelepnek ez az egyetlen közművelődési könyvtára. Két iskola van a lakótelepen, de a másiknak csak egy pici könyvtára van. Az, hogy a könyvtár megmaradhatott, az köszönhető a főkönyvtár vezetőjének és az önkormányzatnak. Az alpolgármester, Kiss Mária is amellett állt ki, hogy kell ide a könyvtár. Az önkormányzat készíttetett egy átépítési tervet. Így a jelenlegi 78 m^2-es könyvtár, ami raktárral együtt ennyi, 500 m^2-esre bővülne. Az előzetes számítások szerint ez 26 millió forintba kerülne. De szerintem ebből el lehetne dolgokat hagyni, úgy olcsóbb lenne. A könyvtárban tavaly 242 rendezvényt tartottunk, ebből 94 volt a könyvtárban megtartott tanóra. Van egy úgynevezett "étlap", amiről a tanárok választhatnak. Ezt már év elején megkapják. Vannak már bejáratott, jól működő témák. Ez érdekes is, hogy általában ugyanezeket kérik. Ezeket a gyerekek nagyon szeretik. Van úgy, hogy jönnek és kérdezik, mikor kerül az ő osztályukra a sor. Rendszeresen szervezünk író-olvasó találkozókat. Az mindig is úgy volt, hogy a könyvtárba azok a gyerekek jártak sokat, akik valamilyen szempontból az iskolában perifériára szorultak. Itt megnyugvást találtak, odafigyelést kaptak."

A XI. kerület másik megmaradó könyvtára Albertfalván található. A polgári összefogás legszebb példáját ez az eset adta. Az itt egy éve dolgozó, 10 hónapos tanfolyammal rendelkező könyvtáros, *Herczkú Jánosné* az eseményekről a következőket meséli:

„Az, hogy a könyvtárat nem zárták be, az a tanároknak, az önkormányzatnak és az Albertfalva Gyermekeiért Alapítványnak köszönhető. Az üggyel a TV 11 is foglalkozott. Az A. GY. Alapítvány egyik tagja, Zsembery Gyula, az iskola tanára, aki maga is Albertfalván lakik, egy igazi lokálpatrióta. Az alapítvány és az Albertfalvai Polgárok Köre mozgósította az embereket. Az alapítvány megnyert támogatónak egy Magyarországon is kereskedő olasz céget. Így az ő segítségükkel lesz a könyvtárnak számítógépe, és kapok egy 4 órás segítőt. Ezt az olasz cég fizeti. Az alapítvány és Kiss Jenő főigazgató egy szerződést kötöttek, mely szerint akkor támogatja az alapítvány a könyvtárat, ha a FSZEK is ad valamennyit hozzá. És ehhez még az önkormányzat is csatlakozik egy összeggel. Az alapítvány fénymásolója itt van a könyvtárban. Ezzel is bővül a szolgáltatások köre. Az ebből származó bevétel a könyvtáré. Az Albertfalvai Polgárok Köre segít a könyvtár propagálásában. Most, hogy nyitottunk a felnőttek felé, készültek szórólapok, amiket ők dobálnak be a postaládákba. A nyitva tartásunk valamelyest megváltozott. Most hetente két alkalommal délután 6 óráig vagyunk nyitva."

A megmaradásukat annak is köszönhetik, hogy a könyvtárnak van külön bejárata az utcáról. Tehát nem kell a felnőtteknek az iskolán keresztül jönniük. Főleg a lakótelepről járnak ide az emberek. A könyvtáros tapasztalatai szerint akik a családi házakban laknak, azok egyrészt meg tudják vásárolni a könyveket, másrészt nincs idejük arra, hogy könyvtárba járjanak. Az utóbbi egy évben már emelkedett a beiratkozottak száma. 1993-ban 640 volt, de a könyvtáros szeretné, ha 1994 végére 700-750 lenne. 2-3 évvel korábban ez a szám 500 alatt volt.

Az említett alapítványon és polgári szerveződésen kívül a tantestület egységes fellépése is segített a könyvtárnak. Ha a tantestület támogatása szempontjából vizsgáljuk a kérdést, mondhatni egyedülálló esetről kell beszélnünk. Ugyanis a legtöbb iskolában meg sem érintette a tantestületet az a kérdés, hogy mennyire befolyásolja mindennapi munkájukat a fenntartói váltás. Mert az iskola könyvtára nemcsak a gyerekek igényeit elégíti ki, de a jól válogatott, minőségi kézikönyv állomány, a tankönyvön kívül bemutatható segédanyagok mind-mind a pedagógus munkáját segíthetik. Felmerül a kérdés, miként oktathatja a tanár a kötelező tananyagon kívülit, hogyan mutathatja fel a vélemények, a nézőpontok sokszínűségét, hogy tud válogatni az egyre bővülő tankönyvpiaci kínálatban, ha nincs könyvtár. Az iskolák döntő többségében a pedagógusok nem voltak tisztában kivételezett helyzetükkel, a könyvtárak által képviselt értékekkel. Rajtuk kívülálló, őket nem érintő ügyként kezelték a könyvtár körüli változásokat. Itt, Albertfalván a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FSZEK főigazgatójának látogatásakor a tanárok is részt vettek a megbeszélésen, s kiálltak a könyvtár mellett.

S fontos még megjegyezni, hogy egy közösség attitűdjét, reakcióját nagyban befolyásolja a vezetés: az igazgató, a polgármester, a könyvtárvezető értékrendje, eseményekhez való hozzáállása.

E két, XI. kerületi könyvtár szerencsésnek mondhatja magát, mert a Polgármesteri Hivatal partner volt a megoldás keresésében, olyannyira, hogy nemcsak megmaradhattak, hanem a FSZEK eredeti elképzeléseinek megfelelően a felnőtteket is szolgáló közművelődési könyvtárrá bővülhettek.

Zsembery Gyula, az Albertfalva Gyermekeiért Alapítvány kuratóriumának elnöke a következőket mesélte a történtekről:

„Nem tudom, van-e olyan ember, aki vállalja annak az ódiumát, hogy Albertfalva közművelődési intézmény nélkül maradjon. Albertfalván korábban két könyvtár működött. Mindkettőt lebontották azzal az ígérettel, hogy kapunk helyette egy másikat. Mikor felépült az iskola, utána költözött be ide a könyvtár. Az épületben egykor 2000 gyerek tanult, ma úgy 500. Albertfalván volt mozi, amit kivittek Budafokra. Így már az sincs. Nincs színház. Ha a könyvtár is bezárna, már semmi nem maradna. Az olasz cég vezetését, az ő támogatásukat személyes ismeretség alapján sikerült megnyerni. Az alapítvány ezen kívül Albertfalva négy iskoláját, két bölcsődéjét és hat óvodáját támogatja."

A megmaradó könyvtárak közül a harmadik egy csepeli könyvtár, amely a városrész szívében található. A kettős funkcióval járó feladatoknak csak részben tudott eleget tenni az intézmény, csak a pedagógus szakrészleg szolgálta a felnőtteket. Az egyeztetés, a tárgyalások eredményeként felnőtteknek szóló kötetekkel is bővült az állomány, amit a FSZEK-től kaptak, illetve a duplumokból válogatva szereztek be. Ezen felül a könyvtár rendelkezésére állt még az a 200 ezer forint, amit az önkormányzattól kaptak állománygyarapításra. A könyvtárosok elmondása szerint nagy érdeklődés mutatkozik a lakosság részéről a könyvtár iránt. A kerületi főkönyvtár egyik vezetőjének megfogalmazása szerint populárisabb könyvtárat szeretnének létrehozni. A kerület polgármestere, *Hajdú Béla* volt az, aki mindvégig a könyvtár felnőttek felé való nyitása mellett állt ki.

„Egyszerű ennek a magyarázata. Fontos és kevésbé fontos dolgok vannak. A könyvtár, a közművelődés – megítélésem szerint – a fontos dolgok közé tartozik. Ugyanúgy, mint az oktatás, a sport vagy a környezetvédelem. Rajtunk múlik, hogy ezeket a dolgokat hova soroljuk. Jelentős összeget fordítottunk a könyvtárra, de az tulajdonképpen indifferens, hogy mennyit. Meg lehet teremteni a feltételeket, meg kell teremteni a lehetőségeket. Esélyt kell adnunk az embereknek a felemelkedésre."

A tanulságok

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár azért szerette volna a nyolc könyvtár fenntartói jogát-terhét átadni, hogy kiadásait csökkentse, mivel a kettős funkciójú könyvtárak iskolai feladatainak ellátását már nem tudta vállalni. A kialakult helyzetben a könyvtárosok nagy része segítség nélkül maradt, mert a FSZEK már nem, s az iskola még nem érezte magáénak a könyvtárat. Ebben a folyamatban a könyvtáros szaktanácsadók nyújthattak volna segítséget. A FSZEK felajánlotta, hogy a könyvtárosok a hálózat egy másik könyvtárában helyezkedhessenek el, s ezzel a lehetőséggel éltek is jónéhányan, mert nem kívántak a tantestület alárendeltjévé válni. Jónéhány esetben tapasztaltam, hogy még a könyvtárosok közvetlen környezete sem ismeri és ismeri el a könyvtárosok munkáját és a könyvtár jelentőségét.

Az említett esetek alapján elmondható: nagyon fontos, hogy igazi polgárként a megszokottól eltérő utakat is keressük, s ha értékeinket meg kívánjuk őrizni, akkor támaszkodjunk azokra a civil társadalmi szerveződésekre, amelyek ismerik az alternatív pénzszerzési technikákat. Ez azonban nem feltétlenül a könyvtárosok feladata. Az összefogás eredményeként sikeresebben valósíthatjuk meg egyedi elgondolásainkat, s fogalmazhatjuk meg megoldási javaslatainkat.

Persze, mindenekelőtt nem a civil szerveződések munkájára kellene hagyatkozni, hanem elsőként a helyi önkormányzatoknak kell a polgárok érdekeit védeniük. Azzal, hogy ezek az interjúk elkészültek, az érintett könyvtárosok tudomást szereztek egymásról, s egy, általuk szervezett megbeszélésen megosztották tapasztalataikat, gondolataikat s javaslataikat. Mivel korábban nem volt példa ilyen könyvtárak átadására, s

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

segítséget senkitől sem kaptak, ezen az összejövetelen alakították ki a követendő eljárási módot.

Az egyik szaktanácsadó szavai szerint ez a történet olyan, mint cseppben a tenger. Mert az eset nem csupán könyvtárakról szól, hanem az önkormányzatok, az igazgatók, a szaktanácsadók, a tantestületek és a könyvtárosok hozzáállásáról és tenniakarásáról is tanúskodik.

TELJES ÁLLOMÁNY - NYUGATRÓL KELETRE. - Az egyik kölni fiókkönyvtárat a pénzhiány miatt megszűntették. 30 000 kötetes állományát (amely lényegében azonos volt a város többi fiókkönyvtárának állományával) jutányos áron, 60 000 márkáért, mindenestül megvette a lipcsei Városi Könyvtár; ott még hiánycikk a közelmúlt nyugatnémet irodalma.
(DBI-Pressespiegel, 1994. aug.)

ÖNKÉNT A KULTURÁÉRT. A debreceni egyetemek, főiskolák és az MTA Atommagkutató Intézetének lapjában, az Egyetemi Életben (32. évf. 1994. 14.sz. jún.3. 22.p.) olvastuk, hogy nyolc diák, mindannyian a Kossuth Lajos Tudományegyetem informatikus-könyvtáros hallgatói, arra vállalkoztak, hogy rendbetegyék az egyetem Benczúr utcai kollégiumának könyvtárát. A történet úgy kezdődött, hogy a kollégium vezetése le akarta adni a könyvtár működtetését. Megtudták a könyvtárszakosok, hogy pályázni lehet érte, ezért nyolcan összefogtak, megpályázták, s elnyerték a könyvtárat. A kollégium először 20 ezer forinttal, majd a munkák előrehaladtával további 250 ezer forinttal, bútorokkal, fénymásológéppel támogatta az önkéntesek munkáját. 1993 nyarán jelzetekkel látták el a könyveket, s elkezdték a katalógusszerkesztést, úgyhogy ősztől megindulhatott a kölcsönzés. A 2600, zömmel szépirodalmat, némi idegen nyelvű olvasnivalót és egy kevés szakirodalmat tartalmazó gyűjteményt péntek és szombat kivételével minden este héttől tízig használhatják a diákok. A könyvtár a fénymásolásokból származó bevételből új folyóiratokat is tud vásárolni. A könyvtárszakosoknak jó gyakorlási lehetőséget, konkrét tapasztalatokat jelent a könyvtár működtetése, a kollégisták meg örülnek annak, hogy egy nyugodt helyet találtak maguknak az esti elmélyedéshez, tanuláshoz. A kollégium igazgatója, aki maga is könyvtárszakot végzett, támogatja, segíti a munkájukat. Az önkéntesek azt szeretnék, ha az idei tanévtől több új hallgatót tudnának bevonni a munkába, „nagy segítség lenne, ha többen lennénk, és nekik is jól jönne, hiszen így rengeteg tapasztalatot lehet szerezni" – summázta véleményét az egyik önkéntes könyvtárvezető.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Még egyszer...

Az ötéves debreceni informatikus-könyvtáros képzés egy volt hallgató szemével

Szalontai Zita

Sokan és sokféle szempontból mondták már el véleményüket a – ma már azt hiszem, bevallhatjuk – szakmai berkekben nagy port kavart, debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1989/90-es tanévben indult informatikus-könyvtáros képzésről. Azóta eltelt több mint öt év, az első évfolyam (melynek magam is tagja voltam) minden hallgatója sikeresen befejezte egyetemi tanulmányait ezen a szakon. Az egyetem vezetése örömmel nyugtázta ezt a tényt, mert ezzel az oly nehezen beinduló képzés biztos alapokra került.

Engedtessék meg, hogy még egyszer röviden ismertessem a debreceni informatikus-könyvtáros szak „történetét", ezúttal a „kísérleti nyúl" szemszögéből. (Nem szeretnék senkit megbántani ezzel a jelzős szerkezettel, mindannyian tisztában voltunk-vagyunk vele, hogy különleges helyzet részesei voltunk, amelynek éppúgy voltak hátrányai, mint előnyei is.)

1986 őszén született döntés a Művelődési Minisztériumban arról, hogy Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen könyvtárosképzés induljon. Mivel a 20. század végén járunk, a KLTE vezetése „nem tartotta kívánatosnak, hogy a hagyományos könyvtárosképzést valósítsa meg, esetleg a budapesti tantervek adaptálásával."[1]

A könyvtárosképzés (könytáros alatt olyan információs szakembert értek, akinek már munkaeszköze a 21. század technikája, holott tudom, hogy hazánkban ez még korántsem természetes) égető problémáit boncolgató szakmai vitához tapasztalatok híján nem tudok hozzászólni, de egyetemi tanulmányaim alatt csoporttársaimmal együtt, szembesülnünk kellett oktatóink véleményével, miszerint nagyon kevés a megfelelően képzett, egyetemi végzettségű könyvtáros. Azok pedig, akik „nem középiskolás fokon" művelik ezt a szakmát, sajnos nem egy nemzedékkel idősebbek, mint mi.

Ezért is érintett kellemetlenül, amikor kezembe került *Mader Béla* írása (*„Lektori vélemény Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könytárosképzés fejlesztésére című tanulmányáról"*, In: Könyvtáros, 1990/1.), amelyben kételyeit fejezi ki az országban több egyetemen is folyó könyvtárosképzés szükségességével kapcsolatban. Véleménye szerint minőségileg nem jelentene különbséget az ELTE-n folyó és a KLTE-n tervezett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

párhuzamos képzés, a szükséges számú könyvtáros képzése pedig egy egyetemen és egy főiskolán megoldható (ELTE, BDTKF). Ez utóbbi megállapítás valószínűleg igaz, de nem szabad elfelejteni, hogy a Budapesten végzett könyvtároshallgatók nem fognak az ország keleti régiójában elhelyezkedni, ha a fővárosban, vagy a Dunántúlon is találnak állást. A „minőségi különbségről" pedig beszámolt a szaksajtó az elmúlt öt év folyamán.

Ekkor azonban már 1990-et írtunk, s az első évfolyam elkezdte tanulmányait az informatikus-könyvtáros szakon, a Természettudományi Kar védőszárnyai alatt. Talán ebből az egyetlen példából is látszik, hogy maga a szakma sem volt egységes véleményen a debreceni képzés tekintetében, arról nem is beszélve, mekkora meglepetést jelentett, hogy a Bölcsészettudományi Kar (BTK) helyett a Természettudományi Kar (TTK) lett a szak „gazdája". Ez a tény bennünket, hallgatókat is érintett.

Az informatikus-könyvtáros szakot angol nyelv és irodalom, valamint kémia tanári szakkal együtt hirdették meg 1988-ban. Az érdeklődés hiánya miatt a képzés azonban csak a következő tanévben indult meg: 11 hallgató kezdte el tanulmányait az 1989/90-es tanévben informatikus-könyvtáros – angol nyelv és irodalom szakon. Valamennyien bölcsész szakpárra felvételiztünk magyar nyelv és irodalomból vagy történelem tárgyakból, illetve angol nyelvből.

Megdöbbenésünket el lehet képzelni, amikor szeptemberben kiderült, hogy a TTK-hoz tartozunk. Mint később megtudtuk, komoly konfliktushelyzet elé állította az egyetemi vezetést, hogy a BTK a nem hagyományos jellegű képzésnek nem kívánt gazdája lenni. A TTK viszont elvállalta a szak megszervezésével kapcsolatos teendőket, s az informatikus-könyvtáros hallgatók a KLTE Matematikai és Informatikai Intézete Alkalmazott Informatikai Tanszékén tanulhattak. Ez ma már nem olyan nagy jelentőségű, mint akkor volt, de számunkra fontos volt, hogy tartozzunk valahová, annál is inkább, mert mi magunk sem tudtuk, mit is takar pontosan szakunk eve, milyen képzést fogunk kapni, egyáltalán mire leszünk használhatók. A szak képzési célja csak fogódzkodó lehetett, hiszen mind az oktatógárda, mind mi, hallgatók is tisztában voltunk azzal, hogy a végleges tanterv és tanítandó-tanulandó tudásanyag körülbelül öt év alatt fog kialakulni. De nem lehet haszontalan, ha felidézzük, mi is áll pontosan a szak képzési dokumentumában, annál is inkább, mert később vissza fogunk rá térni. Tehát *„az informatikus könyvtáros képzés célja olyan felsőfokú szakemberek képzése, akik tanulmányaik során elsajátították a könyvtár- és tájékoztatástudomány korszerű elméleti alapismereteit, továbbá az önálló gyakorlati alkalmazáshoz szükséges tudnivalókat, beleértve az információkezelést, illetve az erre vonatkozó kutatásokat is; alkalmasak a gazdasági, politikai, igazgatási, kulturális, tudományos és más területeken jelentkező tájékoztatási igények kielégítésére, számítógépes rendszerfejlesztési feladatok végzésére. A másik szak elvégzésével szerzett szaktudás birtokában legyenek képesek szaktájékoztatási feladatokat ellátni, informatikai szolgáltatásokat nyújtani az érdekelt szakemberek számára."*[2]

A tantervről...

A tanterv ürügyén szeretném megköszönni oktatóink munkáját, azokét az oktatókét, akik kezdettől fogva és az évek múlásával egyre inkább foglalkoztak velünk. Figyelembe vették véleményünket a tanterv kialakításakor, igyekeztek szintetizálni a hagyományos értelemben vett könyvtári ismereteket az informatikai tárgyak anyagával. Köszönet illeti a TTK vezetőit is, akik felismerték, hogy könyvtári informatikát kell tanítani könyvtároshallgatóknak, nem pedig elvont információelméletet informatikus hallgatóknak.

Vendégoktatóink nem kis fáradsággal és lelkedeséssel jártak-járnak ma is Debrecenbe tanítani Budapestről, Nyíregyházáról, bár azóta már több állandó oktatói státuszt is kapott a tanszékcsoport.

A tanterv, mint annyi minden más is, alakult, változott az öt év folyamán. Itt most szeretnénk összehasonlítani azt a tantervet, amelynek alapján az elsőként végzett hallgatók tanultak, azzal, amelynek alapján a következő évfolyam kezdi el munkáját 1995 szeptemberében. (A tanterv egyébként a Debrecenben, 1994 októberében rendezett *„A könyvtárosképzés helyzete és fejlődési irányai Magyarországon"* című konferencián került bemutatásra, illetve megvitatásra.) Összehasonlításként álljon itt az ELTE posztgraduális szakinformátorképző szakának tanterve. Bár a két képzés formailag nem összehasonlítható (ötéves nappali, illetve kétéves posztgra-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Informatikus könyvtáros szak 1989-1994	Informatikus-könyvtáros szak 1994/1995-	ELTE posztgraduális szakinformátor-képzés
Bevezetés a könyvtári szakismeretekbe	Bevezetés	
Könyvtártörténet	Könyvtártörténet	
Dokumentumleírás	Dokumentumleírás	Szöveges, képi és hangzó dokumentumok tipológiája
Osztályozás	Osztályozás	Osztályozáselmélet
Bibliográfia, szaktájékoztatás	Tájékoztatás	
Könyvtártan, könyvtárügy	Könyvtártan	Az információs szervezetek működése és munkafolyamatai
Művelődés- és olvasásszociológia	Művelődésszociológia	
Kommunikációelmélet	Kommunikációelmélet	
Az informatika matematikai alapjai	Matematikai alapvetés	Matematikai és logikai alapvetés
Bevezetés az informatikába	Informatika	Számítástudományi műszaki ismeretek
Operációs rendszerek		
A programozás alapjai	A programozás alapjai	
Magas szintű porgramozási nyelvek	Programnyelvek	Programismeret
Adatfeldolgozás		
Adatbáziskezelés	Adatbáziskezelés	Adatelemzési és adatkezelési technikák
Rendszerszervezés		
Szövegfeldolgozás, információkereső nyelvek	Szövegfeldolgozás	
Könyvtári és információs rendszerek	Információs rendszerek	Adatbázis-építési gyakorlat Az információkereső nyelvek alkalmazása Hazai információs rendszerek Külföldi és nemzetközi információs rendszerek
	Rendszerfejlesztés	A rendszerelemzés és a rendszerfejlesztés alapjai
Rendszerfejlesztés a könyvtárban	Menedzsment	
Könyvtárvezetés és szervezés	Speciálkollégium +	Információforrások
Speciálkollégium +	Szakdolgozat	Speciálkollégium+
Szakszeminárium	Szakmai gyakorlat	
Szakmai gyakorlat	+Könyvtártípusok	
	Könyvtárvezetés	
+Szövegszerkesztés	Kiadványszerkesztés	+A dokumentáció nyelvi problémái
Levéltári ismeretek	Számítógépes nyelvészet	A PRECIS alkalmazása
Szakkönyvtárak	Tudomány- és bibliometria	Szaknyelvi terminológia
Gyermekkönyvtárak	Olvasáskutatás	Szakértői rendszerek
	Információforrások	Információs marketing
	Természettudományok	A módszertantól az ismeretelméletig
	Agrártudományok	
	Társadalomtudományok	
	Művészetek, irodalom	
	Műszaki tudományok	
	Gazdaság	
	Speciális gyűjtemények	
	Szociális munka a könyvtárban	
	Könyv- és lapkiadás	

duális), tartalmilag nagyon is közel áll egymáshoz. Az óraszámokat nem részletezzük, mert ennél (a tartalmi összehasonlítás kedvéért) fontosabbnak tartjuk magukat a tárgyakat.

Az informatikus-könyvtáros szak első tantervének koncepciója az volt, hogy némi bevezetés után a hagyományos könyvtári tárgyak (Könyvtártörténet, Dokumentumleírás, Osztályozás, Szak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tájékoztatás stb.) és az informatikai tárgyak (Az informatika matematikai alapjai, Operációs rendszerek, A programozás alapjai stb.) oktatása párhuzamosan folyjon, majd az utolsó négy félévben szintetizálódjanak az ismeretek (Könyvtári és információrendszerek, Adatbáziskezelés stb.). A legnagyobb probléma talán az volt, hogy az informatikus oktatók és a könyvtáros oktatók nehezen jutottak közös álláspontra, vagyis nem volt könnyű könyvtároshallgatóknak oktatni olyan tárgyakat, amelyek tanításának nem voltak hagyományai addig egyetemünkön.

A tanterv részeként hasznos látogatásokat tettünk országos tudományos és szakkönyvtárakban, ahol megismerkedhettünk az egyes intézmények által használt (integrált) könyvtári rendszerekkel, s kezdett körvonalazódni előttünk, mi lesz a munkánk az egyetem elvégzése után.

A második tantervben már fokozottan érvényesül a tárgyak egymásra épülése, még akkor is, ha közben a KLTE is áttért a kredit-rendszerű oktatásra, s a hallgatóknak csak javasolt és nem kötelező sorrendben kell az egyes tárgyakat felvenniük. A szintetizáló tárgyak oktatása már az alapoktól fogva folyamatos, és nagyobb szerep jut az alkalmazott (könyvtári) informatikai tárgyaknak. Pozitívuma a második tantervnek, hogy a hallgatók számos speciálkollégium közül választhatnak érdeklődésüknek megfelelően. (Engedtessék meg itt egy szubjektív megjegyzés: magam is szívesen látogatnám a felsorolt speciálkollégiumok szinte mindegyikét, ha ismét könyvtároshallgató lehetnénk.)

Végül, szeretnénk megindokolni, miért mutattuk be az ELTE posztgraduális szakinformátorképző szakának tantervét. A cikk írója jelenleg szakinformátorként dolgozik olyan kollégákkal körülvéve, akik második diplomájukat a fent említett szakon szerezték, tehát a szó igazi értelmében vett szakkönyvtáros kollégák. Nincs könnyű helyzetben, mert tapasztalja, hogy az ELTE-n folyó képzés a gyakorlati munkára készíti fel hallgatóit, míg a KLTE-n folyó képzés hiányosságaként az elmélet és a gyakorlat különállását látja. Vagyis, nem elég megtanulni valamit az egyetemen elméletben, tudni is kell azt alkalmazni. Ezért jó lenne, ha a KLTE-n oktató (részben maguk is gyakorló) könyvtáros kollégák következetesebben ragaszkodnának a képzés mindinkább gyakorlati irányba mozduló, a hallgatók önálló munkájára jobban épülő formájához. Ezzel megkönnyíthetnék a munkába álló fiatal könyvtárosok pályakezdését, azonkívül valóban elérhető lenne a szak képzési céljaként megfogalmazott prakticista álláspont. Természetesen ez a vélemény nem igazán bírálat, inkább az örökké türelmetlen fiatal pályakezdő még többet akarása. Hiszen mi bizonyítaná jobban a szak sikeres voltát, mint hogy az első végzős évfolyam 12 hallgatója közül 10 könyvtárosként dolgozik (tudományos és szakkönyvtárakban), és örömmel végzi munkáját.

Mégis szeretnék megemlíteni (jóakarat által vezényelve) néhány dolgot, amelyet immár gyakorló könyvtárosként, hiányosságnak tartok képzésünkben, s amit éppen a fent közölt szakinformátorképző szak órarendje erősített meg bennem.

* Hardver: nem foglalkoztunk a hálózatok (fizikai) felépítésével, nem is beszélve arról, hogy nem csak a Novell létezik...

* Hardver, konfigurációk: a multimédiás alkalmazásokhoz igencsak hasznos lenne...

* Szoftver, operációs rendszerek: a DOS nem elegendő (bár pl. a UNIX csak az utóbbi években terjed Magyarországon)...

* Szoftver, integrált könyvtári rendszerek: sajnos csak könyvtári gyakorlatunk folyamán dolgozhattunk „élő" rendszerben (a jelenlegi hallgatók már gyakorolhatnak az Oracle Libraries felfedezése közben, valamint hozzáférhetnek a Debreceni Universitas Voyager rendszeréhez.)

* Online keresési technika: könyvtárlátogatásaink során láttuk, mások hogy csinálják...

* Hazai és nemzetközi hálózatok: „a" hálózat (Internet): ismételten csak elméletben...

* Speciálkollégiumok: ma már csalogató a választék, csak sajnálhatjuk, hogy nem öt évvel később születtünk.

A felsorolt „hiányosságok" megfelelő tárgyi feltételek mellett, rövid idő alatt pótolhatók a gyakorlati munka során is, és mint a zárójeles megjegyzések is sugallják, ma már ezek az ismeretek részét képezik a tananyagnak.

A legnagyobb elismeréssel kell szólnom azonban oktatóink igyekezetéről, hogy egy valóban új, minőségileg más szemléletben „neveltek" bennünket tanulmányaink során. Ez pedig a rugalmasság, az állandó tanulás, a változások iránti fogékonyság szemlélete. Ezt nem lehetne később megtanulni. Valószínűleg ezért sikerült valamennyiünknek sikeresen elhelyezkednie.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Az informatikust nem fenyegeti munkanélküliség"

Ezzel a címmel érdekes ismertetést találtam a *Könyvtári Levelező/lap* 1993/11. számában, amely a németországi friss diplomások elhelyezkedési kilátásaival foglalkozik, és kitér az informatikusokra. Bár az informatikus könyvtárosok nem „igazi" informatikusok, a cikkben megfogalmazott figyelmeztetés megszívlelendő számunkra is: *„a diploma önmagában nem elegendő ahhoz, hogy az elektronikus forradalom élvonalában dolgozzék valaki"*. Napjainkban *„csak a szakmát színvonalasan alkalmazni tudók számíthatnak biztos egzisztenciára."*

Hiszem, hogy a könyvtáros szakma jövőjének és presztízsének, társadalmi rangjának záloga kell, hogy legyen a fent idézett néhány mondat. Bár a magyarországi szakemberhiány még nem oldódik meg a debreceni informatikus könyvtáros képzéssel (mutatja ezt az is, hogy a végzett, könyvtárosként dolgozó kollégáim nagyobb része Debrecenben talált állást, és nagy érdeklődést mutattak a fiatal diplomások iránt a budapesti tudományos, szak- és közművelődési könyvtárak is), a magam részéről én óvatosságra intenék minden leendő végzős kollégámat. Csak komolyan érdemes csinálni, legalább úgy, ahogyan azt az egyetemen elkezdtük. A könyvtároshallgatóknak a különböző szakmai fórumokon elért sikereiről, elnyert ösztöndíjaikról itt most nem szeretnék szólni.[3]

Zárszóként azonban arról igen, hogy a már említett debreceni konferencia megrendezésének oka az első végzős évfolyam „szárnyra bocsátása" volt. A konferencia záró, plenárius ülésén a résztvevők elfogadtak egy ajánlást, mely szerint ha nem is konferencián, de évente egy-egy könyvtárosképző intézményben rendezett fórumon legyen alkalma a könyvtáros szakmának, hogy a képzéssel kapcsolatos tapasztalatait, javaslatait, a lehetséges együttműködési lehetőségeket megvitassa.

Szubjektív értékelésemet nem provokációnak, sokkal inkább az érdeklődést fenntartó írásműnek szántam. Remélem, számos hallgatónak lesz még alkalma a jövőben személyesen is tapasztalni a debreceni képzés értelmes és érdemes voltát.

Irodalom

1. BÉNYEI Miklós – JÉKEL Pál: Informatikus-könyvtáros szak a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. In: Könyvtáros, 40.évf. 1990. 9.sz. p.546-550.
2. BAZSA György: Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó informatikus-könyvtáros képzésről. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 38.évf. 1991. 4.sz. p. 152-156.
3. SUPPNÉ TARNAY Györgyi: Ami a képből kimaradt. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994. okt. p. 59-64.
4. GŐZ Ágnes: Más jellegű képzésünkről. In: Könyvtári Levelező/lap, 1994. 10.sz. p. 11-12.
5. SEBESTYÉN György: Szakirodalmi informatika és információs menedzsment. A posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. In: Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 1-2.sz. p.47-54.
6. SZEPESVÁRY Tamás: Az európai információs szakemberképzés és Magyarország. In: Könyvtári Figyelő, 35.évf. 1989. 5-6.sz. p.545-553.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A debreceni könyvtárosképzési konferencia ajánlásai

„A könyvtárosképzés helyzete és fejlődési irányai Magyarországon" címmel 1994. október 25-26-án Debrecenben megrendezett szakmai konferencián elhangzottak alapján – az ott jóváhagyott tematika figyelembevételével – a hazai szakképzés továbbfejlesztése érdekében a következő ajánlásokat fogalmaztuk meg.

1 A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetősége számára javasoljuk:

1.) A képzés távlati tervezésének alátámasztására készíttessen felmérést a könyvtár- és a szakirodalmi tájékoztatásügy intézményeiben dolgozók szakképzettségi helyzetéről, a képzéssel és a továbbképzéssel kapcsolatos szakmai/gyakorlati igényekről. Az átfogó, tudományosan megalapozott felmérés elkészítésére az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központot, vagy más, hivatásos kutatóintézményt célszerű felkérni. Kívánatos a munka előkészítésébe és értékelésébe a képzőintézmények képviselőit is bevonni.

2.) A felmérés eredményeire támaszkodva, továbbá figyelemmel az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer fejlesztési tervezetére és egyéb projektekre, valamint a képesítési és besorolási követelményekre, célszerűnek tartjuk, hogy a Minisztérium kérje fel a Tudománypolitikai Bizottság Információs Munkabizottságát, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületével és a Könyvtári és Informatikai Kamarával közösen készítsen rendszertervet a könyvtáros-szakirodalmi informatikus képzés és továbbképzés fejlesztésével kapcsolatos igények megfogalmazására.

3.) Szükségesnek tartjuk, hogy a hazai könyvtárosképzés és -továbbképzés szerkezete – más értelmiségi szakmákkal azonos módon – szigorúan igazodjon a felsőoktatási rendszerhez, vagyis könyvtáros-szakirodalmi informatikus diplomát kizárólag egyetemen, tanárképző főiskolán, kétszakos (illetve másoddiplomás és kiegészítő) képzés keretében lehessen szerezni. Az egyetemek és a főiskolák legyenek a felsőfokú diplomát adó szakosító (posztgraduális) továbbképzés bázishelyei. Az iskolán kívüli középfokú szakemberképzés és az aktuális feladatokra felkészítő céltanfolyamok az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában, a tudományos és a szakkönyvtárakban, továbbá a megyei könyvtárakban szerveződjenek.

4.) Kívánatos az utóbbi évek besorolási és képesítési jogszabályainak felülvizsgálata annak jegyében, hogy ismét helyreálljon az évszázados hármas tagolódás:

- az érdemi könyvtárosság (a gyűjtemények szervezése, feltárása, a szolgáltatások nyújtása és az intézmények vezetése) diplomás, értelmiségi szakma, melyre a felsőfokú képzés készít fel;
- őket asszisztencia (vagyis diplomás mellett foglalkoztatott munkatársak) segítik a feladatok ellátásában, akiket középfokú szakemberként a szakképzés keretében készítenek fel;
- s végül a nem főfoglalkozásúaktól, ill. a kiegészítő munkaerőktől alapfokú végzettséget kell elvárni.

A jelenleg érvényes jogszabályok nem ezt a hagyományos és a szakmához illő képletet tükrözik.

Szükséges továbbá

- bizonyos munkaköröknek szakosító továbbképzés keretében megszerezhető oklevélhez kötése;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- bizonyos vezető posztok betöltéséhez tudományos fokozat előírása;
- a besorolással, fizetéssel a továbbképzés ösztönzése;
- e munkakörök listájának összeállítása és közzététele.

5.) Az elmúlt évtizedek során a felsőoktatási intézményrendszerben a minőség romlását eredményező szétaprózottság jött létre, s a szükséges létszám, személyi, infrastrukturális és tárgyi-pénzügyi megalapozottság nélkül indítottak könyvtáros (kvázi felsőfokú) képzést. Az a paradox helyzet alakult ki, hogy más országokhoz képest a szükségest messze meghaladó számú képzési hely jött létre, miközben az alacsony létszámban kiképzettek évtizedek óta távolról sem képesek kielégíteni az intézmények igényeit. Ezért szükséges az erők koncentrálásával és a képzési kapacitás jelentékeny növelésével az alkalmasságukat már bizonyított képzőhelyek erőteljesebb fejlesztése, amelyekre ráépíthető a könyvtári és a szakirodalmi információs intézmények szakember-igényeinek megfelelő alap-, tovább- és szakosító képzés, és amelyek megbízhatók tudományos és szakértői feladatok ellátásával is. A XX. század végén számolnunk kell a könyvtárak és a szakirodalmi információs intézmények szükségletein felül a magánszféra információs igényeit kielégítő szakemberek képzésével is.

6.) Felkérjük a Minisztériumot, hogy a tanítóképzés megújítása keretében – építve az eddig szakkollégium, könyvtárszak keretében oktató könyvtárosokra – szorgalmazza az ottani könyvtárak megerősítését és azt, hogy az informatikai műveltségi terület tartalmába értsék bele a tanítók felkészítését, a tájékozódási-információkeresési és -felhasználási ismeretek oktatását.

7.) Kérjük a Minisztériumot, hogy a maga eszközeivel is segítse a képzőhelyek személyi, tárgyi, infrastrukturális megerősítését, az oktatók hazai és külföldi továbbképzése és a külföldi szakirodalmi tájékozódás feltételeinek a megteremtését .A könyvtárosképzés sajátos igényeihez igazodva támogassa a hallgatók megfelelő hazai és külföldi könyvtári gyakorlatait, és biztosítsa a szükséges pénzügyi kereteket. Elengedhetetlen a külső szakértők, specialisták bevonása a képzésbe és foglalkoztatásukhoz az anyagi és erkölcsi feltételek garantálása.

2 **Felkérjük a Magyar Könyvtárosok Egyesületét és a Könyvtári és Informatikai Kamarát,** hogy

a.) szervezeteik és a hozzájuk tartozó intézmények, a végzett hallgatókat foglalkoztató könyvtárak, szakirodalmi tájékoztató intézmények és más munkahelyek rendszeres visszajelzései alapján észrevételeikkel, állásfoglalásukkal segítsék a képzőhelyek tevékenységét, a könyvtárosképzés és -továbbképzés rendszeres megújulását;

b.) javaslataikkal vegyenek részt a könyvtárosképzés és -továbbképzés távlati rendszertervének elkészítésében;

c.) tagjaikon keresztül hassanak az intézményekre a képesítési normák és etika betartása és az újonnan végzettek bekapcsolódásának előmozdítása, munkatársaik továbbképzésének támogatása érdekében;

d.) a megfelelő fórumokon támogassák a képzőintézmények személyi, tárgyi, infrastrukturális, gyakorlóhelyi helyzetének javítását célzó pályázatok kiírását és kedvező elbírálását.

3 **Kérjük a Nemzeti Kulturális Alap Szakmai Kollégiumát**, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel következetesen támogassa a szakképzés és a továbbképzés fejlődését: a tárgyi-anyagi feltételek javítását, különösen a számítógéppark kellő fejlesztését és folyamatos korszerűsítését, az országos és a nemzetközi hálózatokba való bekapcsolását, az oktatók és a hallgatók kutatási programjait, szakmai tanulmányútjait és rendezvényeken való részvételét, továbbá az oktatási segédletek létrehozását.

4 **A szakmai folyóiratok** (Könyvtári Figyelő; Könyv, Könyvtár, Könyvtáros; Tudományos és Műszaki Tájékoztatás; Magyar Könyvszemle; Könyvtári Levelező/lap stb.) **szerkesztőit** arra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kérjük, támogassák a szakképzést és a továbbképzést az erre a célra is felhasználható publikációk közlésével, a szakképzésről és a továbbképzésről szóló információk és közlemények megjelentetésével.

5 A könyvtárosképzést befogadó intézmények és a tanszékek vezetői, oktatói figyelmébe ajánljuk és szorgalmazzuk:

1.) Figyelemmel az elkészülő felmérés és rendszerterv elvárásaira a kiképzettek körének jelentékeny bővítését (tekintettel a szakma igényeire és arra, hogy a diplomásoknak legfeljebb fele vállal ennek a szakjának megfelelő állást!), a továbbképzés kereteinek számottevő kiszélesítését.

2.) Kérjük, kísérjék figyelemmel és támogassák a tanszékeket az alábbi feladatok megoldásában:

a) A képzési programok rendszeres, a mindenkori szakmai követelményekhez és nemzetközi tendenciákhoz igazodó felülvizsgálata, a tantervekben a történeti látásmód és a humán elemek megtartása mellett az informatikai és a menedzsment ismeretek és szemléletmód, a nyelvtudás eddigieknél nagyobb arányú érvényesítése;

b) Az oktatási és a tanulási segédanyagok elkészítése, korszerűsítése és fordítása, országos forgalmazása céljából kívánatos megfelelő szervezetről – valamelyik képzőintézményhez kapcsolva – gondoskodni.

c) A tantervi követelmények és hálók összehasonlításával az átjárhatóság előmozdítása, a tantárgyi egyeztetés érdekében a tantárgycsoportok oktatóinak rendszeres találkozója.

d) A képzőhelyek szorosabb együttműködése és ehhez megfelelő keret megteremtése, melynek célja a közös fellépés és érdekérvényesítés mellett a szükséges képzési profilok kialakítása, a képzési és a kutatási programegyeztetések, a tantervi munkálatoknak, az oktatási segédletek készítésének összehangolása, a tartalmi és a módszertani kérdések megvitatásának szervezése, közös kutatási és fejlesztési pályázatok készítése, külföldi kapcsolatok létesítése és ápolása, a képzés és a továbbképzés rendelkezésére bocsátott anyagi alapok felhasználásáról döntés stb.e) A szakmai utánpótlás, az oktatói kar létérdeke a doktori képzés lehetőségének megteremtése, ezért az egyetemek tegyenek meg minden tőlük telhetőt mielőbbi beindítására.

Budapest, 1994. december 10.

dr. Voit Krisztina
az ELTE BTK
Könyvtártudományi-Informatikai
Tanszékének tanszékvezetője

dr. Tóth Gyula
a BDTF Könyvtár-Informatikai
Tanszék vezetője

dr. Bényei Miklós
KLTE Matematikai és
Informatikai Intézet

dr. Szabó Sándor
az ELTE TFK
Könyvtári Tanszék vezetője

dr. Tóvári Judit
a BGYTF Könyvtár és Alkalmazott
Informatikai Tanszék vezetője

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

* * *

Az ajánlások szövegétől eltérő vélemények

Comenius Tanítóképző Főiskola, Sárospatak

Az I/2. és I/6. ponthoz kapcsolhatóan jelezték: „Ha a könyvtárosképzés szerkezetét a felsőoktatási rendszerhez kívánják igazítani, legyen hely benne a tanítóképző főiskoláknak is, pontosan körülírt képesítési rendelettel, elkülönítve a szakos és a szakkollégiumi képzést." A konferenciára beküldött előzetes tájékoztatóanyagok és az ottani hozzászólások alapján feltételezhető, hogy hasonlóan vélekedik a könyvtárosképzésben jelenleg résztvevő többi tanítóképző főiskola is.

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Közművelődési Tanszék, Debrecen

Az I/3. ponthoz kapcsolhatóan írták: „A megyei pedagógiai intézetek jövőbeni szerepe erőteljesen növekedni fog, s az iskolai könyvtárügy miatt célszerűnek látnánk a jelzett helyeken szerepeltetésüket az ajánlás szövegében. A középfokú szakképesítés képzőhelyei közül, úgy gondoljuk, sokáig nem hagyhatók figyelmen kívül olyan szerveződések, mint például a regionális oktatási központok, tandíjas magániskolák stb.; ez jelzésszerűen bekerülhetne az ajánlásokba."

VISSZALOPTA A TOLVAJ a kölni Egyetemi Könyvtárba a 100 kötetes Ókori Történelem teljes sorozatát, amelyet 2 éve mindenestül kilopott. Most műanyagszatyrokba rejtve hagyta ott a könyveket a könyvtár különböző részeiben.
(DBI-Pressespiegel, 1994. aug.)

AUTOMATIKUS KÖNYV-VISSZAVEVŐ RENDSZERT készített egy angol cég; a TOR-IN rendszer prototípusait svéd közművelődési könyvtárakban próbálják ki, s már 1995 tavaszán szeretnék megkezdeni sorozatgyártását. – Az olvasó becsúsztatja a könyvet egy könyvtári „postaládába", amely mindjárt kinyomtatja a visszahozatalról az elismervényt, a könyv vonalkódos jelzete alapján; a könyv szállítószalagra, s ennek végén az elosztóba kerül. Ha viszont a jelzet nem ismerős a rendszernek, egy csúzdán visszaküldi a tévesen bedobott könyvet az olvasónak.
(Library Technology News, 1994. szept.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A százéves Római Magyar Akadémia Fraknói-könyvtárának viszontagságai

Tulok Magdolna

Száz esztendő emlékezésre méltó időszak egy intézmény életében, még akkor is, ha működését két világégés, dermesztő hidegháborús évek, s a politika hosszabb-rövidebb periódusokra, hullámvölgybe kényszerítette. Ez jutott osztályrészéül a Római Magyar Akadémiának, amelynek hányatott sorsú könyvgyűjteményét vizsgáljuk a következőkben – a hozzáférhető források segítségével.

Közel fél évszázada még így számolt be róla a frissen leváltott igazgató: *„az intézet könyvtárának bázisa Fraknói Vilmos négy-ötezer kötetnyi magyar történeti és világtörténeti gyűjteménye, s mintegy háromszáz kötet ismeretlen magyar hungaricából, ősnyomtatványokból, Elzevirekből és ritkaságokból álló anyagrész, amelyet ugyancsak Fraknói Vilmos gyűjtött össze, ... olyan latin, olasz és renaissance-kori szerzők, és azoknak olyan művei vannak meg ebben a gyűjteményben, melyek csak a legnagyobb olasz könyvtárakban találhatók meg. Olyan hírek járnak, amelyek szerint ez a gyűjtemény már Budapesten van, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában."*[1]

Ezeket a sorokat a reneszánszkutató irodalomtörténész, *Kardos Tibor* vetette papírra 1951 májusában, majd a továbbiakban még kiemelte a könyvtár történeti anyagának, különösen a magyar szakirodalomnak a jelentőségét, amelynek *„Rómában nagy funkciója van, mert a Vatikáni Könyvtár magyar gyűjteménye, az egyetlen olaszországi magyar sorozat, ehhez képest szegényes töredék."*[2]

A nagy funkció, a fontos szerep csökkentése akkor már javában folyt, futárposták hozták Budapestre az értékes könyveket: a politikai intézkedések gondoskodtak arról, hogy a Fraknói-könyvtár hamarosan szegényes töredékké váljon.

A száz év előtti kezdetek jóval ígéretesebbnek tűntek, és nem sejtették az elkövetkező viszontagságokat. Az európai levéltárakban és könyvtárakban kutató Fraknói felismerte, mit jelent Róma tudományos és művészeti kincseinek, különösen az 1880-ban megnyitott Vatikáni Titkos Levéltár, a Dataria forrásanyagának a tanulmányozása. Látta és figyelemmel kísérte azt a gazdag munkásságot, amit a Rómában létesített francia és német történeti és régiségtudományi intézet kifejtett: *„Fölébredt bennem az óhajtás, hogy egy ilyen intézet előnyeiben részesüljön hazánk is. ... Ezért elhatároztam, hogy egy római magyar történeti intézet czéljaira házat építek és*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ajánlok föl. Ez a ház immár készen áll és befogadhatja a történeti és régiségtudományok magyar munkásait" – írta *Schlauch Lőrincz* bíboros érseknek 1894. október 4-én.[3] Az intézetalapító tudós történész, az Akadémia egykori főtitkára, magánvagyonából nemcsak otthont építtetett a történetkutató magyarok számára, hanem több mint kétezer kötetes szakkönyvtárát is Rómában állította fel, a Piazzale del Policlinico 139. szám alatti villában.[4] Ilyen kedvező indulásra mindmáig nem került még egyszer sor az elmúlt száz év folyamán a valaha létezett tizenhét külföldi magyar intézetnél. Így pl. a következő külföldön létesített magyar tudományos intézet, az 1916-ban alapított konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet, megnyitása után néhány hónappal mindössze 159 kötetet tartott nyilván.[5]

Ez a kétezer római kötet csak az alapját teremtette meg a további értékes, részben Fraknóitól, részben más gyűjteményekből gyarapodó könyvtárnak. Az alapító megkülönböztetett figyelemmel kísérte a könyvtár sorsát: e szerint, ha az intézet és az időközben létrehozott művészház fenntartása mégis lehetetlenné válna, ezeket a könyvtár kivételével áruba lehetne bocsátani, de a gyűjteményt ilyen esetben az egyik római közkönyvtárnak adományozná.[6] Tudta, hogy a *„külföldön működő tudományos és művészeti intézet fönállása a kormány erkölcsi támogatása és közreműködése nélkül nem lehetséges."*[7] Sikertelen kísérletek után, 1912-ben a Magyar Tudományos Akadémia révén a magyar államnak ajánlotta fel római ingatlanait és ingóságait, utóbbiak között az ott lévő könyvtárát is, melyet Budapesten őrzött könyveivel szándékozott kiegészíteni.[8] Elhatározását az Akadémia támogatta, és felterjesztette a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aki 1913-tól az állami költségvetésben gondoskodott az Intézet fenntartásáról, a szervezést és a tudományos irányítást pedig az Akadémiára bízta.[9] Az Akadémia elkészítette *„a magyar állam által Rómában létesített és fenntartott Történeti Intézet szervezeti szabályzatát"*, amely szerint a vezetést állandó akadémiai bizottság gyakorolja, *„az intézetet közvetlenül az igazgató vagy elnök és a titkár vezetik"*, könyvtárát pedig a titkár kezeli, *„a kezelés és a gyarapítás iránt az akadémiai bizottság szabályzatot készít."*[10] Titkárnak *Vári Rezső* klasszika-filológust alkalmazták 1914 januárjától, aki egyben az igazgatói teendőket is ellátta. Ő hamarosan hozzáfogott a könyvtár rendezéséhez. Erről tanúskodik az az öt, folió méretű leltárkönyv, amelyek első bejegyzése 1914. március 28-ával indul, az utolsó pedig 1916. május 20-ával zárul. Mindmáig ez az egyetlen hiteles okmány, amely 2693 tételében tükrözi a könyvtár akkori állományát. Vegyesen tartalmaz könyvet, folyóiratot – néha csak egyetlen füzetet, amelyet később más tételszámokon beleltározottakkal kötöttek egybe, néha több évfolyamból állót egyetlen leltári számon – különnyomatot, kéziratot, térképet, fényképet, albumot –, ár, illetve érték megjelölése nélkül. Az első és a harmadik leltárkönyv Fraknói-anyagot, a második és a negyedik az akkoriban még Rómában élő irodalomtörténész, *Patthy Károly* értékes, főleg görög és latin auctorok tizenhatodik és tizenhetedik századi kiadásait tartalmazó, ajándékba adott gyűjteményét lajstromozza,[11] az ötödik pedig a Fraknói-ajándékokat összegezi. A naplókban azonban nem szerepelnek még azok a könyvek, amelyeket Fraknói budapesti lakásán válogattak ki az Intézet számára, de a világháború miatt kiküldésük egyelőre meghiúsult, így azokat a Magyar Nemzeti Múzeum őrizetére bízták.[12]

Olaszország és a Monarchia hadban állottak egymással, a Magyar Tudományos Akadémia tehát joggal aggódott a római intézetért, de a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium átiratában megnyugtatta, minden rendben van: a berendezés és a könyvtár sértetlen maradt, és semmi ok feltételezni, hogy *„...az olasz kormány az intézet lefoglalására határozhatná el magát."*[13]

A könyvtár akkori értékét egy statisztikai adatból ismerjük: 1917-ben egy kormányrendelet előírta a külföldön lévő magyar ingó és ingatlan vagyon bejelentését. Az Akadémia elnöksége a római intézet akkori épületét kétszázezer, bútorzatát tízezer, könyvtárát negyvenezer koronára értékelte.[14]

1918 augusztusában az olasz kormány mégis lefoglalta az intézetet, de biztosította a könyvtár épségét.[15] A háború után hosszadalmas nemzetközi tárgyalások kezdődtek, így az első ösztöndíjasok számára csak 1924 őszén nyíltak meg az áhított kapuk.[16] Talán a sors akarta úgy, hogy amikor az alkotás, az Intézet révbe ért, az alkotó, Fraknói Vilmos örökre megpihent, 1924. november 20-án, életének nyolcvankettedik évében elhunyt. Halála után, feltehetően végakaratából, könyvtárának harmadik része is a római törzsanyaghoz került. Ezt bizonyítják a húszas évek elején, 1924 végéig megjelent, az akkor már Budapesten élő Fraknóinak ajánlott könyvek és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

különnyomatok, amelyek egy része ma is a Római Magyar Akadémia könyvtárában van.

Az intézet és vele együtt a könyvtár 1928-ban a remekművű Palazzo Falconieri-be költözött át, az értékes gyűjtemény díszes könyvtártermet kapott. Ebben az időben megváltozott a neve is: *Római Magyar Történeti Intézet*ből *Római Magyar Akadémia* lett. A gyarapításban továbbra is az alapító szellemisége és célkitűzése érvényesült, a jelentős értéket képviselő ajándékgyűjtemények is leginkább humaniórák voltak; így gazdagodott egy hagyaték útján odakerült dantológiai, majd egy Róma város történetével foglalkozó nagy könyvanyaggal.[17]

A második világháború után, 1946-tól 1949-ig a megváltozott viszonyok között is a korábbi módon igyekezett működni az intézmény. A könyvtár akkori helyzetét részben *Kardos Tibor* igazgatói, részben *Pásztor Lajos* titkári jelentéseiből ismerjük. Beszámolókat olvashattunk új és egyre inkább politikai jellegű könyvanyag érkezéséről,[18] rendezési, katalogizálási és könyvkötészeti munkálatokról, valamint – összehasonlításként – a Rómában működő külföldi intézetek kutatásra alkalmas szakkönyvtárairól.[19] Akkor már egyre szigorodtak a Budapestről kapott utasítások, nehezedett a háború alatt kényszerűségből betelepített személyek helyzete: eltávolításukra pert indítottak, kikapcsolták áramszolgáltatásukat stb. Illetéktelen bennlakónak minősült maga Pásztor Lajos is, az Akadémia volt titkára, kétszobás lakásával, aki 1947-1948 folyamán a könyvtári munkákat is ellátta,[20] *Tóth László* volt nápolyi lektor, valamint *„Dugó Nicolo ügyvéd, négy szobával és ügyvédi irodával, az olasz KP ügyésze..."*, továbbá *„Folco Tempesti kiváló Petőfi-fordító felesége"*.[21] A palota második emeletét 1930 óta jogosan birtokló Pápai Magyar Intézet működését jogtalan intézkedésekkel lehetetlenné tették, s a papok a kiköltözés gondolatát latolgatták. Egymás után mondtak fel a népi demokráciával nem rokonszenvező munkatársaknak, így *Faragó Magda* könyvtárosnak (jelenleg a cataniai Egyetem tanára) és *Lénárt* (helyesen Lénard) *Sándor* doktornak, az intézeti orvosnak, a később világhírűvé vált írónak.[22]

1950-ben a Külügyminisztérium fennhatósága alá került az Akadémia, s ettől kezdve 1959-ig a római magyar nagykövetség kulturális részlegeként működött. *Tolnai Gábor*, akkori római magyar nagykövet *Szóbeli jegyzék* című visszaemlékezéseiben drámai szavakkal ecseteli, minő szörnyű atrocitásokat követtek el a Palazzo Falconieri illegális bannlakói és a papok, s milyen biztonsági intézkedésekre kényszerült az intézmény: *„Ebben a helyzetben voltak az Akadémián nagy értékű, muzeális jelentőségű, veszélyeztetett értékek is. Mégpedig a könyvtár modern anyaga mellett hatszáz kötetnyi ritkaság: köztük 1711 előtti, úgynevezett régi magyar könyvek s egyéb nagybecsű nyomtatványok. Ezek jórészt a néhai Fraknói Vilmos gyűjteményéből váltak az Accademia d'Ungheria féltett értékeivé. Úgy vélekedtem, hogy ezeket a ritkaságokat nem szabad kitenni a pusztulás veszélyének, s futárral felküldettem őket az Országos Széchényi Könyvtárba. Ma is ott találhatók, beiktatva a legnagyobb magyar könyvgyűjtemény megfelelő részlegeiben."*[23] A levéltári adatok valóban megfelelnek a hajdani követ azon állításának, hogy Budapestre küldette a muzeális értékű ritkaságokat: 1950 és 1952 között tizenegy alkalommal vitte a futár az összesen 1830 kötet könyvet a budapesti Külügyminisztériumba, de az iratokban olvasható az is, hogy összesen 6000 kötet hazaszállítását tervezték.[24]

Megélénkült a bizalmas iratok forgalma is a Külügyminisztérium és a római nagykövetség, valamint a Külügyminisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia között, tudniillik ez utóbbinak ajánlották fel a nagy értékű küldeményeket. Ezek részben az MTA Könyvtárának állományát gazdagították, részben egyetemi intézetekbe továbbították őket, de kapott egy önálló, könyvritkaságokat tartalmazó ládát az Országos Könyvtári Központ is.[25] Kardos Tibort több ízben behívatták a Külügyminisztériumba, részletes tájékoztatást kértek tőle a Római Magyar Akadémiáról, többek között annak könyvtáráról is. Kardos igyekezett pontos felvilágosításokkal szolgálni az állomány nagyságáról (13 000 kötetre becsülte[26]), összetételéről, a hazaküldés fontossági sorrendjéről. Ezzel kapcsolatban a Külügyminisztérium illetékese jelentette, hogy *„a könyvtárban lévő magyar történelmi anyagra nézve Kardos elvtárs megjegyezte, hogy annak felküldése nem szükséges, mert jó konzultációs anyagot tartalmaz és a követség felhasználhatja."*[27] Talán ennek köszönhető, hogy Rómában maradt a *Monumenta Hungariae Historica* sorozat, *Katona István* 42 kötetes történeti munkája, több más alapvető forráskiadvánnyal együtt. A fenti jelentésekből kiderül az is, hogy Rómában pontosan vezetett leltár volt minden könyvről, ezek a nyilvántartások a könyvtárban lévő asztalok fiókjaiban voltak, s a szakcsoportok-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban elhelyezett könyvekről vázlatrajzot is készített az egykori igazgató: sajnos, ez nem került a levéltárban őrzött iratok közé. Maguk a nyilvántartások, és az említett öt folio-leltárkönyvön kívül az összes többi leltárkönyv a hetvenes évek felújítási és átrendezési munkái során elvesztek, vagy ismeretlen helyre kerültek.

Útra kelt tehát a felbecsülhetetlen értékek sora: ősnyomtatványok – közöttük *Thuróczy János: A magyarok krónikájá*-nak első kiadása 1488-ból,[28] – ritka *Petrarca*-kiadás, világ- és egyháztörténeti munkák, ókori szerzők 16. és 17. századi itáliai és németalföldi kiadásai, Itália, főként Róma régészetével, művészettörténetével foglalkozó könyvek százai, a francia és olasz irodalom első kiadású gyöngyszemei, a dantológiai gyűjtemény stb. A kétségtelenül módszeres válogatásba 1924 utáni művek, sőt a 2. világháborút követő időszak könyvei, illetve szerzeményei is bekerültek. A Római Magyar Intézet minden szállítmányhoz kísérő jegyzéket mellékelt, ezek kettő kivételével megtalálhatók az Új Magyar Központi Levéltárban. (Az utóbbiak keresése idején a levéltárban felvilágosítottak, hogy azok feltehetően a Külügyminisztériumban vannak, de jelenleg nem férhetők hozzá.) Az első küldeményeket még szakszerű listával bocsátották útjukra – szerző, cím, kiadási hely és év –, de a legutolsó, 1952 júliusában keltezett lista már sietős, hozzá nem értő emberről tanúskodik: a cím és annak tartozékai helyett nem egyszer Vorwort, Notice, Préface jelölést alkalmazott, amely a későbbi azonosítást lehetetlenné teszi.

Nehéz elfogadható magyarázatot találni erre a pontos utasítások alapján megtervezett és szervezett könyvtárcsökkentésre. Tolnai Gábor a könyvek veszélyeztetett helyzetével indokolta döntését, de felmerül a kérdés, ki és mi fenyegette valójában a Római Magyar Akadémia könyvtárát. A két világháború és a költöztetések nem viselték meg úgy, ahogyan ez a két-három évig tartó tizedelés, amellyel a könyvtárat megfosztották legnagyobb értékeitől. Egy „Szigorúan bizalmas" jelölésű levél, 1949 októberéből politikai indíttatást sejtet: *„Rómában a Magyar Akadémián kívül sem a Szovjetuniónak, sem más népi demokráciának nincsen tudományos intézete. Irodalmi, művészeti vagy tudományos érv nem szól a mi akadémánk fenntartása mellett sem. Kizárólag politikai ok az, ami fenntartását indokolja. Az Olasz Kommunista Párt szükségesnek tartja, hogy munkájuk támogatására legalább egy népi demokráciának legyen Rómában tudományos intézete. Természetesen ennek az intézetnek lényegesen más munkát kell végeznie, ha segítségére óhajt lenni az olasz baloldalnak, mint amit eddig végzett. Az Akadémia természeténél fogva sok olyan munkát el tud végezni, amit a Magyar Követség természeténél fogva nem láthat el. Sőt azt is meg kell jegyezni, hogy nemcsak a Pártnak, hanem a követségnek is támogatója lehet munkájában ... [ezért] ... a következő problémákat kell sürgősen megoldanunk: 1. a bentlakó fasiszták kitelepítése, 2. ... a Pápai Magyar Intézet kiköltöztetése... Giuseppe Berti, a szovjet olasz társaság főtitkára... [kérte], hogy a kilakoltatások befejezése után bocsássunk rendelkezésére szabályos bérösszeg ellenében néhány helyiséget a szovjet olasz társaságnak."* A címzett a budapesti Külügyminisztérium, a levélíró Tolnai Gábor magyar nagykövet.[29] A levélben hangsúlyozott „lényegesen más munkához" nem volt szükség egy Fraknói-féle könyvtárra, ennek látogatása, használata feltehetően zavarta volna a szovjet-olasz társaság működését. Nincs forrásunk arra, mi történt a továbbiakban ebben az ügyben, mindössze arra vannak adatok, hogy a Tolnai által kezdeményezett és megindított könyvtárleépítés utódja, *Kálló Iván* nagykövet idején is folytatódott, egészen 1952 nyaráig.

Az ötvenes évek továbbra sem kedveztek a könyvtárnak, erről értesülünk egy, a működési alapelveket összegező és munkatervet felterjesztő jelentésből. Eszerint *„... az 1956-os ellenforradalmi események idején illetéktelen elemek számos könyvet eltulajdonítottak. A könyvállomány egy kisebb része 1951-ben, megmentésük céljából – a tulajdonjog további fenntartása nélkül – hazai könmyvtárakban nyert elhelyezést. ... Az állomány mintegy 30%-a politikai és tudományos szempontból elavultnak tekinthető."* A következőkben új gyűjtőkört állapítanak meg, és az 1959-ben munkába állt könyvtáros egyik feladata lesz „A gyűjtőkörön kívüli és a kétségkívül elavult könyvek selejtlistával való felküldése."[30] Ekkor már folytak a tárgyalások arról, hogy a Római Magyar Akadémiát a Kulturális Kapcsolatok Intézete veszi át. Egy 1964-es „Előkészítő feljegyzés"-ből megtudjuk, hogy *„a könyvtár gyakorlatilag nem működik. Állománya mintegy 10 000 kötet, nincs katalogizálva, a tervszerű fejlesztésről nem történik intézkedés. Nincs tisztázva a könyvtár célja sem."*[31]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az intézmény 1969-ben részlegesen, 1973-ban teljes egészében a Kulturális Kapcsolatok Intézetéhez (KKI) került – 1980-ig. Akkor, a KKI megszűnése után újra a művelődési tárca gondjaira bízták. Négyéves váltásban, könyvtárosi feladattal megbízott munkatársat kapott, aki évente beszámolt körültekintő propaganda-munkájáról, az olvasók minőségi összetételének javításáról, s nem utolsósorban a könyvtári feldolgozásról is. Ez utóbbit általában egyes állandó kiküldöttek feleségei végezték, részmunkaidőben. Ugyanakkor visszatérő panasz a gyűjtőköri meghatározás hiánya, a rendszertelen könyvellátás, az állomány (változatlanul) 30%-át kitevő holt anyag terhe – feltehetően a Fraknói-féle törzsanyag maradéka –, amit nemigen tudtak propagandacélokra felhasználni. Ezek szerint az 1960-61-es akadémiai évre tervezett állományból való kiiktatás elmaradt, mert előkészítettek selejtezésre körülbelül 2000 kötetet, és csak várták, hol türelmesen, hol türelmetlenül, hogy a Hivatal intézkedjék.[32] Erre is sor került, de csak a hetvenes években, amikor az Országos Széchényi Könyvtár kapott megbízást a külföldi magyar intézetek könyvtárainak szakmai felügyeletére.[33] A Hivatal fellélegzett: az állományok felmérése, a gyűjtőkörök meghatározása, a beszerzések jelentős része, a könyvtári munka ellenőrzése (esetenként még megindítása vagy elvégzése is) a Nemzeti Könyvtár gondja lett. A régóta időszerűvé vált római selejtezést is az OSZK irányította 1974-ben.[34] Mint később, egészen pontosan 1979 februárjában, kiderült, több száz kötetet helyi kezdeményezésre is kiselejteztek 1974-1977 között,[35] s mind az előző, mind az utóbbi anyagot a Palazzina pincéjébe hordták le.[36] Ezekben a „legendás" hetvenes években a nagy könyvtárterem heves pingpongcsaták színhelyévé vált, ahonnan a megfáradt, de jó szemű és érdeklődő játékosok némelyike egy-egy 16-17. századi ritkaságot ingébe rejtve távozott.[37]

Így érkezett el a palota felújítása a hetvenes évek második felében, és a könyvtár újrarendezése – a jelenlegi, földszinti helyén – 1979-ben és 1980-ban, ezutóbbi az OSZK helyzetfelmérésével, tervezésével és irányításával. Az építkezések idején 300 dobozba csomagolták össze a könyvtár állományát, és biztonságosnak vélt helyen, a díszlépcsőházban, a lépcsőkar alatti helyiségben raktározták el. 1978 márciusában 6 doboz, 205 kötet elázott, annyira, hogy szárítgatással sem lehetett megmenteni ezt az anyagot.[38] A Palazzina pincéjében tárolt, körülbelül 3 köbméternyi (sic!) penészes, férges könyvek érdemtelenül selejtezett részéről már az említett időpontban, 1979 februárjában kiderült, hogy *„a régi RMA könyvtári gyűjteményének – felelőtlen könnyelműséggel kiemelt – könyvészeti és tudományos szempontból egyaránt értékes része."*[39] A pincében tárolt és megtalált régi könyvek létezéséről s ottani ilyetén elhelyezéséről az RMA akkori vezetése állítólag nem tudott.[40] A három köbméternyi anyagból megfelelő kezeléssel körülbelül 800 kötet látszott megmenthetőnek, leltározhatónak és katalogizálhatónak, 1761 darabot a későbbi restaurálás reményében elkülönítettek, 50, könyvészetileg értékes munkát pedig Budapestre szállítottak. A menthetetlen állapotban lévő maradékot – jegyzék nélkül – helyszíni megsemmisítésre ítélték.[41]

1979-ben a feszített ütemterv nem írta elő a Fraknói-leltárkönyvekkel való összehasonlítást, de feldolgozás közben felmerült ennek szükségessége az említett régi és értékes anyag fokozottabb állományvédelme és megmentése végett.[42] A teljes állományt újraleltároztuk és katalogizáltuk az akkor előírt szempontok, gyűjtőkör stb. szerint.

A Fraknói-könyvtár egykori állagának rekonstrukcióját az elmúlt évtizedben az OSZK ösztöndíjas kutatói kezdték meg, s a tudományos feldolgozás folyamatban van.[43] Ugyancsak ők gondozták az 1979-ben elkülönített, majd Budapestre küldött, és 1991-ben restaurált anyagot.

A kilencvenes évek elejére a politikai változások, valamint a magyar tudományos élet képviselői – beleértve az RMA 1994 végén leváltott vezetőségét is – az alapító Fraknói szándékaihoz való visszatérést sürgették. Ennek szellemében és ezzel a céllal tisztította meg az 1992-1993-as állományellenőrzés és selejtezés a könyvtárat a valóban avult, nem oda való, az igazi gyűjtőkörtől idegen könyvektől, a Fraknói szellemiségét még őrző időszak végét 1945-tel húzva meg.[44] Az állásfoglalás hangsúlyozza, hogy az RMA munkáját szolgáló könyvtárnak *„szükséges és érdemes visszatérnie a Fraknói-könyvtár szellemehez, azzal a megfontolással, hogy Fraknói Vilmos történettudósi életműve a maga korának tudományosságát magas szinten képviseli, s hogy az akkori mércékkel mérve könyvtára is igen korszerű volt."*[45]

Újólag felmerült az RMA-án található, a Fraknói-könyvtárból származó könyvek számbavételének igénye, annál is inkább, mert szóbeszéd

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárgya lett, és a szakmai köztudatban is elterjedt, hogy az ötvenes években több tízezer kötet került belőle Budapestre. Élve az RMA és az MKM adta lehetőséggel, egyhónapos római munka és itthoni levéltári kutatások alapján az RMA hajdani törzsanyagáról a következőket tudtam megállapítani:

- Az 1979-ben elkülönített, s az elmúlt években restaurált, de 1993 tavaszán még újra nem leltározott anyagból sikerült 135 tételt beazonosítani, bár az említett restaurálás során jelentős számú borító és előzéklap semmisült meg az eredeti leltári jelzetekkel és az esetleges ajánlásokkal együtt.
- Az 1979-1980-ban újraleltározott könyvtári állományban 1083 olyan tétel szerepel, amely megtalálható a régi folió-leltárkönyvekben is, de csak most került sor az eredeti leltárkönyvek xerox-másolatain az új leltári számok feltüntetésére (amely számok az RMA könyvtárában egyúttal helyrajzi, azaz raktári számot is jelölnek).
- Tehát a 2693 tételből ma az RMA Könyvtárában 1218 tétel található meg. Kilenc kötetről tudjuk, hogy jelenleg a Pápai Magyar Intézet könyvtárában van.[46] 538 tételről a kilenc kísérő lista alapján meg lehetett állapítani, hogy ezeket a könyveket Rómából Budapestre küldték; mint fentebb említettük, két kísérő jegyzék ma hiányzik az ÚMKL anyagából. Ugyancsak hiába kerestük az említett, *Merényi*-levélhez (lásd. a 38. jegyzetet!) mellékelt listát a 205 kötet elázott könyvről.
- Nem tudjuk, milyen, a régi leltárkönyvekben nyilvántartott anyag semmisülhetett meg jegyzék nélkül 1979-ben.
- Nincs tudomásunk arról, hogy a hazaszállított, könyvészetileg fontos ötven kötet a régi leltárkönyvekben volt-e nyilvántartva, vagy Fraknói később odakerült hagyatékaihoz tartozik, netán még későbbi ajándékokból.
- Az RMA birtokában az említetteken kívül nem található egyéb könyvtári leltárkönyv. Ezt az öt, folió-leltárkönyvet is csak *Huszághné Kelecsényi Ágnes* lelkiismeretessége mentette meg az elkallódástól a 80-as években.
- Nem ismeretes, milyen és mennyi anyag került Fraknói budapesti lakásáról 1914-ben a MNM, azaz a mai Széchényi Könyvtár elődjének az őrizetébe. Ugyancsak ismeretlen a Fraknói halála után Rómába küldött könyvek száma.
- Egy dolog biztos: a Fraknói-könyvtár teljes helyreállítása lehetetlen. A hajdan Budapestre szállított könyvanyag visszakeresése sem járna eredménnyel; semmilyen támpontunk nincsen, mit és kinek adott tovább az MTA Könyvtára, hová kerültek az Országos Könyvtári Központnak küldött értékek. Itt bizonyos fokig elégtételt kell szolgáltatnunk Tolnai Gábornak, aki elhatározásával talán további pusztulástól óvta meg a könyvek egy részét. *„Célszerűnek látszanék, hogy azok a könyvtárak, amelyek egykor részesültek a – feltehetően ingyen kapott – könyvekből, most térítés jelleggel és becsületből járuljanak hozzá az RMA könytárának fejlesztéséhez, elsősorban a hiányok kiegészítéséhez."*[47] Az MTA Könyvtára, még mielőtt bármilyen igényt benyújtott volna a római intézmény, jelentős értékű és mennyiségű folyóirattal egészítette ki az RMA könyvtárának állományát.[48]

Ennyi viszontagság – és amennyit még fel sem tudtunk sorolni – óhatatlanul a könyvek sorsát juttatja eszünkbe. Itt most azonban egy egész könyvtár sorsáról volt szó, s ez intő példa számunkra és utódainknak: **így** nem szabad bánni a szellemi és anyagi értékekkel, mert ennek egész nemzet lesz vesztese.

Irodalom és jegyzet

1. KARDOS Tibor: Feljegyzés a Római Magyar Intézet Könyvtáráról. Budapest, 1951.V.18. – Új Magyar Központi Levéltár (a továbbiakban ÚMKL) XIX-j-1-k, 028279/49., a Külügyminisztérium olasz adminisztrációs iratai, 19. doboz, 556.
2. Uo., 557.
3. A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyéhez. – Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. 1749 1/12-13.
4. VÁRI Rezső: Történeti intézetek Rómában. – Budapest, 1916, 46.p.
5. SAS Péter: A konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet (1916–1919). In: Adalékok a 16-20. századi magyar művelődés történetéhez. Szerk Bálint István János. Budapest, 1987, OSZK, 223.p.
6. A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyéhez., i.h. (lásd. a 3. jegyzetet!), 1/17. – Majdnem sor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

került az eladásra: a két világháború között Hóman Bálint, majd 1945 után a szocialista állam is tervezte a Palazzo Falconieri eladását.

7. I.h. (lásd a 3. jegyzetet!), 1/15.
8. I.h. (lásd a 3. jegyzetet!), 12. – Akadémiai Értesítő 23, 1912, 127.
9. Vári i.m. 48.
10. Akadémiai Értesítő. 24, 1913, 680-681.
11. Akadémiai Értesítő. 25, 1914, 476.
12. Akadémiai Értesítő. 26, 1915. 278-279.
13. Akadémiai Értesítő. 26, 1915, 645-646.
14. Akadémiai Értesítő. 29, 1918, 190.
15. Akadémiai Értesítő. 30, 1919, 124.
16. ROTTLER Ferenc: A római Magyar Történeti Intézet alapítása és működése (1895-1944). In: Jogtörténeti Értekezések 13, 1983, 184.
17. KARDOS Tibor i.m. 556.
18. *Moravcsik Gyula* 1947 márciusában 25 könyvet ajándékozott, májusban *Déry Tibor* pedig hármat, áprilisban viszont *Fülep Lajos*tól vásárolt meg az Akadémia 13 könyvet. *Karinthy Ferenc* rendezte és leltározta a könyvtár nyelvészeti anyagát, júliusban pedig *Hanák Péter* ajándékozott 7 kötetet, közöttük a három éves tervről, a vasút újjáépítéséről szóló műveket. ÚMKL XIX-j-1-k,m 85., 106-109., 133. és 187. lapok.
19. ÚMKL, XIX-j-1-k, 638227/6/1948, valamint u.o. 149 és a köv oldal.
20. ÚMKL, 06347/1950, 210., 213., 243.
21. ÚMKL, XIX-j-1-k, 028279/49/549. és 546.
22. ÚMKL, i.h. 0228278/49.
23. TOLNAI Gábor: Szóbeli jegyzék – Róma 1949-1950. Budapest, 1987. 294-296.
24. ÚMKL, i.h. 0680/R/6-3/1950, 06347/1950, 08224/1951, 014209/1951, 016469/1951,01640/1/1952, 01640/2/1952, 05540/1952, 06380/1952, 06380/1/1952, 06380/2/1952.
25. I.h. 06347/1950, 432-438a. lap.
26. KARDOS Tibor, i.m. 556.
27. ÚMKL, i.h. 01640/2/1952.
28. Brünn, 1488. március 20, kis ívrét alakban.
29. ÚMKL, i.h. XIX-j-1-k, 431. lap.
30. A Római Magyar Akadémia könyvtárának működési alapelvei és munkaterve az 1960/61-es akadémiai évre. ÚMKL XIX-j-1-k, 2/29/144-4/1964, 17. doboz, 705-709. lap.
31. A Római Magyar Akadémia munkája és szervezete. Előkészítő feljegyzés, 1964. június 13. OL., 90. doboz, ÚMKL XIX-A-33-a, 1-7.
32. ÚMKL, XIX-j-1-k, 2/29/144-1., 659., 672., 673. – OL, *Keszthelyi László* könyvtáros jelentései, XIX-A-33-a, 67331, 125-1, 6422.
33. Művelődési és Közoktatási Minisztérium Külkapcsolatok Főosztályának Intézeti Iratai.
34. *Kósa György* könyvtáros beszámoló jelentése 1975-ben. OL XIX-A-33-a., 9183. lap. A selejtezési jegyzék nincs mellékelve!
35. FERENCZY Endréné: Jelentés a Római Magyar Akadémia Könyvtárának helyzetéről és rendezési munkálatainak megszervezéséről. Budapest, 1979. február 22. OL XIX-A-33-a., 2.
36. U.o.
37. *Klaniczay Tibor* szóbeli közlése 1979 májusában Rómában.
38. *Merényi Ferenc* akkori igazgató levele *Borha Zoltán*nak 1978. dec. 18. OL-XIX-A-33-a., 249-2. A levélhez mellékelt könyvlista nem található meg a levéltárban őrzött anyagban!
39. FERENCZY Endréné jelentése, i.h. (lásd a 35. jegyzetet!)
40. *Rajka Ágnes* útijelentése 1979 februárjában. OL-XIX-A-33-a., 5. Felelősségrevonás e régi és értékes könyvek helyi kezdeményezésű selejtezése és elpusztulása ügyében tudomásunk szerint nem történt.
41. I.h.
42. Köszönet illeti *Stefán Jánosné*t, az RMA akkori szerződéses könyvtárosát és *Pál Ágnes*t, az OSZK akkori munkatársát, akik 1979-ben éjszakába nyúlóan segítettek kiválogatni a régi folió-leltárkönyvek alapján a Fraknói- és Patthy-féle törzsanyagot.
43. FÜLEP Katalin: Szakmai beszámoló. Budapest. 1990. április 5., 1-33. o. MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga. – PAVERCSIK Ilona: Jelentés. Budapest, 1990. június 29., 1-3. ugyanott.
44. KELEMEN János: Szempontok a Római Magyar Akadémia könyvtárában végzendő állományrevízióhoz (1992. szept. 1. – szept. 30.), 1-7. – MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga.
45. I.m., 3.
46. FÜLEP Katalin, i.m., 2.
47. MAKKAY János: Néhány szerény javaslat. Róma, 1992, kézirat, MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga, 1-3.
48. *Domsa Károlyné* és *Jékely Zsolt* levélváltása 1992-1993. MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

RÖVIDESEN MEGJELENIK

"Könyvtárosok zsebkönyve"

1995 első felében jelenik meg a könyvtárosok nélkülözhetetlen adattára, a Könyvtárosok zsebkönyve.

Az adattár mindazon fontos hazai és külföldi, a könyvtárak munkájához kapcsolódó intézmények, szervezetek, illetve szolgáltatások nevét, címét, legfontosabb jellemzőit tartalmazza, amelyekre a könyvtárosoknak napi munkájuk során szükségük lehet.

Az ilyen típusú faktografikus adattár már több országban jól bevált, hasznos segédeszköze lett a könyvtárosoknak. Ha nem akar lemaradni a hazai változat megvásárlásáról, már most rendelje meg!

A várhatóan 400 oldalas kiadvány ára 500,- Ft + postaköltség.

Megrendelhető: OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
H-1827 Budapest, Budavári Palota F épület
faxon: 202-0804
e-mail útján: H 2244 kon@huella.bitnet

.....

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest
(Budavári Palota F épület)

MEGRENDELÉS

Megrendelem a **KÖNYVTÁROSOK ZSEBKÖNYVE** című kiadványt ..... példányban, példányonként 500,- Ft (plusz postaköltség)-ért.
A kiadvány árát számlájuk kézhezvételekor egyenlítjük ki.
A zsebkönyvet az alábbi címre szíveskedjenek postázni:

.....

.....

Dátum: .....

.....
a megrendelő olvasható aláírása
és telefonja

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A LIBER 1994 júliusában, Göttingenben tartott éves konferenciáján elhangzott előadást, melynek eredeti címe *„The Consortium of European Research Libraries (CERL)"*, **W. Salgó Ágnes** fordította és tömörítette.

Kitekintés

Az Európai Tudományos Könyvtárak Társulásának munkája a retrospektív katalogizálás terén (Consortium of European Research Libraries, CERL)

Michael Smethurst

Európa számos nagyobb tudományos könyvtárában, melyek többnyire tagjai a LIBER-nek (LIBER: Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Európai Tudományos Könyvtárak Egyesülete), gazdag 1830 előtti, nyomtatott könyvállomány található. Ezek a gyűjtemények gyakran olyan unikális anyaggal rendelkeznek, melyre a helyi katalógusban kézzel végzett kereséssel, véletlenszerűen lehet rábukkanni, s amelyről általában nem közismert, hogy megtalálható az illető könyvtárban. (Pl. az Észt Nemzeti Könyvtár gyűjteményében – meglepő módon – számos unikális brit nyomtatvány található a 18. század elejéről.) E könyvtárak gyűjteményeiben fellelhetők olyan művek is, amelyek mondjuk a kulturális mozgalmak európai szétsugárzását tükrözik, vagy olyanok, amelyek egy adott ország irodalmára mély hatást gyakoroltak, illetve amelyeket egy másik országban lefordítottak (s olykor messze nagyobb hatást fejtettek ki fordításban, mint az eredeti nyelvű változatban). Különösen szembetűnő a holland és a német nyomdák hatása az angol nyomtatványok részint eredeti nyelven, részint németül történő hozzáférhetővé tételében. Egyes kutatók, mint például *Bernhard Fabian*, azt kutatták, miként terjedtek az eszmék az európai könyvtárakban fellelhető ilyen szövegek révén. Röviden tehát: Európa nagy tudományos könyvtáraiban gazdag gyűjtemények találhatók az európai nyomdászat korai időszakából, az egyes országokra jellemző műveket tartalmaznak, nagy gyűjteményeik a korábbi politikai és kulturális érdeklődési irányokat tükrözik. Sok könyvtárban ehhez az anyaghoz gyakran csak a helyi, igen egyszerű és a legkevésbé sem alapos katalógusok alapján lehet hozzáférni. A kutatónak nem áll rendelkezésére modern, tudományos katalógus, ráadásul a könyvtáros és a bibliográfus még a legegyszerűbb kérdést is csak hosszas kutatás és levelezés után tudja megválaszolni.

A 18. századi brit nyomtatványok teljes bibliográfiai ellenőrzése és számbavétele iránti igény a hetvenes évek végén Nagy-Britanniában és Ame-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rikában egy közös projekt kidolgozásához vezetett, melynek célja, hogy az ilyen nyomtatványokkal rendelkező könyvtárak bibliográfiai leírásait, a könyvet kézbevéve, számítógéppel olvasható formátumra hozza. A program, az ESTC (Eighteenth Century Short Title Catalogue) csaknem teljesen kész, és a legértékesebb eszköznek bizonyult mind a könyvtárosok, mind pedig a kutatók számára. A bibliográfiai adatok elérhetővé váltak online az RLIN-en keresztül, (Research Libraries Information Network – Tudományos Könyvtárak Információs Hálózata) és olvashatók microfiche-en és CD-ROM-on is. Az online keresés, valamint a CD-ROM által nyújtott bonyolult keresési technikák használata révén, lehetővé vált, hogy különböző keresési módok szerint használják az adatbázist, a kulcsszavaktól az idő szerinti keresésig, a kiadótól a megjelenés helyéig. Mindezek a keresési szempontok a dokumentum megtalálásához szükséges időt rövidítették le. Ahogy a projekt előrehaladt, egyre több könyvtárat ölelt fel.

Már a program legelején bevontuk a göttingeni Egyetemi Könyvtár 18. századi angol nyomtatványokat tartalmazó gyűjteményét. Az állomány még abból az időből származik, amikor Angliának a Hannoveri Házból való királyai elkezdték építeni gazdag könyvtáraikat, részint Angliában, részint Hannoverben és Göttingenben. Az ESTC sikere ösztönzött bennünket arra, hogy kiszélesítsük az adatbázisba kerülő dokumentumok időhatárát. Az Eng STC nevű, második nemzetközi projekt az angol nyomtatványokat tartalmazza a 16.-tól a 18. századig. Ezalatt a British Library még létrehozott egy ősnyomtatvány STC-t. Röviden tehát, az ESTC és az Eng STC azáltal, hogy a könyvek kézbevételével és a címlapok bibliográfiai ellenőrzése alapján építette föl számítógéppel olvasható bibliográfiai adatbázisát, lehetővé tette a lelőhelyek ismeretét és az adatok visszakeresésének sokféle változatát.

Az ESTC-nek példája sokunkat arra ösztönzött, hogy hozzáfogjunk egy nagyon szükséges, de sokkal nehezebb feladathoz, az európai dokumentumok körének számítógépes formátumra való konvertálásához, létrehozva ezzel egy európai STC-t is. Szigorúan követtük *Günter Pflug* úrnak az IFLA 1987. évi, brightoni konferenciáján hangoztatott érveit, amikor az Európában levő valamennyi bibliográfiai adatbázisnak egy olyan elektronikus hálózatáról beszélt, amely nyilvános mindenki számára, és az ISO szabványokra épül.

Az adatok retrospektív konvertálása egy új, javított, közös szabványnak megfelelően, drága és bonyolult feladatnak látszott. Úgy gondoltuk, hogy egy együttműködés keretében végzett retrospektív katalogizálás rövidebb idő alatt építhetne fel jó minőségű leírásokat tartalmazó adatbázist, amely méltányos költségen általánosan hozzáférhető lenne. Az Egyesült Államokban a Research Libraries Group (Tudományos Könyvtárak Csoportja) példája megmutatta, hogy az együttműködő könyvtárak kicsiny csoportja hogyan tud eredményes nemzetközi adatbázist felépíteni, valamint a további könyvtári kutatómunka számára programokat kifejleszteni. Az RLG mintául szolgálhat az európai könyvtárak között kialakítandó együttműködéshez, még akkor is, ha nem bízhatunk abban, hogy olyan nagyságrendű anyagi eszközök állnak majd rendelkezésünkre, mint amilyenekkel ők rendelkeztek.

1990 novemberében a Bayerische Staatsbibliotheek és a British Library szervezésében megtartottuk az első müncheni konferenciát. Az előadások szövege a *Retrospective cataloguing in Europe: 15th to 19th century printed materials; proceedings of the international conference Munich 28-30 November 1990. München, K.G. Saur, 1992* c. konferenciai kötetben találhatók.

A viták során számos kulcsfontosságú téma merült fel.

Először is az, hogy a katalógusok konvertálása géppel olvasható fájlokba könyvtáranként elvégezve, hatalmas és igen költséges feladat. Ezért kikerülhetetlen az az általános irányvonal, hogy a beruházási költségeket koncentráljuk, és próbáljunk meg létrehozni egy online katalógust vagy a kurrens és az ezeket közvetlenül megelőző beszerzések géppel olvasható katalógusait.

Másodszor: a legújabb fejlesztések hatottak a retrospektív katalogizálás kiadására is. Számos nagyobb nemzeti könyvtár különböző szintekre jutott el meglévő katalógusainak géppel olvasható formába való konvertálásában, pl. a British Library most fejezte be általános katalógusának a konverzióját, a Bibliothèque Nationale elkezdte a Catalogue Auteurs de origines à 1959 konverzióját, a Bayerische Staatsbibliothek is konvertálni akarja néhány régi katalógusát, s mások is vagy már a konverzió útján vannak, vagy pedig a közeli jövőben terveznek nagyobb retrospektív programokat.

Harmadszor: vitáink során tudatában voltunk annak, hogy milyen nehéz létrehozni egy közös

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formátumot, részint az adatátvitel cseréjének szintjében, részint a rekordformátum részleteit illetően. Mindig is tudtuk, hogy egy közös adatbázis felépítése nem könnyű feladat, és hogy a problémák eléggé összetettek ahhoz, hogy az elkövetkező évtizedben teljesen lekössék a katalogizálókat. De arról is meggyőződtünk, hogy céltudatos együttműködéssel sokkal könnyebben megoldhatjuk a problémákat. Úgy gondolom, politikai leckét is kaptunk a konferenciától. Észrevehetőek voltak a különböző európai országokból érkezett könyvtárosok szemléletbeli különbözőségei; nézőpontjukat nem csupán az erőforrásaik közötti különbségek vagy a gépesítésben való tapasztalatuk határozták meg, hanem politikai perspektíváik is. Sokan hangoztatták pl. azt a nézetet, hogy az európai adatbázis működtetői európaiak legyenek, továbbá, hogy ne kapcsolódjunk egyetlen amerikai rendszerhez vagy típushoz sem.

Létrehoztunk egy munkacsoportot azzal a feladattal, hogy vizsgálja meg a további tennivalókat, s különösen azokat a technikai problémákat, amelyeket a konferencián vetettek fel. A munkacsoport ajánlásai között a következők szerepelnek:

1. Létre kell hozni egy közös számítógépes adatbázist Európában, amely először az 1450-1830 közötti európai nyomtatott anyagok leírásait tartalmazza. A RLG működése például szolgálhatna.

2. A UNIMARC-ot használjuk mind csereformátumként, mind pedig az adattárolásban.

3. Az ISBD(A) alkalmazása javasolt katalogizálási szabványként, azzal a feltétellel, hogy a választási lehetőségek világosan meg legyenek határozva.

4. A kijelölt időszakra vonatkozó rekordokat önálló projektben kell összegyűjteni, amilyen gyorsan csak lehet, egy retrospektív konvertálási program segítségével. A művelet megkönnyítésére ajánlottak a British Library általános katalógusában felállított hatalmas adattestek.

A második müncheni konferencia 1992 januárjában volt. A beszámolót követő széles körű vita során a küldöttek helybenhagyták az ajánlásokat, és mérlegelték, hogyan lehetne minél jobban átvinni a gyakorlatba. Mindenki egyetértett abban, hogy nem lenne célszerű egyetlen, független számítógépet használni az adatbázis számára, mert túl nagyok lennének a működtetési és szervezeti költségek. A konferencia résztvevői megvizsgálták annak lehetőségét, van-e egy olyan európai szervezet, amely létrehozná és működtetni tudná az adatbázist, majd megállapították, hogy célszerűbb felállítani egy olyan, anyagilag független társulást, amely vállalná az európai adatbázis létrehozását és működtetését.

A Társulás első konferenciáját 1992 áprilisában Párizsban tartottuk. A párizsi konferencia idején 14 könyvtár csatlakozott anyagilag a Társuláshoz. Megfogalmaztuk az alapokmányt, amely a Társulásnak törvényes állapotot biztosít, és létrehoztunk egy ügyviteli bizottságot. A müncheni konferencia általános döntéseit követve, tíz pontban fogalmaztuk meg az adatbázissal szemben támasztott követelményeket:

1. A kutatás tájékoztató eszközének kell lennie.

2. Alkalmas legyen adatok letöltésére a katalógusépítés számára.

3. A rekordokat UNIMARC formátumban használjuk.

4. A rekordok rangsorában az ISBD(A) legyen a legmagasabb szintű szabvány.

5. Az adatbázis legyen fogadóképes a tagkönyvtárak retrospektív katalogizálási rekodjait illetően.

6. Egy nemzeti szabványt kell alapul venni valamennyi egységesített névformához.

7. A Társulás ellenőriz minden kiadási műveletet, módosítást, törlést.

8. Az adatbázis tartalmazni fogja a lelőhelyek szabványos formáját, hogy egyesített, központi katalógusként működhessen.

9. Legyenek mezők a példányra jellemző sajátosságok lejegyzésére.

10. Az adatbázisnak könnyen hozzáférhetőnek kell lennie Európában online és offline módon egyaránt.

Kijelöltünk egy tanácsadót, aki technikai útmutatásokat ad és a kutatásokkal foglalkozik. A Társulás, amely jelenleg 24 könyvtárat számlál, 1992. október 5-én találkozott Rómában, hogy megfontolja *Chris Kirk* tanácsadó tájékoztatását, és elfogadja az ügyviteli bizottság beszámolóját. A résztvevők egy részét jobban érdekelte a retrospektív konverzió, mint a retrospektív katalogizálás. Hangsúlyozták egy kezdeti fájl létrehozásának szükségességét annyi forrásból, amennyi csak lehetséges, és olyan gyorsan, ahogy lehet, hogy segítse a retrospektív konverziót. A tanácsadó azt indítványozta, hogy az első szint legyen egy CD-ROM fájl létrehozása, retrospektív beme-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

netekkel azokból a könyvtárakból, ahonnan ilyen adatokkal szolgálni tudnak. Ennek kiadásai nem látszanak túlzottaknak, gyorsan el lehet végezni, ha egy ügynökséget vagy egy európai kiadót vesznek igénybe. Felkérték az Ügyviteli Bizottságot, hogy kutassa ki ezt a lehetőséget, és keressen ezzel egyidőben egy adatbázis-gazdát a program számára. Az Ügyviteli Bizottság következő tanácskozásain eljutottunk annak megértéséhez, hogy a CD-ROM fájlról való gondoskodás része kell hogy legyen a teljes adatbázis csomagtervének. Tanácsadónk elvállalta, hogy átnézi a Társulás számára elérhető rekordok területét, és az adatbázis telepítése közben felmerülő munkák részletesebb költségvetését. Írtunk több amerikai és európai adatbázis-gazdának, megkérdezvén őket, hogy vállalnák-e a technikai fenntartás támogatását, illetve a fájlok befogadását. Biztató válaszokat kaptunk. Közben érdeklődött három társaság is, akik CD-ROM fájlt szeretnének számunkra készíteni. Tanácsadónk kidolgozott egy tervet, amely megoldást jelenthet a különböző könyvtárakból jövő rekordok fogadásában, és arra, hogy azokból egyesített katalógus jöhessen létre. Ezzel egyidőben elkezdtük a közös munkát azért, hogy teljes jogi státuszú hivatalos testületnek ismerjenek el bennünket.

A Társulás 1993 májusában tartott ülésén már olyan helyzetben voltunk, hogy egyedi ajánlásokat tudtunk adni elképzeléseink gyakorlati megvalósításához. Számos érdeklődést rögzítettünk az adatbázis lehetséges befogadóitól, illetve a CD-ROM lemezek szolgáltatóitól, akik az adatoknak CD-ROM diszkeken való felállítása iránt érdeklődtek, s előkészítettek egy javaslatot a kereskedelmi megállapodásunkra vonatkozóan, a lemezek eladásából származó jogdíjakkal kapcsolatban.

Sajnálatosan egy váratlan probléma merült fel. Az adatbázis-gazda kiválasztásának művelete közben a Társulás törvényes munkaelőírása szerint jártunk el. Jogtanácsosaink felhívták figyelmünket arra, hogy vélhetően a Társulásnak is alkalmaznia kell az EEC-én belüli, a versenytárgyalásokra vonatkozó új szabályokat, mivelhogy tagjaink többsége EEC tagállamból való, és közalapítványokat kaptak meg. Ezen szabályoknak megfelelően, kötelesek voltunk meghirdetni a munkaprogramunkat és a lehetőséget a cégek számára, hogy induljanak az adatbázis befogadásáért folyó versenytárgyaláson. Fel kellett hagynunk tehát a korábbi válogatási művelettel, és versenytárgyalást kellett indítanunk az EEC-szabályoknak megfelelően. Tavasszal Lisszabonban, a versenytárgyalás szigorú szabályait megtartva, a Társulás egyhangúlag az RLG-t és az RLIN-t választotta.

A lisszaboni konferencián nem csupán az adatbázis gazdájának kijelölésében egyeztünk meg, hanem egy pénzalapban is az adatbázisfájlok megszerkesztésének munkáihoz. Megállapítottunk 10 000 ECU évi tagdíjat, és megegyeztünk az adatfájlok gyarapításának éves programjában, továbbá abban, hogy az union fájllal kezdünk.

A Társulás törvényesen bejegyzett testület lett. Most Göttingenben megtettük az előkészületeket ahhoz, hogy szavazati joggal rendelkező tagokként mások is csatlakozhassanak a Társuláshoz. Kijelöltük az első társasági titkárt, s reméljük, hogy a következő néhány hétben sikerül megválasztani egy főfoglalkozású programmenedzsert, akinek a fájlok felállításának részletekbe menő kivitelezése lesz a feladata, és az, hogy kapcsolatot tartson a fájlok gyarapításában az RLIN-nel.

Az European Commissiontól kiegészítő anyagi támogatást kértünk a COBRA-program keretében, és felajánlottuk, hogy fájljainkat tesztelési alapként használhatják a különböző szabályok szerint és kevert egységesített névformákkal rendelkező fájlok összehozásának változatos munkálataiban. Ragaszkodtunk a UNIMARC-hoz, s reméljük, hogy az EC is támogatni fogja.

A Társulás szívesen fogad új tagokat. A tagság jelenlegi szinten az adatbázis rekordjaiban való keresés jogát, a saját katalógusba való letöltés lehetőségét tartalmazza, illetve az adatbázisból történő tájékoztatást. A fájlok jelenleg csak a tagok számára elérhetők. Biztatjuk azokat a könyvtárakat is, amelyek szívesen lépnének kapcsolatba velünk, de különböző okok miatt nem akarnak vállalkozni az éves előfizetésre, hogy csatlakozzanak hozzánk társult tagokként, és vegyenek részt a vitáinkon.

Nem oldottuk meg az összes problémát, újabb nehézségekkel találkoztunk, amikor feltártuk a felhasználandó adatok tulajdonjogának problémáit. Tudatában vagyunk annak, hogy a könyvtárak és a bibliográfiai rekordok kereskedelmi kiadói közti megállapodások szigorúan meghatározzák, hogy egyes könyvtárak rekordjaikat mennyire tehetik elérhetővé a Társuláson keresztül CD-ROM-on; és bizonyos esetekben ez a kor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

látozás kiterjed a rekordoknak online hozzáférhetőségére is. Nem gondoljuk, hogy ezek áthidalhatatlan problémák, feltéve, ha elismerjük a kereskedelmi érdeket. De a problémák világosan illusztrálják a könyvtárakban növekvő konfliktusokat, mivelhogy arra vannak kényszerítve, hogy jövedelmet termeljenek a rekordok eladásából, s mutatják azt a növekvő kaotikus állapotot, amely felé mozgunk, amikor egyik katalógusunk tartalmazhat olyan rekordokat, amelyek más forrásokból származnak. Az elmúlt tíz évben számos jövőbeni nehézséget teremtettünk azzal a buzgalmunkkal, hogy kereskédelmi érdekeink védelmében ellenőrizzük a géppel olvasható rekordok tulajdonjogát, akár volt jelentős kereskedelmi értékük, akár nem. Remélem, hogy a nemzetközi tudományosság érdekében a Társulásban ezeket a részleges konfliktusokat meg tudjuk oldani egy józan, gyakorlati úton. Remélem, hogy hamarosan beléphetünk egy olyan adatbázis első fájljába, amely idővel tartalmazni fogja az európai könyvtárakban jelenleg őrzött, valamennyi, kézi nyomással készült könyv lelőhelyét és gyűjteményét. Ha ezt elérjük, létrehoztunk egy nélkülözhetetlen eszközt nem csupán a könyvtárosok számára, hanem a tudomány világának is. Ezzel hatalmas lépést tettünk az európai nyomdászat születésétől az 1830-ig terjedő időszakban kézzel nyomtatott könyvek bibliográfiai számbavételének megvalósítása érdekében. Lesz egy adatbázisunk egy olyan együttműködési program felállítására, melynek célja ezen dokumentumok megőrzése, valamint helyettesítő másolatok készítése, amellyel a gyűjtemények jobb, közvetett hozzáférhetőségét biztosítjuk.

A FSZEK nemrégiben megjelent évkönyvének tartalma

TARTALOMJEGYZÉK

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkája 1988-1990-ben . . . 5
A hálózat . . . 5
Szolgáltatásaink és használatuk . . . 5
Társadalmi kapcsolataink . . . 6
Az állomány építése . . . 7
Audiovizuális dokumentumok . . . 7
Központi Ellátó Szolgálat . . . 7
Anyagi alapok . . . 8
A központi könyvtár . . . 8
Az intézmény irányítása . . . 9
Megjelent bibliográfiák és egyéb kiadványok . . . 10
Vezető munkatársak a FSZEK-ben . . . 12
A társadalmi szervek intézmények vezetői . . . 13
Oktatás, továbbképzés . . . 13
Kitüntetések 1988-ban . . . 14
Kitüntetések 1989-ben . . . 15
Kitüntetések 1900-ben . . . 15
Munkatársaink külföldi útjai . . . 16
Pénzügyi gazdálkodás . . . 17
Csikós Zsuzsanna - Fáy Zoltán: Ungvárnémeti Tóth László ismeretlen versei . . . 19
Rozsondai Marianne: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történeti kötéseiről . . . 26
Klinda Mária: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ősnyomtatványai II . . . 32
Faragó Éva: Budapesti cím- és lakjegyzékek . . . 38
Dr. Hornyák Mária: Brunszvik Teréz naplói . . . 42
Indali György: Kisfaludy Károly és Helmeczy Mihály előfizetési felhívásai a Budapest Gyűjtemény aprónyomtatványai között . . . 45
Katsányi Sándor: Politikai támadás a könyvtár vezetői ellen 1944-ben . . . 53
Fodor Béla: Kelényi Béla Ottó /1897-1944/ . . . 58
Papp István: A könyvtár élő szervezet - Forgácsok a vezetés műhelyéből - . . . 64
Breuer János: A Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményének használról . . . 72
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és tevékenysége a sajtó tükrében 1988-1990 . . . 78
Ajándékozó személyek és intézmények 1988-89-90 évben . . . 79
A központi könyvtár és a hálózat . . . 82
Kivonatok . . . 85
Melléklet I-XII.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Deutsches Bibliotheksinstitut (Német Könyvtári Intézet) működése és szolgáltatásai

Dobó Katalin

A Német Könyvtári Intézetet (a továbbiakban DBI) 1978. október 1-én alapították azzal a céllal, hogy könyvtári szolgáltatásokat nyújtson és kutatásokat végezzen a könyvtárügy területén.

A DBI két intézet szervezeti összevonásával jött létre: az *Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik* a tudományos és szakkönyvtárak, az *Arbeitsstelle für Bibliothekswesen* pedig a közművelődési könyvtárak ügyeivel foglalkozott. Az első néhány évben két székhelyen működött a DBI, majd 1981 februárjában beköltözött a Bundesalleen álló új, hatemeletes épületbe.

A berlini székhely nem volt szerencsés választás, mivel a földrajzi távolság miatt a DBI elkülönült a szövetségi könyvtáraktól. Talán emiatt is terjedt el az a vélekedés, hogy a DBI-t szakadék választja el a közművelődési könyvtárak hétköznapjaitól. Ami az első időszakban komoly hátránynak számított, az egyesülés után az intézet előnyére vált: nevezetesen az integrálódó kelet-német könyvtárak közelsége.

A DBI-t a tartományok és a szövetség 70-30%-os arányban finanszírozzák. Működési költsége a nyolcvanas évek elején évi 7,5 millió márkát tett ki, ehhez társult a kutatási témák költsége, évi kétmillió márkával (ezeket külön kellett megpályázni).

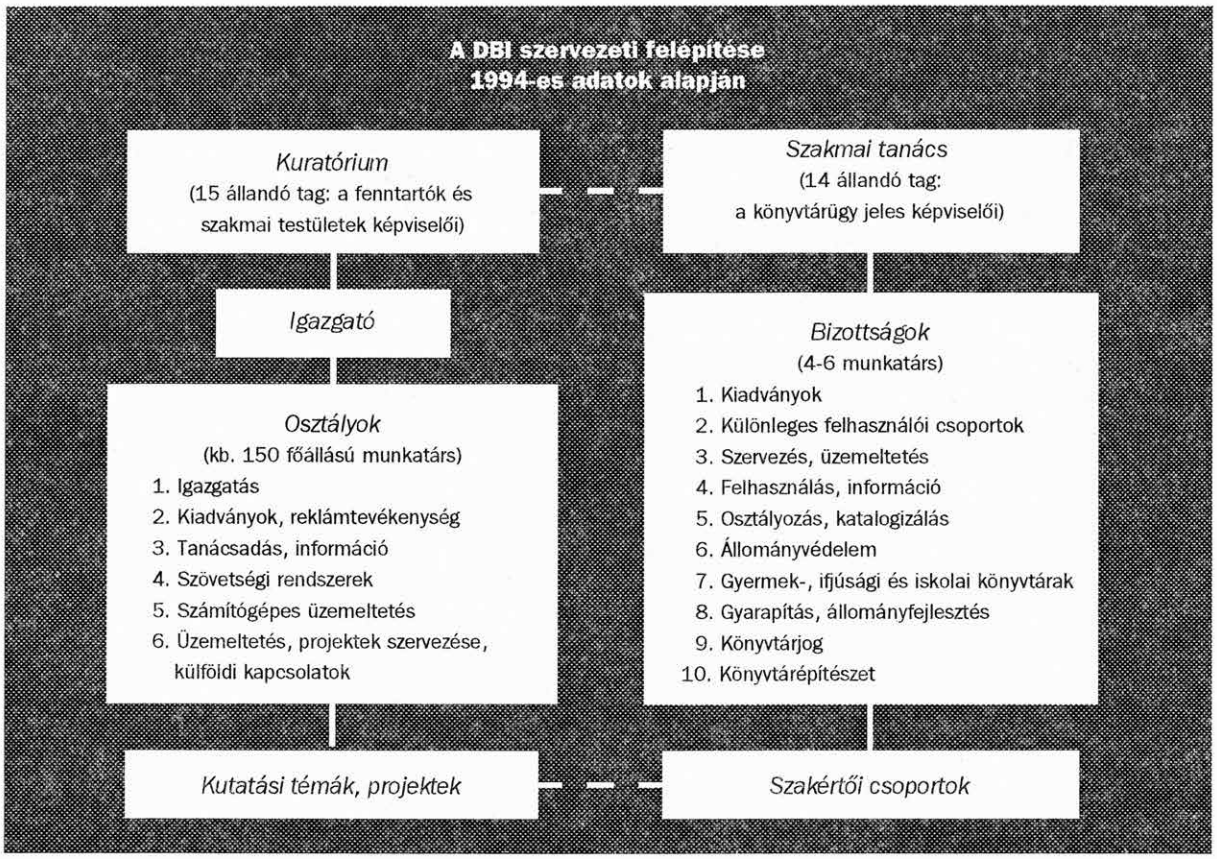
Az intézet vezető testülete a *kuratórium*, mely a fejlesztési és munkatervről, a költségvetésről, valamint a pénzügyi tervekről dönt. Tizenöt tagból áll: a tartományok, a szövetség és szakmai testületek (DFG, DBV) képviselőiből. Az *igazgató* vezeti és képviseli az intézetet, valamint végrehajtatja a kuratórium döntéseit. A *szakmai tanács* a kuratórium és az igazgató tanácsadójaként működik szakmai kérdésekben és illetékes a bizottsági kinevezésekben. Maximum 15 tagból áll. A könyvtárügy jeles képviselőiből álló tanács tagjait a kuratórium kéri föl.

A DBI eredetileg hét *osztály*ból állt. Az intézetben kezdetben 90 főállású munkatárs dolgozott. Munkájuk közé tartozik többek között az intézet adatbázisainak építése, az ezekből való tájékoztatás, a kiadványok előállítása, valamint a tanácsadó és információs szolgáltatások ellátása, melyek száma a kilencvenes években jelentősen megnőtt.

A DBI-t feladatai végrehajtásában *bizottságok* segítik. Kutatásokat kezdeményeznek, végeznek és véleményeznek. Az egyes bizottságok négy-hat főből állnak. A tagok munkájukért nem kapnak javadalmazást. A DBI alapításakor 24 bizottságból állt, melyek a következő területeken működtek: könyvtárépítészet; képzés, továbbképzés; könyvtárjog; könyvtári statisztika; formai feltárás; olvasószolgálat; gépi adatfeldolgozás; gyarapítás; hagyományos könyvtártechnika; osztályozás; bibliográfiai feltárás; kötészet; mozgókönyvtárak; ifjúsági és gyermekkönyvtárak; zenei könyvtárak; iskolai könyvtárak; különleges felhasználói csoportok; av-anyagok; disszertációk; kéziratok, régi könyvek; mikroformátumok; periodikák; tájékoztatás. A témák az egész könyvtárügyet lefedték. Az évek során sok változás történt a bizottságok összetételében. Pl. 1986-ban megszűnt a mozgókönyvtárakkal, 1991-ben az av-anyagokkal foglalkozó bizottság; az ifjúsági és gyermekkönyvtárak, az iskolai könyvtárak bizottsága egyesült; másokat új néven szerveztek át. Az egyes kutatási témák kidolgozására, illetve irányítására *szakértői csoportok*at alakítanak külső szakemberekből. Az intézet jelenlegi szervezeti felépítéséről ld. a következő oldalon található ábrát.

A német egyesítés alapvető változásokat hozott az intézet életében. 1990 nyarától a két NDK-beli módszertani központtal, a *Zentralinstitut für Bibliothekswesen*nel (ZIB) és a *Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken*nel (MZ) szövetségre lépve dolgoztak tovább. Az együttes munka eredményeképpen kiadták az össznémet könyvtárak címjegyzékét, s a *Biblio-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

theksstatistik 1990. az új tartományok adataival jelent meg. Közös kiadványuk volt a *Bibliotheks-informationen Ost-West*, amely hét számot ért meg, folytatása a *Bibliotheksinfo* című lap.

Günter Beyersdorff, az intézet igazgatója szerint az egyesülés nem a kezdetektől megtervezett fejlődés eredménye volt, ezért a folyamat sok buktatóval járt együtt: a munkatársakat más-más előírások kötötték, jelentős különbségek voltak a három intézet történetében, szervezetében, dolgozóik gondolkodásmódjában, s nem utolsósorban, nagyon eltérőek voltak a jövőbeni kilátásaik is. Az első kérdés így hangzott: együttműködés vagy egyesülés lenne jobb? A Fal lebontása utáni hónapokban a sokrétű munkakapcsolatok beindulása után az tűnt kézenfekvőnek, hogy a kialakult helyzetet szerződésekkel állandósítsák. A DBI vezetősége nem kívánta azt az országosan elterjedt gyakorlatot bevezetni, mely szerint a „mindent jobban tudó" nyugati intézmények és személyek ragadták magukhoz a kezdeményezést és irányítást.

Az NDK és NSZK egyesülése után nyilvánvalóvá vált, hogy a három intézmény fenntartása gazdaságtalan. Ekkor közös állásfoglalást adtak közre *Az egyesült Németország könyvtárainak egy könyvtári intézetre van szükségük!* címmel. Szakértők bevonásával számbavették az igényeket, feladatokat, átdolgozták az 1978-as DBI-törvényt, belső egyezményeket kötöttek az intézmények között. Az eredeti elképzelések között az szerepelt, hogy a kibővült intézménybe valamennyi munkatársat átveszik addigi feladatkörével és jogi státuszával. Ez a terv azonban az anyagi nehézségek miatt meghiúsult; így világossá vált, hogy jelentős változások lesznek az intézmény szervezetében és munkájában.

Az MZ és a ZIB jogutód nélkül oszlott fel. Munkatársaikat az új intézmény nem automatikusan vette át. Mivel egy zárt pályázatnál nem minden területre lett volna elegendő szakember, ezért az állásokat két körben, egy belső és egy nyílt pályázaton hirdették meg. Az első körben, 1991 augusztusában az MZ és a ZIB 44 volt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkatársát alkalmazták, a másodikban a meghirdetett 17 állásra közel 700 – főként az új tartományokból pályázó – jelentkező közül válogattak.

1992-ben az előző évi 10 millió márkás költségvetést 15,5 millióra emelték, ehhez járult a kutatási témákra külön kapott 1,4 millió márka. Ez a növekedés példa nélküli az intézet történetében, minthogy az is, hogy valamennyi – létszámbővítésre és pénzre vonatkozó – igényt kurtítás nélkül jóváhagytak.

A rendkívüli fejlesztés a feladatok és elvárások megnövekedésével járt együtt, ugyanis csaknem kétszerannyi könyvtárnak kell szolgáltatniuk, mint korábban. A létszámnövekedést és az új anyagi forrásokat a következő területeken kívánták felhasználni:

- Eddig megoldatlan feladatok ellátása: pl. jogi tanácsadás bevezetése, információs szolgáltatás az av-médiákról és a zenei könyvtárak részére, tájékoztatás a továbbképzési lehetőségekről és rendezvényekről.
- Eddig nem kielégítően ellátott feladatok fejlesztése: a közkönyvtáraknak nyújtott szolgáltatások bővítése (elsősorban könyvtárépítészeti, könyvtártechnikai kérdésekben, és a gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtárak területén).
- A német egyesülés miatt megnövekedett igények kielégítése, elsősorban az állományfejlesztés, számítógépesítés vagy a kelet-német közkönyvtárakban használatos osztályozási rendszer, a KAB továbbfejlesztése révén.

1992 óta az intézet szervezi az Oktatási és Tudományos Minisztériumnak (BMBW) a közép-kelet-európai felsőoktatási és tudományos könyvtárakat támogató programját. 1995 végéig a tervek szerint 17 millió márkát költenek könyvadományokra.

A DBI-nek rövidesen új, nagyobb épületre lesz szüksége. Az ígéretek szerint 1996 őszétől a Staatsbibliothek Unter den Linden tőszomszédságában fognak új épületet kapni.

Az intézet kiadványai

A DBI kiadásra fordítható évi költségvetésének (ez 1992-ben kb. egymillió márkát tett ki) kétharmadát a hagyományos, nyomtatott kiadványokra fordítják, egyharmadából pedig mikrofiche formátumú, illetve géppel olvasható adathordozókat finanszíroznak. Bár az intézet nem kereskedelmi kiadóvállalatként működik, a költségmegtérülés szempontjait sem hagyják figyelmen kívül. A kiadványok forgalmazásából általában annyi a bevételük, hogy a közvetlen nyomdai költségeket, a tiszteletpéldányok árát, valamint a postaköltségeket fedezni tudják.

Kiadványaik – jellegük és szerepük alapján – három csoportra oszthatók. Az elsőbe azok a *könyvsorozatok* tartoznak (DBI-Materialen, Arbeitshilfen), amelyek az intézetben folyó, vagy az intézet közreműködésével folytatott kutatások eredményét a szakmai nyilvánosság elé tárják. *Folyóirataik*ban szakmai információkat, híreket, vitaanyagokat közölnek, míg a publikációk harmadik csoportjába *a központi szolgáltatásokat támogató kiadványok* sorolhatók (bibliográfiai és statisztikai kiadványok stb.).

Könyvsorozatok

DBI-Materialien: A sorozatban 1980 óta évente kb. tíz kiadvány jelenik meg. A gazdag tematika átfogja a különböző könyvtártípusok alapirodalmát, a gyakorlati segédkönyveket (pl. könyvtárhasználati segédletek, vámkézikönyv, tanfolyami füzetek, állományjegyzékek) és a kutatási eredményeket (szociológiai vizsgálatok, a régi állomány feldolgozása, a CD-ROM bevezetése stb.). Mivel a nyomdai átfutás gyorsabb, mint más kiadóknál, ez lehetővé teszi, hogy aktuális problémákkal is foglalkozzanak. A nyolcvanas évek végén például több kötetet is megjelentettek a tudományos könyvtárak egyik égető gondjáról, a régi állomány számítógépes feldolgozásáról. Így lehetővé vált, hogy a szerzők korrigálják, továbbfejlesszék elgondolásaikat – a gyors megjelenés lehetőséget adott a szakmai, szemléletbeli változások tükrözésére.

A sorozaton kívül szabálytalan időközönként jelennek meg az *Arbeitshilfen* aktuális, gyakorlati problémákkal foglalkozó kötetei, valamint önálló kiadványokként kézikönyvek, szabványok (*Einzelpublikationen*).

Az itt közreadott munkákat általában a DBI munkacsoportjaiban, vagy pedig a Deutsche Forschungsgemeinschaftban, a DBI szakmai felügyelete mellett dolgozzák ki. A sajtó alá rende-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zéssel, szerkesztéssel a DBI publikációs osztálya foglalkozik. A szöveget számítógéppel rögzítik, szerkesztik és a nyomdakész kéziratot adják a nyomdába sokszorosítani. Az előfizetői példányokat közvetlenül a nyomdából postázzák, a terjesztés a továbbiakban az intézet dolga. A DBI-Materialien átlagos példányszáma 800-1000 között mozog. Ebből kb. kétszázat előfizetőknek küldenek. A kiadás utáni első évben a kiadványok kb. 70%-át adják el, a kereslet aztán csökken, így az egyes címekből még évekig tudnak szállítani a megrendelőknek.

Folyóiratok

A folyóiratok szerkesztése és előállítása a könyvsorozatokhoz hasonlóan az intézetben történik. Az itt szerkesztett időszaki kiadványok közül a *Bibliotheksdienst* a legfontosabb, országos, tudományos és szakkönyvtárak, valamint a közművelődési könyvtárak számára készülő, havonta megjelenő folyóirat. A DBI alapítása óta a lap példányszáma megduplázódott, jelenleg 4200 példányban jelenik meg. Használhatóságának és hasznosságának oka a gyorsaság és az időszerűség. Mivel a szerkesztők nem főállásban dolgoznak, ezért nincs lehetőség arra, hogy szorosabb kapcsolatot építsenek ki más intézményekkel – amely ugyan időigényes, de valószínűleg hatékony lenne.

A *Bibliotheksinfo*-t 1991-ben alapították. Induló számának bevezetője szerint a lap a tapasztalatcsere fórumaként kíván működni, az átmeneti időszakban pedig elsősorban a keletnémet könyvtárosok számára szeretne módszertani és gyakorlati segítséget adni. Országosan elterjedt havilap, melynek több mint 1300 előfizetője van, elsősorban a kis és közepes nagyságú közművelődési könyvtárak között. A tanulmányok, tudósítások, közlemények kisebb részét a DBI munkatársai írják, az írások többsége azonban külső munkatársaktól származik.

A többi folyóirat szűkebb olvasói réteghez szól. A *Schulbibliothek Aktuell*nek pl. 600 iskolai könyvtáros előfizetője van, míg a negyedévente megjelenő *Forum Musikbibliothek* c. lapot háromszáz zenei könyvtár járatja, s jelentős a külföldi megrendelők száma is. A *Bibliothek für alle* főként olyan közművelődési könyvtárak számára készül, ahol szociális munkával és speciális ellátást igénylő csoportokkal foglalkoznak; előfizetői száma 430. A *BuchMobil* c. információs kiadvány a mozgókönyvtárak munkáját segíti a közlekedési technika és a könyvtárbuszokban is alkalmazható számítógépes fejlesztések figyelemmel kísérésével. Az *Arthoteken-Rundbrief* a művészeti alkotásokat kölcsönző könyvtárak körlevele, a *Pressespiegel* könyvtári sajtószemle, a *Fit durch Fortbildung* pedig olyan havonta megjelenő naptár, amely a könyvtárosok figyelmét a különböző továbbképzési lehetőségekre hívja fel.

A legutóbbi idők terméke az *Info-Listen*, melyet évente 2-3 alkalommal adnak közre. A jegyzék azoknak a nyomtatványoknak a listáját tartalmazza, amelyeket a közművelődési könyvtárak a reklámtevékenységükben hasznosíthatnak.

Az *Informationsdienst Ausstellungen* 1994 februárjától évente kétszer jelenik meg. Az intézet kérdőíveket küldött szét a könyvtáraknak, amelyben arra kért választ, hogy az intézmények milyen kiállításokat szerveztek, s ezeket mennyi időre és milyen feltételekkel tudnák kölcsönözni más könyvtáraknak. Ezeket a válaszokat aztán összegyűjtötték, rendszerezték. Az első szám az 1992-1993-as év kiállításairól közölt információkat, témánként csoportosítva. A kölcsönözni kívánó könyvtárak a megadott címen jelentkezhetnek. E szolgáltatás segítségével többször felhasználhatók a kiállított anyagok, s a könyvtárak kis energiabefektetéssel szervezhetnek változatos bemutatókat.

Központi szolgáltatásokat támogató kiadványok

A bibliográfiai és statisztikai munkák készítésének német földön nagy hagyományai vannak. Ezért is meglepő, hogy a német könyv- és könyvtárügy bibliográfiai feldolgozását a háború utáni években elhanyagolták. 1982 óta jelenik meg *Horst Meyer* vállalkozásaként a könyv- és könyvtártörténet bibliográfiája. A kurrens szakbibliográfia kezdetben *Fachbibliographische Dienst* címen jelent meg, majd *Dokumentationsdienst Bibliothekswesen* (DOBI) címen folytatódott a DBI kiadásában. 1991-ig közölte a német szakirodalmat, könnyen kezelhető rendszerben, a címleírások mellett színvonalas, tömör tartalmi kivonattal. Az ún. szürke szakirodalom szintén annotálva, válogatva került be. 1992-ben a DOBI-t egyesítették a volt NDK-ban megjelent *Informationsdienst Bib-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

liothekswesen c. referáló lappal. A fúzió óta a külföldön megjelenő szakirodalmat is közlik. Az évente négyszer kiadott bibliográfiát a Deutsche Bibliothek és a lipcsei Deutsche Bücherei készíti, a DBI pedig a technikai munkálatokat és a szerkesztést végzi.

1994-ben jelent meg a *Zeitschriftendienst* (ZD) harmincadik évfolyama. A kiadványt 1965-ben, „önsegélyező" jelleggel a közművelődési könyvtárak egy kis csoportja indította el, s vállalkozásuk az évek során fontos tájékoztatási segédeszközzé nőtte ki magát. Ma több mint húsz könyvtár együttműködése alapján készül. Kb. 180 német nyelvű periodikát dolgoznak fel a legkülönbözőbb szakterületekről, ezeket tartalmilag elemzik, tárgyszavazzák. Az eredmények a DBI-ben, a ZD szerkesztőségében futnak össze; itt előbb ellenőrzik, majd megszerkesztik a tételeket, elvégzik a számítógépes adatrögzítést és a kiadást. 1990 óta a címleírások az RSWK és SWD szabványok alapján készülnek. A ZD-előfizetők számára 1994-ben másolatküldő szolgálatot hoztak létre, melynél az adatbankban szereplő bármely, 1990 után megjelent cikk eredeti szövege megrendelhető.

A Zeitschriftendienst több formában is hozzáférhető.

- A „nagy ZD" mikrofiche kiadásban teljes körű szolgáltatást kínál, valamennyi feldolgozott tételt tartalmazza. Függelékében található a *ZD-Musik*, kb. 75 idegen és német nyelvű zenei folyóirat anyagával, amely a föntebb ismertetett rendszer szerint készül és épül fel. A másik függelékéről, a *TEST-INDEX*-ről azért szólok részletesebben, mert nálunk még nem vezettek be hasonló szolgáltatást. A DBI és a berlini Stiftung Verbraucherinstitut (Fogyasztóvédelmi Intézet) fejlesztette ki tizenöt éve. Kilenc könyvtárban évente kb. 2000 áru- és szolgáltatástesztet, ismertetőt, vevőtájékoztatót dolgoznak fel; reklámokat, jelentéktelenebb cikkeket nem vesznek föl, viszont nagy figyelmet szentelnek a független fogyasztói szervezetek által kiadott brosúráknak, vevőtájékoztatóknak. Kéthavonta jelenik meg, féléves és éves kumulációval.
- A „kis ZD" olyan válogatást közölt nyomtatott formában, amely kb. 80 folyóirat cikkeit tartalmazta. Megrendelői közé a kisebb közművelődési könyvtárak tartoztak. Kéthavonta adták közre, éves kumulációval. Mivel ez a kiadvány éveken át ráfizetéses volt, 1995-től megszűnt a kiadása.
- 1987 óta rendelkezésre áll a ZD adatbankváltozata is, floppyn. Használatához IBM-kompatibilis számítógépre van szükség, az MS-DOS vagy a PC-DOS 2.0-ás (vagy magasabb számú) verziójára, és évente 3 MByte-os háttértároló-kapacitásra.
- A ZD anyaga online is elérhető a DBI-LINK-en keresztül.

Az utóbbi másfél évtized legnagyobb könyvtári teljesítményei közé tartozik a *Zeitschriftendatenbank* (ZDB) nevű periodika-adatbázis létrehozása. Németország folyóiratállományát tartományonként, körzetenként dolgozzák föl, méreteire mi sem jellemzőbb, mint hogy 1982-ben 266 ezer címmel és 852 ezer lelőhelyadattal rendelkezett, s ez a szám a következő hat évben megduplázódott (1988: 500 ezer cím, 1,8 millió lelőhelyadat). A felmérés az új tartományok periodikáinak számbavételével folytatódik. A ZDB elérhető az IBAS-adatbankban állandó online hozzáféréssel, kapható mikrofiche formában – ez utóbbi évente kétszer, kumulált új kiadásként. CD-ROM kiadását 1992-ben kezdték előkészíteni, 1994-től forgalmazzák.

A *Verbundkatalog maschinenlesbarer Katalogdaten deutscher Bibliotheken* (VK) a nyugatnémet tudományos könyvtárak kb. kilencmilló gépi katalógustételét tartalmazza. Az adatok feldolgozása hasonlóképpen tartományonként, kerületi-együttműködési egységenként zajlott, mint a periodikáknál, bár az együttműködés megszervezése itt nehezebben ment. (1982-ben még öt különböző leírást alkalmaztak az adatfelvételkor!) Áttörést a régi állományok retrospektív feldolgozása és konvertálása hozott (elsőként a müncheni, göttingeni és wolfenbütteli könyvtárakban). Jelenleg az 1945 utáni teljes könyvállomány online hozzáférésén dolgoznak. A VK-adatbázis a könyvtárközi kölcsönzés és a katalógusépítés alapja.

Folyamatosan építenek egyéb, országos adatbázisokat is – személynevekről, illetve kongresszusi és konferenciairatokról –, ezek online módon hozzáférhetők, és a feldolgozói munkát segítik.

Deutsche Bibliotheksstatistik (DBS). A DBI szerkesztőségének munkájához mindenekelőtt a német könyvtárügy különböző területeiről való adatgyűjtés tartozik. A német könyvtári statisztika körül sok vita volt, ugyanis a szerkesztők nincse-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek abban a helyzetben, hogy a könyvtárak által megadott adatokat ellenőrizzék, a bizonytalanokra rákérdezzenek. A kirívóan téves adatokat megjegyzés, javítás nélkül közölték. 1994-ben a kérdőíveket ésszerűsítették, átdolgozták.

A DBS-szerkesztőség kezeli a német könyvtárak címtárát is, melyet évente egyszer aktualizálnak. Az adatbank alapján a következő publikációk készülnek:

- *Adressbuch deutscher Bibliotheken.* 1990 őszén jelent meg az első kiadás, melyet 1992 januárjában követett az aktualizált második. Ez 5772 könyvtár címét tartalmazta (ebből 2328 az új tartományokban és Kelet-Berlinben található).
- *Sigelverzeichnis* (rövidítésjegyzék). A könyvtárak rövidített elnevezésének, szignójának feloldásait tartalmazza. Nem szerepelnek benne egyetemi, főiskolai, tanszéki és intézeti könyvtárak.
- Telefaxszal rendelkező könyvtárak jegyzéke. Az intézeti és fiókkönyvtárak kivételével valamennyi könyvtár telefon- és telefax-számát összegyűjtötték benne, de további címadatokat nem közölnek.

Audiovizuális anyagok

1991-ben a DBI kuratóriuma úgy döntött, hogy az av-bizottságot – tízéves fennállása után – megszünteti. Ugyanakkor létrehoztak egy, az av-médiákkal foglalkozó információs szolgálatot. Az RSWK és a RAK audiovizuális médiákra vonatkozó szabványait az osztályozással és katalogizálással foglalkozó bizottság feladatkörébe utalták át. Az időközben elkészült RAK-AV 1994-ben jelent meg. Megszűnt a bizottság által szerkesztett tájékoztató kiadvány, az AV-Info.

Az av-bizottság 1986 óta kétévente végzett egy vizsgálatot, *Vidokazetták a közművelődési könyvtárakban* címmel. A felmérések folytatódtak az átszervezés után is: a könyvtári statisztika érdekében a könyvtáraknak kiküldött kérdőíveket kiegészítették a videókra vonatkozó kérdésekkel.

1988 és 1990 között mind az állomány nagyságában, mind a kazettákat gyűjtő könyvtárak számában jelentős növekedés volt tapasztalható: mindkét szám megduplázódott. (A régi tartományokban 1988-ban: 74 könyvtár, 40 ezer kazetta; két év múlva: 147 könyvtár, 78 ezer kazetta.) 1992-ben a felmérés kiterjedt az új tartományok közművelődési könyvtáraira is. Nagy többségük gyűjtőkörében videókazetták is szerepeltek. A csúcsot a müncheni, bielefeldi és bonni központi könyvtárak tartották öt-nyolcezres állománnyal. 1990-92 között ismét megduplázódott az av-anyagot beszerző könyvtárak és két és félszeresére nőtt az állomány száma (195 ezer kazetta). A számok értelmezéséhez hozzátartozik az a tény, hogy a német egyesülés előtt az NDK könyvtárai gyakorlatilag nem gyűjtöttek videókazettákat; olvasóik visszahódításához viszont jelentősen hozzájárult az új szolgáltatás, a videóbeszerzés és -kölcsönzés bevezetése. (A könyvtári videotékák kínálata általában jelentősen különbözik a kereskedelmi videotékákétól.) A Német Videointézet (Deutsches Video Institut) felmérése szerint 1991-ben a régi tartományok háztartásainak 48, az újakénak 30%-a rendelkezett videokészülékkel; a kazettapiac választéka évről-évre bővül, s egyre olcsóbban kínálják a műsoros kazettákat.

A 195 ezer kazettát becslések szerint több mint kétmilliószor kölcsönözték. A legnépszerűbbek a játék- és a gyerekfilmek voltak. Az összes kölcsönzés 11%-a a videókazettákra esett, s a könyvtáraknak mindössze egyötöde kért kölcsönzési díjat értük. (Ennek ismeretében érthetőbb a kereskedelmi cégek vehemens tiltakozása a könyvtárak kölcsönzési gyakorlata ellen.) A könyvtárak 81%-a betűrendes, negyede pedig tárgyszókatalógusban tárja föl videóállományát. A tavaly megjelent leíró-katalogizáló szabványok segítségével várhatóan még több állományt fognak feldolgozni.

A DBI összeállította a videógyártók és -forgalmazók listáját. 1992 végén jelent meg egy segédletük, mely a gyermek- és ifjúsági videókazetták beszerzéséhez ad segítséget.

Szociális munka

A különleges ellátást igénylő csoportokkal foglalkozó bizottság az utóbbi időben a Stiftung Lesen (Olvasás Alapítvány) közreműködésével az elítéltek és foglyok olvasmánnyal való ellátását és a börtönkönyvtárak helyzetét vizsgálta. Új vállalkozást kezdeményeztek az Ernst Klett Kiadóval: az Amerikából átvett „Easy-to-read"-kiadványokkal olvasni tanuló felnőtteknek segítenek. Kísérleteket folytattak kórházi könyvtárakban,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a pszichikai terheléseket, konfliktusszituációkat hogyan oldhatják fel megfelelő olvasmányok segítségével.

A *Literaturversorgung für Ausländer* (Külföldiek ellátása irodalommal) című programjukat a szláv nyelvek válogatott irodalmával egészítették ki, mivel e nyelvterület könyvei iránt nagyon megnőtt a kereslet.

A DBI 1993 elején tette közzé új, *Külföldiekkel élni* elnevezésű programját. Az elképzelés abból indul ki, hogy a könyvtárosmunka alapvetően hozzájárul a bizalmatlanság és az előítéletek eloszlatásához azzal, hogy tudást, információt közvetít a világról, a tudomány különböző területeiről. A könyvtár az új nézetekkel és tapasztalatokkal való találkozás színtere; mint kommunikációs és információs központ, más származású emberekkel, érdeklődési körökkel, különböző politikai nézetekkel szembesíthet. A *Külföldiekkel élni* c. jegyzék szépirodalmat, idegengyűlölettel és annak következményeivel foglalkozó szakkönyveket, ifjúsági irodalmat és videókat tartalmaz, speciális és politikai szervezetek, információs központok címét közli, szervezési tippeket ad rendezvények megtartásához. Plakátot terveztek és sokszorosítottak. Az ötezer példányban megjelentetett anyagot ingyen juttatták el a könyvtárakhoz; az előállítási költségeket részben szponzorok viselték.

A *Bibliothek für Alle* című folyóiratot szintén ennek a bizottságnak a tagjai szerkesztik.

Szervezés és üzemeltetés

Ezen a néven és ezzel a feladatkörrel 1991 óta működik egy bizottság, amely a DBI történetében nem támaszkodhat előzményekre.

A Bertelsmann Alapítvánnyal közösen dolgoznak a *Teljesítménymérés a közkönyvtárakban* témán, munkakörönként megállapítva az értékelés szempontjait, a munkatársakkal szemben támasztott elvárásokat. Felméréseket készítenek arról, hogyan hat a számítógépesítés bevezetése a könyvtári munkafolyamatokra, a szervezésre – az eddigi vizsgálatokkal ellentétben nem a probléma technikai vetületére voltak kíváncsiak, hanem az emberi erőforrások, szakértelem átcsoportosítására, új szempontú felhasználására, arra, hogy milyen idő- és munkamegtakarítást lehet elérni, mekkora többletmunkát, milyen jellegű átképzést követel meg a számítógépek használata.

Úgy ítélték meg, hogy az általuk végzett kutatások nem vezettek általánosítható következtetésekhez. Megállapították, hogy a munkaszervezés gyökeresen különbözik a tudományos és közművelődési könyvtárakban. Mivel a bizottság nem képes mindkét területen hatékonyan működni, ezért úgy határoztak, hogy a továbbiakban (1993-tól) csak a közművelődési könyvtárak helyzetével foglalkoznak.

1992-ben szerveztek először továbbképzést az új tartományok közművelődési könyvtárainak vezetői részére a könyvtári menedzsmentről, melyet a nagy érdeklődésre való tekintettel megismételtek.

Feladataik közé tartozik a DBI projektjeinek szakmai előkészítése, az anyagi támogatások megpályázása és az elszámolásokban való segítség. Számítógépes fejlesztések megvalósításában, a számítógépes tervezés elméleti kérdéseinek kidolgozásában is közreműködnek. Könyvtárhasználattal, olvasáskutatással kapcsolatos felméréseket végeznek; elkészítették a *Teljesítménymérés, marketing és menedzsment a könyvtárakban* című annotált irodalomjegyzéket.

Felhasználás, információ

A bizottságot 1991-ben alakították meg öt munkatárssal, három korábbi DBI-bizottság munkakörének összevonásával.

Munkájuk középpontjában a kölcsönzés hazai és külföldi gyakorlata áll. Átmeneti szabályokat dolgoztak ki a keletnémet-nyugatnémet könyvtárközi dokumentumcsere irányítására. (A régi tartományok előírásaitól eltérve pl. a keletnémet cégkönyvtárak részt vehetnek az országos kölcsönzési rendszerben, mivel gyakorlatilag közművelődési könyvtárak szerepét töltik be.) Támogatják a keleti könyvtárakat abban, hogy kölcsönzési rendszerüket átstrukturálják a nyugatnémet minta szerint. Többek között ez indokolta (és persze az életbe lépése óta eltelt közel másfél évtized változásai), hogy az 1979-ben összeállított kölcsönzési szabályzatot revideálják. Az új változat nyilvános vitája a bochumi könyvtároskonferencián volt; a tartalmi-stilisztikai átdolgozás 1992 novemberében befejeződött, a kötet a kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vetkező évben megjelent. Pár év múlva újabb kiadása lesz esedékes; bele kell építeni a most folyó németországi és külföldi alternatív számítógépes kutatások tapasztalatait is.

A bizottság nyilvános viták és kérdőívek segítségével vizsgálta a német könyvtárak előírásait és gyakorlatát az ún. védett művek (a XVII-XVIII. században nyomtatott irodalom) kölcsönzésénél. Figyelemmel kísérik az új tartományokban kiépülő mozgókönyvtári szolgáltatásokat, hogy minél ésszerűbb hálózatot és útvonalakat alakítsanak ki.

Aggodalommal fogadták a hírt, hogy a hannoveri egyetemi könyvtár és a kölni központi orvosi könyvtár térítés ellenében fogja kölcsönözni állományát. Szükségessé vált egy egységes tarifarendszer kidolgozása, bár a bizottság véleménye változatlanul az, hogy a kölcsönzés az ingyenes könyvtári szolgáltatások közé kell hogy tartozzon. (Sürgős megrendelések és online szolgáltatások igénybevétele természetesen térítésköteles.)

A térítések bevezetése a nemzetközi gyakorlatban is előfordul, pl. a washingtoni Kongresszusi Könyvtár 1993-tól már nem ingyen küldi a nemzetközi csereforgalom számára a dokumentumokat. A kérések feldolgozásért 10 dollárt kérnek – nemleges válasz esetén is.

A kelet-európai könyvtáraktól érkező riasztó hírek hatására, a bizottság a goseni, nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel és dokumentumszállítással foglalkozó konferencián azt javasolta, hogy 1993 végéig a kelet-európai könyvtárak számára ne csak a német, hanem a külföldön megjelent irodalmat is ingyen kölcsönözzék. – A javaslatot elfogadták.

Közreműködtek az új, a nemzetközi kölcsönzésben használatos IFLA-adatlap kidolgozásában.

1993 áprilisában Göttingenben kerekasztal-beszélgetést szerveztek a nem-könyv jellegű anyagok használatáról. Úgy vélték, a különböző problémák, kérdések megsokszorozódása és a technikai médiák térhódítása szükségessé teszi a széles körű, nyilvános megvitatást.

Mint várható volt, az audiovizuális anyagok területén kevés bizonytalanság merült föl; a közművelődési könyvtárak munkatársai a videokölcsönzések munkaigényességét, könyvtárankénti eltérő színvonalát emelték ki. A tudományos könyvtárak képviselői az ún. szürke anyagok osztályozásának, utalórendszerének kérdéseit taglalták. Közös probléma volt, hogy honnan lehet időben értesülni a „szürke" videófilmek megjelenéséről, és hogyan lehet beszerezni őket.

A hagyományos médiák (diák, lemezek, magnókazetták) használata visszaszorult a videóhoz és a CD-hez képest. A szöveges kazettáknak egyre inkább a vakok és csökkentlátók könyvtári ellátásában van szerepük.

Kevésbé egyöntetű vélemények hangzottak el az ún. technikai médiák, a CD-ROM és számítógép-lemezek kapcsán. Megvitatták a licencszerződések előnyeit, hátrányait, a felhasználás feltételeit, a szerzői jogi kérdéseket, az EK kölcsönzési irányelveit, a nyílt és zárt felhasználói kör jogi fogalmát.

A floppyk postai távkölcsönzése a gyakorlatban bevált, s egyre népszerűbb. A vírusok miatti rendszeres ellenőrzésük viszont megoldatlan; a bonyolultabb programok esetében nagyon időigényes az ellenőrző programok futtatása. Ezért azt a megoldást javasolták, hogy részletes használati utasítással ellátva, kölcsönözzék a vírusellenőrző programot is a felhasználónak.

A mikroformák esetében a régi előírások érvényesülnek, vagyis csak olvasótermi használatra adják ki őket. A szakmai vita résztvevői szerint ezt a gyakorlatot is érdemes felülbírálni.

Osztályozás, katalogizálás

E bizottság egy-egy munkacsoportja foglalkozik a RAK és az RSWK (a német nyelvterület dokumentumleírási szabályzata és a tárgyszókatalógus szabályzata) folyamatos átdolgozásával.

1991-ben határoztak arról, hogy a DBI megjelenteti a RAK új, átdolgozott kiadását, mivel az első kiadás, 1983 óta számos változtatás és részkiadás látott napvilágot, ami megnehezítette a szabvány használatát. Az egyesítés után a keletnémet könyvtárakban is megnőtt a kereslet a kiadvány iránt. A szabvány 1993-ban jelent meg.

A RAK-AV-t, az audiovizuális médiákra vonatkozó dokumentumleírási szabályzatot először 1985-ben adták ki; új kiadása, amely végérvényes rendszert közöl az átmeneti szabályozás helyett és figyelembe veszi az új technikák alkalmazása során szerzett tapasztalatokat, 1994-ben megjelent. Számtalan javaslat érkezett a RAK-Musik módosítására is. Így pl. a zenei művek, hangszalagok főcímeként újabban azt a helyet, oldalt fogadják el, amely a címet összefoglaló tar-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talmi adatokkal együtt közli. A nem-európai, finnugor és szláv nyelvű eredeti címek helyett – főként a közművelődési könyvtárak gyakorlatában – egységes, német nyelvű címet használnak a zeneművek jelölésére. Kidolgozták a RAK-AV és a RAK-Musik összefüggéseit – az egyeztetés a zenei videókazetták leírásához szükséges.

A tárgyszókatalógus szabványa, az RSWK új kiadása a példatárral együtt 1991-ben jelent meg ötszáz példányban. A szabályzat hamar elfogyott, utánnyomásra volt szükség. Ez az új változat a megelőzőhöz képest kiegészült a speciális szerzőségi adatokkal, „lásd még" mutatórendszerrel a nyelvjárási kifejezésekhez, a nyelvterületek megjelölésével, a kelet-ázsiai szépirodalmi művek címével stb.

Az online munkacsoport az online katalógus szabványainak megalkotásával foglalkozik. Ehhez a hagyományos katalogizálás szabványait használták fel, de szükség volt a pleonazmusok kiküszöbölésére a tárgyszóláncból, a homonímák egyértelmű megkülönböztetésére, az utalórendszer újraszabályozására. Egy tiszta online katalógusban le kellett mondani a gyűjteményes kiadások összefoglaló leírásáról, illetve a hierarchikus leírásokról. A munkacsoport szoros kapcsolatban állt a Német Nemzeti Bibliográfia szerkesztőségével. 1993 tavaszán munkájuk eredményeként megjelent a *RAK für Online-Kataloge*.

1992 elejétől a szakmai tanács a szabályzatok megváltoztatásának új rendszerét vezette be, amely alapján a szakmai nyilvánosság nagyobb szerepet kap. A RAK-Közleményekben és az RSWK-Közleményekben vitára bocsátják a tervezett módosítások szövegét. Az állásfoglalás csak a hozzászólók véleményeinek összegzése után lép érvénybe. 1992-ben jelent meg a RAK-Közlemények 11. száma, melyben a régi nyomtatványok katalogizálásáról szóló ajánlást publikálták. Bár a határidő meglehetősen szűkre szabott volt (az anyagot még be akarták dolgozni a nyomdába készülő új RAK-kiadásba), és a kezdeményezés sem váltott ki nagy visszhangot, a javaslatok alapján született néhány szerkesztőségi változtatás. A szakma kedvezően fogadta az újítást, más témában felvetett kérdésekre jóval élénkebben reagáltak.

Az intézetben folyamatosan dolgoznak a személynevek adatbankjának bővítésén. Több belső használatú adatbank van (a DBI-ben, a Deutsche Bibliothekben), a DBI egységeset kíván létrehozni, amely a dokumentumleíráshoz és a katalogizáláshoz egyaránt használható. Az intézetben épül a régi állomány feldolgozásánál előforduló személynevek adatbankja, külön gyűjtik a középkor és az antikvitás személyneveit, és itt található a Német Zenei Archívum személynévgyűjteménye is.

A személynevek néhány csoportjának egységes használatáról már döntöttek, ide tartoznak a kínai és latin nevek, valamint a görög nevek latin formája. Az ókori művek egységesített címeit a tübingeni egyetemi könyvtár kezdte gyűjteni; ezt az adatbankot szabványként bővítik tovább.

További megbeszélést igényelnek a következő témák: mikroformák leírása, képalbumok katalogizálása, filmforgatókönyvek, mellékletek, alsorozatok leírása, a belga nevek használata és a szabályos időközönként megrendezett kongresszusok testületként való leírása.

Állományvédelem

Az állományvédelemben kiemelt szerepet kapott a tömeges konzerválás technikai kivitelezése (könyvek és kéziratok nagyobb mennyiségének savmentesítése). Az eljárásban a frankfurti Battelle Intézet mérnökeinek, kutatóinak munkáját, az általuk kifejlesztett technológiát hasznosítják, amely a fluor-szénhidrogének kivonásán alapszik. Lényege, hogy a káros anyagot nagy koncentrátumú széndioxid segítségével, lúgos kémhatású pufferanyag hozzáadásával eltávolítják. A tömeges konzerválás a savas előállítás következtében idővel szétesö papír károsodását megállítja, s negatív hatásai más eljárásokhoz viszonyítva elhanyagolhatóak. A savtalanítást nagy méretekben a lipcsei Deutsche Bücherei állományán próbálták ki először. Gondosan megterveztek mindent: a munkatársak kiképzését, az állomány elő- és utókezelését. Az eredmények a várakozásoknak megfelelően kiválóak.

A bizottság felméréseket végez a papírkárosodás méreteiről és következményeiről, s rendszeresen publikálják azokat, tudósítanak a megelőző intézkedésekről és javaslatokról. A beszámolók megdöbbentő adatokat tartalmaznak: a tudományos könyvtárak állományának 12%-a részben vagy a használhatatlanságig tönkrement, további 30%-uk papírja többé-kevésbé el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

színeződött, ezért használatukat korlátozni kellene.

A megoldások egyike lehet az ún. öregedésálló papír előállítása, amikor már a gyártás során mellőzik a károsító anyagok használatát. A bizottság kiadott egy füzetet, amely azoknak a papíripari cégeknek a listáját tartalmazza, amelyek ilyen tartós papírt gyártanak, így ha a gyártók termékei bizonyos kritériumoknak megfelelnek, az minőségi garanciát jelent a vásárló könyvtárak, archívumok számára. A papír minőségét többfokozatú skálarendszer alapján értékelik.

1991-ben három helyen indult a régi tartományokban restaurátorképzés, ehhez társultak a volt NDK-beli oktatási intézmények tanfolyamai. Jelentős különbségek voltak a tantervben, az oktatási módszerekben és a képzés céljában. Az egységesítés érdekében 1992 év őszén a bizottság megvitatta és közzétette a restaurátorképzésre vonatkozó irányelveit. Meghatározták, hogy melyek azok az alapismeretek – természettudományos alapok, laboratóriumi gyakorlatok, könyvtári gyakorlat és anyagismeret –, amelyet a képzés során a hallgatóknak el kell sajátítaniuk, milyen munkaszervezési és üzleti tapasztalatokra kell szert tenniük.

Gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtárak

1989 őszén a politikai változások lehetővé tették, hogy az NDK könyvtárosegyesületéből meghívják a gyerekkönyvtáros kollégákat egy tanulmányútra. Azóta is szoros együttműködésre és jó munkakapcsolatokra törekszenek az új tartományok könyvtárosaival.

1991-ben átszervezték a gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtári bizottságot is, és három kiemelt témát jelöltek meg számára:

1. Iskolai könyvtárak építése az új tartományokban (a könyvtárépítészeti bizottsággal közös feladat);

2. Az olvasási kultúra és az aktív médiahasználat a gyermek-, ifjúsági és iskolai könyvtárakban. Fejlesztés és a témához kapcsolódó anyagok publikálása;

3. Iskolai könyvtárak kisiskolákban. (Tapasztalataik szerint az iskolai könyvtárak közül az alapiskolai könyvtárak vannak a legmostohább helyzetben. A szakmai dolgozatok, pályázatok is szívesebben foglalkoznak az összevont, nagyobb könyvtárak problémáival; a megoldásuk látványosabb.)

1989-től éveken át várták az Oktatási és Tudományos Minisztérium (a BMBW) jóváhagyását a *Könyvtári munka a fiatal felnőttekért* című kutatáshoz; a tervezetet a minisztérium kérésére többször módosította a bizottság, és lefaragták a várható kiadásokat is. A keleti tartományokból egy rostocki könyvtárat jelöltek ki a kutatás színhelyéül; a nyugati partnerkönyvtár Hamburgban lesz. (Ez a legkirívóbb példája annak, hogy a szükségesnek tartott kutatási programokat nem csekély nehézségek, bürokratikus akadályok legyűrése után tudják elindítani.)

1992 júliusában tették közzé a gyermek- és ifjúsági irodalom tárgyszókatalógusának tervezetét. A vitára bocsátott anyagot átdolgozás, véglegesítés után 1993 elején publikálták. 1992-ben, az Arbeitshilfen sorozatban jelent meg az *Iskolai könyvtári rendszer kiépítése – az új tartományok helyzetének figyelembevételével* c. kiadványuk, mely normákat, szabványokat tartalmaz, együttműködési lehetőségeket mutat be az iskolai és közművelődési könyvtárak között, javaslatokat ad az iskolai könyvtárak berendezéséhez stb.

A gyermek- és ifjúsági könyvtárosoknak tíz éve tartanak rendszeres továbbképzéseket, amelyekbe a könyvtárosasszisztenseket is bevonják. 1994-ben küldtek szét egy kérdőívet az érintett könyvtáraknak, amelyen azt tudakolták, ki tudják-e fizetni a könyvtárak a tandíjat, az utazási és szállásköltségeket, meg tudják-e oldani a továbbképzés miatt távol lévő kolléga helyettesítését. A beérkező válaszokhoz igazodva kívánják kitűzni a tanfolyamok időpontját és esetenként támogatásról is gondoskodnak.

A DBI-ben működő tanácsadó szolgáltatások (Beratungsdienste) némelyike idősebb, mint maga az intézet. Ez áll az iskolai könyvtári tanácsadásra is, mely négy évvel az intézet alakulása előtt indult. A hetvenes évektől vált informálókoordináló szervvé, amikor bevezették az oktatási reformokat. A szolgáltatás célja, hogy értelmes együttműködést alakítsanak ki az iskolai és közművelődési könyvtárak, valamint az állami közkönyvtári ellátóhelyek között.

A tanácsadó munkatársai módszertani kézikönyveket szerkesztettek, kidolgozták az iskolai könyvtári állományok hasznosításának tervezetét és az országos iskolakönyvtári hálózat modelljét. Információs pultokat állítanak fel az oktatással kapcsolatos szakmai kiállításokon és vásárokon.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Rendszeresen szerveznek továbbképzéseket. Ők szerkesztik a *Schulbibliothek Aktuell* című folyóiratot, mely Németországban az egyetlen ezen a szakterületen.

Az egyesítés óta külön munkatárs foglalkozik az új tartományok sajátos problémáival. (Egy 1992-es felmérésük szerint a keleti ifjúsági és gyerekkönyvtárak egyötöde semmiféle gyermek- vagy ifjúsági lapot nem járatott.)

Gyarapítás, állományfejlesztés

A kilencvenes évek elejére szinte valamennyi egyetemi könyvtár súlyos költségvetési gondokkal küzdött, amelyek alapvető hiányokat okoztak mind az alapellátásban, mind a tudományos kutatáshoz nélkülözhetetlen szakirodalom beszerzésében. A pénzforrások sem növekedtek olyan mértékben, mint a piaci kínálat vagy a felhasználói igények. Ezért az egyetemi könyvtárak nagyobb figyelmet kezdtek szentelni az állományfejlesztésnek, a szakirodalmi ellátásnak, valamint a rendelkezésre álló források ésszerűbb kihasználásának.

A DBI szakmai tanácsa megbízta a gyarapítási bizottságot, hogy állományfejlesztési kérdésekkel is foglalkozzon. Tekintettel arra, hogy a tudományos és közművelődési könyvtárak gyarapítási problémái különbözőek, felmerült, hogy határozottabban el kell különíteni a kétféle könyvtártípus vizsgálatát, így két szekciót állítottak fel.

Az IFLA megbízásából nemzetközi felmérést végeztek az ún. „bontott árakról". A Pergamon Press árpolitikája például sértette az Európai Közösség versenyszabályait, ugyanis a kiadó a nyolcvanas évektől országonként eltérő áron értékesítette kiadványait. Ügynökeik a megrendelőknek csak az adott országra érvényes áron számlázhattak, s így a könyvtárakat is megakadályozták abban, hogy előnyösebb feltételekkel vásároljanak. A tapasztalat azt mutatja, hogy ha a kiadók felszámolják bontott áras politikájukat, akkor egységesen az addig kért legmagasabb árakat vezetik be.

1991 áprilisában, a Maxwell-birodalom szétbomlása után a Pergamon Presst megvásárolta az Elsevier Science Publishers. Ezzel a világ első és harmadik legnagyobb tudományos kiadója egyesült, több mint ezer tudományos és szakfolyóirat kiadása került egyetlen kézbe. Az EK szabályai szerint a fúzió érvényes volt. A gyarapítási bizottság kapcsolatot keresett az amerikai könyvtárosokkal, de a hasonló jelenségek elleni összefogás és tiltakozás nem sok eredménnyel kecsegtet.

A bizottság figyelemmel kíséri a nagyobb német és külföldi kiadók árképzési és terjesztési gyakorlatát, és az eredményeket rendszeresen közlik a Bibliotheksdienstben. A Harrassowitz Kiadó adatait felhasználva, összeállították a Németországban megjelenő tudományos folyóiratok és monográfiák árlistáját. A külföldi folyóiratok árváltozásait rögzítő adatbankjuk a nemzetközi folyóiratpiac követését teszi lehetővé. 1993-ban száz kiválasztott folyóirattal kezdték el a figyelést, és a vizsgált folyóiratok körét folyamatosan bővítik.

Nagyobb megrendelés esetén egyes könyvtári ellátók az amerikai irodalmat ingyen szállítják. Mivel így a kézbesítés 12 hétig tart, azok a könyvtárak, amelyek gyorsan akarják olvasóiknak a legújabb könyveket biztosítani, inkább vállalják a légiposta többletköltségeit (a legtöbb könyvtár azonban él az ingyenes szállítási lehetőséggel). A bizottság az amerikai irodalom szállítóival az ingyenes légipostai kézbesítés lehetőségéről tárgyalt; négy közvetítőcéggel sikerült megegyezniük. Törzsvásárlói tagság mellett, bizonyos tudományos folyóiratokat leszállított áron lehet beszerezni. A freiburgi egyetemi könyvtár felmérése szerint a jogosult könyvtáraknak csupán harmada él ezzel a lehetőséggel. Segíteni fog a helyzeten, ha a DBI-ben összeállítják azokat a jogcímeket, amelyek alapján hasonló megtakarítások érhetők el.

A piac állandó figyelése mellett a bizottság a tudományos könyvtárak állományfejlesztését tekinti egyik legfontosabb vizsgálódási területének. Ennek érdekében feltárják a hiányokat (főként az egyetemi könyvtárakban); szakmai vitákat kezdeményeznek a gyarapításpolitikáról, állapotfelméréseket végeznek. Két gyarapítási segédletet jelentettek meg a közkönyvtárak számára: a legfontosabb kézikönyvek válogatott jegyzékét és az alapvető folyóiratok listáját. Mindkét kiadványuk iránt kimagaslóan nagy volt az igény a régi és új tartományokban egyaránt. Szoros munkakapcsolatot tartanak fent a könyvtári ellátóhelyekkel (Fachstelle), s az általuk szakcsoportonként összeállított alapművek jegyzékét átveszik a DBI folyamatosan aktualizált gyarapítási tanácsadó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbankjába, hogy időszerű gyarapítási útmutatóval tudjanak szolgálni bármely szakterületen.

Rendszeresen szerveznek állományfejlesztési továbbképzéseket az új tartományokban olyan nemzeti irodalmakról, amelyek nem jelenhettek meg az NDK-ban. Céljuk, hogy a könyvtárosok mind a gyarapításnál, mind a tájékoztatásnál ismerjék ezeket az egyre népszerűbb és keresettebb műveket.

Könyvtárjogi kérdések

A DBI jogi bizottságának munkája eredetileg kimerült a jogi véleményezésben és tanácsadásban, az új szabályozás azonban lehetővé teszi, hogy bírósági perekben könyvtárakat képviselhessen. Létszáma egy, az NDK jogrendszerében is jártas jogásszal bővült. Az egyesüléssel számtalan új probléma vetődött föl, ami szükségessé tette, hogy állandó jogi tanácsadó szolgálatot hozzanak létre. Ugyanakkor az Európai Közösséghez való csatlakozás is több, a könyvtárakat is érintő törvénymódosítással járt együtt. A bizottság tapasztalata szerint a könyvtárak egyre gyakrabban fordulnak bíróságokhoz kisebb véleménykülönbségek, nézeteltérések esetén, ami egyébként általános társadalmi tendencia.

Leggyakrabban a szerzői jogvédelemmel kapcsolatos kérdésekkel kell foglalkozniuk. Az Európai Közösség Tanácsa 1992 novemberében közzétette a kölcsönzési jogra vonatkozó irányelveit, amelyek éles vitát váltottak ki nemcsak a német, hanem valamennyi érintett európai könyvtár és a szerzői jogvédelmen alapuló iparágak képviselői között. A nehezményezett passzus szerint a jogilag védett művek eredetijének és sokszorosított változatának kölcsönzése és bérbeadása engedélyhez kötött, illetve ennek híján tilos. A rendelkezés 1994. július elsejétől lépett volna érvénybe. A kereskedelmi cégek teljes tiltást szeretnének elérni a szoftver- és az av-médiák kölcsönzésénél, vagy legalábbis drasztikusan emelni kívánják a kölcsönzési, másolási díjakat, a bizottság pedig a könyvtárak eddigi gyakorlata érdekében lobbyzik a bonni törvényhozásnál.

A paderborni első német „computer-könyvtár" létrehozása különösen kiélezte a vitát, mivel ennek a könyvtárnak pontosan az a célja, hogy szoftvereket kölcsönözzön. A bizottság az itt szerzett tapasztalatait *Szoftverek és adathordozók gyarapítása és használata könyvtárakban* címmel tette közzé. A kiadványban a problémát jogi szempontból tárgyalják. A könyvtárak semmiféle felelősséget nem vállalnak, ha olvasóik az általuk kölcsönzött anyagról engedély nélkül készítenek másolatot, de akkor sem, ha a kölcsönzött lemez vírussal fertőzött, s netán tönkreteszi a kölcsönző programjait és adatait.

1989-ben a Német Filmszövetség kampányt indított a közkönyvtárak videókölcsönzése ellen – amely egyébként nem bizonyult jogellenesnek –, és 1994-ben ugyancsak emiatt emelt panaszt a DBI-ben.

Egyre több kiadó nyomtatja a kötet impresszumába, hogy büntetőjogi következményekkel járhat akár egyetlen oldal engedély nélküli másolása is. Ez a tiltás természetesen valamennyi rendelkezésnek ellentmondó, alaptalan követelés. Mivel azonban a könyvtári kölcsönzések miatt a forgalmazó cégek jelentős bevételektől esnek el, várhatóan még nagy viharok lesznek a jogi szabályozás körül, a joghézagokat pedig az érintettek maximálisan ki fogják használni saját érdekükben.*

Nagy érdeklődéssel kísért, precedens értékű per zárult le a múlt évben. A második világháború utáni zűrzavarban egy kelet-németországi könyvtár nagy értékű könyvritkaságai eltűntek. Ezt a tényt a könyvtár akkor bejelentette. 1991-ben felbukkant az antikváriumi forgalomban egy 1563-as kiadású kötet, benne a könyvtár bizonyító erejű pecsétjével. A könyvtár a DBI-hez fordult segítségért, hogy visszaszerezhesse egykori tulajdonát. Az antikváriummal és az antikváriusszövetséggel folytatott tárgyalások eredménytelenek maradtak, ezért a DBI jogi bizottsága pert indított. A hamburgi bíróság azonban – az elévülésre hivatkozva – elutasította a keresetet. A bizottság most azt szeretné elérni, hogy az EK jogszabályaiba építsenek be garanciákat a könyvtári tulajdon védelme érdekében. Amíg ez nem valósul meg, addig azt tanácsolja a könyvtáraknak, ne vásároljanak antikváriumban más könyvtárak pecsétjével ellátott könyveket.

Törvénymódosítást sikerült viszont elérnie a bizottságnak egy másik területen. Ha vakok és súlyos mozgássérültek számára hangszalagon

* E kérdésről bővebben lapunk 1994. 1. számában olvashattak. A kölcsönzési törvény kérdése Európa országaiban. (Töm. Kovács Emőke.) 86-87.p. és Memorandum a kölcsönzési törvény ellen. (uo. 88-89.p.) (*A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sokszorosítanak szépirodalmat vagy tankönyveket, akkor nem kell hosszadalmas engedélyeztetésnek megelőznie a folyamatot.

Riadalmat váltott ki, amikor a volt NDK könyvtárépületeit visszaigényelték az egykori tulajdonosok. Mivel ezek az épületek közösségi célokat szolgáltak, a törvény értelmében az igénylők csak kártérítést kaphattak, a könyvtárak pedig maradtak az épületekben.

Sajátos problémával, a nemzetiszocialista irodalom kölcsönzésének jogi feltételeivel is foglalkozott a bizottság 1993 utolsó hónapjaiban. Végleges állásfoglalás nem született, csak az ellentmondásokra hívták fel a figyelmet. Tilos ugyanis az effajta kiadványok terjesztése, ugyanakkor Hitler Mein Kampfját, mint történelmi dokumentumot, antikváriumokban árusítják. Törvény tiltja a fajgyűlöletre uszító írások terjesztését is, bár tudományos, kutatási és oktatási célokra, „állampolgári felvilágosításra" felhasználhatók a szövegek. Szegény német könyvtárosok így gondban vannak, mert nekik kell eldönteniök, hogy adott esetben tiltott propagandát segítenek elő, vagy csupán a történelem pontosabb megismerését. Az általános gyakorlat az, hogy a nemzetiszocialista könyveket felnőtteknek kiadják, de fiatalkorúaknak nem.

A bizottság rendszeresen szervez előadásokat, többnapos rendezvénysorozatokat; a keletnémet könyvtárosoknak pl. *Bevezetés a könyvtári jogba* címmel, de rendszeresen tájékoztatnak a tervezett EK-határozatokról, a külföldi könyvtárjogi eseményekről, változásokról (pl. az 1992-es, új francia kötelespéldány-törvényről). *Könyvtárhasználati szabályok* c. kiadványuk iránt oly nagy volt az érdeklődés, hogy a kiadás évében, 1990-ben elkelt az utánnyomás is. Kiadták a legfontosabb könyvtári törvények és rendelkezések gyűjteményét. Munkájuk közé tartozik a CD-ROM adatbázisok terjesztésének, használatának vagy a könyvtárak gazdasági tevékenységének jogi megalapozása, de foglalkoznak a könyvtári katalógusok, bibliográfiák, adatbankok jogi védelmével is.

Könyvtárépítészet

Az új tartományokban óriási az igény könyvtárak tervezésére és építésére. Nagyobb térre, bővítésekre van szükségük, valamint a helyi elvárásokhoz és feltételekhez jobban alkalmazkodó egyedi tervekre, mivel a ZIB korábbi gyakorlatában csak központi tervezésre volt lehetőség.

Új tanácsadó szolgáltatás működik 1992-től, amelyhez hagyományos könyvtártechnikával, berendezéssel és könyvtárépítészettel kapcsolatos kérdésekkel lehet fordulni. A szolgáltatás a DBI adat-, szakirodalom- és cégismertető gyűjteményére épül. Vásár- és kiállítástájékoztatókkal, közvetlen cégkapcsolatok felajánlásával elégítik ki az érdeklődést. Új gépek, eszközök, berendezések beszerzése előtt is érdemes kikérni véleményüket.

Könyvtárépítészeti archívumukban az ötvenes évekig visszamenően megtalálhatók a könyvtárak tervrajzai, fotói, az építési programok leírásai, s ezeket az érdeklődők rendelkezésére bocsátják.

Nagy figyelmet szentelnek annak a kérdésnek, hogy az új médiák és a gépesítéssel kapcsolatos kívánalmak figyelembevételével hogyan lehet modern könyvtárat tervezni. Kiadványuk, a *Bedarfsermittlung für wissenschaftliche und öffentliche Bibliotheken* (1991) a könyvtárosok és könyvtárépítészek közti kommunikációt hivatott elősegíteni. Tapasztalatuk szerint sok félreértés megelőzhető azzal, ha az érintettek tudják, milyen speciális szakmai információkat kell megadni a tervezőnek, illetve ha a könyvtárosok tisztában vannak a tervezés folyamatával.

A cikkben használt rövidítések

BMBW	– Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft
DBS	– Deutsche Bibliotheksstatistik
DBV	– Deutsche Bibliotheksverband
DFG	– Deutsche Forschungsgemeinschaft
DOBI	– Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
KAB	– Klassifikation für Allgemeinbibliotheken
MZ	– Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken
RAK	– Regeln für alphabetische Katalogisierung
RSWK	– Regeln für den Schlagwortkatalog
SWD	– Schlagwortnormdatei
VK	– Verbundkatalog maschinenlesbarer Katalogdaten deutscher Bibliotheken
ZD	– Zeitschriftendienst
ZDB	– Zeitschriftendatenbank
ZIB	– Zentralinstitut für Bibliothekswesen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Irodalom

1. RÖSNER, Helmut: Publikationsprogramm des DBI. In: Bibliotheksinfo, 1992. 5. 329-333.
2. HEISE, Andreas: Redaktion der Deutschen Bibliotheksstatistik. Adressbuch deutscher Bibliotheken. In: Bibliotheksinfo, 1992. 8. 527-531.
3. 10 Jahre Deutsches Bibliotheksinstitut. Bilanz und Ausblick. (Red. von Peter Borchardt.) Berlin, DBI, 1989. 147 p. (DBI-Materialien; 85.)
4. SCHMIDT, Marion: Ein Institut für Bibliotheken im vereinten Deutschland. In: Buch und Bibliothek, 1992. 4. 327-331.
5. BEYERSDORFF, Günter: Das Deutsche Bibliotheksinstitut 1992: neue Aufgaben, neue Strukturen. In: 82. Deutscher Bibliothekartag in Bochum 1992. Frankfurt am Main, Klostermann, 1993. p. 104-109.
6. Deutsches Bibliotheksinstitut. Jahresberichte 1990 der Kommissionen des DBI. In: Bibliothekdienst, 1991. 5. 718-764.
7. Kommissionen des Deutschen Bibliotheksintituts. Tätigkeitsberichte 1991. In: Bibliotheksdienst, 1992. 5. 714-749.; 6. 881-891.
8. Kommissionen des Deutschen Bibliotheksintituts. Tätigkeitsberichte 1992. In: Bibliotheksdienst, 1993. 5. 726-771.
9. GRONEMEYER, Horst: Die Publikationstätigkeit und die Bibliographischen Dienste des DBI. In: 10 Jahre Deutsches Bibliotheksinstitut. Berlin, DBI, 1989. p. 51-59.
10. Arbeitsbericht 1992-1993. Aufgaben und Tätigkeiten des Deutschen Bibliotheksinstituts. Berlin, DBI, 1994. 18 p.
11. A Bibliotheksdienst 1990–1994-es évfolyamaiban megjelent bizottsági jelentések és beszámolók.

A szerző *Library and information science: two paradigms* c. előadása a COLIS (Conceptions of Library and Information Science) konferencián hangzott el 1991-ben Tamperében. A tömörítést **M. Fülöp Géza** készítette.

Könyvtár- és információtudomány: két paradigma

Francis L. Miksa

A könyvtár- és információtudomány (a továbbiakban: KIT) két paradigmája közül az első, a könyvtárra mint társadalmi intézményre összpontosít, a második az információáramlásra mint az emberi kommunikáció rendszerére.

A paradigma kifejezés ebben az értelemben azoknak az eszméknek a rendszerét jelenti, amelyek a KIT-ben központi helyet foglalnak el, s keretéül szolgálnak az ismeretek rendszerezésének és a kutatásnak.

Néhány előzetes megjegyzés. Először: a paradigmák nem utólag megfigyelt általános tendenciákra összpontosítanak, hanem olyan rendszerező elvekre, amelyeket sok szakember elfogad, s amelyek jelentős kutatások alapjául szolgálnak. Másodszor: a szerző azért választotta ezt a két paradigmát, mert ezeket fogadják el a legtöbben, s ezekre történik a legtöbb hivatkozás, ám ez nem zárja ki más, konkurens paradigmák létezését. Harmadszor: az ilyen paradigmák nem tagadják szükségszerűen egymást; ezek, mint látni fogjuk, inkább kiegészítik, mint sem tagadják egymást. Negyedszer: a két paradigma alapjául szolgáló eszmék nem a KIT területén alakultak ki, hanem szélesebb intellektuális területről kölcsönözték azokat.

A könyvtár mint társadalmi intézmény

Ez a paradigma a húszas-harmincas években alakult ki a chicagói egyetem könyvtártudományi főiskoláján. A kutatók a szociológiában és a neveléstudományban alkalmazott módszertani és kutatási elvek segítségével fejlesztették ki, s ku-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tatásaikban a statisztikai felmérések technikáját is felhasználták. A paradigma ma is jelentős hatással van a tudományterületre.

A paradigma a könyvtárra összpontosít, s úgy tekinti, mint társadalmi intézményt, pontosabban, mint jól definiált, sajátos társadalmi szervezetet. Mint ilyennek, megvannak a fizikai, szervezeti és intellektuális sajátságai, amelyek a társadalmi struktúrában betöltött funkcióit szolgálják. Fizikai komponensei a tudást reprezentáló objektumok (dokumentumok), eszközök és felszerelések. A szervezeti összetevők a vezetés, a szervezeti felépítés és a személyzet. Az intellektuális összetevők az „eszmei rendszerek" (osztályozási rendszer, s a katalógusok szerkesztése, beszerzési politika stb.), amelyek lehetővé teszik az előbbiek hatékony felhasználását.

A könyvtár funkciói magukba foglalnak általános funkciókat, pl. fogyasztó a gazdasági, résztvevő a politikai rendszerben, a társadalmi csere helye azok számára, akik a környezetét alkotják. Ám fő funkciója dokumentumgyűjteményéhez és szolgáltatásaihoz kapcsolódik: elsősorban azért van, hogy lehetővé tegye egy adott közösségnek gyűjteménye használatát. Rendszerint a közösség kezdeményezi ezt azzal, hogy elmegy a könyvtárba. Különböző kisegítő tevékenységek, az állomány beszerzése, megszervezése, elhelyezése, megfelelő eszközök és személyzet biztosítása a használat megkönnyítésére, nemcsak a fő funkció ellátását teszik lehetővé, hanem keretet biztosítanak a szakemberek képzéséhez és a kutatómunkához is.

A könyvtár ilyen felfogása magába foglalja a társadalmi-kulturális csere adekvát felfogását is, és ebben a szélesebb kontextusban a könyvtár a társadalom fontos és megkülönböztett elemévé válik. A csere fő összetevői: egyik oldalon az emberiség felhalmozott társadalmi tudása (főleg dokumentumok formájában), amely egyfajta társadalmi vagy kulturális emlékezetet alkot, a másik oldalon az egyének, mint ennek a tudásnak a fogyasztói. A kulturális-társadalmi csere akkor eredményes, ha a könyvtár dokumentumaiban őrzött társadalmi tudás átadása hatékony. Az átvitel fő módszere az olvasás. S bár a legfontosabb eredmény az egyén ismereteinek gyarapodása és a szocializálása, a folyamat hozzájárul az egyéni és társadalmi problémák megoldásához és új tudás létrehozásához, amely azután a régi ismeretek mellé kerülve, biztosítja a tudástranszfer ciklusának fenntartását.

A sok társadalmi intézmény között, amelyek kisebb-nagyobb szerepet játszanak a kulturális-társadalmi cserében (pl. iskola, család stb.), a könyvtár – eszerint a paradigma szerint – rendkívül fontos, mivel a társadalmi szintű rendszeres ismeretátadás igénye ilyen típusú szervezetet tesz szükségessé.

Összefoglalva: a „könyvtár mint társadalmi intézmény" paradigma egy ismert társadalmi intézményi jelenségből – magából a könyvtárból – indul ki, s azt társadalmi intézményi tulajdonságaival és funkcióival jellemzi. Ugyanakkor az intézményt a kulturális-társadalmi csere szélesebb kontextusába helyezi, amelyben az egyének olvasás révén felhasználják a társadalmi tudás tárát életük irányítására. A könyvtár fő szerepe, hogy csatornaként szolgáljon az egyének és az általuk igényelt tudás között.

Az információáramlás mint az emberi kommunikáció rendszere

Ez a paradigma az ötvenes években alakult ki, amikor a távközlési mérnökök és kibernetikusok eszméi – akiknek sikerült a jelátviteli rendszerek tulajdonságait matematikai formában kifejezni – alapul szolgáltak a dokumentum-idézet visszakereső folyamatok jellemzését és modellezését célzó kísérleteknek.

Ez a paradigma – akárcsak az első – mélyen befolyásolta a KIT-et, s nemcsak az információ szót adta a tudomány nevéhez, hanem egy egészen új terminus-készletet is.

A paradigma fókuszpontjában az emberi kommunikáció részét alkotó információáramlási folyamat áll, az olyan rendszerben zajló információáramlás, amelyben az egyének kezdeményezte kérésre tudást reprezentáló objektumokat (dokumentumokat) keresnek és találnak meg. A folyamat sajátos vonatkozások széles körét foglalja magába, amelyek elemeit képezik más folyamatoknak.

Az ilyen rendszer kommunikációelméletből kölcsönzött modellje az információ forrásából, a csatornából és a vevőből áll, beleértve a kódolás és dekódolás, valamint a visszacsatolás lehetőségét. A KIT-ben ezt a modellt nemcsak az alapvető dokumentumkereső tevékenység jellemzésére, hanem a KIT egységek általános

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jellemzésére, sőt a nem KIT jellegű információáramlás jellemzésére is szokták alkalmazni.

A paradigma jelentősége a KIT-ben három pontban foglalható össze. Először: olyan fogalmak, mint az entrópia és bizonytalanság, negatív entrópia és redundancia, visszacsatolás, jel-zaj viszony, hozzásegítettek annak az elméletnek a formalizálásához, amely szerint az információ olyan valaminek tekinthető, ami egy rendszerben áramlik, s ezt a valamit mérni, kezelni, s bizonyos mértékig szabályozni, ellenőrizni lehet. Ez az elmélet – függetlenül attól, hogy pontosan, az információelmélet matematikai nyelvén, vagy pontatlanul, a könyvtárosok köznapi nyelvén, fejezzük ki – mára már tudományunk megkérdőjelezhetetlen alaptételévé vált.

Másodszor: az információról az a felfogás alakult ki, hogy diszkrét egységekre osztható. Ennek a felfogásnak a forrása elsősorban az információelmélet, de az az analitikus szemléletmód is, amely a huszadik század folyamán terjedt el, s a második világháború után hatolt be a KIT területére, s amelyet úgy nevezhetnénk: az információ „atomizálásának" elfogadása.

Harmadszor: a paradigma, azáltal, hogy az információáramlásra összpontosít, hozzájárul magának az információ fogalmának a mélyebb megértéséhez. Bár a fogalmat még nem sikerült pontosan definiálni, két egymással szorosan összefüggő aspektusát sikerült meghatározni. Kezdetben az információáramlást mint fizikai jelenséget, mint mérhető jelek átvitelét tárgyalták. Ebből származtatták a paradigma fő fogalmait. Egyes szakemberek megpróbálták ezeket a fogalmakat az információáramlás minden fajtájára alkalmazni, mások viszont az információáramlás fogalmát szűkítették le azokra az esetekre, amelyek befférnek ezekbe a fogalmi kategóriákba. A hatvanas évekre azonban világossá vált, hogy van az információáramlásnak egy olyan területe, az eszmék, a jelentéses üzenetek áramlása, amely szorosan kapcsolódik a szemiotikához, szemantikához, és amely ki van téve a változatos szituációs megszorítások hatásának.

Nyilvánvaló, hogy a két terület kapcsolatban van egymással. Úgy tűnik, hogy az információ mint jel és mint szemantikai jel egyaránt mérhető valamilyen formában. Az is nyilvánvaló azonban, hogy a két folyamat eléggé különbözik egymástól ahhoz, hogy megértésük más-más megközelítést tegyen szükségessé. Az a tény, hogy a KIT területén az információkereséssel kapcsolatos kutatások újabban a számítógép-ember interfészre, a szakértő rendszerekre, s más, a mesterséges intelligencia körébe tartozó kérdésekre irányulnak, ennek a második aspektusnak a hallgatólagos elismerését jelenti.

Összefoglalva: ez a paradigma a KIT központi jelenségének az emberi kommunikáció rendszereként felfogott információáramlást tekinti. A folyamat általános modellje – az információ két pont között egy csatornán áramlik, s a visszacsatolás szolgál ellenőrzésére – megfelelő környezetet biztosított új információkereső eszközök kidolgozására, és változásokat idézett elő tudományterületünk alapfogalmaiban.

Az intellektuális kapcsolat kiterjed a formális különbségekre, az informálisan észlelt különbségekre és a lehetséges érintkezési pontra. Formálisan abban különböznek, hogy eltérő jelenségekre összpontosítanak. Ez természetes, hiszen különböző időpontban és eltérő körülmények között jöttek létre. Így megfelelnek *Gorn* elképzelésének, mely szerint a tudományban akkor következik be paradigmaváltás, amikor a tudományos közösség tagjainak véleményében eltérés jelentkezik arra vonatkozólag, hogy mit tekintsenek megfigyelésre érdemesnek a világból. Az első paradigma kidolgozói, akik az ösztönzést a szociológiából és a neveléstudományból vették, egy társadalmi intézményre és a kulturális-társadalmi cserére összpontosítottak. A második paradigma alkotói a matematikai információelméletből merítettek, és az információáramlásra helyezték a hangsúlyt. Az eltérő kiindulási pontok, az eltérő metodológiákkal összekapcsolva, meglepően különböző kutatási irányokhoz és eredményekhez vezettek. Az évek során a különbségeket népszerűen – sokszor a karikatúra határát súrolva – fogalmazták meg. Az első paradigma eszerint azt próbálja – lényegében szubjektíven – felbecsülni, milyen szerepet játszik a könyv és az olvasás a könyvtárhasználók életének gazdagításában, s elhanyagolja annak vizsgálatát, hogyan lehetne felkutatni, a hozzáférhető mérési módszerek és a számítástechnika szigorú alkalmazásával, ellenőrzött, szabályozott s relatíve pontos információkeresési módszereket. A másik paradigmát olyan szemlélettel azonosítják, amelyből hiányzik a KIT intézmények társadalmi realitása a társadalmi struktúrák és folyamatok iránti érzék, és az instrumentális célú (a döntésekhez szükséges, pontos kérdésekre adott pontos válaszok) információáramlásra összpontosítva elhanyagolja az ember

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

személyes gazdagodását szolgáló információáramlást.

Mások megpróbálták a két paradigmát egyesíteni, azonosítván a másodikban központi helyet elfoglaló kommunikációs folyamatot az első végső célját képező tudástranszferrel.

Bár a két paradigma ilyen összeolvasztása helyénvalónak és logikusnak tűnik, közelebbről megvizsgálva kiderül, hogy kudarcra van ítélve. Az ok elsősorban a két paradigma gyengeségeiben rejlik. Nehéz két olyan paradigmát egyesíteni, amelyeknek külön-külön súlyos hiányosságai vannak, s egyoldalúan szemlélik a dolgokat.

Az első paradigma

A legzavaróbb benne a társadalmi és kulturális csere dinamikájának rendkívül leegyszerűsített szemlélete, amelyet a társadalmi haladás tizenkilencedik századi eszméitől áthatott tudósok magukévá tettek, azonosítván az „igazi" kultúrát a nyugati társadalommal és a társadalmi haladást a nyugat fokozódó függésével az írott dokumentumoktól.

Ezen az alapon a paradigma közvetlen kapcsolatot tételez fel az írott dokumentumok egyéni használata – mégpedig mérvadó szaktekintélyek mérvadó műveinek olvasása – és a társadalmi haladás között. Nem az az érdekes, hogy az egyén hogyan használja fel a dokumentumokban található információkat, hanem hogy az olvasás milyen hatással van rá.

Az olvasás legfontosabb haszna, hogy művelt egyéneket „produkál", akik jelentős mértékben járulnak hozzá a kulturális-társadalmi csere folyamatához és a kultúra fennmaradásához.

Ez a „forgatókönyv", amely a húszas-harmincas években, kialakulásakor jellemezte a paradigmát, ma is érvényes, csupán néhány kifejezést kell kicserélni.

A legfontosabb kifogást a szemlélet ellen a következő egyszerű kérdésben lehet összefoglalni: *„Valóban ilyen egyszerű a kulturális-társadalmi csere (változás)? Az a lényege pl., hogy összekapcsoljuk a dokumentumok információtartalmát bizonyos típusú egyének vagy bizonyos szintű döntések "produkálásával?"* Egyszerű okokozati összefüggés van a dokumentumok tartalma és az olvasó gondolkodása között? Vagy vannak más, legalább ilyen fontos aspektusai is a kérdésnek? Bár ez a paradigma az olvasás előmozdítására – a könyvtár legfontosabb tevékenységére – összpontosít, s számos vizsgálatot végeztek különböző csoportok olvasási szokásainak tanulmányozására, kevéssé vizsgálták magának az olvasásnak a kognitív és társadalmi vonatkozásait, tisztázandó, milyen összefüggés van e tevékenység és a társadalmi és kulturális csere (haladás) dinamikája között.

A szerző a fentiekkel csak azt akarta érzékeltetni, milyen bonyolult a kulturális-társadalmi csere (haladás, változás) folyamata, s mennyire nincsenek tisztázva összefüggései a dokumentumhasználattal. Ez utóbbinak nyilván szerepe van az általános folyamatban, de milyen módon és milyen mértékben? Ha nem válaszolunk ezekre a kérdésekre, az általános hivatkozás a tudástranszfer és az információhasználat fontos szerepére a társadalmi-kulturális cserében (haladásban, változásban) keveset ér.

A második kritikai észrevétel az elsőnek a továbbgondolása. Ha a társadalmi-kulturális csere (változás, haladás) ilyen bonyolult folyamat, kevés alapunk van annak állítására, hogy a könyvtár ebben az egyik legfontosabb intézmény.

Nagyon sok társadalmi intézmény járul hozzá a kulturális értékek és a társadalmi tudás átadásához, de nem mindegyik a dokumentumok használata útján. Ezért helyénvaló annak megállapítása, hogy a társadalom emlékezete nem redukálható a dokumentumok összességére, s a tudástranszfer egyetlen intézményre vagy intézményrendszerre.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a könyvtár nem játszott fontos szerepet egyes társadalmakban vagy kultúrákban (nevezetesen a nyugati kultúrában az elmúlt két században) és a társadalom bizonyos rendszereiben (pl. a tudományos kutatásban és az oktatásban). De ennek a szerepnek a fontossága nehezen mérhető, s az általános hivatkozás erre csak nagyon diszkrét paraméterek között érvényes. Nemcsak arról van szó, hogy a könyvtárnak mint társadalmi intézménynek a szerepe és fontossága viszonylagos, hanem arról is, hogy csak egyike annak a számos intézménynek, amely az általános folyamat szolgálatára létrejött ebben a korszakban.

Egy másik hasonlóan fontos következtetés: ha el is fogadjuk, hogy a könyvtár a társadalmi tudás közvetítésének nagyon fontos intézménye, nincs alapja annak a feltételezésnek, hogy az elmúlt százötven évben kialakult formája az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyetlen, amit a jövőben felvehet. Az intézmények születnek és elhalnak, vagy átalakulnak, amikor csak a technikai, demográfiai s más társadalmi tényezők változása megkívánja. A könyvtár mai alakját a kialakulásakor létezett dokumentumelőállítási technika (könyvnyomtatás), gazdasági erők, az egyén tiszteletének politikai eszménye, s számtalan más tényező alakította ki.

Ha azonban a folyamat lényegének nem a könyvtárt tekintjük, hanem a kapcsolatot az egyén és az emberiség grafikus feljegyzései között, nem kell feltételeznünk, hogy a társadalmi intézmény, amely valamikor segítette ezt a kapcsolatot – a könyvtár –, feltétlenül szükséges ennek fennmaradásához. Éppen ezen a területen várhatók jelentős változások, amelyek mélyrehatóan befolyásolják a KIT-et. Új technikák és sok más tényező szövetkezik, hogy átalakítsa, nem az egyén és a grafikus feljegyzések közötti kapcsolatot, amely úgy tűnik, a társadalmi intézmény státusát vívta ki magának, hanem a szervezeti megvalósulását.

A második paradigma

A fentiekből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy az első paradigma hibái, hiányosságai miatt alkalmatlan arra, hogy a KIT alapjául szolgáljon, s a második paradigma, mivel mindazt magába foglalja, ami az elsőből hiányzik, s mivel a „társadalmi intézmény"-szemlélet kiküszöbölésére a megoldás az egyén és a grafikus feljegyzésekhez való hozzáférés közötti kapcsolatra való koncentrálás – az a második paradigma lényege –, az első helyébe léphet. Ez azonban tévedés, mert emennek is megvannak a kritikus pontjai.

Az első probléma a fogalmi alapokkal van. Mivel kialakulását a jelátvitel elmélete inspirálta, fogalmainak egy része nem alkalmazható az információ szemantikai aspektusainak tárgyalásánál. Két példa ennek szemléltetésére. Az információt úgy tekinteni, mint ami a bizonytalanságot csökkenti, teljesen helyén való a jelátvitelnél, ám nem tűnik alkalmasnak, amikor az információt mint szemantikai tartalmat kell továbbítani. Ilyenkor előfordulhat, hogy a bizonytalanság nem csökken, sőt nőhet is.

Még zavaróbb az a felfogás, amely szerint az információ szabályos, mérhető egységekből áll. Ez ugyan érvényes a jelekre, de nem alkalmazható a szemantikai információkra. Mit érthetnénk végül is a jelentés vagy a jelentést hordozó üzenet egységén?

Sajnos ez a szemlélet eléggé meggyökeresedett tudományunkban. Nem szokatlan, hogy valamely információról szemantikai értelemben is azt állítják, hogy kisebb vagy nagyobb mint egy másik. Ez a szemlélet az üzeneteknek valamely feltételezett kvantitatív mérték szerinti – megkérdőjelezhető – hierarchiájához vezetett. Az adatokról, tényekről szokás azt mondani, hogy kevés „anyagot" (jelentést) tartalmaznak, s így rövidek és egyszerűek. Az ismeret sok tényleges jelentést tartalmaz, s hosszabb vagy legalábbis bonyolultabb.

Mindez azért rossz, mert azt a tendenciát erősíti, amely azonosítja az információt azzal, ami rövid vagy egyszerű, vagyis az adatokkal és tényekkel. Ebből következik, hogy az információkereső rendszerek rövid, többé-kevésbé pontos adatokat továbbítanak kevés jelentést hordozó jelsorozatok formájában, míg a tudást továbbító rendszerek sok jelből álló, sok jelentést hordozó teljes szövegekkel foglalkoznak. Innen már csak egy rövid lépés a két paradigma összefüggésbe hozása ezzel a különbséggel. Az első teljes szövegek közvetítésével, a második az információk továbbításával foglalkozik. Az első paradigma a szemantikai információáramlással, a második pedig valami kevésbé szubsztanciálissal.

Ez az okoskodás természetesen értelmetlen. A szemantikai értelemben vett információnál nem érdekes a hossz, jelekben mérve az üzenet lehet nagyon rövid vagy nagyon hosszú. Ám akár egy jelből áll, akár teljes szövegből, információt hordoz.

A második probléma, hogyan határozható meg az információ fogalma felhasználásának függvényében, s ez hogyan hat vissza az információkereső rendszerek felépítésére és működésére. Az információhasználat értelmezése a Machlup-féle instrumentális tudáséhoz hasonló. Ilyenformán az információkeresés célja, hogy válaszoljon egy világosan megfogalmazott döntési problémára, megszüntessen egy jól meghatározott hiányt a felhasználó tudásában. Az információkereső rendszert így olyan mechanizmusnak kell tekintenünk, amelynek per definitionem közvetlenül és elfogadható pontossággal kell

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

válaszolnia egy viszonylag pontosan megfogalmazott kérdésre. Úgy működjön tehát, mint egy kérdés-felelet folyamat. A kulcskérdés: összeilleszteni a kérdést a releváns dokumentumokkal.

Nem kétséges, hogy ez az értelmezés bizonyos körülmények között érvényes, és az ezen az alapon működő rendszerek szükségesek és hasznosak. Csupán erre leszűkíteni azonban az információhasználatot hiba lenne. Magának Machlupnak az osztályozása mutatja (instrumentális, intellektuális, szórakoztató vagy szabadidő tudás), hogy az információfelhasználás motivációja sokkal változatosabb, s nem lehet az instrumentális motivációra szűkíteni.

Mindez nyilvánvaló Machlup „intellektuális tudás" kategóriájánál. Az információfelhasználás itt nélkülözi a szigorú eszmei összepontosítást és szándékosságot, amely az instrumentális tudást és a kérdés-felelet folyamatot jellemzi. Itt nem konkrét válasz megszerzése a cél, hanem inkább egy rosszul kialakított eszmehalmaz el- vagy átrendezése, vagy egy bizonytalan tudásterület „feltérképezése". Az információkeresésnek inkább gondolkodást segítő szerepe van, s hasonlít egy felfedező úthoz.

A „szabadidő-tudás" kategóriája gyökeresen különbözik a másik kettőtől. Nincs racionális célkitűzése, inkább személyes emóciók vagy tapasztalatok irányítják. Első pillantásra úgy tűnik, ez nem információs terület. Mégis, ennek a tevékenységnek is megvan a legitim joga, hogy idesoroljuk, mivel az emberek – időtöltés céljából – információs üzeneteket fogadnak be, s ez nagyon fontos az emberi agy működtetése céljából.

Lehet, hogy Machlup kategóriái nem tükrözik pontosan az információhasználat lehetséges eseteit, de jelzik, hogy ez nem korlátozódik a döntéshozási folyamatban jelentkező instrumentális felhasználásra. Számos fajtája van, s mindegyik nagyon fontos az ember információs folyamataiban, s jogosan követel figyelmet területünk kutatóitól. Ha pedig a felhasználás ilyen sokféle, az információkereső mechanizmusoknak is sokféléknek kell lenniük.

A harmadik probléma az, hogy az információáramlás fogalmi megragadásának mai áramlatai a folyamat lineáris és logikus jellegét hangsúlyozzák, mivel elsősorban mint döntési folyamatot közelítik meg, s az információkeresést racionális kérdés-felelet folyamatként modellálják. Márpedig a felhasználó részéről a folyamat – főleg a rendszerrel alkotott interfész viszonylatában – minden, csak nem lineáris és logikus.

Ezt állítani természetesen kockázatos, mivel nagyon keveset tudunk arról, hogy az emberi agy hogyan dolgozza fel az információt, s azok az intellektuális folyamatok, amelyek az információkeresést kiváltják, a rendszerek tervezői számára nagyon homályosak. Csak az utóbbi időben szentelnek figyelmet az információáramlás ezen aspektusának, főleg a kognitív kutatásokban elért eredmények nyomán. Ha azonban mindaz, amit felfedeztek, érvényes, akkor az információáramlás folyamatainak jórészét – mind egyénekben, mind csoportokban – át kell minősítenünk kaotikus folyamattá. Mindebből az a fontos, hogy a KIT területén is fel kell vetni ezeket a kérdéseket, s a paradigmának át kell fognia az információáramlás teljes skáláját.

A negyedik és utolsó probléma, hogy a paradigma teljesen nélkülözi a társadalmi perspektívát. A figyelem szinte kizárólag az elszigetelten felfogott információs folyamatra irányul, és alig vagy egyáltalán nem szentel figyelmet a társadalmi vonatkozásoknak, a felhasználó és a rendszer társadalmi környezetének.

Ennek az egyoldalú szemléletnek az a gyenge pontja, hogy nem ismeri el, a szervezett információáramlás (vagy itt a szervezett információkeresés) társadalmi folyamat, olyannyira, hogy nem is mehet végbe szélesebb társadalmi folyamatoktól függetlenül. A társadalmi körülmények nemcsak azt befolyásolják, milyen információk áramlanak a rendszerben, hanem azt is, hogyan, ki a vevő, hogyan kérik és hogyan fogadják, s milyenek magának a rendszernek a paraméterei. Elhanyagolván a társadalmi vonatkozásokat, ez a paradigma az információáramlásnak mint az emberi kommunikáció rendszerének nagyon fontos aspektusát hanyagolja el.

A vizsgált és bírált két paradigma különböző időpontokban és eltérő intellektuális környezetben alakult ki, s más-más kérdést tekint a KIT központi kérdésének. Mindkettőnek jelentős korlátai vannak, s így a kettő egyszerű összekapcsolása – Könyvtár- (első paradigma) és Információ- (második paradigma) Tudomány – nem lehetséges. A kérdések olyan alapos megközelítésére van szükség, amely mélyrehatóbban, de egységesen fogalmazza meg, értelmezi a folyamatok lényegét.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kulturális lehetőségek a New York-i közkönyvtárban

Debreczeni Zsuzsanna

Az elmúlt időben, New York-i „száműzetésem" alatt alkalmam volt, 10 éves szünet után újra, könyvtári kérdésekkel foglalkozni. Mint egykori könyvtáros, jelenleg pedig érdeklődő olvasó, megkülönböztetett figyelemmel jártam végig és tanulmányoztam a „The New York Public Library"-t (NYPL). Sikerült megismernem azt a fantasztikus lehetőséget, amit ez a nagyszerű intézmény kínál a nagyváros lakóinak és dolgozóinak, tartozzanak bármilyen társadalmi csoportba.

A 12 milliós metropolisz öt városrészéből hármat (Bronx, Manhattan, Staten Island) hálóz be ez a könyvtári rendszer. A másik két városrésznek (Queens és Brooklyn) saját hálózata van. A The New York Public Library (NYPL) 82 fiókot üzemeltet az előbb említett városrészekben. Ezek közül 78 fiók helyi közösségeket szolgál az ott felmerülő, általánosabb jellegű érdeklődésnek megfelelően. A hálózat további négy egysége a helyi fiókoknál mélyebb ismeretanyagot kínál, különböző témakörökben a nagyközönség számára.

A fiókkönyvtárak több mint 10 millió kötetet ajánlanak kölcsönzésre, illetve helybenhasználatra. A könyveken kívül időszaki kiadványok, audiovizuális anyagok és egyéb médiák állnak az olvasók rendelkezésére. Kialakult néhány különleges gyűjtemény is, mint például az etnikai kollekciók, idegen nyelvű kiadványok, művészeti anyagok gyűjteménye stb. Itt jegyzem meg, hogy a magyar nyelvű könyvállomány mintegy 1500-ra tehető. Az Andrew Heiskell fiókkönyvtár pl. a vakok és gyengénlátók számára készült Braille-írású kiadványoknak ad otthont, és gondoskodik ingyenes postai szállításukról New York városában és Long Island-en. Ügyelnek arra, hogy a mozgássérültek is hozzájuthassanak a dokumentumokhoz. A figyelem megnyilvánulásának egyik formája, hogy az épületeket ellátták a mozgássérülteket szolgáló liftekkel, mellékhelyiségekkel stb., másrészt pedig számukra is biztosítják az ingyenes postai szállítást. Értelmi fogyatékosok részére szintén nyitva állnak a könyvtár kapui.

A NYPL-hez tartozik még négy ún. kutatókönyvtár, melyekben összesen több mint 36 millió referenszkönyv áll a kutatók, tudósok és szakemberek rendelkezésére.

Én elsősorban nem a NYPL dokumentumszolgáltatását, hanem a könyvtár ezen felüli tevékenységét szeretném bemutatni, hiszen a könyvtár mindenütt fontos közművelődési intézményként is működik. A könyvgyűjtésen, raktározáson, kölcsönzésen kívül feladatkörébe tartozik az emberek összefogása, kulturális igényeinek kiszolgálása. A NYPL munkája kitűnően demonstrálja ezt az alapvető funkciót. Emberek ezrei látogatják naponta a hálózat különböző épületeit. Van, aki újságolvasásra tér be vagy egy sakkpartira, mások találkozókra járnak vagy csak megnézni egy kiállítást. Nem ritka, hogy otthontalanok melegednek az asztalok körül. Valóban, mindenki megtalálja az igényeinek megfelelő időtöltést, szórakozást ebben az intézményben.

A NYPL minden szolgáltatása ingyenes, beleértve a kölcsönzést, a tájékoztatás igénybevételét és a programokat is. A fénymásolatokért természetesen fizetni kell, és akkor is, ha a kölcsönzött anyagokat késedelmesen viszik vissza.

Közösségi információszolgáltatás (Közhasznú tájékoztatás)

A fiókkönyvtárakban hasznos útbaigazítást kaphatunk a mindennapi életben előforduló problémák megoldásához. Tudomást szerezhetünk az oktatási és fogyasztási szervezetekről, egészségügyi és szociális szolgáltatásokról, művelődési intézményekről. Megtalálhatjuk az angol és spanyol nyelven készült kiadványokat ebben a témában. Ez a szolgáltatás szerves része az egész várost átfogó, lakossági információs rendszernek.

Az egyik központi helyen lévő fiók (Mid-Manhattan Library) ad otthont annak a gyűjteménynek, ahol a munkát keresők kérhetnek segítséget a pályaválasztáshoz, a munkahely kiválasztásá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hoz. Ezen túlmenően segítenek nekik a sikeres önéletrajz és pályázat megírásában, valamint felkészítik a munkáltatóval történő beszélgetésre. Az amerikai gyakorlat szerint ez utóbbi kettő kiemelten fontos része az eredményes álláskeresésnek. Ebben a témában nemcsak könyveket, szórólapokat, hanem naprakész újsághirdetésgyűjteményt is találhatunk. Tanfolyamon is részt vehet az, aki érdekelt ebben a kérdésben. A kurzust önkéntes szakértők vezetik, akik több évtizedes tapasztalatuk birtokában segítenek a rászorulóknak „munkakeresési" képességeiket fejleszteni.

Gyermekrészlegek

Mint minden korosztály, így a gyerekek is óriási lehetőséghez juthatnak a NYPL által. Bár csaknem mindegyik fiók rendelkezik gyermekrészleggel, a Donell Library Center-ben található a hálózat központi gyermekkönyvtára, ahol természetesen nemcsak a gyerekek, hanem a szülők, kutatók és tanárok is meglelhetik a kívánt információkat. Több mint 50 nyelven gyűjtik a különböző kiadványokat. A gyermekeknek szánt eseményekről külön naptárból tájékozódhatunk. Bár sokak vitatják az amerikai iskola ismeretanyagának elégségességét és hatékonyságát, az tény, hogy az iskolai oktatás fontos szerepet tulajdonít a könyvtárnak és az olvasóvá nevelésnek. Elvárják, hogy a könyvtárak megteremtsék a lehetőséget az iskolások számára az olvasási feladatok megoldásához.

Szolgáltatások a fiatalok részére

Külön állományt tart nyilván a könyvtári hálózat a tízenéveseknek. Természetesen ők is megtalálhatják a könyveken kívül a videókazettákat, magnószalagokat és CD-ket is. Központi szerepet a Nathan Straus Young Adult Library játszik, mely szintén a Donell Center-ben található. A felnőttek számára készült programfüzet külön fejezetben tájékoztat a fiataloknak szóló kiállításokról, filmekről, kézimunka-műhelyekről, író-olvasó találkozókról és egyebekről.

Az előbbi két részleg is gyakran zsúfolt, nagyon nagy az olvasási kedv a gyerekek és a fiatalok körében.

A „kultúrház" szerep

Amerikában nem léteznek olyan típusú intézmények, mint a nálunk hagyományosan kialakult művelődési házak, művelődési központok. Természetesen az embereknek itt is szükségük van összejövetelekre, kulturális programokra, rendezvényekre, de ezt a feladatot részben az ún. közösségi központok, részben egyházi intézmények (e kettő gyakran helyt ad óvodáknak, bölcsődéknek is), részben pedig a közkönyvtárak veszik át.

A NYPL messzenőkig ellátja az ilyen típusú közművelődési intézményi funkciókat is. Rendszeresen tartanak filmvetítéseket, filmklubokat, író-olvasó találkozókat, előadásokat, színházi rendezvényeket, olvasópróbákat, kiállításokat szerveznek stb. Külön említésre méltó az, ahogyan a koncerteket szervezik. Hetente 4-5 alkalommal is beülhetünk (hétközben és hétvégén egyaránt) a könyvtár valamelyik helyiségébe nagyon igényes komoly zenei előadásokra. Az előadók rendszerint helyi tanárok és hallgatók a város zeneművészeti iskoláiból, de előfordul, hogy külföldi művészek lépnek fel. Kialakítottak rendszeresen ismétlődő programot is, mint például a csütörtöki „Dzsessz - délben" címűt.

Az egyes fiókokban központokat állítottak fel a felnőttkori analfabétizmus felszámolására, ahol önkéntes tanítók segítenek a rászorulóknak. Nemcsak csoportos órákat szerveznek, hanem egyénileg is foglalkoznak a tanítványokkal. A számítógépen pedig önállóan folyhat a tanulás.

Gondolva a sok bevándorlóra, a nem anyanyelvű felnőtt lakosság részére angol nyelvet oktatnak. Ezen kívül – mivel sok a dél-amerikai emigráns – spanyol nyelvművelő órákat is tartanak, megkönnyítve ezeknek az embereknek a beilleszkedését, letelepedését, s segítséget adnak ahhoz, hogy ne veszítsék el kulturális érdeklődésüket az anyanyelvük iránt.

A legtöbb fiókkönyvtárban személyi számítógépeken lehet gyakorolni, bárki dolgozhat velük, érdeklődéstől és gyakorlattól függetlenül. Nem említem most azt a számítógépes katalógus- és adatbázisrendszert, ami fantasztikus utat nyit az információáramlás előtt, és amit szintén mindenki bátran használhat.

E rövid áttekintés után talán lesznek, akik felhördülnek, mondván: könnyű nekik, mert gazdag ország lévén, nem probléma fenntartani ilyen típusú szolgáltató intézményeket. Az tény, hogy az emberek szívesebben segítenek adományokkal, alapítványokkal ott, ahol erre jobban jut. Ezek az adományok valóban domináns szerepet tölthetnek be a könyvtár fenntartásában. De nem kizárólag pénzt várnak az olvasóktól. Szívesen veszik az önkénteseket is, akik segédkezhetnek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a tanításban, korrepetálásban stb. Amit szeretnék még kiemelni, az a jól szervezett, mindenre odafigyelő propagandamunka, s ehhez szorosan hozzátartoznak az előzőek. Nem véletlen, hogy a könyvtár ilyen népszerű a lakosság körében. Az emberek csak annak az intézménynek segítenek, amelyet ismernek és szeretnek. A megismertetés érdekében folyamatosan sokféle propagandaanyagot jelentetnek meg. Minden egyes rendezvényről szórólapokat adnak ki, havonta részletes programfüzetet jelentetnek meg a felnőttek és külön a gyerekek számára. A füzetben tematikusan és időrendben felsorolják az összes, a hónap során várható kulturális eseményt. A könyvtárak bejáratánál, ellenőrzési pontjainál elvehetjük a könyvtárat és használatát bemutató leporellót, amelyben a fiókok címe, telefonszáma, térképe és minden egyéb fontos információ megtalálható.

Remélem, hogy egy-két ötletet nyertek azok, akik szívügyüknek tekintik a magyar közkönyvtárak létét, működését, és fejlődését.

A FSZEK nemrégiben megjelent évkönyvének tartalma

TARTALOMJEGYZÉK

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkája 1991-1993-ban 5
A hálózat 5
Szolgáltatásaink és használatuk 5
Társadalmi kapcsolataink 6
Az állomány építése 6
Audivizuális dokumentumok 7
Központi Ellátó Szolgálat 7
Anyagi alapok 7
A központi könyvtár 8
Az intézmény irányítása 9
Megjelent bibliográfiák és egyéb kiadványok 9
Vezető munkatársak a FSZEK-ben 10
A társadalmi szervek intézményi vezetői 11
Oktatás, továbbképzés 11
Kitüntetések 1991-ben 12
Kitüntetések 1992-ben 13
Kitüntetések 1993-ban 13
Nemzetközi kapcsolatok 13
Pénzügyi gazdálkodás 14
Papp István: A változások menedzselése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában 16
Barczi Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 27
Karbach Erika: A számítógépes szociológiai témafigyelő szolgáltatás 10 éve /1884-1993/ 50
Sándor Tibor: Fényképgyűjtés és ikonográfiai feltárás a várostörténeti dokumentáció szolgálatában . 66
Faragó Éva: Útikönyvek a XIX. századi Budapestről 81
Klinda Mária: Bejegyzések vizsgálata 1601 előtti nyomtatványainkban 86
Horváthné Jakubecz Ilona: A Központi Ellátó Szolgálat szerepe a hálózat szolgáltatási rendszerében 1988-1993 92
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és tevékenysége a sajtó tükrében 1991-1993 109
Ajándékozó személyek és intézmények 1991-92-93 évben 110
A központi könyvtár és a hálózat 114
Kivonatok 117
Melléklet I–VIII.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A többkönyvű oktatás felé
(Könyv- és könyvtárhasználati módszerek, ötletek)

Szerk.: Nagy Attila és Kovács Katalin

A Könyvtári Figyelő könyvsorozatában
megjelenő kötet a Magyar Könyv Alapítvány támogatásával készült.

Az 1990-es évek elejére az általános – és középiskoláinkban az addig egyeduralmi helyzetben lévő tantervi keretek lassan eltűntek, az új tantervek kidolgozása pedig hosszú éveket vesz igénybe. Ráadásul az utóbbi évek technikai és politikai változásainak következtében (a műholdas tv csatornák választékának kiszélesedése, a videó elterjedése, a képregények, az érzelmes, romantikus, andalító kiadványok áradata) az ezredforduló előtti utolsó években már nem lehet elég hatékony a sok évtizeddel korábbi módszerek alkalmazása a gyerekek és fiatalok olvasásra ösztönzése érdekében. A korábbi időszakhoz mérten tehát megnövekedett a pedagógusok szabadsága és egyúttal felelőssége is.

Ugyanakkor a pedagógustársadalom képzettsége, összetétele csak jóval lassabban változik. Fokozott jelentőségű tehát, hogy ebben az átmeneti helyzetben milyen segítséget kapnak a régi tantervekhez szokott, de az újítás iránt érzékeny és elkötelezett kollégák, akik jól tudják, hogy a betű, az olvasás, a felfedezés, az önművelés iránti igény kialakítása a tantestület és az iskolarendszer egészének folyamatos feladata.

A kötet tanulmányai nem az „olvasás gyönyörűségét" dicsérik, hanem az egyéni érdeklődés fejlesztésével kapcsolatos módszereket taglalják, és példák sorával bizonyítják, hogy az olvasás megszerettetése, fejlesztése nem csupán a szépirodalmon keresztül lehetséges, hanem tipikusan az iskola egészét érintő, tantárgyköri feladat. Erről a megosztott funkcióról szól Tőkéczki László egyetemi tanár a történelemtanítás kapcsán, Hubert Ildikó, Spira Veronika és Radnainé Szendrei Julianna főiskolai tanárok az irodalom és a matematika oktatásával összefüggésben, illetve középiskolai pedagógusok egész csapata a fizika, az ének, a földrajz és egyéb tantárgyak tanításához kötődően. Az írások harmada könyvtárosoktól (Balogh Mihály, Harmat József, Pápayné Kemenczey Judit, Szász Ilona, Tóth Dezső stb.) származik, akik megfigyeléseikkel, adataikkal, olvasásfejlesztést célzó módszereikkel, ötleteikkel szolgálhatják a gyerekek, fiatalok közelében dolgozó pedagógus és könyvtáros kollégák folyamatos szakmai továbbképzést. Tehát az iskolai és gyermekkönyvtáros kollégák mellett a pedagógustársadalom jelentős részt is várjuk megrendelőink sorába. (Nagy Attila)

A várhatóan 200 oldal terjedelmű összeállítás ára 400 Ft + postaköltség.
Megrendelhető az Új Könyvekben vagy személyesen/telefonon az alábbi címen:
OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
H-1827 Budapest, Budavári Palota, F. ép.
fax: 202-0804
e-mail: H2244KON@HUELLA.BITNET

Várható megjelenés: 1995. április.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

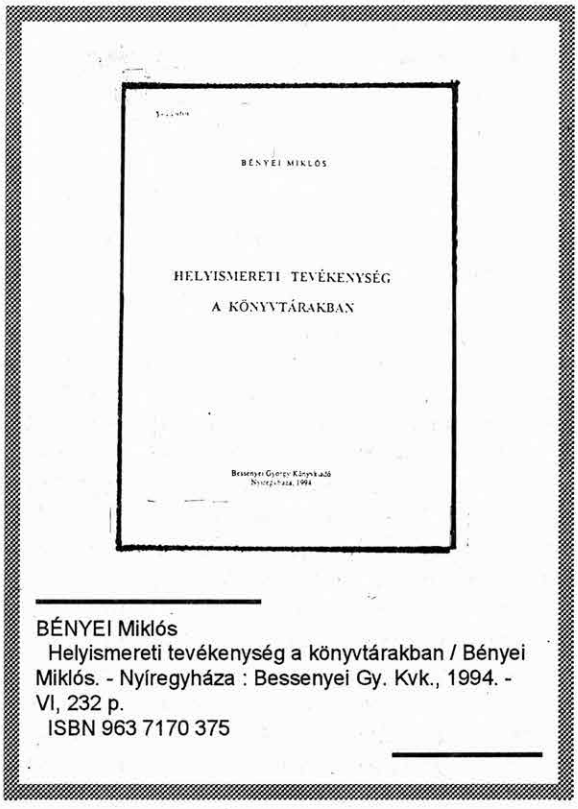
Az első magyar helyismereti tankönyv, a bibliográfus szemével

Számos bibliográfia megszerkesztése, bibliográfiai és más tárgyú publikációk közreadása után kérte fel *Bényei Miklós*t a nyíregyházi tanárképző főiskola könyvtáros tanszéke ennek a tankönyvnek a megírására. Arra kaptunk lehetőséget, hogy írjunk róla. Nem szokványos recenzióra vállalkoztunk azonban, inkább apropónak tekintjük a mű néhány részletét arra, hogy velük kapcsolatban elmondjuk saját gondolatainkat. Nagyon szívesen tesszük, mert a szakképzésben előre megjósolhatóan fontos szerepe mellett, egyúttal ez az első magyarországi általános helyismereti kézikönyv is.

Röviden, néhány mondatban a könyv általános erényeiről: Bényei szisztematikusan sorra veszi, hogy milyen szokások alakultak ki az elmúlt évtizedekben a helyismereti munka különböző területein. Közben utal a könyvtárak funkciórendszeréből adódó különbségekre, az eltérő vonásokra is. Valamennyi fejezet újra és újra bizonyítja, hogy a szerző nem egy általa kizárólagosnak, egyedül helyesnek tartott sémát akar a főiskolai hallgatókra erőltetni. Felnőttnek tartja a könyvét tanulmányozókat: a helyismereti tevékenység teljes és nagyon sokszínű panorámáját tárja eléjük. Megadja a szükséges elméleti ismereteket, de nem elméletieskedik fölöslegesen. Vállalt tiszte szerint elsősorban a gyakorlat áttekintésével foglalkozik. Szerencsére ezt sem kötelező normákká merevítve teszi: fejezeteiben plasztikusan érzékelhetők a mindennapok munkavégzésének variációi, a működési feltételektől és gyűjteménynagyságtól függő eltérései. Tudatosan arra törekszik tehát, hogy árnyalt képet, széles alapozó ismeretanyagot kapjanak a kezdők, de ezen túl a gyakorlottabb gyűjteménykezelőknek is lehetőségük maradjon a munkájuk eredményesebbé tételéhez felhasználható módszertani fogások kiválasztására.

Szakmatörténeti kóstolót is kap, aki érdeklődik a helyismereti mozgalom múltja iránt. A módszertani szövegbe ágyazva, megismerhetjük a helyismereti feltárás és adatszolgáltatás bővítésére, koordinálására tett kísérleteket, az eredményesebb és színvonalasabb teljesítményekért indult szakmai kezdeményezéseket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BÉNYEI Miklós
Helyismereti tevékenység a könyvtárakban / Bényei Miklós. - Nyíregyháza : Bessenyei Gy. Kvk., 1994. - VI, 232 p.
ISBN 963 7170 375

Részletesebben szeretnénk szólni a könyvnek a bibliográfiához is kapcsolódó részeiről.

Általában nem szoktak egy főiskolai tankönyv egyetlen, viszonylag rövid fejezetéről írni. Amikor azonban indokoltnak látszik, mégis meg kell tenni. Elsősorban azért, mert bár speciális feladatra vállalkozott a szerző, tömören mégis bemutatja a bibliográfiakészítés szinte teljes eszköztárát, általános módszertanát. Szerkezeti sorrendje, a *Függelék*ben való elhelyezése azt sugallja, hogy a felkészültebb könyvtárosok továbbléphetnek: a bibliográfusi és a történészi (könyvtártörténeti) kutatás lehetőségei is megnyílhatnak előttük, ezek azonban nem tartoznak szorosan a gyűjteménykezelői feladatok közé.

Eddig – eltekintve a *Helyismereti kutatók kézikönyvei* sorozatban megjelent hasznos, bibliográfiai munkát is érintő dolgozatoktól –, a helyismereti bibliográfia készítésével foglalkozó tanulmányokat, cikkeket csak különböző folyóiratokból, gyűjteményes kötetekből lehetett összevadászni. Bényei könyvében a legfontosabbnak minősülő írások cím- és lelőhelyadatai is megtalálhatók. *A helyismereti bibliográfiák készítésének* különböző részletkérdéseit tárgyaló fejezetet pedig ezek szintézisének tekinthetjük. Természetesen nem mechanikus összegezésről van szó. A szerzőnek kialakult, több évtizedes gyakorlaton és széles körű műveltségen nyugvó, határozott véleménye van mindenről. Ezek birtokában pontosan érzékeltetni tudja egy-egy eljárás használhatóságát a könyvtáros és a kutató számára, figyelmeztet a szakmai zsákutcákra, buktatókra. Nem változtatják meg alapvetően a véleményünket azok a bekezdések sem, ahol nem elég világos a szövegből, hogy milyen útmutatást ad a szóban forgó részproblémával kapcsolatban, illetve, milyen utak-módok alakultak ki a megoldására, vagy amelyekről többet szerettünk volna olvasni. Az említett hiányosságok nyilvánvalóan összefüggenek egyrészt a szakmában is bőségesen előforduló tisztázatlan kérdésekkel, másrészt az adott közlési lehetőség terjedelmi keretei sem adtak módot a bibliográfiakészítés egyes fázisainak árnyaltabb bemutatására.

A bibliográfus munkájához is támpontot, elindulási alapot jelent *A helyismereti tájékoztatás országos segédletei* című, tematikusan szerkesztett összeállítás (151-172.p.). *A helyismereti tevékenység hazai irodalmá*nak meglepően gazdag, bár csak az 1970 után megjelent írásokra koncentráló felsorolása (173-179.p.) jól demonstrálja a szakma érdeklődését a helyismeret különböző területei iránt. A száznál valamivel több tételnek kb. 30%-a a bibliográfia módszereiről vagy valamelyik műfajáról ír. Ez az arány még magasabb lenne, ha a bibliográfiai tanácskozásokon elhangzott előadásokat külön-külön számításba vettük volna. Csak nagyjából megbízható csoportosításunk szerint a dolgozatokban előforduló témák gyakorisági sorrendje a következőképpen alakult: bibliográfiai módszerekkel 13, repertóriumokkal, repertóriumkészítéssel 12, személyi, életrajzi bibliográfiával 3, sajtóbibliográfiával 2, topobibliográfiával 1 tételben találkoztunk. Tovább javíthatnánk a bibliográfia részesedési arányát, ha kiemelnénk a helyismeret általános kérdéseit tárgyaló írások közül azokat, amelyek az átlagosnál több figyelmet szentelnek neki.

Vajon mi lehet az oka, hogy 1970 után így alakult a helyzet? Talán egy alaposabb statisztikai adatgyűjtés segítségével válaszolhatnánk érdemben erre. Előbb azonban össze kellene állítani a 25 év teljes vonatkozó szakirodalmát, illetve a bibliográfiai kiadványok jegyzékét. A kettő egybevetése, alapos statisztikai elemzése köze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lebb vinne bennünket a tisztánlátáshoz, segítene helyzetünk pontosabb megítélésében. Ez a tájékozódás azt is kimutatná, hogy mennyire alakult a korábbi időszaknál szerencsésebben a bibliográfiai munkálkodás intézményi háttere, beszélhetünk-e a bibliográfiai műhelyek gyarapodásáról, és hol vannak azok? A hetvenes évek közepén a *Könyvtáros*nak volt egy ilyen tájékoztató cikksorozata, de nem ártana újra áttekinteni a helyzetet. Közben a könyvtárak tevékenysége mellett, valamennyi bibliográfia-kiadással is foglalkozó intézményt szemügyre lehetne venni.

Durván 30 év telt el a Sallai-Sebestyén-féle kézikönyv 2. kiadásának megjelenése óta.[1] Abban *Sebestyén Géza* nyolc oldalon foglalta össze a *Bibliográfia készítésé*nek legfontosabb mozzanatait. A műveletek logikai sorrendjét követő, tárgyszerű tárgyalásmódjával *előképe* ez a fejezet a Bényei Miklós tankönyvében foglaltaknak. Anélkül, hogy Sebestyént elmozdítanánk lelki Pantheonunk őt megillető helyéről, ma is érvényes szövegéhez szívesen és örömmel hasonlítjuk Bényei Miklósét, mert arra érdemes szakmai-pedagógiai teljesítményt látunk benne. Ennek korábbi jeleit már a „B" típusú könyvtárak számára készült módszertani útmutatóban is érzékeltük.[2]

Úgy gondoljuk, hogy a bibliográfia tárgyköreit érintő részek nem egyszerűen a tanárképző főiskolák könyvtárszakos hallgatói számára készült tankönyv néhány, jól megírt fejezetét jelentik. Nemcsak a helyismereti bibliográfia módszereiben kalauzolnak el. Véleményünk szerint most többről van szó: ezekben a tömör passzusokban a már nagyon régen hiányzó kézikönyv vázlatát ismerhettük meg. Azt reméljük, hogy másoknak is ez lesz a benyomása, és akadnak majd partnerek a kivitelezéshez. Sok példa és gyakorlati tanács található Bényei szövegében is, még több példa, gyakorlati szituáció bemutatása szükséges azonban ahhoz, hogy a szakmai fogások tágabb körben ismertté, elfogadottá, alkalmazhatóvá legyenek.

A módszertani kézikönyvet azért is szükségesnek tartjuk, mert a megalkotására felkért szerzőknek közben akarva-akaratlanul tisztázniuk kellene a könyvtárosi és bibliográfusi munka egymáshoz való viszonyát, megjelölni eltérő vonásaikat és kapcsolódási pontjaikat. Hogyan is vélekedünk erről a dologról? Akár egyik, akár a másik oldalról próbáljuk megadni a választ, arra a következtetésre jutunk, hogy két szakmáról, munkaterületről kell beszélnünk. Ezt nyugodtan kimondhatjuk anélkül, hogy bármelyiknek ártanánk, csorbítanánk a kulturális életben betöltött szerepét, szűkítenénk a hatókörét. Valamit azonban mindjárt hozzá kell tennünk: ezek a szakmák más-más felkészültséget kívánnak, másképpen fejtik ki a tevékenységüket, de egymást kölcsönösen feltételezik. Mindebből nyomatékosan következik, hogy nem szabad összekeverni őket. Ha az egyiket megtanultam, nem jelenti azt, hogy a másikat is tudom. A könyvtárosok és bibliográfusok viszonya lehet harmonikus, borzolhatják időnként nézeteltérések, de egyik szakma művelőjének sem kell identitászavarról panaszkodnia a másik előtt. Természetesen nem zárjuk ki, sőt ajánlatosnak tartjuk könyvtárosnak és bibliográfusnak egyaránt a két mesterség módszertani alapjainak elsajátítását, függetlenül attól, hogy élete során melyik terület elméletében és gyakorlati teendőiben mélyed el, melyikben találja igazán örömét.

A tanulást célszerű a könyvtárossághoz szükséges stúdiumokkal elkezdeni. Ezek mellé bizonyos idő múlva, a tájékoztatás és szakirodalomismeret keretében, amúgy is tartoznak bibliográfiai elemek. Nem tiltakozunk azonban a fordított út ellen sem. Bizonyos alapműveltség birtokában elkezdheti valaki a bibliográfiákkal való ismerkedést, majd – aszerint, ahogy választott speciális területe megkívánja – fokozatosan kiegészítheti a szükséges, hagyományosan könyvtári tananyagnak tekintett ismeretekkel. (A dokumentumleírás formai szabályai, válogatási-gyűjtőköri meggondolások, a könyvtári tájékoztatás és szolgáltatások igényei stb.)

Gyakorlatilag a bibliográfus munkájának a lényege: sajátos eszközeivel számot adni arról, amit a kutatás feltárt. Mi nem azért dolgozunk, hogy új tudományos eredményeket érjünk el. Tevékenységünk nem egyetlen szakterület törvényszerűségei és módszerei szerint folyik. A bibliográfus munkájának sajátossága és nagy ereje abban az alkalmazkodó képességben rejlik, amellyel a legkülönfélébb tudományterületekhez viszonyul. Elsajátítja tudományos szemléletüket, szakkifejezéseiket, kutatási problémáikat és módszereiket, s mindezeket felhasználja a publikációk összegyűjtésében (regisztrálásában) és rendszerezésében.

A bibliográfia módszertanilag induktíve építkezik: az egyestől halad az általános felé, de a rész és az egész dialektikus egymásra hatása eb-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben a folyamatban is érvényesül. A bibliográfust az egyes elemek kiválasztásakor a gyűjtőkör, a megalkotandó bibliográfia tartalma és információs szintje egyaránt motiválja.

Amikor építkezésre gondolunk – a fogalom eredeti értelme szerint – megjelenik előttünk az az épület, amelynek a falaiban minden egyes téglának megvan a saját szerepe-jelentése-érvénye. Ezek az építőelemek, egyes jelenségek, általánosabb összegezés megfogalmazására akkor alkalmasak, ha a kiválasztási szempontok szorosan összetartják a téglákat – mint az épületben a jó cementes malter –, és az egyes sorok úgy illeszkednek egymás mellé és fölé, mint a tudományos kutatási eredmények időben fokozatosan és módszeresen egymásra halmozódó rétegei. Rendet és következetességet mutat az építkezés minden mozzanata. „Fallá" azonban akkor válik, a kutató számára használható eszköznek azáltal minősül, ha együttesen is van jelentése: az egyes elemekből világosan kitűnik, hogy mit hoztak felszínre a tanulmányozott források az adott kutatási területekről egy konkrét időszakban, időtartam alatt; másképp fogalmazva: együttesen rendszert alkot. Így működik a nemzeti bibliográfia, és éppen ezért pontosan meg tudjuk jelölni a hiányait, mérlegelhetjük és méltányolhatjuk a művelődésben, illetve a tudományos kutatási eredmények megismerésének szolgálatában betöltött szerepét. Beható vizsgálódás után *Kertész Gyula* a nemzeti bibliográfia alrendszereként definiálta a helyismereti bibliográfiát is. Érveivel teljes mértékben egyetértünk.[3]

Az 1990 augusztusában rendezett debreceni II. Országos Bibliográfiai Értekezleten áttekintettük az elmúlt 30 évet, és kénytelenek voltunk megállapítani, hogy: *„Sem az egyetemi, sem a főiskolai jegyzetek nem adnak elég alapos és részletes betekintést a bibliográfiakészítés műhelyébe."*[4]

Most elmondhatjuk, hogy Bényei Miklós tankönyvének a megjelenésével elkezdődött régi adósságunk törlesztése. Különösen örülnénk, ha a kedvező gyakorlati hatását tapasztalnánk mindannak, amelyek a szerkesztésről, mutatókról és a bibliográfiák kivitelezéséről megtanulhatók a tankönyvből. Ha a fiatalabb kollégák komolyan vennék, elfogadnák a tanácsait, és aszerint készítenék a következő években a kiadványaikat. Ha valóban az adott műfajhoz és tartalomhoz legjobban illő megoldásokat választanák. Ha munkáikat a környezetük és a tágabb kutatói kör is hasznosnak, értékesnek tartaná. Ha munkásságuk emelné a hazai bibliográfiai tevékenység általános színvonalát. Szeretnénk megérni azt az időt, amikor majd elmodhatjuk, hogy Magyarországon nem autodidakta bibliográfusok működnek csupán. Ezek a bibliográfusok nemcsak kutatói ambícióikra, általános műveltségükre, személyes tájékozódásra és a modern technikára támaszkodva produkálnak ilyen vagy olyan minőségű összeállításokat. Ebben az országban a könyvtárosokat a *képzésük során* arra is megtanították, hogyan kell bibliográfiát csinálni. S ez így lenne természetes.

Lisztes László

Jegyzetek

1. SALLAI István - SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2., átd., bőv. kiad. Bp. Gondolat. 1965. 529-536.p.
2. BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a „B" típusú könyvtárakban. Módszertani útmutató. [Közread. az] OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1974. 71 p. (Helyismereti kutatók kézikönyvei)
3. Bővebben: KERTÉSZ Gyula: Könyvtári tájékoztatás. 1. Általános tájékoztatás. Bp. Tankönyvkiadó, 1975. 267-268.p.
4. LISZTES László: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről. = Könyvtári Figyelő, 36.évf. 1990. 5-6.sz. 414.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Navigáció a hálózaton

BAKONYI Géza - DRÓTOS László - KOKAS Károly
Navigáció a hálózaton : Információforrások a számítógépes hálózatokon / Bakonyi Géza - Drótos László - Kokas Károly ; [kiad. az Információs Infrastruktúra Fejlesztési program. - Budapest : IFF, 1994. - IV, 201.

Amikor nemrégiben a Könyvtári Figyelő hasábjain *„Korongba zárt gondolatok"* című CD-ROM könyvük kapcsán azt mondtuk, hogy a hálózatok területén valamelyest is járatos olvasó számára bizonyára ismerősen cseng majd a szerzők neve, azt mindenekelőtt azért tettük, mert ők az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program egyik fontos tankönyvének alkotói.

Összeszokott szerzőhármasról van tehát szó, és éppen a számítógépes hálózatok világában nem meglepetés, hogy földrajzilag egymástól távol eső kollégák működtek együtt. *Bakonyi Géza* és *Kokas Károly* ugyanis a szegedi, *Drótos László* pedig a miskolci egyetemi könyvtárban dolgozik.

Az IIF-tankönyvet sem véletlenül említettük. Ennek aktualizált, olvasmányossá formált, tanfolyami részvétel nélkül is érthető változatát készítették el a szerzők. A könyv kiadásáért csak dicsérni lehet az IIF-et, de nem hallgathatjuk el, hogy a könyv tipográfiai szempontból aligha nevezhető olvasmányosnak: a szöveget kis fokozatú betűkkel, sűrű, tömött oldalakon kapjuk. Ez volt nyilvánvalóan az ára annak, hogy a kötetet tartalmához képest olcsón sikerült előállítani, tehát várhatóan sokakhoz jut majd el.

A bevezetőből megtudhatjuk, hogy a könyv azokat a minimális ismereteket foglalja össze, amelyek az IIF használók számára az adatbázisok és a távoli gépeken levő fájlok eléréséhez szükségesek, valamint röviden bemutatja a legfontosabb elérhető információforrásokat. Egy sor témában példafeladatok segítik az olvasottak elsajátítását. Ezek a kötet végén találhatók. A kötethez lemezmelléklet is jár, amelyen több angol nyelvű, a hálózatokat különböző módon feltáró katalógus jellegű fájl található.

A szerzők nem törekedtek arra, hogy az angol szakkifejezések mindegyikét lefordítsák, hiszen ezeknek gyakran nincs is elterjedt magyar megfelelőjük. Más esetekben pedig zárójelben közlik az eredeti angol elnevezést, ezzel is segítve, hogy az olvasó hozzászokjon az angol terminológiához, amelynek ismerete jelentősen megkönnyíti az olvasottak alkalmazását. A leggyakoribb idegen szavak és rövidítések magyarázata pedig a kötet legvégén, a példafeladatok után elhelyezett értelmező szótárban megtalálható.

A kötetnek két alcíme is van. A belső borítón található „valódi" alcím: *„Információforrások a számítógépes hálózatokon"*. Az előszóban „elrejtett" alcím: *„Networking a gyakorlatban"*. Mindez azt a kettősséget jelzi, hogy a könyv a dolog természeténél fogva egyaránt kell foglalkozzon információforrásokkal és a használatukhoz szükséges készségekkel. A cím és az alcímek kapcsán a figyelmes olvasónak feltűnhet az is, hogy hol hálózatról, hol meg hálózatokról van szó. Erről sem a szerzők tehetnek, hiszen, ha a nagybetűs HÁLÓZAT alatt az Internetet értjük, akkor is tudva tudjuk, hálózatok együtteséről van szó, és akkor nem beszéltünk további hálózatokról, pedig csak ebben a kötetben is jó néhányról szó esik.

A szerzők – ahogy erre fel is hívják figyelmünket – óhatatlanul vállalják azt a veszélyt, hogy könyvük már megjelenésekor elavulhat bizonyos vonatkozásokban, ahogy az a legtöbb nyomtatott kalauz esetében meg is történik. Mindazonáltal tudjuk, nyomtatott kalauzokra is nagy szükség van. Ennek kapcsán hadd utaljunk csak a *„Nyolc másodperc alatt a Föld körül"* című,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

német nyelvű könyvre (ismertetése ugyancsak ebben a számban olvasható - *a szerk.*).

De térjünk most már vissza a könyv tartalmára.

Milyen állományok találhatók a hálózatokon és mire használhatók? Erre a kérdésre kapunk választ az első fejezetben.

Nos, megtudjuk, hogy a hálózatokon vannak teljes szövegű anyagok, úgy mint elektronikus levelek archívumai, elektronikus újságok archívumai, programok és szolgáltatások dokumentációi, tudományos művek, kézikönyvek és egyéb, különleges szöveges állományok.

Az összeállítások, katalógusok, bibliográfiák közé sorolhatjuk például a hálózatok adatainak listáit, a hálózati szolgáltatások katalógusait, a bibliográfiákat és egyéb katalógusokat. A hálózatok gazdag forrását jelentik a szoftvergyűjteményeknek.

Az anyagokhoz való hozzáférés kapcsán azt is tudnunk kell, hogy ezek gyakran tömörített és/vagy kódolt formákban találhatók meg. Ezekre vonatkozóan is útmutatást kapunk a könyvből.

A hazai helyzet sajátosságánál fogva igen fontos, hogy az X.25-ös hálózaton rendelkezésre álló eszközök használatát is ismerjük, hiszen sokak számára csak ezek férhetők hozzá.

Az X.25-ös hálózat fájl-átvitel (FTP) lehetőségeket nyújt a PETRA program és a TRILLA adatátvitel funkciójának használatával. Evvel a témával kapcsolatban a könyv bemutatja az IIF PETRA-archívumot is.

Az X.25-ös hálózaton elérhető, külföldi szoftver-archívumok között van az angol JANET hálózaton néhány nyilvános számítógépes programgyűjtemény, amelyet bárki elérhet, aki az X.25-ös hálózatot tudja használni. Ezek közül a szerzők kiemelik a HENSA/NP DSA és a UKUUG archívumot. Ezek nem a PETRA, hanem például a Kermit vagy a ProComm kommunikációs programmal érhetők el.

Európában különös fontossága van az EARN/BITNET hálózatnak és az ott rendelkezésre álló fájl-átviteli lehetőségeknek is. Az EARN-gépek legtöbbször VM operációs rendszerrel rendelkező nagyobb IBM számítógépek. Megismerhetjük az ilyen gépek állománykezelő parancsait, a kommunikáció és a fájl-küldés eszközeit. A BITNET/EARN hálózatok eszköze az elektronikus vitafórumok működésének alapját jelentő Listserv program. A Listserverek fájl-átviteli szolgáltatásait, az LDBASE keresőprogram használatát mutatja be egy alfejezet. Itt olvashatunk a NETSERV-ről, a hálózat csomóponti gépein futó információk szoftverek és más anyagok terjesztését végző programról, amely tulajdonképpen az EARN/BITNET hálózati menedzsmentjét is ellátja. Ugyancsak e hálózat fontos eszköze a TRICKLE szoftver-archívum.

Fájl-átvitel természetesen az Interneten is van, tehát a könyvből megismerhetjük az FTP és az anonymous FTP fogalmát és módszereit, az ARCHIE szerverek használatát, továbbá az Internet néhány érdekesebb FTP-archívumát.

Fájlokhoz elektronikus levelezés útján is hozzájuthatunk, ezért találunk az e-mail útján használható fájl-transzfer szolgáltatásokról, a SZTAKI mail-szerverről, a BITFTP-ről, a FTPMAIL-ről és a JANET MAILBASE-ről szóló fejezetet is.

Milyen típusú adatbázisok találhatók a hálózatokon, hogy érhetők ezek el és mire használhatók? Erre a kérdéssorra ad választ a következő fejezet, külön tárgyalva a bibliográfiai, a katalógus-jellegű, a faktografikus és a teljes szövegű (full-text) adatbázisokat.

Ezekben persze keresni is tudni kell, ezért ismertetik meg a szerzők az olvasót a CDS/ISIS, a BRS/SEARCH, a Common Command Language használatának alapjaival és a DIALOG adatbázisközpont keresési eszközeivel.

Ugyanezt megkapjuk a fontosabb hazai adatbázisok és a keresésükhöz szükséges UNI, valamint a BRS/SEARCH vonatkozásában. Képet kapunk itt az IIF adatbázisairól és az egyéb hazai online adatbázis-szolgáltatókról.

Az X.25-ön ingyenesen elérhető külföldi adatbázisok között van az ECHO, amelyet az Európai Közösség üzemeltet Luxemburgban. Ezen kívül a kötet szól a JANET hálózaton elérhető adatbázisokról is.

Az EARN hálózaton az ASTRA kínál ingyenes hozzáférést 35-40 adatbázishoz.

Nem hiányozhat az Interneten megvalósítható online bejelentkezés távoli gépekre (Telnet) leírása és egy sor ilyen módon elérhető forrás bemutatása sem.

Egy korszerű hálózati kalauzban ma már aligha elhagyható fejezet az Internet navigációs eszközöké. Itt szó esik a Wide Area Information Serverről (WAIS), a Gopherről és a World Wide Webről (WWW).

A kereskedelmi szolgáltatók is egyre inkább használják az Internetet, tehát joggal szól róluk is egy fejezet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mire jó a könyvtári katalógusok távoli elérése? A kérdésre általános választ adó sorok után ugyanis rövid, tipográfiailag is kiemelt „kitérőt" találunk. A távoli elérés például arra jó, hogy felkutassuk érdeklődő olvasónk számára, mit lehet tudni, pl. a maori bennszülöttek zenei kultúrájáról. A szerzők rövid, érdekes példákkal illusztrálják és egyúttal színesítik, „emberközelbe hozzák" a mondanivalójukat (az igazsághoz tartozik, hogy nemcsak ebben a fejezetben).

A példa után a könyvtári katalógusok fejezetében a fontosabb rendszerek és parancsaik megismertetését követően négy hazai OPAC-ot, a JATE KOKO-t, a BME ALEPH-et, az OSZK NEKTÁR-t és a BKE ECONINFO-t mutatnak be a szerzők.

Ezeket követik a JANET online katalógusai és három híres amerikai rendszer, amelyekből a coloradói CARL, a kaliforniai MELVYL könyvtári konzorciumoké, míg a HOLLIS egyetlen egyetemet képvisel, igaz, nem akármilyent, hiszen ez a Harvard Egyetem rendszere.

A British Library, az OCLC, az RLIN (Research Libraries Information Network) és a Kongresszusi Könyvtár szolgáltatásai előfizetéssel vehetők igénybe. Ezekről is szól a könyv.

Nem hanyagolják el a szerzők az európai OPAC-okat sem.

A tájékozódás eszközei alatt a könyvben nemcsak a kalauzokat, kézikönyveket találjuk, hanem az elektronikus vitafórumokat, hirdetőtáblákat, folyóiratokat is.

A különféle hálózati kalauzok, kézikönyvek gyakran az elektronikus levelezéssel kezdődnek. Ebben a kötetben, lényegében utolsó, 13. fejezetként (a *„Nyolc másodperc alatt a Föld körül"* című könyvben is 13, igaz más sorrendű és tartalmában is eltérő fejezet van!) kerül terítékre ez a téma, de lényeg az, hogy ilyen is van és jó, hogy szó esik róla, ahol az IIF X.25 levelezési eszközeit, az Interneten való levelezést és a levelezés illemtanát ismerhetjük meg röviden.

Összegzésül elmondhatjuk tehát, hogy hasznos, a témát magyar nyelven ilyen teljességgel egyelőre egyedül tárgyaló könyvvel lettünk gazdagabbak.

Koltay Tibor

A VILÁG LEGNAGYOBB KÖNYVÉT fedezték fel Kínában, egy kolostor mellett lévő barlangrendszerben. Több mint ezer éven át, 605 és 1644 között rótták buddhista szervezetek 14 278 kőtáblára a 35 millió írásjelet.
(DBI-Pressespiegel, 1994. aug.)

INDEX AZ INTERNETHEZ. Az Interneten való keresés megkönnyítésére a SilverPlatter egy mutatót fejlesztett ki, amelyben az információk címe és tárgyköre szerint lehet keresni. Az index a World Wide Web (WWW) rendszerben működik, s a keresés nyomán azonnali hozzáférést is biztosít a kiválasztott dokumentumokhoz, függetlenül attól, hogy azok WWW, Gopher vagy ftp-szervereken (fájl-transzfer protokol) érhetők el. Az index használata ingyenes, elérési címe (URL-je) a következő:
http://www.silverplatter.com
(Library Technology News, 1994. november/december)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MAIER, Gunther - WILDBERGER, Andreas
In 8 Sekunden um die Welt : Kommunikation über das Internet / Gunther Maier, Andreas Wildberger. - 2. Anfl. - Bonn [etc. : Addison-Wesley, 1994. - VIII, 160. p. - ISBN 3-89319-701-X

Internet-kalauz németül (jobban) tudóknak

Az Internet nyelve az angol. Aki például egy vitafórum nyelvéül nem az angolt választja, tudatosan vállal valamiféle izolációt. Ez a könyv osztrák szerzőinek, a Bécsi Közgazdasági Egyetem oktatóinak véleménye.

Könyvismertetésben aligha célszerű egy-egy könyv megállapításaival vitatkoznunk, ráadásul vitathatatlanul sok igazság van mindebben, mindazonáltal tegyük hozzá, hogy a hálózattal magyar nyelven foglalkozó fórumok, olyanok, mint a KATALIST igen fontos és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be idehaza, tehát az elszigetelődést ilyen értelemben vállalnunk kell.

A recenzens számára (a fentiek alapján is) óhatatlanul fejtörést okozott, érdemes-e egy, a hálózatokról szóló német nyelvű kalauzt közelebbről is megismertetnie a Könyvtári Figyelő olvasóival, hiszen az Internet nyelve az angol, és magyar nyelven is egyre több (örvendetesen növekvő számú, bár még nem elegendő) tájékoztatóhoz, útmutatóhoz juthatunk hozzá.

Nos, lehetnek olyanok, akik számára – könyvolvasás szintjén legalábbis – fontosabb, előnyösebb a német nyelv. Ettől függetlenül is, jól követhető és áttekinthető könyvet kap a kezébe az olvasó.

Már a címadás is figyelemfelkeltő és népszerű megközelítést ígér. *„Nyolc másodperc alatt a Föld körül"*- ez a címe a kötetnek, utalva arra, hogy *Verne Gyula* álmát immáron – a hálózatok virtuális világában legalábbis – nemcsak elértük, hanem meg is haladtuk, hiszen már messze nincs szükségünk arra a bizonyos nyolcvan napra.

Nemcsak német nyelven, hanem általában is kockázatos dolog könyv formájában közelíteni a hálózatok folytonosan változó világához, de meg kell tennünk, és ezt a szerzők is tudják. Ezért is tartalmaz a második kiadás egy sor új információt.

Nem számítástechnikusoknak, hanem főként egyetemi oktatóknak, kutatóknak szól ez a könyv. Bevezetés az Internet használatában, amelyben a szerzők igyekszenek megjelölni, mikor melyik forrást, melyik eszközt érdemesebb használnunk.

A bevezető, a célkitűzést megadó első fejezetet egy, az Internet általános áttekintését nyújtó fejezet követi. Ebből megismerhetjük az Internet történetét, az elektronikus kommunikáció költségvonzatát, a TCP/IP protokoll lényegét, a címzés és az útvonal-irányítás problémáit. Itt találkozunk először az Internet alapvető funkcióival: az elektronikus postával, a Telnet-tel és az FTP-vel. Az áttekintés kiterjed az olyan kevésbé alapvető szolgáltatásokra is, mint a NetNews, a Gopher, a WAIS, a World Wide Web.

Jó tanárhoz méltóan már itt, a könyv elején figyelmeztetnek a szerzők a hálózati kommunikáció emberi oldalának fontosságára és az erőforrások etikus használatára.

A harmadik fejezet az elektronikus postáé. Ebben a fejezetben megtaláljuk a legtöbb alapvető tudnivalót.

Levelezésre épülnek az elektronikus vitafórumok, logikus tehát, hogy az ezeket tárgyaló fejezet következik, és nem meglepő az sem, hogy ez utóbbit az elektronikus folyóiratok kérdései követik. Itt, és a későbbiekben is sokszor ajánlanak a szerzők olyan szoftvereket, amelyeket idehaza talán kevesebbet használunk. Ez ne zavarjon meg senkit, látókörünket tágító ismeretnek tekinthetjük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A következő fejezetek idehaza és főként a tudományos életben talán kevésbé gyakran használt eszközöket, a Newsgroupokat, az Internet Relay Chat (IRC) és a Multi User Dungeon (MUD) mutatnak be. E két utóbbi inkább játék, kikapcsolódás, mintsem informálódási eszköz.

A távoli terminál bejelentkezéssel (Telnet-tel) foglalkozó fejezet terjedelmesebb az előbbieknél, hiszen egy sor olyan szolgáltatás, mint a Gopher, WAIS, IRC, MUD Telnet-tel is elérhető. Természetesen távoli OPAC-ok eléréséről is szó van a könyvben, és más fejezetekhez hasonlóan, itt is megismerhetjük a hálózaton elérhető útmutatókat, olyanokat, mint *Peter Scott* hipertext útmutatója a Telnet-hez, a Hytelnet.

Ugyancsak viszonylag vaskos a fájlátvitellel (FTP) foglalkozó fejezet is a maga gyakorlati ismereteivel, néhány fontosabb FTP-archivum listájával, az Archie szerverek bemutatásával és a az elektronikus levélben történő FTP-zés rövid leírásával.

Viszonylag új keletű eszközök a Gopher, a World Wide Web és a WAIS. Mindhárom eszköz kliens-szerver elven működik. Lehetővé teszik, hogy ne csak a felhívott szerver gépen tárolt szöveges állományokat, hanem a hálózat más szerverein lévő szöveges dokumentumokat is el tudjuk érni. Ezen túl a WAIS teljes szövegű információkeresést tesz lehetővé, a WWW pedig hipertext kapcsolatokat követve grafikus felületet nyújt, lehetővé téve ezzel nem-szöveges információ bekapcsolását is.

A Gopher is integráló szerepet tölt be, hiszen menüje mögött Telnet és FTP is rejtőzik, de különböző fájlok olvasását is lehetővé teszi, továbbá elektronikus címek fontos forrása. A WWW szerverek tovább integrálnak, hiszen a Gophereket és a WAIS szervereket is elérhetjük a segítségükkel.

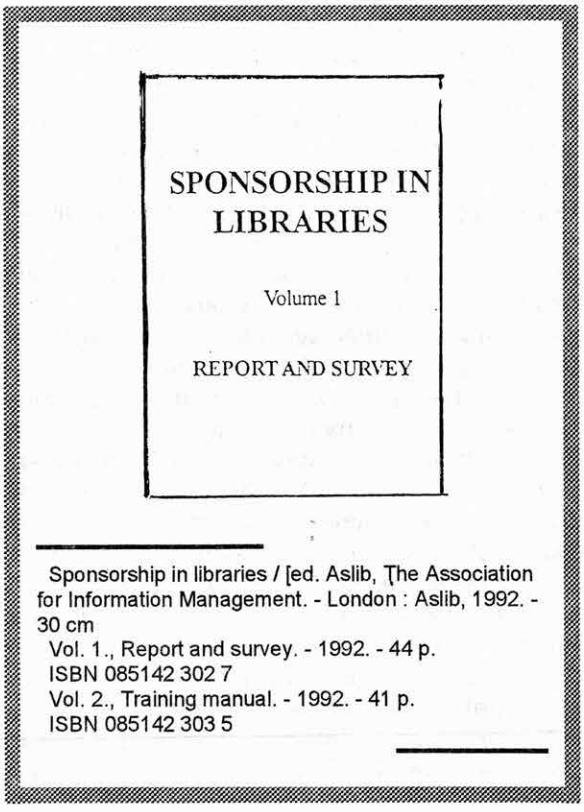
A szerzők nem félnek egy 13. fejezet beiktatásától sem. Ebben a fejlődés várható útjait vázolják fel.

Ezt a hasznos kötetet két függelék (adattömörítési módok és multimédia fájlformák az egyikben, míg a másikban szoftverek, irodalomjegyzék és tárgymutató teszi teljessé.

Koltay Tibor

Szponzorálás a közművelődési könyvtárakban

Az angliai Nemzeti Örökség Minisztériumának a közoktatásbeli kommunikációval foglalkozó részlege készítette azt a kétkötetes kiadványt, amely a könyvtárak szponzorálásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Mindkét kötethez *Peter Brooke*, a Nemzeti Örökség minisztere írt bevezetőt. Ebben hangsúlyozza, hogy az elsőként a magánszektorban alkalmazott, majd 1984-ben egy jelentős tőkeinjekcióval a művészetekre is kiterjesztett szponzorálást végre a könyvtárakban is alkalmazzák. Örvendetes ez azért, mert a külső forrásból származó, mégoly kicsi összeg egyrészt igen jótékony hatást gyakorolhat a könyvtári szolgáltatásra, másrészt a szponzorálás közvetve a könyvtári személyzet oktatását, nevelését is elősegíti, hiszen ez a tevékenység

Sponsorship in libraries / [ed. Aslib, The Association for Information Management. - London : Aslib, 1992. - 30 cm
Vol. 1., Report and survey. - 1992. - 44 p.
ISBN 085142 302 7
Vol. 2., Training manual. - 1992. - 41 p.
ISBN 085142 303 5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem folytatható eredményesen tervszerű marketingmunka, illetve ilyen irányú felkészültség nélkül. Nem véletlen tehát, hogy az alábbiakban részletesen ismertetésre kerülő kutatási jelentés készítői sürgető feladatnak tartják a közművelődési könyvtárakban dolgozók képzését, olyannyira, hogy ezt az igényt az előszótól kezdve az elméleti fejezeteken át a konkrét marketingtervekig mindenütt megfogalmazzák.

Kutatási jelentés és tanulmány

Az első kötet a kutatási jelentést tartalmazza, míg a második példák sorával igazolja az ott leírtakat, azaz a szponzori tevékenység konkrét megvalósulási formáit mutatja be. A kutatás előzménye, hogy az IIS (Institute of Information Scientists – Információtudósok Intézete) támogatta egy könyvtárszponzorálás célját szolgáló alapítvány létrehozását. Ezután a LISC (Library and Information Services Council – Könyvtári és Információs Szolgáltatások Tanácsa) úgy döntött, hogy könyvtáranként megvizsgálják mindazokat a lehetőségeket, amelyek a kereskedelmi szektor irányába mutatnak. Ennek a vizsgálatnak az eredménye az alábbi jelentés.

Az előkészítő munkát a *Roger Bowes* vezette munkacsoport végezte. Ekkor kapcsolódott be a minisztérium közoktatási szervezete (Communication in Education), amely felkérte a munkacsoportot arra, hogy vizsgálja meg a közművelődési könyvtárakban már létező, szponzorálással megvalósított kezdeményezéseket, továbbá segítse a könyvtárosokat „szponzort találni", illetve támogassa őket abban, hogy egy olyan „marketingcsomaggal" (marketingtervvel) rendelkezzenek, amelyik a potenciális szponzorokra irányul.

A kutatók szerint a szponzorálás nagy lehetőségeket rejt magában, kétségtelenül a könyvtár javát szolgálja, de „ez sohasem lehet a pénzalap fő forrása" – írta a LISC elnöke az előszóban. A szponzorálási alkalmak széles skálája azonban (leginkább helyi szinten) látványos, vonzó rendezvényekhez vezethet, s elsősorban ezért érdemes szponzor után nézni, s csak másodsorban a pénzhiány miatt.

Az említett, 4 hónapig tartó, közművelődési könyvtárakan zajló kutatási projekt zárójelentését (e tanulmány az 1. kötetben olvasható) a British Library Kutatási és Fejlesztési Osztálya irányításával készítették. A CIE (Communication in Education) a kutatás eredményeit három célra kívánta felhasználni: 1. egy felmérésre (magyarázatokkal) a közművelődési könyvtárakban szponzorált kezdeményezésekről; 2. egy oktatási segédanyag összeállítására, amely a leendő szponzorok felkutatásához ad tanácsokat, illetve megmutatja, miképpen tehetnek szert szponzorokra; 3. egy marketingcsomag elkészítésére, amely a potenciális szponzorokra irányul.

A projekt hatásköre Közép-Angliára korlátozódott, ezen a területen ugyanis a vidéki kiskönyvtártól a nagy, fővárosi központi könyvtárig sokféle jellegű könyvtár előfordult.

Definíciók

A kutatási jelentés az ABSA (Association of Business Sponsorship of the Arts – Művészetek Üzleti Szponzorálásának Szövetsége) meghatározását vette alapul: *„Jótékonykodni annyit tesz, mint ellenszolgáltatás nélkül adni. A patronálás kereskedelmi indíték nélküli támogatást jelent. A szponzorálás olyan kereskedelmi megállapodás, amely mindkét fél számára előnyös."* Az ABSA kézikönyvében az alábbi, részletesebb definíció olvasható: *„... a szponzorálás egy üzleti tranzakció két egyenrangú partner között, akik mindketten beruháztak (valamit) a kapcsolatba."* Az ismertetett kutatás elsősorban azokra a kezdeményezésekre koncentrált, ahol a szponzor tisztán kereskedelmi haszonra törekedett.

A Mintel szakjelentés (*Mintel special report on sponsorship, 1988.*) meghatározása értelmében szponzorálás az, amikor *„... egy kívülálló testület vagy személy azért támogat bizonyos tevékenységeket, illetve eseményeket, szervezeteket, egyéneket vagy akár a konkurenciát, hogy abból mindkét félnek kölcsönös előnye származzon."*

Közelebb visz bennünket a megértéshez, ha (a 2. kötet nyitó fejezetének magyarázatai alapján) megnézzük, mi az, ami nem tekinthető szponzorálásnak. A szponzorálás tehát nem jótékonyság és nem patronálás. Pl. egy patronáló valamely eseményt vagy tevékenységet támogat, de anélkül, hogy közben bármilyen kereskedelmi ellenszolgáltatásra gondolna. Ebben az esetben a személyes promóció (értékesítés-ösztönzés) egy eleméről van szó, de ez elkülönül a patronáló kereskedelmi tevékenységeitől, így pl. a könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rosok számára közismert *Andrew Carnegie* patronálónak tekinthető, nem pedig szponzornak.

A szponzorálás kulcsfontosságú eleme az a kereskedelmi haszon, amit a szponzor a befektetésből nyer. A szponzorálás időtartamát sokan szabadon kezelik, mégis elkülöníthető egy olyan időszak, amikor a tárgyalások során felhasználják a marketinget, illetve az ahhoz tartozó promóciót (értékesítés-ösztönzést), így pl. a propaganda és a reklám eszközeit. Az államkincstár számára is előnyös, ha a vállalatok, testületek stb. szponzorálásba kezdenek, mivel az a haszon, amit a szponzor kaphat, megadóztatható, egészen pontosan értéknövekedési adó alá van vetve.

A szponzorálás céljai

A PLDIS készített egy tanulmányt, amely North Yorkshire megyét vizsgálta, s közben úgy finomította a definíciót, hogy abban a szponzorálás céljai még markánsabban kifejezésre jussanak. A szponzorálást kölcsönösen hasznos üzleti egyezségnek fogják föl, amely megállapodás a szponzor és a szponzorált fél között bizonyos céljaik elérése érdekében történik. Ilyenkor pénzügyi vagy egyéb jellegű támogatásból gondoskodnak néhány olyan önálló tevékenységről, amelyek ugyan nem lényegesek a kereskedelmi célok előmozdítása szempontjából, de nem kizárt, hogy e tevékenységektől a támogató cég stb. akár kereskedelmi hasznot is remélhessen. A szponzorálást tehát úgy fogják föl, mintha az egyfajta ajándék lenne a szponzor számára bizonyos privilégiumok, lehetőségek ellenszolgáltatásaként, mint amilyen pl. a reklámozási lehetőség megadása.

Az ún. „testületi marketing" alapjainak megértése jelenti az első lépést a szponzorálásra vállalkozó testületek (egyesületek, intézmények stb.) céljainak megértése felé vezető úton. Egyre több vállalat fogalmazza meg azokat a testületi célokat, amelyekkel a szponzorálás „találkozik".

A „mobil" szponzorálásnak három fő célja van:

1. A mobil üzleti célok támogatása. (A szponzorálással ezt úgy érhetik el, hogy alkalmakat nyújtanak már létező üzleti kapcsolataik megerősítésére, illetve felkeltik az új fogyasztók figyelmét, akik majd a vállalat nevének hitelét, presztízsét emelik.)

2. A vállalat hírnevének növelése (pl. úgy, hogy a vállalat saját „kiválóságát" közli a kiemelt célcsoporttal).

3. Végül, egy szponzorálási programot azért vállalnak, mert a vállalat a helyi közösség életének maga is szerves része, pl. az adott területen munkahelyekkel rendelkezik, érdekelt az ott élők foglalkoztatásában.

Az imént bemutatott „mobil" irányításának tapasztalatait egy szponzorálással foglalkozó füzetben is összefoglalták. Ez a megközelítés egyértelműen különbözik az ún. reklámozástól (hirdetéstől), noha a reklámozás meghatározó szerepet játszik mindenféle szponzorálásban. Az ismertetett célok alapján érzékelhető a szponzorálás földrajzi dimenziója is: némelyik célkitűzés nemzeti vagy éppen globális, míg mások helyi hatáskörűek.

A kutatás módszerei

Személyes interjúkat folytattak a megyei tanácsok és a fővárosi kerületek hat könyvtárvezetőjével. Néhány esetben megkérdezték a személyzet más, többnyire gyakorlattal rendelkező tagjait is. Kiegészítésként telefonos interjúkat alkalmaztak.

Mélyinterjúkat készítettek három olyan szponzorral, akik könyvtári projektekben vettek részt, illetve akik mindannyian érdekelve voltak a könyvtárellátásban. Ezek a beszélgetések más szponzorokkal vagy ügynökökkel folytatott telefonos és személyes interjúkkal egészültek ki.

Három, csoportos interjúra alkalmas összejövetelt is tartottak. A különböző szinteken dolgozó könyvtári személyzetet kívánták így „összehozni", azért, hogy megvitassák a szponzorálás etikai és gyakorlati kérdéseit.

Lebonyolítottak egy kérdőíves felmérést, amelyben több mint ötven, különböző területeken szponzorként ismert vállalatot kérdeztek meg. A felmérésbe bevont vállalatok valamennyien tagjai voltak az ún. „Per Cent Club"-nak („Százalék Klub"-nak), amely egy vállalatokat segítő szervezet (tagjai az adók levonása előtti nyereségüknek legalább 0,5%-át vagy jutalékuk 1%-át a közösségnek adják). A felmérés céljául tűzték ki a könyvtárak szponzorálási kísérletei részleteinek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tisztázását és az aktuális szponzorálási célkitűzések meghatározását. (Erről bővebben az 1. kötet 3. melléklete tájékoztat *Szponzorok tanulmányozása* címen.)

A könyvtárhasználók felmérését szintén kérdőívekkel végezték. Három, könyvtárat fenntartó hatóságot választottak ki úgy, hogy a hozzájuk tartozó könyvtárak a közművelődési könyvtáraknak minél szélesebb keresztmetszetét nyújtsák. Mértek minden olyan használói reagálást, amely a szponzorálás mellett vagy ellene volt. A két kérdőíves felmérést nem szánták statisztikailag szignifikánsnak, azt azonban látni fogjuk, hogy még az 50%-nál kevesebb kitöltött kérdőívből is milyen sok, hasznosítható tapasztalatot szűrtek le.

Hogyan látják a szponzorálást a könyvtárak és a könyvtárosok?

A közművelődési könyvtárakban szponzorált kezdeményezések három típusba sorolhatók:

1. Szponzorált események és promóciók (beleértve pl. a reklámot vagy más értékesítés-ösztönzési módokat) fix élettartammal. Ezek azonban messze esnek a kötetekben szereplő, szponzorált tevékenységekre vonatkozó példák többségétől.

2. Szponzorált szolgáltatások, amelyek folyamatosan fennállnak, illetve ahol a felek által kölcsönösen meghatározott időszakban a szponzor is érdekelve volt.

3. Szponzorálás egy adott összegű tőkéből. A vizsgált esetekben nem szponzorálásokról, hanem inkább filantróp ajándékozásokról volt szó, de akadtak olyan kezdeményezések, amikor vállalatok (társaságok stb.) éltek ezzel a „szponzorálásfajtával".

A különféle megyékben történt kezdeményezések vizsgálata során azt találták, hogy a legtöbb szponzorálás általában egy létező vagy tervezett esemény (pl. fesztiválok, könyvértékesítés-ösztönzési, -reklámozási funkciók) támogatásának igényéből fakad.

A szponzorálás „felkutatásának" módszere minden könyvtárban hasonlónak mutatkozott. A könyvtár először az eseményre vonatkozó tervet vázolta fel, majd – többnyire egy alapszinten – megtervezte a költségeket, s csak ezután kereste meg a költségekhez „illő" szponzorokat. Gyakran előfordult, hogy a szponzorok azt fizették meg, ami hiányzott nekik, vagy amit megengedhettek maguknak, semmint azt, ami a szponzorálásra valóban érdemes volt.

Természetbeni támogatásra is akadtak példák, pl. amikor a szponzor publikációk szerkesztését és nyomtatását vállalta. Néhány esetben a szponzor egy könyvtárellátó szervezet volt.

A szponzorálandó kezdeményezések kiválasztása sokszor mindenfajta stratégiai gondolkodást nélkülözött. A felmérés során nem sikerült találni olyan könyvtárfenntartót, amelyik kommunikációs tervvel és stratégiával rendelkezett volna. Egyes könyvtáraknak voltak ugyan reklámmal foglalkozó csoportjai, ezek a nyilvánossággal és a médiával való kapcsolattartás kérdéseivel foglalkoztak, de náluk is hiányzott a stratégiai szemléletmód.

A zűrzavar „gyökerét" a kutatók abban vélték felfedezni, hogy némelyik könyvtárnak hiányoztak a világos, pontosan meghatározott célkitűzései, más esetekben meg úgy tűnt, vannak ugyan céljaik, de nem mindenre. Ma már a könyvtárak ilyen gondjain segít a *Célok rögzítése a közművelődési könyvtári szolgálatok számára* (Setting objectives for public library services) című kiadvány (HMSO, 1991. No. 19.).

A helyi könyvtárfenntartó hatóságok könyvtári és információs tervei (Local authority library and information plans = LIPs) olyan keretet adnak, amelyből bármely könyvtár kifejlesztheti a maga kommunikációs programját és eldöntheti, mit érdemes szponzoráltatnia. A LIP a cselekvési prioritások meghatározásában is segítséget nyújt, s így már könnyen kialakítható a stratégia.

A könyvtári személyzet szponzorálásra való reagálásait, véleményét két csoportba lehetett besorolni: 1. Akiknek már voltak tapasztalataik a szponzorálásról, pozitívabban vélekedtek róla, de néhányan mégis úgy érezték, csekély összegekhez jutottak ahhoz a sok időhöz, energiához képest, amit belefektettek egy-egy szponzorálási folyamatba. 2. Azok, akik még nem foglalkoztak soha szponzorálással, sokkal óvatosabban nyilatkoztak, ám félelmeiket nem tudták meggyőző érvekkel alátámasztani, de alapvetően ők sem voltak „szponzorálás-ellenesek".

A könyvtári személyzet egyértelműen megfogalmazta a szponzorálási alkalmak megállapításához, az ideális szponzor megleléséhez, a szponzorálás fogadásához szükséges tudásra és képességek fejlesztésére vonatkozó igényét.

A képzés iránti igény feltételezi, hogy a könyvtárosok jó alanyai lesznek a szponzorálásnak. A vizsgálatban háromféle megközelítést találtak a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári személyzet szponzorálásba való bevonására:

1. „Ad hoc" megközelítés: e szerint az a könyvtáros foglalkozik szponzorálással, aki erre önként jelentkezik. Az egyéni elkötelezettségből sok előny származhat, de gyorsan elbizonytalanodhatnak a projektek, mihelyt változik a személyzet összetétele. A stratégiai készségek hiánya is rányomja bélyegét a projektekre, mégis számos jó példával szolgált már eddig is ez a megközelítés.

2. „Önfinanszírozó" megközelítés: valakit megadott határidejű szerződéssel kijelölnek és instrukciókkal látnak el. Először a bérét kell megkeresnie, majd pénzt kell hoznia az osztálynak (részlegnek). Ez egyre gyakoribb, de mégsem akadt egyetlen olyan példa sem a vizsgálatban, ahol ez hatékonyan működött volna, pl. az időtényező rossz megítélése miatt vagy azért, mert nem vették figyelembe pl. a belső marketing alkalmazásának jótékony hatásait.

3. „Konzultáns" megközelítés: ekkor egy marketinges felkészültséggel rendelkező személyt kijelölnek, hogy a könyvtári személyzet mellett dolgozzon és a szponzorálási alkalmakra vonatkozó javaslatokkal, tanácsokkal segítse a könyvtárosokat. Ez a megközelítés néhány önkormányzatnál fordult elő, valójában ideális megoldásnak tekinthető, hiszen a könyvtári személyzet számára biztosítja a szponzoráláshoz nélkülözhetetlen tudást. A marketingstáb egyik tagja pl. elmesélte, hogy amikor megkörnyékezett egy szponzort, mindig magával vitte a könyvtárost is, mert nem akart olyasmit megígérni, amit a könyvtár nem tud teljesíteni.

A szponzorok

Mit tapasztaltak a könyvtárakat támogató szponzorok, s melyek voltak a potenciális szponzorok benyomásai? A könyvtári kezdeményezések legrendszeresebb támogatói, szponzorai a könyvtárellátók, mivel számukra a könyvtárosok vásárlóereje jelenti a célcsoportot, nem pedig a fogyasztói láncolat legvégén elhelyezkedő könyvtárhasználók. A könyvtári szolgálattal való rendszeres kapcsolatuk révén jobban megértik, hogyan teljesítsék szponzorálási feladataikat, így pl. felismerik, hogy a könyvtári személyzetnek gyakran kell segíteni a szponzorálási munkájában. E segítség változatos formákat ölthet, pl. felszerelések (anyagok) bemutatója vagy egy pótszemélyzet beállítása sajátos funkciók támogatására. A könyvtárellátók számára a szponzorálás a jó vevőkapcsolatok kialakításának eszköze, s ebbe még az is belefér, hogy sokkal elnézőbbek, mint amilyenek más szponzorok lennének. Előfordul, hogy munkájukért még „köszönőlevelet" sem kapnak.

A közművelődési könyvtárak többi szponzorai magukat a könyvtárhasználókat célozzák meg. A szponzorált kezdeményezéseknek számtalan példája lehetséges, ún. gyermekkönyvtári rendezvények, irodalmi fesztiválok, könyveladásösztönzés, díjjal jutalmazott tevékenyégek stb.

(A *„mit szponzoráltassunk és hogyan"* kérdéskörére a 2. kötet bőséges példával szolgál!) Angliában előszeretettel szponzorál könyvtárakat a NatWest, McDonalds, ARC Western Mills & Boon, British Telecom, TVS és a Fuji Film. A felsorolt szponzoroknak fontos volt a megcélzott használói kör (pl. a McDonalds számára a gyermekek, hiszen ők majd potenciális vevőik lehetnek), illetve e használók költséghatékony elérése. Némelyik kezdeményezésnél nemcsak felkérték (megbízták) a szponzort, hanem promóciós (reklám-) tevékenységet is folytattak a szponzor érdekében, amire jó példa a kedvezményes vásárlásra jogosító kuponok szétosztása a könyvtárhasználók között. Ebben az esetben a szponzor tőkét kovácsolt a könyvtári szolgálat „értékesítő erejéből". A szponzorok általában elégedettek voltak a szponzorálás eredményeivel, amikor a ráfordított költségeket vették alapul, de akadtak olyan szponzorált alkalmak is, ahol nem érzékelték ezeket az előnyöket.

A könyvtárak több szponzorálni kívánt kezdeményezésük megvalósításához az ABSA gondozásában működő Business Sponsorship Incentive Scheme (BSIS) nevű programból nyertek anyagi támogatást. A BSIS az üzleti alapú szponzorálás ösztönzését kívánja előmozdítani. Főként fesztiválok megrendezésében segítenek, mivel ez a „műfaj" beleillik a BSIS (illetve az ABSA) profiljába. Mégis egyre több az olyan könyvtár Angliában, amelyiknek a kezdeményezései nem találkoznak a BSIS célkitűzéseivel, pl. az üzleti információs szolgáltatások vagy a környezeti projektek esetében.

A kutatók interjút készítettek az Action Match elnevezésű ügynökséggel, amely a Community Links nevű, önkéntes társuláson alapuló szerve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zet keretében dolgozik. Az Action Match fő célja a „társadalmi szponzorálás" bátorítása és fejlesztése, mégpedig úgy, hogy promóciós (értékesítés-ösztönzési, illetve reklám-) szolgáltatást nyújt, továbbá az önkéntes szervezeteknek képzést biztosít. Az intézménytípusok közül pl. iskolákat, kórházakat támogatnak. Ez a modell a könyvtárakban is használható lehet, mivel nem a jótékonyságon alapul, hanem értékes szolgáltatásról gondoskodik mind az ipari, mind az önkéntes csoportok számára.

A kérdőíveket a Per Cent Klub 55 cégének küldték el: 30,8%-uk nem válaszolt, 26,9% „csak" a kitöltött kérdőíveket küldte vissza, míg 42,3% a vállalat szponzorálási irányelveiről is szolgáltatott információkat, illetve éves jelentést (beszámolót) küldött. A felsorolt információforrások alapján a szponzorálás fő indítékai: a (saját) testületi célok megvalósítása, a reklám és a területtel való földrajzi kapcsolat(tartás). Az említett célok általában a vállalat típusától függnek, vagyis a szponzorálás csak akkor lesz hasznos a könyvtárnak, ha: 1. a vállalat piaci profilja (piacszegmentuma) „kompatibilis" a szponzorálni kívánt esemény közönségével, illetve a szponzorálandó szolgáltatással (pl. a gyermekkönyvtár és a pénzintézetek); 2. a vállalattal természetes kapcsolata van a szponzorálni kívánt eseménynek és(vagy) szolgáltatásnak (pl. a könyvtárellátó és a könyvjutalom).

A használók

A CIE Közép-Anglia három önkormányzata: Dudley, Leicestershire és Shropshire különféle társadalmi környezetű és funkciójú könyvtáraiban vizsgálta a használók szponzorálásról alkotott véleményét. A felmérést nem szánták statisztikailag reprezentatívnak, ehelyett a válaszok minősége, tartalma volt igazán érdekes, még akkor is, ha a megkérdezetteknek mindössze 13%-a említett könyvtárban zajló, szponzorált eseményt vagy szolgáltatást.

A legtöbb válaszolónak természetesen semmi kifogása nem volt az alapszolgáltatásokat ingyenesen vagy olcsón nyújtó szponzorálás ellen, s csupán egy kisebbség érezte úgy, hogy a szolgáltatást teljes egészében a „közös pénztárcából" kellene finanszírozni. (A szponzorált alapszolgáltatások körébe tartoztak a könyvekkel, videódokumentumokkal, referensz szolgálattal, sőt – meglepetésre – a közfigyelem felkeltésével kapcsolatos dolgok is, ami egyszerűen hirdetési tevékenység lehet.) Az események és a kiállítások szponzorálása szinte mindenki számára elfogadott volt.

Megvizsgálták, hogy a használók szerint milyen típusú cég felelne meg a legjobban a szponzorálási kezdeményezéseknek. A legtöbb használó (82%) a dohánygyárakat ellenezte, ugyanakkor a két autógyártó cég és az olajtársaság már nem kapott annyi „ellenszavazatot".

A megkérdezettek kb. egyharmada szerint a könyvtári szolgálatot közpénzekből kellene finanszírozni, tehát a kereskedelmi szervezeteknek nem kellene eladósodniuk (ez tkp. a szponzorálás elvetését jelenti). A többiek a szponzorálás mellett voltak, azzal a fenntartással, hogy az csupán kiegészítse a folyamatosan biztosított közpénzeket. Többen hangsúlyozták, hogy a szponzoroknak ne legyen semmiféle ellenőrzésük a könyvtári szolgálat menedzsmentjében vagy a könyvválasztás és -vásárlás fölötti nyomásgyakorlásban. Néhányan – talán a fentiek miatt – úgy vélték, a gyermekkönyvtári és a referensz szolgáltatásokat nem kellene szponzorálni. A felmérésből azt a fontos következtetést vonták le, hogy a többség nem ellenzi a szolgáltatások megfelelő szponzorálását, ha az segíti fenntartásukat vagy a jelenlegi szinten tartásukat.

Az imént ismertetett kutatással egy időben a Mintel nevű piackutató társaság egy jelentést tett közzé a szponzorálás attitűdjéről (Mintel special report on sponsorship, 1988.) A sajtóban közzétett cikkekből, hírekből kiderült, hogy a közönség meglepően magas számban fogadja el a szponzorálást olyan területeken, mint pl. az oktatás vagy az egészségügy. A használói szempontok érvényesítése nélkülözhetetlen, ha még több és jobb szponzorálást szeretnénk megvalósítani.

Következtetések

A szponzorálásból befolyt összeg nem válhat a jövedelem fő forrásává, de hatékony kiegészítésként szolgálhat bizonyos tervek, költségek, javak jövedelmezőségének biztosításához, illetve az innováció és fejlesztés anyagi alapjainak megteremtéséhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtári szolgálat világosan megfogalmazott céljainak elérésére kellene használni a szponzorálást. Ma már változóban az a kép, hogy a szponzorálást természetesnek veszik, ugyanakkor a szponzorok nem fűznek nagy reményeket a szponzoráláshoz, és az árat sem fizetik meg.

Nem lehet eleget hangsúlyozni, mennyire fontos, hogy a személyzet jártas legyen a marketingtechnikák alkalmazásában. Alapvetően fontos a szponzorálásnál a rendszeres tudósítás a helyi sajtóban, rádióban stb. a könyvtárban zajlott kezdeményezésekről és eseményekről, de szóba jöhet a regionális vagy országos „hírverés" is.

Az önkormányzatok közötti együttműködés hiánya is gátja lehet a sikeres szponzorálásnak, pl. három szomszédos önkormányzat könyvtáraiban gyermekkönyvhetet rendeztek, megduplázva (illetve triplázva) erőfeszítéseiket, hiszen valamennyien egyszerű „szponzor-listára" törekedtek, ahelyett, hogy egy alapos stratégiai tervet igyekeztek volna vonzóvá tenni a közös szponzor számára, s ezzel bizonyára nagyobb sikerük lenne.

A könyvtárak nem rendelkeznek megfelelő piaci információkkal, amelyekre marketingdöntéseket lehetne alapozni. A helyi hatóságok egyre több háztartás felmérését kezdeményezik, de ezekben a könyvtárhasználókra és a könyvtárat nem használókra irányuló kérdéseknek sztandardizált formában kellene szerepelniük.

Összességében véve elmondható, hogy a könyvtári személyzet, a szponzorok és a könyvtárhasználók egyaránt ki akarják próbálni a szponzorálást, s még ha van is bennük egy természetes ódzkodás, nem előítéletekkel közeledtek a szponzoráláshoz, hanem hagyják, hogy a tapasztalatok meggyőzzék őket.

Ajánlások

Az első ajánlás a képzésre vonatkozik: az oktatási anyagok fejlesztése és a képzett segítők anyagi támogatása nélkülözhetetlen előfeltétele a folyamatnak. A szponzorálás megtervezésére, fogadására, megvalósítására való jártasságra felkészítést a marketingképzésbe ágyazva kell elképzelni. E képzés fő eleme a célpontok (konkrét célok) meghatározása lenne, mivel a szponzorálás gyakorlatára való tréning hatékony eszközöket nyújthat ahhoz, hogy a könyvtári szolgálaton belüli cél(pont)meghatározás folyamatával megismerkedjen a személyzet.

Az említett javaslat megvalósításához nélkülözhetetlen a hatóságok (önkormányzatok) közötti együttműködés, mert csak így szponzorálhatják eredményesen a kezdeményezéseket. (Ez a kooperáció a szponzorálási alkalmak „elosztására" is vonatkozik.)

A piaci információs rendszerek fejlesztése országos szinten, egységesített formában történne. Legsürgetőbb feladat a használói felmérések országos rendszerének kialakítása, mivel ez alapvető adatokat nyújtana a szponzoroknak és másoknak is, azért, hogy országos szinten fejleszthessék a kezdeményezéseket, projekteket. A részletes és releváns statisztikai információk a használatról számítógépes rendszerben képzelhetők el, ennek a kialakításához azonban a teljes összeget biztosítani kell.

Javasolják, hogy a könyvtárak helyi és regionális sajtótevékenységüket országos szintre is terjesszék ki.

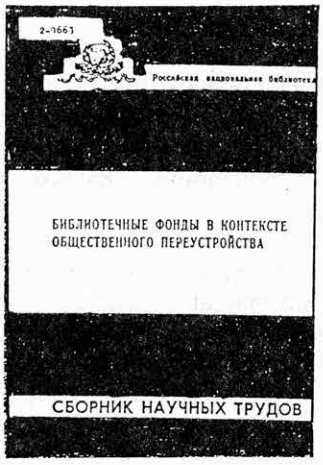
Különösen a potenciális szponzorok elérését könnyíthetné meg egy olyan könyvtári címjegyzék (Directory of libraries), amely részletesen tartalmazná a könyvtár által használatba bocsátható fizikai létesítményeket, a szolgáltatásokat, speciális forrásokat és gyűjteményeket, évente megrendezett vagy rendszeres eseményeket és reklámokat, illetve az ezekért felelős személyek nevét.

A felsorolt javaslatok mind a szponzorált projektek gyors kialakítását célozzák, ugyanakkor szükséges egy hosszú távú könyvtári marketingterv elkészítése is (erről a 8. sz. mellékletben olvashatunk bővebben). Ez a terv promóciós (reklám-) szolgáltatást nyújtana, biztosítva ezzel az országos és a szakmai sajtóval kialakított kapcsolatokat. Mind a közművelődési, mind a magánkönyvtárak marketingszükségleteit egy önfinanszírozó testület szolgálhatná a leghatékonyabban.

A jelentés összeállítói nem kívánják megismételni a közeljövőben a mostani felmérésüket, mert úgy érzik, végre eljött a tettek ideje. Az angol közkönyvtárak e felmérés elkészültéig is sokat cselekedtek, amit a II. részben, a *Szponzorálás a gyakorlatban* című fejezetben mutatunk be (ez a 2. kötetben leírtakat tartalmazza).

Szabó Eszter

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bibliotečnye fondy v kontekste obšestvennogo pereustrojstva : Sbornik nau 0232nyh trudov / Sost. D. V. Evseev, V. V. Šilov. [Izd.] Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka. - Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Rossijskoj nacional'noj biblioteki, 1992. - 236 p. - ISBN 5-71960947-4

„És mi valamiféle új minőségbe csapunk át..." Egy kötetnyi cikk és tanulmány a közművelődési könyvtári állományok jövőjéről, jelenéről és múltjáról

A recenzió címébe némileg szokatlanul felvett és a kötet szerkesztői előszavát is mottóként megelőző idézet *Jevtusenko* egyik költeményéből való. Mindebből önként adódik az ismertetés vezérlő feladata: azt kell felderítenie, mi a valóban új, az újként előadott régi és a régi módon jelentkező régi, a kötetbe sereglett szerzők produkcióiban, illetve a publikálás jellegzetességeiben.

Az előszó mindenesetre jóleső öniróniával kezdi, ami korábban végképp nem volt jellemző a világ e táján kialakult közlési stílusra vagy inkább retorikára. Olvassuk csak: *„Nem tagadható le, hogy a könyvtártudomány dicső társadalmunkban az elméletek, a koncepciók, a vélekedések, a hipotézisek és a törvénytervezetek vég nélküli konfrontációiból táplálkozik. A független megfigyelő számára, ha egyáltalán akadna ilyen, a [közművelődési] könyvtári állományok tana olyan csatatérnek tűnnék, ahol annak érdekében, hogy meg lehessen oldani az 'olvasottság', illetve a 'könyvellátottság', a 'törzsanyag' és a 'tematikai-tipológiai tervezés' végül is szükségszerűen 'örök' problémáit, az indokoltnál máris lényegesen több kopját törtek ripityára."*

A kötet szerkesztői ezért arra törekedtek, hogy csak olyan cikkeket-tanulmányokat vegyenek fel a gyűjteménybe, amelyeknek szerzői belátták, hogy az új körülmények – a társadalmi átalakulás-átalakítás körülményei – közepette óhatatlanul „át kell világítani" és relativizálni kell egy sor elméleti és módszertani doktrínát a közművelődési könyvtári állományokkal kapcsolatban is. És ezen felül – a talajtalanság elkerülése, az identitástudat megerősítése és a használható példák konok keresése reményében – olyan cikkeket-tanulmányokat is, amelyek a korai szovjet könyvtárügy, a 20-as és 30-as évek könyvtárügye vonatkozó kérdéseit próbálják kiásni a kényszerű, nem is olyan régen parancsolt „feledés pora" alól.

A fenti követelmények jegyében a kötet szerzői közül *I.V. Èjdemiller* megkísérli a városi közművelődési könyvtárak állományépítési stratégiájának fő elemeit akként, olyan „hangfekvésben" meghatározni, hogy azok véletlenül se vegyék fel (mint az korábban igencsak szokásos volt) a felsőbb helyről érkező ukázok formáját és hangnemét. Dolgozata inkább egyfajta „vade mecum", „jöjj velem", azaz „szakmai sétára invitálás", amelynek végén a résztvevő kollégák körében kijegecesednek mindazok a tudni- és tennivalók, amelyek – korszerű technológiákat feltételezve – reális alapokra helyezik, humanizálják egy-egy konkrét könyvtár állományépítési gyakorlatát.

V.V. Šilov – ismételten, tehát az isten tudja, hányadszor – a közművelődési könyvtári törzsállomány kérdéskörét veszi vizsgálat alá. Törzsállomány pedig létezik, nem lehet nélküle meglenni – jelenti ki. (Meglehet, ezért nevezi megközelítését axiomatikusnak.) Kiválogatásának tartalmi és formai követelményeit, illetve szintjeit tulajdonképpen a kérdés korábbi szakirodalmából vett és neki tetsző idézetekkel írja körül, határozza meg. Meghatározásai mindenesetre felettébb rugalmasak, mivel hite szerint a törzsállomány halmazában folyamatosak a változások. S ezek egyaránt vonatkoznak a törzsanyagba sorolt művekre, műfajokra és hordozóikra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Többen, így *S.S. Švedov*, a szerzőpáros *O.V. Ârlykova* és *V.V. Âlyseva*, továbbá *E.M. Kolomejčuk* azt elemzik, hogy az olvasói szükségletek miként korrespondeálnak a könyvkiadás kínálatával és a könyvtárak állományával. Néhány megállapításuk a következőképpen hangzik: *„A könyvpolitikának* [érts ezalatt kiadási és állománygyarapítási politikát] *változatosabbnak és mobilabbnak kellene lennie, olyannak, amely megfelel napjaink olvasói érdeklődésének." - „A régi problémák továbbélése mellett újabbak is keletkeztek. Megoldásukra csak az olvasói vélemények elmélyült tanulmányozása esetén van remény." - „A gyermekek érdeklődéséhez képest a könyvkiadási és a könyvtári kínálat felettébb szürke és szűk."*

L.N. Agafonov és *V.V. Šilov* a regresszív statisztikai analízis módszerét ajánlja a könyvtári állományok utólagos „rendbehozatalára". Ezt az ajánlást – természetesen – a módszer tüzetes demonstrációja előzi meg. *A.Û. Lebedev* a könyvtári állománygarapítási rendszer olyatén átalakítására, modellezésére tesz javaslatot, amelynek nyomán a könyvtárosok nagyobb beleszólást nyerhetnének a kiadói munkába, amely a piaci körülmények között különféle „konjunkturális hullámokat lovagol meg, illetve próbál meglovagolni".

A 80-as évek közepének közművelődési könyvtári adatai alapján *T.I. Rukina* és *V.V. Šilov* az Oroszországi Föderációban élő nemzetiségek anyanyelvű irodalommal való ellátásának sajátosságait – eredményeit és hiányosságait – mutatja be. A dolgozatra a különféle szempontok szerint értelmezett adatok nagy száma jellemző.

Végül a „használható példák konok keresése reményében" írt két, inkább cikk vagy közlemény, mintsem tanulmány zárja le kötetünket. *T.R. Katerova* arról ír, hogy a húszas években és a harmincasok elején a központi állami kiadók, ezen belül a Szovjetunió Népeinek Központi Kiadója miként segítette megvetni a nemzetiségi területeken keletkezett közművelődési könyvtárak anyanyelvű irodalmi állományának alapjait. *M.K. Svičenskaâ* pedig azon fáradozik, hogy a 20-as évek szövetkezeti kiadóinak történetéből kihámozza a könyvtári könyvellátás különféle, ma is kívánatosnak látszó módszereit.

A posztszovjet szakirodalom olvasása közben – itt is – még mindig az újdonság erejével hat, hogy kiveszett az írásművek elejéről és a hivatkozási jegyzékekből a párt- és a pártállami kövednek való hódolás szokása, amely azon felül, hogy puffasztotta (esetenként jelentős mértékben) a terjedelmet, a legtöbbször tematikailag sem kapcsolódott a szakmai mondanivalóhoz. Manapság az oroszok is már „in medias res" kezdenek, ahogy ezt a publikációs világszokások megkívánják. A szemléletesség irányában szintén tettek egy-két lépést. E gyűjteményben is egy sor olyan táblázat és grafikon-ábra található, ami elősegíti a szerzők intencióinak jobb megértését. Mindazonáltal meglehetősen nehézkes, hogy ne mondjam: tudálékos maradt az előadás módja, s emiatt a legérdekesebb részletek olvasása közben is ásítás környékezi az embert.

A nehézkességet egészíti ki negatív értelemben a „szerkeszteni nem tudás". Az alig-alig tagolt szöveg, a kiemelések szinte teljes hiánya a szövegben való orientációt és a korábbi részletekhez való „visszatérést" nehezíti meg. No és a szürke papírra sokszorosított matt szedéstükör, az már bizony – több a soknál.

Tájékoztatásul még annyit: a Rossijskaâ nacional'naâ biblioteka megnevezés mögött a hajdani Saltykov-Šedrin Könyvtár rejtőzik. Nem hiszem, hogy a névváltozásban Saltykov-Šedrin „kegyvesztetté" válása játszott volna szerepet, hanem inkább az, hogy az intézmény nevében is „világgá akarta-akarja kürtölni" újonnan kapott nemzeti könyvtári jogosítványát.

Futala Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjelent a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár két új kiadványa

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1988-1989-1990 1991-1992-1993

Az Évkönyv most megjelent két kötetéből tárgyszerű beszámolókkal, adatsorokkal és elvi tanulmányokkal dokumentálva kibontakozik a FSZEK változásokban gazdag közelmúltja. A képet a könyvtár néhány sajátos és fontos területét részletesebben bemutató tanulmány gazdagítja (**Központi Ellátó Szolgálat; A számítógépes szociológiai témafigyelő szolgáltatás 10 éve; Fényképgyűjtés és ikonográfiai feltárás a várostörténeti dokumentáció szolgálatában; Zenei Gyűjtemény**) és a könyvtárhasználatot elemző szociológiai tanulmány egészíti ki.

A fővárosi könyvtár távoli múltjából, a két világháború közötti korról két tanulmány ad új adatokkal új képet (**Politikai támadás a Fővárosi Könyvtár vezetői ellen 1944, Kelényi Béla Ottó /1897-1944/**).

Az évkönyvek hagyományos könyvészeti anyagának bősége a Központi Könyvtár régi állományának kimeríthetetlen gazdagságát tükrözi. Tanulmányok foglalkoznak az ősnyomtatványokkal, a régi könyvkötésekkel, a régi budapesti címjegyzékkel és útikönyvekkel, **Brunszvik Teréznek, Kisfaludy Károlynak, Helmeczy Mihálynak** a könyvtárban fellelt kéziratával, illetve röpirataival. Különös figyelmet érdemel az **Ungvárnémeti Tóth László** ismeretlen verseit bemutató tanulmány.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
1371 Budapest, Pf. 487
Kádár Lászlóné, Számviteli Osztály

MEGRENDELÉS

Megrendelem a FSZEK kiadványait:

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1988-1989-1990-t. 600 Ft/pld.....
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1991-1992-1993-t. 760 Ft/pld.....

A megrendelő neve: .....
címe: .....
.....

1994. .....

P.H.

.....
aláírás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

DMP

ZWIJNDRECHT

Vegyék igénybe a Direct Marketing Press b.v. (DMP)
szolgáltatásait a

KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNYOK RETROSPEKTÍV KONVERTÁLÁSÁRA

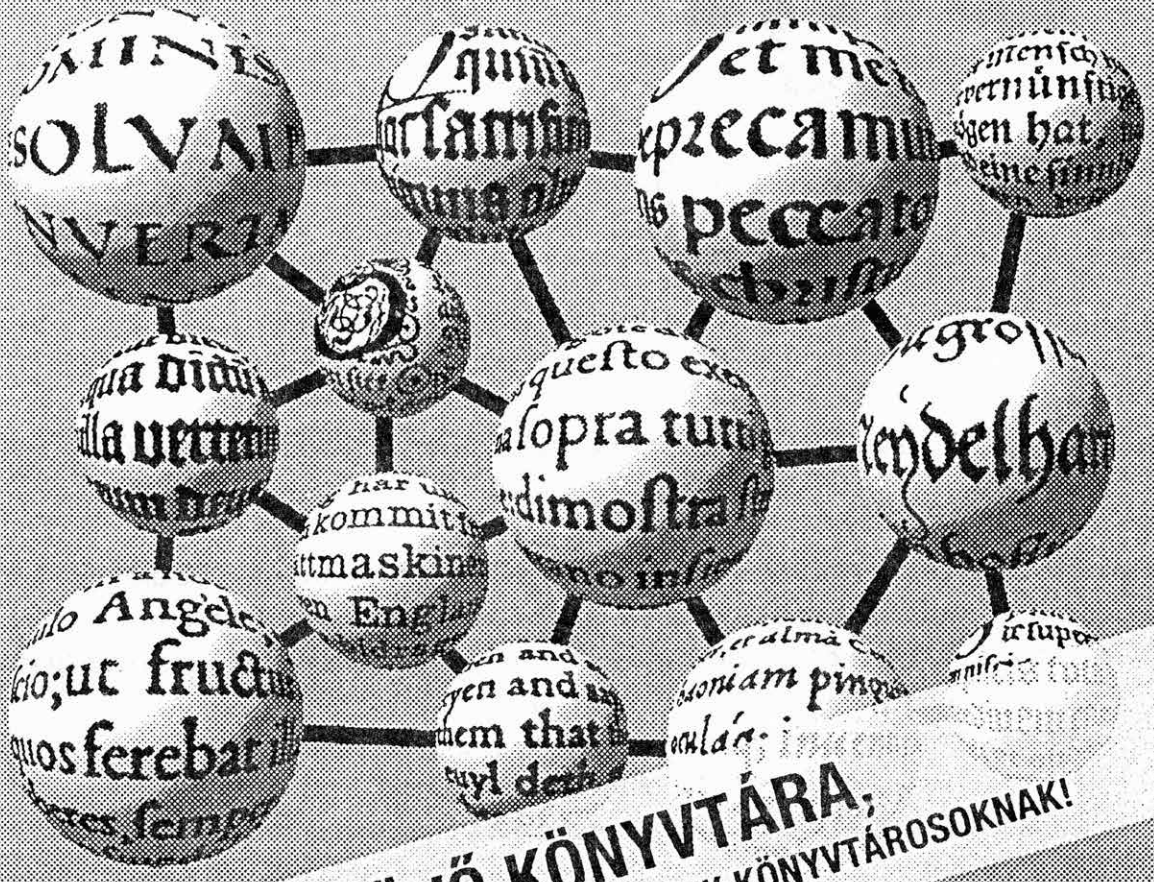
Vállaljuk könyvtári és levéltári állományok szakszerű, automatizált feldolgozását katalóguscéduláról vagy eredeti dokumentumról. Az adatbevitel szkennerrel történik.
A feldolgozott állományt (a használó igényeinek megfelelően) lemezeken, ill. mágnesszalagon szállítjuk.
Cégünk jól képzett munkatársai a modern technikának köszönhetően hiba nélkül és gyorsan végzik az automatizált adatfeldolgozást.
Megrendelőink között található például a Holland Könyvtári Központ (NBLC), a groningeni Rijksuniversiteit, a müncheni Universitätsbibliothek, az Amszterdami Városi Könyvtár stb.
Szolgáltatásaink megbízhatóak, áraink alacsonyak!

Felvilágosítás, megrendelés:
DMP Direct Marketing Press b.v.
Afd. Data Entry/Bibliotheken
Postbus 1017
3330 CA Zwijndrecht
The Netherlands
Telefon: 00-3178104955

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ORACLE® LIBRARIES

INTEGRÁLT KÖNYVTÁRI RENDSZER

A JÖVŐ KÖNYVTÁRA;
MELYET KÖNYVTÁROSOK KÉSZÍTETTEK KÖNYVTÁROSOKNAK!

AZ ELSŐ KÉTNYELVŰ (ANGOL–MAGYAR) ALKALMAZÁS, AMELY LEHETŐVÉ TESZI AZ ÖN SZÁMÁRA, HOGY SAJÁT MAGA ALAKÍTHASSA KI KÖNYVTÁRI KÖRNYEZETÉT!

FORGALMAZZA AZ IQSOFT RT
TEL.: 251-5949

1142 BUDAPEST, TELEKI BLANKA U. 15-17.
FAX: 163-7416

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

95/001
McPHERSON, P.K.: Accounting for the value of information = Aslib Proc. 46.vol. 1994. 9.no. 203-215.p. Bibliogr.

Az információ értékének kiszámíthatósága

Hatékonyság; Információ; Modellálás

Az információ nem csupán egy papíron vagy kábeleken továbbított forrás. Az információ nyersanyag, amely átjárja az intézményt egy belső információs hálózaton – az információ a szervezet ablaka a világra. Mégis elhanyagolt, mert még a könyvtáros-informatikus szakma sem tudja pontosan felbecsülni és pénzben kifejezni az értékét. Ahhoz, hogy ezt meg lehessen tenni, számos kérdésre kell feleletet találni.

Tisztában kell lenni azzal, hogy az érték kifejeződésének csak egyik lehetősége a pénz. Ahhoz, hogy az értékelés sokoldalú legyen, pontosan meg kell határozni az értékelés tárgyát, elemeit. Annak felderítésére, hogy ezek hogyan járulnak hozzá egy „ideális" állapot eléréséhez, meg kell határozni az „ideális" állapotot és ennek viszonyát az értékelés tárgyához, valamint az átfogó értékelési kritériumokat.

Mivel jelenleg az értékelés tárgya az információ vagy az információs folyamat, először ezt kell meghatározni. A cikk három modell segítségével vizsgálja, hogyan járul hozzá – milyen értéket ad hozzá – az információfeldolgozás az emberi tevékenységhez. Az első modell a *kognitív folyamaté*. Ebben összefonódik az információme-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nedzsment és az információs rendszer. A kulcsszerepet az előbbi játsza, biztosítván az információs igények kielégítését, az utóbbi csupán a műszaki háttér. Az információ négy területen eredményez kognitív előrelépést: az integrációban (pl. a rendszerek és az alkalmazások között), a termelékenységben (pl. gyors hozzáféréssel), az ismeretekben (pl. helyzetfelismeréssel), és a döntésekben (pl. a bizonytalanság csökkentésével).

Az emberi agyban végbemenő változások azonban csak akkor válnak megfoghatóvá, ha külső tevékenységben nyilvánulnak meg, ezért a második modell a *vállalati információs folyamatot*, és az információnak a vállalati célok elérésben betöltött szerepét ábrázolja. Érdekes analógia figyelhető meg a termelési folyamat és az információs folyamat mint értéknövekedést eredményező folyamatok között. A vállalat információs rendszere tulajdonképpen magának a vállalati struktúrának a megtestesülése, más szavakkal: az információ tartja össze a szervezetet. Az információs funkciók teszik lehetővé a stratégia alkalmazását és a célok elérését kognitív, stratégiai és operációs támogatással, így a vállalati információs rendszer (és az ebben hordozott információ) értéke azzal a hozzájárulással mérhető, amellyel az üzleti stratégia és az átfogó célok elérését segíti.

A harmadik modell a *hagyományos értéknövekedés-számítás* egyszerű modellje, amely megmutatja, miért marad ki e számításokból az információ és az ismeret hozzájárulása. A keletkezett értéktöbbletet gazdaságilag a *forgalom mínusz befektetés* képlettel lehet leírni. Ez azonban csak a vállalat pénzügyi céljainak teljesülését mutatja. A stratégiai és szervezeti célok (ezek közé tartoznak a stratégiához igazodás, a kompetitív előnyök, a külső kockázatok, az etikai következmények, illetve a szervezeti és menedzseri hatékonyság, a belső kockázat, az alkalmazottak jóléte), amelyekre a menedzsment és az információs tevékenység közvetlenül hat, egyenrangúak a gazdasági értéknövekedéssel, és azzal együtt adják a vállalat összetett értéknövekedését. Az információ értékének elemzésekor nem szabad megfeledkezni a bizonytalanságot és a kockázatot csökkentő szerepéről sem.

Az információ értékének vizsgálatára integrált módszert kell kidolgozni, amely egy értékhierarchiából és egy integrált eljárásból áll. A hierarchia az információ értékét az instrumentális és belső értékek mentén keresi, eljutva az anyagi és az eszmei szférához. Az integrált módszer pedig a szervezet szempontjából vizsgálja mindazokat az elemeket, amelyekben az információ hatást fejt ki. Lépései a következők: az értékelés kontextusának meghatározása; a pénzügyi értéknövekedés becslése; az eszmei (itt: információs) hozzájárulások összértékének becslése; az összetett értéknövekedés becslése; integrált értékbecslés. Csakhogy az eszmei érték vizsgálata, becslése számos problémát vet fel. Nehezen definiálható és mérhető, nehéz a pénzben kifejezhető értékkel összehasonlítani és összeadni, nehéz a hagyományos kalkulációs és elszámolási rendszerbe beilleszteni stb. Ezen segít az ún. összetett értéknövekedési felület. Ez egy térbeli felület, amely úgy jön létre, hogy egy tengelyre felvesszük a pénzbeli értéket, egy másikra az eszmei értéket, a harmadikra pedig az összetett értéket. Ezek kiszámítása és összegzése kialakít egy olyan felszínt, amely kifejezi a teljes értéknövekedést. Ez a módszer lehetővé teszi az eszmei értékek tükrözését és a pénzügyi keretekbe való behelyezését is.

Az integrált értékelési módszer segítségével jobban megérthetjük az eszmei és pénzbeli érték kapcsolatát, összehasonlíthatjuk a teljesítményt az információs befektetésekkel, viszonylag objektív eredményeket kapunk, és jobb befektetési döntésekre juthatunk. Politikai előny, hogy az értékelés hitelessége növekszik, felismerik az információ fontosságát a szervezet működésében, javulnak az értékelési módszerek, fejlődik az információmenedzsment.

(Orbán Éva)

Kutatás és fejlesztés

95/002

SUMSION, John: Strategic research areas and possible research models for UK public libraries = Libr.Rev. 43.vol. 1994. 4.no. 7-26.p. Bibliogr. 20 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatási területek és módszerek a brit közkönyvtárak számára

Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtári kutatás sajnos nem szerepel a BLRDD (British Library Research and Development Department) prioritásai között. Ez részben azzal magyarázható, hogy a British Library az elmúlt években egyre kevesebb pénzt tud a kutatások finanszírozására fordítani: amíg 1979-80-ban a BL kutatási kerete 2 707 000 font volt, addig 1992-93-ra ez az összeg 1 337 000 fontra csökkent. Ez a hanyatlás legerősebben a közkönyvtárakat érinti, hiszen az egyetemi- és a szakkönyvtárak egyéb forrásokból (pl. felsőoktatási finanszírozási tanácsok, ipari minisztérium stb.) számíthanak kutatásaik támogatására.

A cikk áttekinti a brit közkönyvtári kutatások hátterét és történetét. Bemutat néhány kutatási modellt, majd részletesen tárgyalja a célok, a problémák, a kutatók, a módszerek és a kutatási témák kérdéskörének elemeit. Megismertet a közkönyvtárakban hasznosítható kutatási modellekkel, valamint a kutatás irányításával, figyelembe véve a stratégiát, a projektválasztást, a finanszírozási döntéseket és a visszacsatolást.

(Autoref. alapján)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

95/003
RICARDS, P.S.: „Ne povtorite naših ošibok", – preduprezdaût kollegi iz SŠA = Biblioteka. 1994. 5.no. 10-15.p.

„Ne ismételjék meg a mi hibáinkat" – figyelmeztetnek az USA-beli kollégák

Könyvtári rendszer; Könyvtárügy

A cikkesített előadás valójában az USA nyilvános könyvtárügye történetének egyik sajátosságával, nevezetesen annak bemutatásával foglalkozik, hogy kinek–minek köszönhető a könyvtárügy mai arculata. Ez a történet a 19. századtól a 20. század 60-as és 70-es éveiig tart.

Kezdetben a nagy donátorok, köztük Carnegie, nyomják rá névjegyüket a nyilvános könyvtárakra, aminek hátulütője: az egyéni dicsőség kifejezése gyakorta háttérbe szorítja a tényleges szükségletekre való odafigyelést. Hasonlóan nagy szerepet játszott a presztízs a következő könyvtárlétesítési hullámban, amelyre a helyi patriotizmus csatasorba állítása volt a jellemző. Gerjesztői gyakorta a nőmozgalmak voltak. A keleti és a nyugati part versengése igen látványosan nyilvánult meg a nyilvános könyvtárügy fejlődésének e szakaszában. Mindkét hullámra nézve elmondható: végletesen egyedi fejlődést produkált. Olyannyira, hogy még nemzeti könyvtára sem volt az USÁ-nak (a Kongresszusi Könyvtár csak utólagosan vált azzá).

További mozgatóerők lettek: hit a műveltségben, majd a szakműveltségben, a helyi önkormányzatok tévedhetetlenségében, végül az állampolgári egyenlőség biztosításának szükségességében. Csakhogy az összes fenti mozgatóerőben – különféle korlátozások, tiltások és ostobaságok formájában – „hátramozgató" összetevők is akadtak, amelyek lassították az előrehaladást.

Tanács az orosz kollégáknak: célszerű megfontoltabbaknak lenniük az amerikai pályatársaknál. Soha nem szabad egyetlen irányzatnak „ölelő karjaiba" vetődni, s ott elveszteni a józan ész ellenőrző funkcióit.

(Futala Tibor)

95/004
Bibliotheken und die Veränderung des Informationsmarktes = Buch Bibl. 46.vol. 1994. 10/11.no. 854-859.p.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak és az információpiac változásai. (Tematikus szám, 3 cikk)

Információpiac; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A közös cím annak a három előadásnak a témáját fejezi ki, amelyek az 1994-es német könyvtáros kongresszuson hangzottak el Fitsben.

Horst Neisser, a kölni városi könyvtár igazgatója az „információpiac forradalmáról" beszél, amely a Gutenberg korszak kezdetéhez hasonlítható. Az online információkeresés és a CD-ROM pl. radikálisan megváltoztatta a könyvtárak formáját és munkaszervezeti felépítését, de az információs monopólium megakadályozásának és az általános hozzáférésnek a vezérelve változatlan maradt. A könyvtárosoknak továbbra is fel kell kutatniuk, ki kell válogatniuk és rendelkezésre kell bocsátaniuk az információkat az elektronikus hordozók segítségével. Ha elszalasztják e fejlemények lehetőségeit – figyelemeztet a szerző –, akkor veszélybe kerülhet a megélhetésük.

Claudia Lux, a berlini szenátusi könyvtár igazgatója áttekinti a fejlődés útját a hagyományos könyvtártól kezdve, az automatizált és elektronikus könyvtáron keresztül a virtuális könyvtárig, és megvizsgálja, hogy ez a fejlődés hogyan hatott a könyvtáros szakmára. A könyvtárosoknak, ha úrrá akarnak lenni a már kaotikus mennyiséget képviselő információkon, új munkamódszereket kell elsajátítaniuk, segíteniük, „navigálniuk" kell a használókat a világ „elektronikus tengerén". Ez csak akkor lehetséges, ha elfogadják az elektronikus információk uralkodó szerepét, és aktívan támogatják az új fejleményeket.

Karl Wilhelm Neubauer, a bielefeldi egyetemi könyvtár igazgatója a könyvtárak fennmaradásához szükséges új szervezeti formákról beszél. Például megkérdőjelezi a katalogizálás jelenlegi rendszerét, és egy teljesen új hierarchia-rendszer kifejlesztését sürgeti. Az online információk piacának robbanásszerű megnövekedése következtében a könyvtárak teljesen új szervezeti struktúrát igényelnek, mégpedig azonnal, hiszen mint az elektronikus információk közvetítői, a könyvtárak is a piac kínálói, szolgáltatói oldalán helyezkednek el.

(Autoref.)

95/005

BUSCHMAN, John: Librarians, self-censorship, and information technologies = Coll.Res.Libr. 55.vol. 1994. 3.no. 221-228.p. Bibliogr.

A könyvtárosok öncenzúrája az elektronikus presztízsberuházásokkal, a piacdiktatúrával és az információtechnológiával kapcsolatban

Cenzúra; Gyarapítási keret; Információipar; Információpiac; Költségvetés; Közművelődés

A könyvtárosok azzal a hozzáállással, hogy a magasabb presztízsű elektronikus forrásokat és hozzáférést választják a hagyományos formákkal és forrásokkal szemben, meggondolatlanul és kritikátlan módon próbálnak a műszaki és tudományos szférához kapcsolódni, hogy növeljék a könyvtáros szakma hagyományosan alacsony társadalmi tekintélyét.

A könyvtárak aránytalanul sokat költenek elektronikus forrásokra, ami állományépítési szemléletüket is mélységesen befolyásolja.

Az elektronikus tájékoztatási eszközök az állományépítésünk sarkköveivé válnak. Mivel ezek a források általában az időszaki kiadványokat dolgozzák fel, inkább folyóiratokat vásárolunk, könyveket nem, és a folyóiratok közül is az elektronikus indexekben feldolgozottakat részesítjük előnyben. Itt már nem a források minősége a meghatározó, hanem az elektronikus forrásokhoz való igazodás jegyében döntünk. Ez különösen igaz az egyetemi könyvtárakra. Mindez pedig az új, még nem bevett, esetleg vitára ingerlő dokumentumokkal szembeni diszkriminációt is jelenti.

Az, hogy az információpolitika döntéshozói és a könyvtárosok nem vizsgálják meg az információs technológiák alkalmazásának hosszú távú következményeit, öncenzúrának minősíthető.

Nem mondhatjuk kényelmességből, hogy ezek a változások úgyis be fognak következni, tehát jövőnk, állásaink megtartása érdekében be kell állnunk a sorba. Az elektronikus szöveg és a multimédia jelentősen más, mint amit a nyomtatott kultúra értékeinek tartunk. Felelősséggel tartozunk a társadalomnak és intellektuális kötelezettségünk, hogy mélyrehatóan megvizsgáljuk ezeket az elektronikus forrásokat, küldetésünket ne definiáljuk újra, hanem tekintsük át.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárak és könyvtárosok hagyományos feladata volt mind ez ideig, hogy a történelem írásos emlékeit és a társadalmi emlékezetet védelmezzék. Ezek azonban illékonnyá és manipulálhatóbbá válhatnak azzal, hogy az új digitális jövőképnek megfelelően a könyvtárak már nem tárházak és archívumok lesznek, hanem a hozzáférés helyszínei. A meglevő technológia lehetővé teszi, hogy a szövegek és információk elosztását központilag, elektronikusan lehessen ellenőrizni, mindenek előtt a hozzáférés és a költségek szempontjából. Így a digitális kultúra, amelyet most a könyvtáros-társadalom magáévá tesz, eltöröl egy sor olyan gyakorlati féket, amely a hozzáférés figyelését és a cenzúrát akadályozta.

Ezen kívül a haszonnal kecsegtető elektronikus termékek túlsúlyban vannak. Az üzleti és a természettudományi források előbb jelentek meg, és csak a piac telítődése után növekedett a társadalomtudományi elektronikus források száma, hiszen ezek kevésbé kifizetődőek.

(Koltay Tibor)

Nemzetközi könyvtárügy

95/006

O'NEILL, Mary: British cultural exchange = Libr.Assoc.Rec. 96.vol. 1994. 7.no. 370-371.p.

A British Council könyvtári-információs tevékenysége

Támogatás -más országnak

A British Council (a továbbiakban BC) legfontosabb, általános jellegű célja az, hogy jó kulturális kapcsolatot alakítsanak ki a más országokban élő emberekkel. Ebben a munkában fontos szerepe van a tájékoztatási és könyvtári munkának is. A BC 60 éves működése során világossá vált, hogy a könyvtári és információs munka hatékony módja egy másik kultúra megismerésének és az angol helyzetkép bemutatásának. A BC célja szerint mindenhol színvonalas tájékoztatást kíván nyújtani Nagy-Britanniáról, mégpedig tetszőleges témában. Több olyan ország van, ahol az orvosok kizárólag a BC könyvtárainak kérdezhetik le a Medline adatbázist és juthatnak hozzá a keresett dokumentumhoz. A BC könyvtáraiban számos olyan időszaki kiadvány is megtalálható, amely sem az újságosoknál, sem más könyvtárak gyűjteményében nem szerepel.

1990 óta a BC Kelet-Európában és a volt Szovjetunió országaiban – a helyi hatóságokkal együttműködve – információs központokat állított fel, kielégítve a helyi angoltanárok szükségleteit. Jelenleg már 40 kelet-európai városban, köztük olyan távoli országok városaiban is mint pl. Ukrajna vagy Azerbajdzsán, létesültek helyi központok. A világ különböző helyein jelenleg 185 könyvtára és információs központja működik a BC-nek, melyekre évente kb. 30 millió fontot költenek.

A BC hírnevének és az információs munka terén elért eredményeinek köszönhetően, ha valahol nemzetközi szintű segítségnyújtásra van szükség a könyvtári és információs munka fejlesztésében, felmerül a BC szerepe is. Az elmúlt 2 évben a BC több, a könyvtárügyben fontos szerepet betöltő intézménnyel együtt (Könyvtáros Egyesület, Aslib, British Library) megvizsgálta a könyvtári és információs munka lehetőségeit ezen a téren.

Ami a BC és a brit könyvtári és tájékoztatási szakma kapcsolatát illeti, a szerző számára úgy tűnt, hogy a BC könyvtári munkája és az angliai könyvtárügy között több szempontból bizonyos távolság alakult ki, amely nem kedvező a BC-re nézve. Felmerült, hogy a BC-nek nagyobb mértékben kellene részt vennie a könyvtári szakmai szervezetek munkájában. E bírálatnak figyelembe kellene vennie azt a tényt, hogy a személyzetnek kevesebb, mint 10%-a dolgozik Angliában. Kritikaként hangzott el az is, hogy a BC újabban nem alkalmaz elegendő könyvtárost és információs szakembert. Ez csak részben igaz, ugyanis valóban nem alkalmaz annyi angol könyvtárost, mint egykor, ugyanakkor a személyzet jelentős részét már az illető országban dolgozó szakemberek alkotják. Erre a „kinevelő" szerepre egyébként büszkék is a BC munkatársai. Emlegetik azt is, hogy már nem küldenek külföldre brit szakértőket. Igaz, hogy manapság egyre ritkábbak az ilyen típusú feladatok, mert helyettük olyan komplex segítségnyújtási formák léptek életbe, amelyeknek csak részét képezik az információs szakértők munkái. Ilyen szerepet játszottak legutóbb Kuwaitban és Sierra Leonéban is a BC emberei. Az előbbi országban az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ország információs hálózatának újraépítésében vettek részt, a másikban pedig az oktatást támogatták egy fejlesztési program keretében jegyzetekkel és tankönyvekkel.

(Kovács Katalin)

Lásd még 23

Nemzeti könyvtárügy

95/007
BURGETOVÁ, Jarmila: Bibliotekarstwo czeskie w okresie przejsciowym = Bibliotekarz. 1994. 7/8.no. 23-25.p.

A cseh könyvtárügy az átmenet időszakában

Könyvtárügy

Az országban 1990 elején 8364 közművelődési könyvtár és fiók működött. Egy-egy könyvtár átlagosan 1239 lakost látott el. Egy-egy lakosra 5,7 könyv jutott a 60 milliós könyvállományból.

1992 végéig – köszönhetően a csehek könyvtárszeretetének – a fenti könyvtáraknak csupán 3%-a szűnt meg (1993. évi adatok még nem állnak rendelkezésre). Ennél erőteljesebben – 7%-kal – csökkent a könyvtárosok száma.

A járási könyvtárak fenntartása időközben átkerült a városi önkormányzatokhoz, s ez egyben a járási könyvtárhálózatok végét jelentette, mivel ezek az újdonsült városi könyvtárak nem kaptak költségvetési előirányzatokat a területi munkára.

Egyébként a nyilvános (közművelődési) könyvtári törvény már évek óta készen áll, amelyet állítólag azért „jegelnek", mert késik az ország közigazgatási reformja, melynek nyilvánvalóan kihatása lesz a nyilvános könyvtárak „rendjére" is.

A megyék (krajok) megszűnte után a kilenc állami tudományos könyvtár a kulturális minisztérium fenntartásába került át. Azóta – immár négy éve – ezek a könyvtárak arra várnak, hogy tartományi könyvtárak legyenek belőlük. A minisztérium csupán a nemzeti könyvtár fenntartását és felügyeletét kívánja a továbbiakban meghagyni magának.

A tudományos és szakkönyvtárak, amelyek most szabadon gyarapíthatnák állományukat, nem tehetik, mert nincs rá pénzük. Esetenként a magas postaköltségek miatt a cseretevékenységet is korlátozniuk kell. Az ajándékok elfogadását pedig a vámok kifizetése gátolja.

Mindazonáltal pozitív változások is megfigyelhetők az utóbbi években. Ezek a következők:

– gyors volt az előrehaladás a könyvtári munka számítógépesítésében, illetve az ehhez szükséges szellemi feltételek megteremtésében is;

– a Felsőoktatási Tanács mellett bizottság alakult az egyetemi és főiskolai könyvtárak problémáival való foglalkozásra;

– hasonló fejleménynek lehettünk tanúi a tudományos akadémiai könyvtárak vonatkozásában is, bár e szektorban 1993 folyamán kb. 200 intézeti könyvtár szüntette meg működését;

– az orvosi könyvtárhálózat a privatizáció következtében ugyancsak szét fog hullani, ezzel párhuzamosan azonban a Központi Orvostudományi Könyvtár pozíciói igencsak javulni fognak (bekapcsolódás a CESNET, a CASLIN és az Internet hálózatba).

Az üzemi információs munkahelyek megszűntek, csupán a tárca szintű információs központok működnek tovább. A munkanélkülivé vált legjobb szaktájékoztatók a csírázó információiparban helyezkedtek el.

A képzésben ugyancsak voltak változások. A könyvtárosképző középiskola helyébe az információs tanulmányok főiskolája lépett, a könyvtártudományi és tudományos információs tanszék helyébe pedig az információs és könyvtártudományi tanulmányok intézete.

A Cseh Köztársaság Könyvtárosainak és Információs Dolgozóinak Egyesülete, amely 1990 tavaszán újította fel működését, igen aktívan és eredményesen vesz részt a könyvtáros közéletben. A szaksajtó (címváltozásokkal ugyan) szintén átvészelte a legnehezebb éveket, sőt *Národní knihovna* (Nemzeti Könyvtár) címen egy új orgánum is indult, évente hatszori megjelenéssel.

(Futala Tibor)

95/008
SELJAK, Tomaz: COBISS – Co-operative Online Bibliographic System and Services in Slovenia = Program. 28.vol. 1994. 3.no. 287-293.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szlovénia online bibliográfiai rendszere: a COBISS

Gépi könyvtári hálózat; Könyvtári rendszer - országos; Számítógép-hálózat

Szlovénia kis ország – 1,95 millió lakossal – felismerte az információhoz való hozzáférés és az információszolgáltatás létfontosságát, ezért költött állami támogatással viszonylag nagy összegeket az infrastruktúra, a közös katalogizálási rendszer megvalósítására, a központi irányításra és a nemzetközileg elterjedt szabványosítás és fejlesztési irányvonal követésére. Egy integrált nemzeti információs rendszer (LIS = library information system) és egy tudományos információs és kommunikációs rendszer (SSI = system of scientific information and communications) koncepcióját dolgozták ki és valósítják meg az összes felhasználói igény kielégítésére. A LIS része a COBISS (Co-operative Online Bibliographic System and Services), melynek fejlesztője és rendszergazdája a maribori Institute of Information Science, az IZUM. A COBISS VAX/VMS kompatibilis gépeken és a DECNET hálózaton működik, közös COBISS szoftverrel. Központi katalógusuk a COBIB, amely közös katalogizálással épül, a tagkönyvtárak helyi számítógépein és egyidejűleg a COBIB központi számítógépén. A közös adatbázis tartalma 1993 végén 744 556 rekord volt, alapvetően UNIMARC formátumban, amelyet az igényeknek megfelelően fejlesztettek COMARC-ra. A rendszer alkalmas a nemzeti és a nemzetközi információcserére, azaz funkcionál mint online olvasói katalógus, alapja a bibliográfiai szolgáltatásoknak, forrása a könyvtárközi kölcsönzésnek és a gyarapítási együttműködésnek, kezeli a helyi könyvtárak funkcióit (gyarapítás, érkeztetés, kölcsönzés) és használatával szakbibliográfiai adatbázisokat is építeni lehet. A COBISS-hoz, amely a központi katalóguson kívül más adatbázisokhoz való hozzáférést is biztosít, több mint 80 szlovén könyvtár és információs intézmény csatlakozott. A rendszer központi számítógépét X.25 hálózaton, az Internet-en, az EuropaNet-en és közvetlen telefonvonalon keresztül lehet elérni.

A fejlesztést és karbantartást az IZUM végzi, a COBISS igazgatótanácsával való egyeztetés alapján, az anyagi támogatást pedig a Szlovén Köztársaság minisztériumai biztosítják.

(Berke Barnabásné)

95/009

CHENKELI, T.I.: Koncepciâ gosudarstvennoj bibliotečno-informacionnoj sistemy Respubliki Gruziâ = Naučn.Teh.Bibl. 1994. 7.no. 34-47.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol nyelven

A Grúz Köztársaság állami könyvtári-tájékoztatási rendszerének koncepciója

Könyvtári rendszer -országos; Tájékoztatási rendszer -országos

A társadalmi változások és a technikai haladás (pl. a CD-ROM és a személyi számítógépek megjelenésének) hatására Grúzia könyvtári–információs rendszerében a könyvtárak vették át a vezető szerepet, miközben lerázták magukról korábbi „nem szeretem" főfunkciójukat, az állami és pártpropagandában való részvételt.

Jelenleg a könyvtári–információs rendszer nem létezhet állami támogatás és garanciák nélkül: Grúzia még messze van az információs társadalom megvalósításától.

A rendszer fő feladatai (különösen kiteljesülését követően) az alábbiak:

1. az ország tudományos és kulturális örökségének, illetve belőle a ráeső résznek megőrzése a jövő számára;
2. ingyenes információszolgáltatás valamennyi állampolgár számára a neki megfelelő formában, időben és helyen;
3. hozzájárulás minden állampolgár személyiségének szabad fejlesztéséhez;
4. közreműködés a tájékozott állampolgár eszményének megvalósításában.

A rendszer funkcióinak megvalósulását személyzeti, pénzügyi, jogi és egyéb érdemi szempontokból egyaránt biztosítani kell. E funkciók a következők: dokumentumgyűjtés a hordozótól függetlenül; őrzés; használatba adás eredetiben vagy másolatban; könyvtárközi kölcsönzés; dokumentummásolás; tájékoztatási apparátusok – adatbázisok – létesítése lelőhelytájékoztatás céljából; nemzeti és más bibliográfiák kiadása;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az elemző információszolgáltatás meghonosítása; az információszükségletek felderítése; bibliográfiai és információs tájékoztatás biztosítása különféle formákban; propaganda és reklám, részint a könyvtárhasználat fokozása, részint a különféle társadalmi–tudományos értékek népszerűsítése érdekében; kapcsolattartás az olvasókkal–használókkal; megfelelő olvasóterek és használati formák szervezése.

Az „orosz információs kapcsolatok megszakadása", hacsak időlegesen is, igen nehéz helyzetbe hozza a kisebb FÁK-államok, köztük Grúzia könyvtár- és tájékoztatásügyét. Abszurd dolog, de tény: a Grúz Nemzeti Könyvtár 1993-ban egyetlen orosz rubelt nem kapott állományának gyarapítására.

(Futala Tibor)

95/010

KEJTA, M.K.: Sistema bibliotek, arhivov i dokumentacionnyh centrov Respubliki Mali: istoriâ, sostoânie i perspektivy razvitiâ = Bibliotekoved.Bibliogr.Rub. 132.no. 1993. 48-60.p. Bibliogr. 40 tétel.

Res. angol nyelven

Könyvtári, levéltári és dokumentációs központi rendszer a Mali Köztársaságban: története, jelenlegi állapota és fejlődési kilátásai

Könyvtári rendszer -országos

Noha több nemzetközi (pl. 1989-ben) és nemzeti (pl. 1978-ban) konzultáció, szeminárium és konferencia tárgyalta a Mali Köztársaság információs politikáját, illetve annak kifejlesztendő trendjeit, mindmáig nem alakult ki ez a politika: mindössze egyes részleteiről lehet beszélni.

1975-ben alakult meg a manapság Sport-, Művészeti és Kulturális Minisztérium néven működő főhatóság, amelynek közvetlen fenntartásában több nemzeti intézmény található, úm. a nemzeti könyvtár, a nemzeti levéltár és az Ahmed Babáról elnevezett dokumentációs és kutatási központ, továbbá még egy sor más rokon feladatú intézmény.

A nemzeti könyvtár az Institut Francais d'Afrique Noire utódintézménye. Hivatalosan 1984-ben kezdte meg működését, amelyet külön törvény rendelt el.

Munkatársainak száma 25. Többségük szakképzetlen, s az iskolai végzettség tekintetében is sok kívánnivalót hagynak maguk után. Mivel állományának gyarapodása szegényes, nem tekinthető az ország legnépszerűbb könyvtárának. 90%-ban mali állampolgárok használják; az olvasók 71%-a felső- és középfokú tanuló. Beiratkozott olvasóinak száma az utóbbi években 4 ezer fölött stabilizálódott.

A közművelődési könyvtárak között van egy központi intézmény (La Centrale de lecture publique), 7 megyei és 46 körzeti könyvtár. A körzeti könyvtárak a körzetparancsnok alá tartoznak, a központi intézmény szakmailag gyámolítja őket. Az állomány a közművelődési hálózatban is szegényes (1988-ban 57 ezer egység), amely évről-évre rengeteg (több, mint 3 ezer) elveszett művel válik még szegényebbé.

E téren a korszerűsítést és a jobb eredményeket a *Projet franco-malien de lecture publique* elnevezésű tervezet szorgalmazza. Bár nem eredménytelenül, de lassabban, mint ahogy azt tervezték.

A közművelődési hálózatnak 1988-ban 75 ezer olvasója volt. Köztük 30-30 ezer fiúgyerek és férfi, illetve nyolcezer leánygyerek és hatezerötszáz nő. A forgalom 507 ezer egységet tett ki.

A többi jelentősebb könyvtár közül az Ahmed Babáról elnevezett dokumentációs és kutatási központ a legjelentősebb (500 kézirat, 2500 arab, 2250 francia nyelvű mű, 10 nyugati, 12 afrikai nyelvű kurrens folyóirat).

A nemzeti levéltárak jogosítványai jóval meghaladják a szokásosakat, ui. feladatuk a teljes nemzeti kulturális örökség írásos részének összegyűjtése, feldolgozása és megőrzése.

A jövő tervei egy *Direction Nationale de l'Information* nevű szervezet körül jegecesednek ki. Ez más szóval annyit tesz, hogy a könyvtári, levéltári és dokumentációs „vonal" integrálódna mind az irányítás, mind pedig a mindennapi gyakorlat szintjén.

A „lecture publique" mozgalom további fejlesztésétől ugyancsak számottevő eredményeket várnak.

(Futala Tibor)

Lásd még 3, 27

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Együttműködés

Lásd 19

Jogi szabályozás

95/011
PANOVA, R.Z.: Kak sozdavalsâ zakon. Sub"ektivnye zametki = Bibliotekoved. 1994. 1.no. 6-11.p.

Hogyan készült a törvény? Szubjektív megjegyzések

Jogszabály -könyvtárügyi

Az orosz könyvtári törvényt, illetve az Oroszországi Föderáció könyvtári jogszabályozási elveit első olvasatban a törvényhozás illetékes bizottsága jóváhagyta. Kívánatos, hogy végül is hatályos törvény legyen belőle.

A munkálatok 1990-ben indultak meg. A cikk szerzője, minthogy 20 éves gyermek- és ifjúsági könyvtárosi módszertanos múlttal rendelkezett, éppen abban a grémiumban való részvételre kapott felkérést, amely a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátását volt hivatva a majdani törvény számára kimunkálni.

Panova és társai több változatot dolgoztak ki a témában, ám az egyeztetési mechanizmusok során ezek a részletekig menő szövegjavaslatok egyre-másra kiestek a törvénytervezet szövegéből.

Végül 1993-ban olyan új törvényjavaslat készült, amely az ENSZ 1976. évi nemzetközi állampolgári és politikai jogi határozatából indul ki, s nem az intézmények és munkaspecializációk felől próbálja megoldani a könyvtári törvénnyel kapcsolatos irdatlan problémahalmazt.

Ez mindenképpen termékeny lelemény volt, mondhatni: ennek alkalmazása révén jutott be egyáltalán egy könyvtári törvénytervezet a törvényhozásba.

A fenti megállapítástól függetlenül egy sor „nyitott kérdés" is találhat a tervezetben, amelyet előbb-utóbb meg kell oldani. Remélhető mégis: a törvény elfogadása esetén részint azt rögzíti majd, ami van, részint pedig teret nyit a további fejlemények előtt.

A cikkben számos név fordul elő. Mindazok neve, akik erejüket nem kímélve munkálkodtak a szóban forgó tervezet megszületése érdekében.

(Futala Tibor)

95/012
CORNISH, Graham P.: Copyright issues in legal deposit and preservation = IFLA J. 20.vol. 1994. 3.no. 341-349.p. Bibliogr. 8 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

A kötelespéldánnyal és az állományvédelemmel kapcsolatos szerzői jogi kérdések

Állományvédelem; Kötelespéldány; Másolás; Szerzői jog

A könyvtári és levéltári munkának lényeges eleme a dokumentumok megőrzésének kérdése, mely nélkül nem lehetne a múltat a jövőbe átmenteni. Ugyanakkor olyan eljárásról van szó, melyben – ha szükséges a dokumentum másolása – nem lehet figyelmen kívül hagyni a szerzői jogra vonatkozó jogszabályokat. A könyvtáraknak azon gyűjteményrészéről, mely már mentesül a jogvédelem alól, megőrzési céllal minden további nélkül készülhet másolat az utókor számára.

A könyvtárosoknak, akiknek egész pályájuk arra épül, hogy mások szellemi tulajdonát használják és használtatják, meg kell érteniük, hogy a szerzők féltik szellemi terméküket. Éppen ezért minden beleérző képességüket latba kell vetniük annak érdekében, hogy meggyőzzék a szerzőket arról, hogy az állományvédelmi célzattal történő dokumentummásolás nem sérti érdekeiket, és nem szabad azt jogi korlátokkal akadályozni.

A szerzői jogvédelem alá eső művek másolhatóságánál a következő szempontok jöhetnek szóba: a jogvédelem időtartama, a másolóanyag természete és a másolás célja.

Normál esetben a jogvédelem meghatározott ideig, általában 25-100 évig érvényes egy műre, az adott ország jogi szabályozásától függően.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ennek leteltével a mű korlátok nélkül másolható. Sokszor egy dokumentum meghatározott részére más szabályok érvényesek, így például a fotókat rövidebb ideig védik, mint a könyv többi részét. Egy kéziratos mű ugyanakkor soha nem kerül ki a jogvédelem alól, mert a szerzői jog a kiadástól érvényes. A nemzetközi szervezetek vagy kormányszervek által készített dokumentumok, ismert szerző hiányában nem esnek védelem alá egy napig sem. Ugyanakkor ez nem igaz az Egyesült Királyságra, mert ott a kormánydokumentumok éppen hogy a létrehozásuktól számítva 125 évig, a kiadástól számítva pedig 25 évig élveznek jogvédelmet. Különösen izgalmas a kérdés a nem nyomtatott dokumentumoknál, ahol gyakran meg sem állapítható a kibocsátás éve. Az elektronikus információhordozóknál pedig mindig változhat a dátum, annak módja szerint, ahogyan a dokumentumot átveszik.

Fontos szerepet játszik a jogvédelemben a másolóanyag fajtája. Ha nyomtatott dokumentumról van szó, akkor a szerzőnek nem lehet nagy ellenvetése, ha a könyvtár egy megőrzési célzatú példányt másol a könyvből, hacsak nem kapható még a könyv. Ez utóbbi esetben a könyvtár akár vehet is egy plusz példányt archiválási célzattal. Sok könyvtárban eleve két példányt szereznek be minden műből, egy használatit és egy megőrzésit. A nem papír alapú dokumentumoknál felvetődhet a kérdés, hogy a másolati példány minősége jóval silányabb lehet az eredetinél, vagyis nemigen alkalmas megőrzési célra, különösen vonatkozik ez hangzóanyagokra vagy videofelvételekre. Az elektronikus dokumentumok megint más problémákat vetnek fel. Azok másolása technikailag könnyűszerrel megtörténhet, de felvetődik a kérdés, hogy a biztonsági célból rutinszerűen készített másolatok mennyire alkalmasak megőrzésre? Készülhet-e később erről a példányról további másolat, ha az eredeti netán megsérül? Ezeket a kérdéseket még sok országban kell tisztázni és jogilag szabályozni.

A másolás célja tanulmányunk témájából eredően ezúttal a megőrzés. Vannak azonban országok (pl. Oroszország), ahol külön jogszabály mondja ki, hogy az elveszett vagy megsérült könyveket az állományban annak másolatával kell pótolni. Az Egyesült Királyságban csak szöveget tartalmazó műveket és kottákat szabad megőrzési célzattal szabadon másolni. Sok országban az ún. Tunis Model törvényt fogadták el, melynek értelmében a könyvtárak, nem kereskedelmi célzattal, szabadon készíthetnek másolatot, feltéve, ha az gazdaságilag nem sérti a szellemi tulajdonos érdekeit.

A másolatkészítés elterjedt módjai a következők: fotómásolat, mikroformában (mikrofilm, mikrofilmlap) készülő másolat, elektronikus másolat. Az ennek megfelelően keletkező dokumentumformák ismét sajátságos szerzői jogi problémákat vethetnek fel. A fotómásolat a másolás legegyszerűbb és legolcsóbb formája, bár megőrzésre nem a leghatékonyabb, mert minőségét korlátozott ideig tartja csak meg. A fotómásolás egyszerű mechanikus eljárás, amely nem eredményez újabb szerzői jogvédelmet élvező terméket. A mikrofilm vagy mikrofilmalap másolat ezzel szemben teljesen új terméknek minősül, ami önmagában is szerzői jogvédelmet kellene kapjon. Az elektronikus másolat különböző formákban történhet, számítógépre történő adatbevitellel vagy adatátvétellel, CD-ROM konverzióval, vagy egy adatbázisba helyezéssel, melyhez adott esetben egy hálózaton keresztül számos helyről hozzá lehet férni. A dokumentum digitalizálása nagyjából hasonló kérdéseket vet fel, mint a papírmásolat készítése, és sokszor hagy a minőség kérdése kívánnivalót maga után. Ugyanakkor például egy IV. generációs fax készüléken kifogástalan minőségű képet és szöveget lehet produkálni.

Végezetül meg kell említeni az egyre gyakoribb multimédiák szerepét a könyvtári megőrzés szempontjából. Nemcsak olyan összefüggésben, hogy mint dokumentumhordozók a hagyományos dokumentumoktól eltérő tárolást és megőrzést igényelnek, és ezzel új feladat elé állítják a könyvtárakat. Számításba kell venni őket a jövőben mint a dokumentumok megőrzésére szóba jöhető eszközöket is.

(Kovács Emőke)

95/013

SOLANIK, A.: V novyh usloviâh – starymi metodami. O podhodah k organizacii sistemy obâzatel'nogo ekzemplârâ na Ukraine = Biblioteka. 1994. 4.no. 60-62., 71.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Új feltételek közepette – régi módszerekkel. A kötelespéldány-rendszer szervezésének megközelítései Ukrajnában

Kötelespéldány

Ukrajnában a 19. század óta hagyományosan magas színvonalon állt a kötelespéldányok szolgáltatása, úgyhogy a Szovjetunió kezdeti éveiben több szövetségi köztársaság szakemberei számára szolgált példaként.

Ezzel szemben a mostani jogszabály – egy 1992-ből való minisztertanácsi határozat – a bürokrácia „mesterműve": a 16 kötelespéldányból 10-et a legkülönfélébb szerveknek–hivataloknak biztosít, általában nem is tudni, mi célból. A megmaradó 6 könyvtári kötelespéldányból 5 kerül kijevi könyvtárakba.

A könyvtárosoknak e szolgáltatással kapcsolatban azt is tapasztalniuk kell, hogy korántsem teljes és megbízható. Éppen ezért egy törvényi „trojkát" kellene kezdeményezniük, úm. a könyvtári, a nemzeti könyvtári és a kötelespéldány-szolgáltatási törvényt.

A kötelespéldányok kérdését rendező törvény problémája korántsem csak abban gyökerezik, hogy hány beszolgáltatandó példány legyen, hanem abban is, hogy oldódjék meg a FÁK-államok közötti példány-szolgáltatás, a szolgáltatás terjedjen ki minden sokszorozott információhordozóra, épüljenek ki a letéti dokumentumok gyűjtésének, tárolásának és használatának az oroszokéhoz hasonló intézményei, legyen helyi–regionális példányszolgáltatás.

Ukrajna más FÁK-államokhoz képest e tekintetben is késésben van, ami egyszerre hozza nehéz helyzetbe a kutató munkát és a könyvtárügy megújításával kapcsolatos törekvéseket.

(Futala Tibor)

95/014
GRAHAM, Peter S.: Intellectual preservation: electronic preservation of the third kind = Eur. Res.Libr.Coop. 4.vol. 1994. 2.no. 163-174.p.

Intellektuális adatvédelem: az elektronikus állományvédelem harmadik típusa

Adatvédelem; Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Az elektronikus információ előretörése következtében újfajta védelmi követelmények merülnek fel. Ezek nemcsak az információhordozók fizikai kezelésével kapcsolatosak, hanem a technológiák elavulásával is.

Emellett felmerül egy harmadik fajta, intellektuális védelmi követelmény is, amely az eredetileg létrehozott információ integritására és hitelességére irányul.

Hogyan lehet egy olvasó biztos abban, hogy azt a dokumentumot (esetünkben elektronikus szöveget) használja, amelyet szeretne? Az elektronikus szövegek ugyanis véletlenül vagy szándékosan (jóindulatúan vagy rosszindulatúan) megváltoztathatók. A különböző verziók közötti különbségeket bibliográfiailag regisztrálni kívánatos.

A dokumentumok hitelesítésére olcsó, hosszútávra szóló, egyszerű kliens-szerver szoftverrel megoldható módot igyekeznek találni. Ilyen pl. a „digital time stamping" (DTS), amely azt igazolja, hogy a dokumentum egy bizonyos időpontban már létezett.

Bármely dokumentum felfogható számok összességének. Egy algoritmus ezekből matematikailag bonyolult, de gyors módszerrel kialakít egy egyedi azonosító számjegyet, amely reprezentálja a dokumentumot. Ha a dokumentum bármiképpen megváltozik, szükségképpen megváltozik azonosítója is. Ez az azonosító akár a bibliográfiai leírási formátumba is beépíthető lenne.

A szerző a dokumentum megalkotása után létrehozza annak azonosítóját, azt a hálózaton elküldi a DTS-szervernek, amely hozzáteszi az időpontot, és visszaküldi azt a szerzőnek. A szerver ezt a tevékenységét dokumentálja is, és rendszeres időközönként közzé teszi. Az eljárásnak természetesen szerzői jogi vonatkozásai is vannak. Pl. egy kutató laboratóriumi feljegyzéseivel bizonyíthatja elsőségét egy szabadalmi vitában.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 24

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárosi hivatás

95/015
SUTTER, Eric: Les profils de compétence des professionnels de l'information et de la documentation = Documentaliste. 31.vol. 1994. 3.no. 168-173.p.

Res. angol nyelven

Az információs szakma egyes részterületeihez szükséges jártasságok

Dokumentáló -felsőfokú; Dokumentálói hivatás

Az egyes szakmai munkakörök és profilok egyre növekvő változásai és keveredései miatt szükségessé vált meghatározni az információs szakemberek különféle kategóriáihoz tartozó jártasságokat, különösen azért, hogy fel lehessen mérni azoknak az információs szakembereknek a tudását és képességeit, akik szakmai képesítő bizonyítvány kiadásáért fordulnak az információs és dokumentációs szakemberek egyesületéhez (ADBS). A jártasságok csoportosítására alakított ADBS-munkacsoport nemrégiben elkészítette a *Guide interenterprise pour la categorisation des profils de compétence des professionnels de l'information et da la documentation* című dokumentum előzetes változatát, amelyet az ADBS „Guides professionnels" sorozatában fognak kiadni. A szerző ismertei, hogy milyen elvek alapján készült el a kalauz, és hogyan kell használni.

(Autoref.)

95/016
SPRIBILLE, Inge: Auch bei uns? „Librarianship: The erosion of a woman's profession" = Buch Bibl. 46.vol. 1994. 8.no. 655-656.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Nálunk is? Gondolatok Roma Harris „Librarianship: The erosion of a woman's profession" c. könyve kapcsán

Munkabér, alkalmazás; Női munkaerő

„A vezetői székekben többnyire férfiak ülnek. Az érdemi számítógépes munkahelyek többségét – ahol nem feltétlenül van szükség könyvtárosi végzettségre – is férfiak foglalják el, míg a nők olyan munkákat végeznek, ahol a számítógépesítés miatt egyre inkább létszámcsökkentés várható." Ennek az állításnak a helyességét vizsgálta a szerző(nő) Németországban.

A német könyvtárosok között 82% a nők aránya, ugyanakkor 35% a diplomás könyvtárosok között, és 3,9% a vezetői pozíciót betöltő nőké. Jobb a helyzet a közkönyvtárak esetében: az 50 ezernél nagyobb lélekszámú városokban 60% a női könyvtárigazgatók aránya.

A számítógépes munkakörök vizsgálata során beigazolódott, hogy a döntéssel kapcsolatos és a műszaki ismeretet igénylő munkakörökben valóban többségében férfiak dolgoznak. A nők viszont olyan területeken tevékenykednek, ahol további ésszerűsítésre lesz lehetőség pl. a letöltött adatok mennyiségét növelve. A számítógépes tájékoztatásban, továbbképzésben és használói képzésben megfelelő a nők aránya.

A közkönyvtári adatok azt igazolják, hogy a nők el tudnak látni vezetői feladatokat, és el tudják sajátítani a számítógépes ismereteket is. Az önbizalmuk hiányzik ahhoz, hogy versenyre keljenek a férfiakkal a vezetői pozíciókért, illetve hogy ismereteik lépést tartsanak a számítógéppel megszállottként foglalkozó férfiakkal. A stuttgarti könyvtárosképző főiskolán a hallgatónők számára ezért különböző kurzusokat tartanak (beszédkészség fejlesztése, állások megpályázása stb.).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 18, 89

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Oktatás és továbbképzés

95/017
VODOSEK, Peter: Neuorientierung. Die Fachhochschule für Bibliothekswesen Stuttgart reformiert ihre Studiengänge = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 9.no. 1401-1405.p.

A stuttgarti Könyvtárosképző Főiskola reformja

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény

A stuttgarti főiskolán (mely a „Könyvtári és Informatikai Főiskola" nevet kívánja felvenni), 1993 óta mélyreható tantervi reformon dolgoznak. A reformot az információs technika fejlődése, a gazdaságosság követelményének előtérbe kerülése és a „másodosztályú információs társadalom" kialakulásának veszélye teszi szükségessé. Nehézséget okoz, hogy egyszerre jelentkezik követelményként a közkönyvtárak által közvetített „új és régi médiakultúra" ismeretének átadása. A megoldás az lehet, hogy a főiskolai képzés lemond a „mindenre kiképzett" könyvtáros ideáljáról, helyette a problémák megoldására és kezelésére felkészített szakemberek kibocsátására törekszik.

A stuttgarti főiskolán hagyományosan három szakirányultságot oktatnak: közkönyvtárit, tudományos könyvtárit és dokumentációsat. E három képzési terület eddig mereven elkülönült, most egy integrált közös alapstúdium bevezetését tervezik. Egyes tárgyakat – mint pl. információs technika, információközvetítés, menedzsment – feltétlenül egységbe illesztve kell oktatni.

A tanulmányi idő a jövőben mindhárom szakirányultságnál 7 szemeszter lesz, ebből az 5. szakmai gyakorlat, amit azonban az első 4 szemeszterben már együttesen 12 hetet kitevő rövid gyakorlati képzés előz meg. A képzés formálisan alapstúdiumra (az első két szemeszter) és főstúdiumra (további 5 szemeszter) oszlik. A három szakirányultság (közkönyvtári, tudományos könyvtári és dokumentációs) csak a főstúdiumban válik szét, de amelyik ismeretterületen ez indokolt, ott a főstúdiumon belül is egységes képzést kell nyújtani. A három fő szakmai irányultságon túl a további differenciálódást a választható stúdiumok magas száma teszi lehetővé: a kb. 130 tanulmányi hétnek mintegy harmadát a választható tanulmányok kapják.

(Katsányi Sándor)

95/018
HURME, Raija – HARJU, Kimmo: Tutkinnon suorittaneet työelämässä = Kirjastotiede Inf. 12.vol. 1993. 4.no. 141-148.p.

Res. angol nyelven

Felmérés a Tamperei Egyetemen 1988-1992 között végzett könyvtárszakos hallgatók munkába állásáról

Felmérés; Munkabér, alkalmazás

A Tamperei Egyetem 1988 és 1992 között végzett könyvtárszakos hallgatói között felmérést végeztek. A felmérés célja annak kikutatása volt, hogy a hallgatók a diploma után hogyan tudtak elhelyezkedni, illetve, hogy a tanrend kibővítése együtt járt-e a munkalehetőségek kiszélesedésével. Az eredmények azt mutatják, hogy a finnországi gazdasági hanyatlás miatt a munkanélküliség a könyvtárosok körében is megnövekedett, mindazonáltal a legtöbb hallgató talált a képesítésének megfelelő állást, igaz, meglehetősen „hagyományos" munkahelyeken – a könyvtárakban.

(Autoref.)

95/019
CARROL, Freda: TEMPUS librarians at the University of Hull = EIA Rev. 4.no. 1994. 32-38.p. Bibliogr. 8 tétel.

Könyvtárosképzés a TEMPUS program keretében: a University of Hull könyvtárának szerepe és tapasztalatai

Együttműködés -nemzetközi; Támogatás -más országnak; Továbbképzés

Az Európai Unió az 1990-ben elfogadott TEMPUS (Trans-European Mobility Scheme for University Studies) programjával a közép- és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kelet-európai országok oktatási és képzési tevékenységét kívánta támogatni. Elviekben a program résztvevőinek mobilitása kétirányú, a valóságban azonban többnyire keletről mennek tanulmányútra a nyugati országokba.

A Hulli Egyetemen az Európai Unió korábbi, hasonló célú, csak kimondottan a tagországoknak szóló ERASMUS programja keretében már szereztek tapasztalatokat vendégek fogadása terén. Erre építve, várakozással teli izgalommal kapcsolódtak be a TEMPUS programba. Az elfogadott pályázatok alapján az 1990/91-es tanévtől kezdve folyamatosan érkeztek oktatók és hallgatók. Könyvtárosok Csehszlovákiából (Olomoucból), Magyarországról (Szegedről és Debrecenből), Lengyelországból (Torunból és Lodzból) érkeztek. Ketten 6-6 hónapra és hatan 3-3 hónapra.

Anélkül, hogy a látogatókról konkrét információkkal rendelkeztek volna az egyetemi könyvtár munkatársai, feltételezték, hogy angol nyelvtudásuk minimális, számítógépes ismeretekkel nem rendelkeznek, és minden érdekli őket az Európai Közösséggel kapcsolatban. Utóbb kiderült, hogy feltételezéseik csalókák voltak, főleg ami az Európai Közösséggel kapcsolatos érdeklődésüket illette. Ezért azután utolsó pillanatban módosítottak a programjukon, bár az Európai Közösség témát részben meghagyták, feltételezve, hogy illik a kérdéssel megismerkedni ezekben az országokban is.

Az első látogatásra 1991 nyarán került sor, 8 kelet-európai könyvtáros személyében, 24 éves kortól 45 éves korig. A szóban lévő négy hölgy és négy férfi különböző szakmai tapasztalattal és elvárással rendelkezett. Néhányan tájékoztató munkakörban dolgoztak, néhányan oktatók voltak könyvtárosképző tanszékeken. Egyet közülük, a lodzi Centre for European Studies munkatársát, csakis az Európai Közösséggel kapcsolatos kérdések érdekelték. A számukra szervezett 9 hetes továbbképzés főleg arra az időre esett, amikor a könyvtárak személyzetének nagy része nyári szabadságát töltötte, így elég nehéz volt összeegyeztetni a programot. A számukra összeállított intenzív program a következő blokkokból állt: 3 nap a British Libraryben; 2 nap PC tanfolyam; 5 nap számítógépesítési képzés, programozók irányításával; 4 nap az European Documentation Centre-ben (EDC); 4 nap online és CD-ROM keresési gyakorlat; 4 nap tájékoztató pultnál; és 5 nap a könyvtári menedzsment kérdésével kapcsolatosan, végezetül a tapasztalatok ismételt megbeszélése és begyakorlása. Az intenzív blokkok között egy-egy napot szenteltek egyéb könyvtári kérdéseknek is, úm. állománygyarapítás, időszaki kiadványok, olvasószolgálat, használók képzése, a személyzet képzése, archiválás, különgyűjtemények. Jónéhány könyvtárlátogatás színesítette a programot.

A könyvtár megítélése szerint a foglalkoztatás jól sikerült, nagyon lelkiismeretesen és alaposan kidolgozták azt. A munkálatokban sokan vettek részt, így egy személyre nem jutott 5 napnál hosszabb leterhelés. A turisztikai látnivalók megmutatásába és kísérőként önkénteseket vontak be.

Hogy az ösztöndíjasok megítélése szerint is jól és hasznosan sikerült-e összeállítani a programot, azt – a következő évben várható vendégek érdekében – megkérdezték a résztvevőktől. A visszajelzésekből kitűnt, hogy a TEMPUS-könyvtárosok szerettek volna már előre részletesebben hallani a programról, hogy alaposabban felkészülhessenek arra. Egészében véve azonban elégedettek voltak annak tartalmával és a szervezéssel is.

Az ösztöndíjasok sokallották a meglátogatott könyvtárak számát, illetve az ott eltöltött rövid idő alatt nem sikerült elég betekintést nyerniük a könyvtár munkájába.

A vendégek véleményének figyelembe vételével került sor a következő évi (1992-es, illetve 1993-as) programok elkészítésére. Több szabadidőt hagytak egyéni kutatómunka folytatására, csökkentették a meglátogatásra kijelölt könyvtárak számát, összességében kevésbé feszesre tervezték e programokat. 1993-ban azonban más feltételekkel érkeztek a könyvtárosok, részben British Council ösztöndíjjal, így az alacsonyabb ösztöndíjhoz igazodó programot kellett számukra szervezni.

(Kovács Emőke)

95/020

ANTONIO, Irati – BALBY, Claudia Negrao: The state of computer training in Brazilian library schools = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 35.vol. 1994. 2.no. 109-123.p. Bibliogr. 19 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számítástechnikai képzés helyzete a brazil könyvtáros iskolák tanrendjében

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Számítógép; Tanterv, óraterv

A kutatás arra kíván fényt deríteni, hogy a brazil könyvtáros iskolák milyen gyakorlatot követnek a számítógéphasználat tanításában a különféle képzési formák (egyetemi-, posztgraduális-, speciális- és továbbképzés) esetében. Az itt közölt előzetes eredmények a következő részkérdésekről tájékoztatnak: tantárgyak és óratervek, az oktatók felsőoktatási képesítése, a rendelkezésre álló géppark és az oktatott szoftverek. Az adatokat részben kérdőívek, részben irodalomkutatás alapján gyűjtötték. A jelenlegi helyzet jellemzése céljából a tanulmány kritikusan elemzi a munkaerőpiacot, a könyvtárosok szakmai profilját és az új információtechnológiákat. Következtetésként a kutatás folytatására tesz javaslatot.

(Autoref.)

95/021
CORNISH, Graham: Training opportunities for interlibrary loan and document supply staff = J.Educ.Libr.Inf.Sci. 35.vol. 1994. 2.no. 138-146.p. Bibliogr. 10 tétel.

Képzési lehetőségek a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó könyvtárosok számára

Dokumentumszolgáltatás; Felmérés; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Továbbképzés

Az Unesco azzal bízta meg az IFLA UAP programját, hogy vizsgálja meg: a könyvtárosképzésnek milyen problémákkal kell megküzdenie a könyvtárközi kölcsönzéssel és dokumentumszolgáltatással foglalkozó könyvtárosok képzése terén. A tanulmány részeként kérdőíves felmérést végeztek a könyvtáros egyesületek és a könyvtáros iskolák által nyújtott képzési lehetőségekről a képzést igénylő, illetve a már oktatott területek feltérképezésére. A felmérés a lehetőségek nagyfokú különözőségére derített fényt, még a fejlett könyvtári rendszerekkel rendelkező országok között is. Jelentős eltérések mutatkoztak az oktatott, illetve a gyakorló könyvtárosok által fontosnak tartott témák között is. Az oktatók számára a gyakorlati jártasság és az oktatási anyagok hiánya jelentette a legnagyobb gondot, valamint az a tény, hogy mások nem ismerik el a tájékoztató munka e területének a fontosságát.

(Autoref.)

Egyesületek, konferenciák

95/022
FREDERIKSEN, Carsten: EBLIDA – the European Library Organization = Scand.Public Libr.Q. 27.vol. 1994. 2.no. 27-30.p.

Európa könyvtári szervezete – az EBLIDA

Egyesület -könyvtári -nemzetközi

Az egységes Európa, az Európai Unió gondolata minden európai országot érinteni fog, beleértve azokat is, melyek nem tagjai az EU-nak.

Az Európai Unióval kapcsolatosan számos kérdés merül fel, ami érdekelheti a könyvtárosokat, de különösen fontos, hogy a könyvtárakkal, a kultúrával, az oktatással és az információval kapcsolatos kérdésekben hallassák hangjukat. A mind jobban elanyagiasodó világban síkra kell szállniuk azért, hogy megőrizzék a könyvtárakat és a kulturális javakat. Az európai együttműködésben erre biztató jelek vannak. A Bizottság többek között közreadta a *New Prospect for Community Cultural Action* (Új kilátások a Közösség kulturális akcióira) c. kiadványát, melyben összefoglalta a legfontosabb kezdeményezéseket és a gazdasági támogatási lehetőségeket.

Mindezek jegyében határozták el az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), egy új érdekvédelmi szervezet létrehozását.

Az EBLIDA megalakítását még 1991 tavaszán Londonban határozta el 11 tagország 40

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képviselője, a brit Library Association (LA) kezdeményezésére. A londoni értekezlet azzal a konszenzussal ért véget, hogy szükség van egy szervezetre, mely a teljes könyvtári, információs és dokumentációs szektort képviseli az Európai Unió apparátusánál, azaz az EC Bizottságnál, az EC Tanács miniszteireinél és az Európai Parlamentben. Az az elhatározás született, hogy létrehoznak egy szervezetet, mely az EC tagországok szakmai képviselőiből áll, de lehetővé teszik, hogy a nem tagországok is társult tagként részt vehessenek annak munkájában. A szervezet titkársági munkájára a hágai székhelyű NBLC (Dutch Centre for Public Libraries and Literature) vállalkozott. Az LA és az NBLC mellett még 10 szervezet vett részt a munkában, főleg különböző országok könyvtáros egyesületei (francia, görög, belga, német, dán) és nemzetközi könyvtáros egyesületek (European Association for Health Information and Libraries, Institute of Information Scientists).

Az EBLIDA hivatalosan 1992. június 13-án „született meg" Hágában. A szélesebb közvéleménynek az IFLA 1992-es, Új-Delhiben rendezett konferenciáján mutatták be. A két nemzetközi szervezet kölcsönös elismeréssel és megértéssel fogadta egymást. Az EBLIDA erkölcsi támogatást kapott az IFLA-tól, melyen belül már régóta határozott igény merült fel – elsősorban az újonnan létrejött kelet-európai országok részéről – egy európai szekció létrehozása iránt, hasonlóan a latin-amerikai, ázsia-óceániai és az afrikai szekciókhoz.

Az EBLIDA fő célkitűzése tehát, hogy a tagok érdekeit képviselje az EU apparátusával kapcsolatban. Célja, hogy segítse a tagok és az EU szervezetek közötti együttműködést, információáramlást. Tevékenységének legfontosabb területei: a szerzői jogvédelem (copyright) kérdése, a kultúra és az információtechnológia, különös tekintettel az EC könyvtári programjaira. A szervezet érdekvédelmi eszközei: a lobbizás, a tanácsadás és az információterjesztés. Az EBLIDA szorgalmazza, hogy tagjai vegyenek részt az EU-Bizottság által meghirdetett könyvtári programokban, valamint a könyvtári programokkal kapcsolatos 1994 novemberi konferencián. Azoknak a programoknak a szervezésére, melyeket az EBLIDA nem győz önállóan elvégezni, a tagokat kéri fel. A Francia Könyvtáros Egyesületet kérték fel például arra, hogy készítsen javaslatot egy közös szemináriumra az EU tagországok és a kelet- és közép-európai országok könyvtárosainak közös részvételével.

Az EBLIDA tagjai havonta összefoglalást kapnak a folyamatban lévő ügyekről és évente négyszer hírlevélben teszik közzé az aktuális tudnivalókat.

Az EBLIDA-nak 37 nemzeti könyvtári szervezet és 15 könyvtár a tagja, az Európai Unió tagországaiból és a nem-tagországokból. Kétféle tagsági formában lehet csatlakozni hozzá: rendes tagként, valamint társult vagy levelező tagként. Az előbbi csoportba elsősorban az EU tagországokból, az utóbbiba a nem-tagországokból várnak tagokat. Ezen felül létezik egy olyan köre is a szervezeteknek, melyeknek rendszeresen megküldik az EBLIDA információs anyagait, de nem tagjai a szervezetnek.

Szervezeti felépítése hagyományos: tanácsból, végrehajtó bizottságból és titkárságból áll. A Tanács évente legalább egyszer ülésezik és minden tagnak joga van legalább egy képviselőt küldeni az ülésekre. Az első közgyűlésre Barcelonában, az IFLA konferencia keretében került sor 1993-ban. A Végrehajtó Bizottság és a Titkárság felelős a napi munkákért. A VB 10 képviselőből és az elnökből áll. A tagságot 2 évre választják. A VB, melynek vezetői és adminisztratív feladatai vannak, évente kétszer ülésezik. A Barcelonában megválasztott elnök Ross Shimmon, az angol Könyvtáros Egyesület munkatársa, elnökhelyettes pedig Francoise Danset, a Francia Könyvtáros Egyesülettől.

A Titkárság egy főállású igazgatóból és egy részfoglalkozású adminisztrátorból áll. Igazgató Emanuella Giavarra, népszerű nevén „Miss Eblida".

Az EBLIDA gazdasági helyzete meglehetősen szerény, bevételeit a tagdíjak jelentik és a szponzorok adományai, illetve pályázati támogatások. Senki nem vonja kétségbe az EBLIDA létének, illetve tevékenységének fontosságát, a kérdés azonban az, hogy a tagok tudnak-e, vagy akarnak-e fenntartásáért fizetni, illetve talál-e alternatív támogatási lehetőségeket. Ellenkező esetben léte veszélybe kerül.

Az EBLIDA címe: POBox 93054, 2509 The Hague; Tel.: 31-70-3141780, fax: 31-70-3141574.

(Kovács Emőke)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

Lásd 77

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

Lásd 35, 37-38, 47-48, 63, 65, 67, 70

Közművelődési könyvtárak

95/023
GATTEGNO, Jean: Unesco Public Library Manifesto = Libri. 44.vol. 1994. 2.no. 164-170.p.

Miért van szükség az Unesco Közművelődési Könyvtári Kiáltványának revíziójára?

Hozzáférhetőség; Irányelvek -könyvtári; Közművelődési könyvtár; Nemzetközi szervezet; Tájékoztatás szabadsága

Az Unesco 1972-es közkönyvtári alapelveit (Public Library Manifesto) a szerző szerint – bár jelentősen hozzájárultak a közkönyvtárak minőségi fejlődéséhez – meg kell újítani. Először azért, mert erős hangsúlyt kell fekteni a valóban pluralisztikus állományokra, ezzel is harcolva a cenzúra új, kifinomult formái ellen. A második fő ok az, hogy az ingyenességet, amit sok könyvtáros magától értetődőnek tart, már nem lehet általánosságban kezelni; a fejlett országokban legalább is jogos követelménnyé válik, hogy a használók vegyenek részt a közösség költségvetési erőfeszítéseiben.

(Autoref.)

95/024
KLINEC, Peter: Public responsibility for public library services concerning law, funding, staffing and networking = Libri. 44.vol. 1994. 2.no. 111-122.p.

A közületi hatóságok felelőssége a közművelődési könyvtárügyért a jogalkotás, a pénzügyi és személyi ellátás és a hálózatépítés terén

Fenntartó szerv; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Személyzet; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A közkönyvtári szolgáltatások felelősségének legnagyobb része a könyvtári hatóságok vállán nyugszik, országos és helyi szinten egyaránt. Az ő feladatuk például a könyvtári irányelvek és törvények meghozatala és az anyagi eszközök biztosítása. A cikk célja, hogy megvilágítsa ezen funkciók alapvető, néhol vitatott szempontjait. Különös figyelmet szentel a könyvtári jogszabályozásnak. Ismerteti a törvényhozási folyamat néhány alapelvét, miközben felveti a választási lehetőség kérdését egy igazi közkönyvtári és egy általános könyvtári törvény között. A jelenlegi általános decentralizálási folyamatok fényében vizsgálja a központi és helyi hatóságok szerepét. Figyelmet szentel a könyvtári hálózatosítás és együttműködés alapelveinek és formáinak is. Hangsúlyozza, hogy a közkönyvtárak finanszírozására országos és helyi forrásokat egyaránt fel kell használni, miközben hangsúlyozza az ajándék és a pályázati támogatás fontosságát is. Végül a szlovák közkönyvtárakkal kapcsolatos legújabb fejlemények néhány részletével foglalkozik.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

95/025
ASTBURY, Raymond: The public library of the twenty first century: the key information and learning centre in the community? = Libri. 44.vol. 1994. 2.no. 130-144.p. Bibliogr.

A 21. század közművelődési könyvtára – közösségek alapvető tájékoztatási és tanulási központja?

Felnőttoktatás; Információtechnológia; Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A közkönyvtár mindig is nyilvánosan hozzáférhető intézmény volt. Az elmúlt néhány évtized gazdasági, politikai és technológiai fejleményei felerősítették a vitát a közkönyvtár szerepéről. Az információs társadalom egyre nyilvánvalóbb előtérbe kerülése arra késztette a közkönyvtárakat, hogy vizsgálják felül eddigi filozófiájukat. Olyan szakkönyvtárosokra mindig szükség lesz, akik biztosítják az emberi kapcsolatot a technológia és az egyén között. Napjainkban a felnőttoktatás is radikális változásokon megy keresztül. Egyre növekszenek a nyitott, önálló tanulás lehetőségei, amihez a könyvtárak is növekvő mértékben hozzájárulnak. Nagy-Britanniában 1992-ben egy kormányzati jelentés is megerősítette a közkönyvtáraknak ezt a szerepét, és az önálló tanulást szolgáló tananyagok terjesztésének a fokozását szorgalmazta. Ez a jelentés az angol és a walesi közkönyvtárak 90%-át érintően hagyta jóvá, hogy a könyvtárak felnőttoktatási programokat készítsenek. Az eddigi programértékelések szerint a közkönyvtárak költséghatékony intézményeknek bizonyultak mind a tananyagok használatának előmozdításában, mind a tanulók tanulási előmenetelének elősegítésében.

(Autoref.)

95/026
ÂSTREBOVA, E.M.: Gorodskie kommunal'nye biblioteki FRG v 80-e gg = Bibliotekoved. Bibliogr.Rub. 132.no. 1993. 60-75.p. Bibliogr. 75 tétel.

Res. angol nyelven

Városi közkönyvtárak az NSZK-ban a 80-as években

Fenntartó szerv; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A cikk a németországi közkönyvtárak működésben bekövetkezett változásokat tekinti át. E változások nemcsak a könyvtárak új feladataiban nyilvánulnak meg, hanem szervezeti felépítésükben is, nevezetesen az ún. hármas tagolású könyvtár modelljében. A szerző ismerteti az olvasóknak nyújtott új szolgáltatásokat és lehetőségeket: kényelmes, kávéház-olvasótermek, videokazetták kölcsönzése, számítógéphasználati lehetőség, könyvszállítás az idősek, betegek és bebörtönzöttek számára, munkehely-keresés a munkanélkülieknek, különféle kulturális tevékenységek. Ami a közkönyvtár jövőbeli kilátásait illeti, a fejlődés iránya a marketing és az ún. „közösségelemzés" elméletének gyakorlati megvalósításával kapcsolatos, ami lehetővé fogja tenni a könyvtári erőforrásoknak az igényekhez való igazítását, s ezáltal az egész rendszer hatékonyságának a növelését.

(Autoref.)

95/027
HICKS, John: Radykalne zmiany w brytyjskim bibliotekarstwie publicznym = Bibliotekarz. 1994. 5.no. 16-21.p.

Radikális változások a brit nyilvános könyvtárügyben

Közművelődési könyvtár

A brit nyilvános könyvtárak történetének 150 éve alatt még nem fordultak elő olyan drámai változások, mint mostanában, illetve a közeli években. E változások az alábbi körülményekre, illetve folyamatokra vezethetők vissza:

1. Átalakulóban van az önigazgatási rendszer, ami azt jelenti, hogy a továbbiakban minden intézmény fenntartásában és felügyeletében az a tanács lesz kompetens, amelynek illetékességi területén az adott intézmény működik. Míg a nyilvános könyvtárak eddig grófsági (megyei) kezelésben voltak, az 1996/1997. költségvetési évben helyi tanácsi kezelésbe mennek át.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Egyre szorítóbb irányzattá vált a közösségi célokra szolgáló kiadások csökkentése. A Thatcher-kormány már 1979-ben meghirdette ennek szükségességét, de kezdetben azért még bőven csordogáltak a könyvtárműködtetési keretek, sőt: a könyvtárberuházási keretek is. A helyzet a 90-es évek elején éleződött ki, s különféle, nem is mindig átgondolt szabályozások révén éleződik mindmáig.

3. Változnak a nyilvános használat szokásai: a hagyományos könyvtári állomány iránt csökkent az érdeklődés, annak ellenére is, hogy ez a szolgáltatás ingyenes. Ezzel szemben a térítésért kínált információs szolgáltatások iránt rohamosan növekszik az érdeklődés. A könyvtáraknak ezért állandóan vizsgálniuk és elemezniük kell az igényeket, nehogy felületes döntésekkel méltánytalan helyzetbe hozzanak különféle használói csoportokat.

4. Nagyon valószínű, hogy 1994-től számított négy éven belül az Egyesült Királyság nyilvános könyvtárainak egy része, többsége vagy kisebbsége magáncégek és/vagy non-profit társulások kezébe kerül.

5. Mi is a nyilvános könyvtárak rendeltetése? – e kérdéskörben igencsak ádáz viták folynak. Egyesek azt állítják, hogy a nyilvános könyvtárak – mint addig is – a hagyományos hordozókon rögzített dokumentumok gyűjtésében és forgalmazásában illetékesek, mások viszont azt, hogy esetükben is a tartalom a fontos, s nem pedig a rögzítés formája. Valószínűleg ez utóbbi nézet fog felülkerekedni.

6. Jelentős változások várhatók a nyilvános könyvtárak pénzügyi ellenőrzésében is, aminek nyilvánvalóan nem marad el az igazgatási módszerekre gyakorolt hatása sem. Egyelőre azonban várni kell a korábban említett szervezeti változások beálltáig, illetve bejáródásáig.

(Futala Tibor)

Lásd még 2, 76

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

95/028

EYRE, Gayner: Reviewing and censorship = Int.Rev.Child.Lit.Libr. 8.vol. 1993. 2.no. 115-127.p. Bibliogr. 19 tétel.

A recenzió és a cenzúra szerepe a gyermekirodalomban

Cenzúra; Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Recenzió

A szerző közel 20 éves könyvtárosi, ezen belül 12 éves gyerekkönyvtárosi tapasztalattal nyúl a témához, és jelzi, hogy az általa átnézett 500 publikációból mindössze négy foglalkozik a gyerekeknek szóló kiadványok cenzurálásával.

John Milton már 300 éve szót emelt az eszmék szabad összehasonlítása érdekében, de azóta is folyamatosan zajlik a vita, különösen az ifjúságnak szánt művekről. A felnőttek társadalma jelenleg is hisz abban, hogy jobban tudja, mire van szüksége a gyerekeknek.

Angliában 1965-ig általában egyetértés volt a gyermekkönyvkiadást illetően, de a hatvanas–hetvenes évek fordulójától a liberalizmus térhódítása nyomán robbanásszerűen megnőtt a realisztikus könyvek kínálata, s a tabu témák fokozatosan eltűntek.

A cenzúra, amely lehet rejtett, nyílt vagy proaktív, mindig jelen van, és egyúttal tükrözi a társadalom értékrendjét. A brit nemzeti tanterv hangsúlyosan kezeli a gyerekek egyéni jogait, de a tényleges olvasmányválasztékot a szerzők, a kiadók, a kereskedők, a pedagógusok, a könyvtárosok, a kritikusok, a szülők, a hangadó politikai csoportok erőteljesen befolyásolják. Vagyis a fentiek külön-külön a cenzúra egy-egy fajtáját jelentik.

Az utóbbi évtizedben már nincsenek tabuk, hiszen a gyerekeknek szóló irodalomban jelen vannak a szex, a drog, az erőszak, a válás, a halál és az okkult témák is.

Éppen a fentiek miatt van fokozott jelentősége a gyerekirodalmat szemléző (válogató, ajánló) lapoknak, amelyből Angliában négy van jelenleg. (Magyarországon a *Könyv és Nevelés* megjelentetését 1987 óta szüneteltetik! – ref. megj.)

A gyerekeknek természetesen szükségük van az eltérő vélemények és ismeretek ütköztetésére, azokra a „barátságos nagynénikre és nagybácsikra, akikhez alternatívaként fordulhatnak, akik segítenek saját személyiségük kimunkálásában".

Látnunk kell, hogy a pedagógusok, a kritikusok, a szülők értékrendjét tükröző referátumok, ismertetések valójában a cenzúra egy fajtáját

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jelentik, vagyis mindig a felnőttek vannak döntési helyzetben, hiszen a felelősség is az ő vállukon nyugszik, miközben ismételten meg is osztják azt a gyerekekkel, mert az olvasásra vonatkozó döntést többnyire ők hozzák meg.

(Nagy Attila)

Iskolai könyvtárak

95/029
ZENG Lili: Obsee sostoânie skol'nyh bibliotek v Kitae = Bibliotekoved.Bibliogr.Rub. 132.no. 1993. 39-47.p. Bibliogr.11 tétel.

Res. angol nyelven

A kínai iskolai könyvtárak általános helyzete

Iskolai könyvtár

Kínában – több mint 125 millió tanulóval – hozzávetőlegesen 800 ezer általános és – 5,5 millió tanulóval – 100 ezernél több közép- és szakközépiskola működött 1989 folyamán.

1884-ben alakult az első középiskolai, 1910-ben pedig az első általános iskolai könyvtár. 1935-ben 162, 1947-ben pedig 1492 iskolai könyvtár volt az országban. 1949 után rohamosan szaporodott az iskolai könyvtárak száma, minthogy a kommunista párt nagy jelentőséget tulajdonított nekik a pedagógiai folyamatban.

A „kulturális forradalom" tíz viharos évében gyakorlatilag az összes iskolai könyvtár megszűnt létezni. Napjainkban az általános és középiskolai könyvtárak száma 150 ezer körül van; a szakképzett könyvtárosok száma meghaladja a kétezret, a pedagógus-könyvtárosoké pedig az 500 ezret.

Az iskolai könyvtári munka orientálására időnként előírások jelennek meg. A nevesebbek 1981-ből és 1989-ből valók. Létszámnormák is vannak. Így a legalább 12 osztályú középiskolákban 1-2, a 13-18 osztály közöttiekben egy-három, a 19-24 osztály közöttiekben pedig kettő-négy könyvtáros státusz van. Az általános iskolákban érvényes norma: 12 osztályig egy részfoglalkozású, 13 és 17 osztály között egy, 18 osztály fölött egy-két könyvtárosra van szükség.

Az iskolai könyvtárak a pedagógusok számára szakkönyvtárként és információs központként szolgálnak, a gyermekek számára részint tankönyvtárként, részint általános műveltséget terjesztő intézményként működnek. Ebből következően szoros kapcsolatban vannak az egyéb gyermek- és ifjúsági könyvtárakkal.

Az iskolai könyvtárügyben gyakorlatilag a hálózati elv érvényesül. Intenzív a képzés- és továbbképzés; ez utóbbiban fontos szerepet játszanak a terület szakfolyóiratai.

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

95/030
ATTON, Chris: Beyond the mainstream: examining alternative sources for stock selection = Libr.Rev. 43.vol. 1994. 4.no. 57-64.p. Bibliogr. 12 tétel.

Az állománygyarapítás alternatív forrásai

Előszerzeményezés; Szűk publicitású anyag

A könyvtárak polcain található dokumentumok témái szinte mind megtalálhatók a kisebb, eldugottabb, ún. alternatív kiadók termékei között, sőt e kiadók olyan témákat is elővesznek, amelyekkel szinte sohasem találkozunk a könyvtárban. E kiadókat a szerző a köztudatban jól ismert és meghatározó szerepű kiadókhoz képest (Penguin, Longman stb.) nevezi alternatívaknak. Fő jellemzőjük, hogy nem a tömegkommunikáció által meghatározott irányelveket és a szabad piac – valójában irányított – törvényszerűségeit

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tartják szem előtt; nem a fenntartójuknak, hanem az íróiknak és az olvasóiknak kívánnak tetszeni. Mivel az alternatív irodalom hiánya a könyvtárakban sok értékes, másutt nem megtalálható információtól fosztja meg az olvasókat, a szerző, miután megismertette az olvasót a legjelentősebb alternatív kiadók jellemzőivel, külön fejezetben foglalkozik az általuk kiadott írások értékeivel, majd ismerteti az alternatív kiadványok könyvtári beszerzésének lehetséges módszereit.

Nagy-Britanniában három alternatív kiadó érdemel különös figyelmet: az AK Press, a Counter Productions és a Turnaround. Néhány kulcsszó e kiadók tematikai jellemzésére: parapolitika, környezetvédelem, radikalizmus, abszurditás, szürrealizmus, szabad gondolkodás, diktatúraellenesség. Katalógusbeli hirdetéseikre inkább jellemző a becsületesség, mint az élvonalbeli kiadókéira, ahol állandóan az „első", a „legnagyobb" és a „legjobb" jelzőkkel lehet találkozni. Az írások nyelvezete általában olvasmányosabb, tisztább, egyszerűbb, mint a domináns kiadók gondozásában megjelenő műveké. Legfontosabb értékük azonban az, hogy szembeszegülnek a szabad piac diktálta demokratikus kapitalizmus törvényeivel, amelyet Chomsky szerint nagyrészt a tömegkommunikáció diktatúrája határoz meg, kezdve a témák kiválasztásával, folytatva az önkényes hangsúlyozással, az információk megszűrésével és a viták behatárolásával.

Az alternatív műveket nem könnyű beszerezni, mivel ezek az ún. szürke irodalom kategóriájába tartoznak, amelynek jellemzői a nehéz hozzáférhetőség, az „amatőr" formai kivitelezés, az alacsony példányszám, az elégtelen bibliográfiai számbavétel.

A könyvtáraknak a következő állománygyarapítási forrásokat célszerű figyelembe venni:

– kiadói kalauzok (ezek közül a *The Small Press Yearbook* a legátfogóbb – nemcsak kiadók és folyóiratcímek szerinti mutatót tartalmaz, hanem általános tematikai kategóriák szerint is csoportosít);

– terjesztői katalógusok, valamint a nemzeti könyvtárak és az egyéb kötelespéldányra jogosult könyvtárak katalógusai;

– indexek, bibliográfiák (pl. a brit *The Underground and Alternative Press in Britain* és az amerikai *The Alternative Press Index*, valamint az *APT for Libraries: Alternative Press Titles for the General Reader*);

– hirdetések, recenziók, hivatkozások magukban az alternatív kiadványokban.

Annak ellenére, hogy az alternatív művek feltérképezése és kiválogatása sok türelmet, kitartó nyomozást, és némi jó szerencsét is igényel, nem árt figyelembe venni Charles Willett szavait: „minden véleményt figyelembe kell vennünk, nemcsak az akadémikus és a politikailag megbízható nézeteket .. ezek a könyvek jelentik a mi *glasznosztyunkat* és *szamizdatunkat*, a mi szabad hangunkat."

(Novák István)

95/031

UMLAUF, Konrad: Bestandskalkulation neu durchdacht = Buch Bibl. 46.vol. 1994. 8.no. 638-649.p.

Res. angol nyelven

Új gondolatok az állomány kiszámításáról

Állományelemzés; Gyarapítási keret; Közművelődési könyvtár; Modellálás

A marketing elvére, közelebbről az állomány kölcsönzési forgalmának adataira épülő állományelemzési módszert (melyet főként az állománygyarapítási keret elosztásánál szoktak alkalmazni) a szerző két új elemmel bővíti ki: a könyvek egyes csoportjainak átlagárával és a funkcionális súlyszámmal. További újdonság, hogy a módszert a nem könyv jellegű dokumentumokra is alkalmazza.

A differenciált átlagár bevezetése azért szükséges, mert a különböző fajtájú könyvek ára jelentősen eltér egymástól. Azonos mennyiségű szakkönyv beszerzése pl. nagyobb összeget követel, mint ugyanannyi gyermekkönyvé, ezért a forgalom számadatai önmagukban nem adnak reális támpontot az állománygyarapítási keret elosztásához.

Az egyes kategóriák átlagárainak kiszámítását a szerző a német könyvtárellátó, az ekz jegyzékeinek alapján végezte. (A teljes német könyvtermés alapján végzett számítás nem tükrözte volna a közkönyvtárak tényleges gyarapítását, az egyes könyvtárakban külön-külön végzendő számítás pedig rendkívül munkaigényes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lenne.) Az ekz jegyzékek alapján az ismeretközlő könyvek átlagára az NSZK-ban 40,40 DM, a szépirodalomé 30,52 DM, a gyermek- és ifjúsági irodalomé 19,24 DM.

A másik új elem, a súlyszám a következő szempontok érvényesítétét szolgálja:

– A könyvtár funkciója a hálózatban. (Pl. a központi könyvtárnak a fiókkönyvtárakhoz képest funkciójának betöltéséhez gazdagabb állományra van szüksége, ezért a központi könyvtár súlyszáma 1,45, a fiókkönyvtáraké 1.0.)

– A könyvek elavulásának mértéke. (A szakirodalom pl. gyorsabban avul el, mint a gyermekirodalom. Ez a súlyszámokban így tükröződik: szakirodalom: 1,4, szépirodalom: 0,9, gyerekirodalom: 0,7.)

– Ha könyvtárpolitikai okokból valamely állományrészt kiemelten akarnak fejleszteni, erre megfelelő eszköz a súlyzószám megfelelő felemelése.

Példa a módszer alkalmazására (az adatszerű, táblázatos kimutatásokat lásd az eredeti közleményben):

Első lépésként (a központi könyvtárat és az ellátandó fiókkönyvtárakat itt még együttesen számítva) a könyvvásárlásra rendelkezésre álló összeget a három alapvető állományegység alapján osztjuk fel a forgalomban megnyilvánuló tényleges igények alapján. A kapott értékek százalékos arányában osztjuk fel a rendelkezésre álló keretet, adott esetben 140 e DM-et, majd a következő lépésként kiszámítjuk, hogy az egyes állományegységekre jutott összegből milyen arányban részesülnek – forgalmi adataik alapján – az egyes könyvtárak.

Hasonló módon lehet kiszámítani az egy-egy könyvtár szépirodalmi vásárlására ill. gyermekkönyv vásárlására jutó összegét is.

Az ismeretközlő irodalom tovább bontható szakcsoportok szerint, és az egyes szakcsoportokra jutó összeg a szorzószám segítségével állapítható meg.

A kölcsönzés mint mérőszám a folyóiratoknál is alkalmazható, de csak bizonyos keretek között. A kiindulópont az lehet, hogy a gyarapítási keret 15-20%-át kell folyóiratbeszerzésre fordítani, ezen belül lehet a kölcsönzési adatokat mérőeszközül használni. Mivel a periodikák terén a központi könyvtárak prézens feladatai jelentősebbek mint a könyvek esetében, a folyóiratkeret kiszámításánál a központi könyvtárakra a 4-es szorzószámot lehet alkalmazni.

Az AV anyagok esetében a kölcsönzés állománygyarapítási szorzószámként csak fenntartásokkal alkalmazható, ugyanis e téren a rendkívül szűkös könyvtári kínálat nem tükrözi a tényleges igényeket. Az egyes tartományok között is nagy a különbség: a volt NDK könyvtárai AV anyagokban gazdagabbak, mint a régi NSZK tartományok. Könyvtárpolitikai döntés, hogy a könyvtárak milyen ütemben kívánják ezt az állományrészt a tényleges igények szintjére felfejleszteni. Általános elvként is le lehet szögezni, hogy a kölcsönzési adatokra épülő állománygyarapítási gyakorlat csak bizonyos határok között alkalmazható, a csekély számú kölcsönzés ui. nemcsak a társadalmi érdeklődés hiányát jelezheti, hanem a könyvtár rossz működését is: elavult állományegységeket, rosszul kínált állományrészt, a könyvtár tényleges használóinak meg nem felelő szintű állományalakítást.

(Katsányi Sándor)

95/032

CHRZASTOWSKI, Tina E. – STERN, David: Duplicate serial subscriptions: can use justify the cost of duplication? = Ser.Libr. 25.vol. 1994. 1/2.no. 187-200.p. Bibliogr. 5 tétel.

Alátámasztja-e a használat a többpéldányos folyóiratelőfizetést?

Állomány használata; Folyóirat-előfizetés; Fölöspéldány; Gazdaságosság -könyvtárban

A költségvetési csökkentések és a magas folyóiratárak következtében a könyvtárak sokszor kénytelenek bizonyos folyóiratokat lemondani, aminek gyakran a duplum-folyóiratok esnek áldozatául. A korlátozott költségvetés leghatékonyabb ellensúlyozására irányuló erőfeszítések között a duplum-lemondás erőteljes irányzattá vált. A cikk az UIUC (University of Illinois at Urbana-Champaign) két tanszéki könyvtárában (kémiai, ill. fizikai/csillagászati tanszék) összehasonlította a duplum-folyóiratok használatát, és meghatározta a használat szerinti költségeket az összes folyóiratra vonatkoztatva, egy háromhónapos folyórathasználati felmérés segítségével. Az eredmények azt mutatják, hogy a duplum-folyóiratok előfizetése – az intenzív

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használatuk miatt – mindkét tanszéki könyvtárban megalapozott.

(Autoref.)

Lásd még 28

Állományvédelem

95/033

LIFER, Evan St.: How safe are our libraries? = Libr.J. 119.vol. 1994. 13.no. 35-39.p.

Mennyire biztonságosak a könyvtáraink?

Biztonsági berendezés; Könyvlopás

Steven C. Blumberg, minden idők leghatékonyabb könyvtolvaja 20 év alatt 300 könyvtárból 28 ezer könyvet lopott el, 20 millió dollár értékben.

Felvetődik a kérdés, hogy mennyire biztonságosak könyvtáraink, ha egyetlen ember képes ekkora károkat okozni. Bár a gyűjtemények megvédése is fontos, mégsem ez az egyetlen biztonsági kérdés. 1700 könyvtárban végzett országos felmérésében A.J. Lincoln kriminológus a 80-as évek elején az egy év alatt elkövetett könyvtári bűneseteket vizsgálta. Leggyakrabban könyvlopás, a referensz-művek eltulajdonítása és könyvrongálás fordult elő, sokkal alacsonyabb arányban pedig a személyzet vagy az olvasók inzultálása, gyújtogatás, fizikai erőszak. Lincoln szerint a magatartásbeli problémák, bár nem olyan gyakoriak, mégis olyan jellegű gondokat okoznak, amelyekkel a könyvtáraknak szembe kell nézniük. A sacramentói nagyvárosi környezetben működő közkönyvtárban két referenszkönyvtárost lőttek le, Buckeyeban halálosan végződő szexuális támadás érte a könyvtárosnőt, Salt Lake Cityben pedig egy fegyverrel és bombával felszerelt férfi ejtett túszul olvasókat.

W. Moffet könyvtárigazgató szerint a könyvlopások és az erőszakos cselekedetek két különböző típusú biztonsági problémát jelentenek a könyvtárak számára. s szerinte e gondok egyben a társadalom problémái is. Lincoln ezzel szemben a könyvtárak megoldandó problémájának tartja az e cselekmények elleni fellépést. Tudható, hogy különösen a közkönyvtárak vannak kitéve ilyen hatásoknak, mert a hét minden napján nyitva tartanak, s vonzzák a hajléktalanokat. Lincoln azt is megállapította, hogy a 80-as éveket a biztonsági rendszerek viszonylagos hiányosságai jellemezték. Az eltelt évtized során történt ugyan fejlődés e téren, de nem kielégítő. A könyvtárak továbbra is ki vannak téve a fosztogatásnak és az erőszaknak. Ennek okait a szakértők három tényezőre vezetik vissza:

– bizonytalanság a hozzáférés kontra biztonsági szempontok között;

– kételkedés a probléma kezelhetőségét illetően;

– nincsenek egységes biztonsági rendszerek.

A Kongresszusi Könyvtárban 1972-ben felfedezték, hogy a 20 milliós állományból 300 ezerről nem tudnak számot adni. Ezért J. Billington lezáratta az állományt, vagyis megszüntette a szabad hozzáférést. Ez a lépés mind a személyzet, mind a kutatók részéről nagy felháborodást váltott ki.

Egyes biztonsági szakemberek úgy vélik, hogy a hozzáférést akkor biztosítja a könyvtár, ha gondoskodik az állomány biztonságos elhelyezéséről, más vélemények szerint viszont ezzel a lépéssel a nyilvános funkcióját tagadja meg. Nehezíti a helyzetet, hogy a jogi hatóságok nem veszik komolyan a felmerülő problémákat, s gondot okoz a lakosság toleráns viselkedése is a könyvtári bűntények megítélésében. A köztulajdonnak nincs nagy tekintélye, s aki lopásra, könyvcsonkításra vetemedik, könnyen talál magyarázatot tettére.

Ma már az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) is foglalkozik a könyvtárak biztonságának kérdéseivel. Moffet és kollégái munkájának köszönhetően megindult a munka a régi és ritka könyvek védelme érdekében. A csoport elektronikus hálózatot teremtett meg a kapcsolattartás érdekében a tagkönyvtárak között. Rövidesen az antikváriusokat is bevonják a munkájukba, tehát a tolvajlás ezentúl nem lesz egyetlen könyvtár ügye. Irányelveket is kidolgoztak a könyvtárak számára.

Egyéb intézkedések: a sacramentói közkönyvtár nyilvános pontjain riasztó berendezéseket szereltek fel, belső kommunikációs hálózatot építettek ki. A detektoros átvizsgáló ellen azonban tiltakoztak a könyvtárosok.

A közkönyvtár a társadalom utolsó erődítménye, ahová ingyenesen mehetnek az emberek. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyilvánosság miatt nincsenek korlátozások, de ennek árnyoldalával a könyvtáraknak tisztában kell lenniük.

(Kovács Katalin)

Lásd még 12, 47

Különgyűjtemények

Lásd 78

Feldolgozó munka

95/034
DUCKETT, Bob: Do users matter? = Cat.Index. 111.no. 1994. 1, 3-8.p.

Gondolunk-e a használókra is?

Bibliográfiai leírás; Használók képzése; Katalógushasználat

Maurice Line többször is megkérdőjelezett a katalógusokkal kapcsolatos, megkérdőjelezhetetlennek tűnő szabályokat, és a feldolgozók méltóságára súlyos csapást mért *Donald Urquhart*, amikor kiiktatta a katalógushasználatot a British Library kölcsönző könyvtárának (BLLD) gyakorlatából. Ekkor menekült a szerző a katalógus másik oldalára, az olvasószolgálatba.

A cédulakatalógusok, lyukkártyák és más avatag mechanikus rendszerek ideje lejárt: az online, hálózati és CD-ROM korba értünk. Az OCLC Europe több tízmillió tétel konvertálásával büszkélkedik. De vajon jobban szolgáljuk-e a használókat? Az ismeretek 90%-a nem hozzáférhető elektronikus formában. Az amerikai Kongresszusi Könyvtár és a British Library szakértők által készített katalógustételeinek összevetése csak harminc százalék körüli egyezést mutatott. Mielőtt a katalóguskészítés egy zárt kör kiváltsága lesz, a katalógushasználat pedig ezoterikus tudomány, meg kell vizsgálni az egyszeri katalógushasználót.

A használónak számos problémával kell megbirkóznia: többféle formátummal, tökéletlen lefedéssel, hozzáférési és használati nehézségekkel, különböző elrendezésekkel, lekérdezési stílusokkal és a hibákkal. S ez nemcsak az „egyszerű" használónak, hanem a profinak – a tudósnak, a bibliográfia-összeállítónak, az újságírónak – is gondot okoz, még akkor is, ha olyan autentikusnak számító adatbázisról vagy katalógusról van szó, mint az egyetemi könyvtárak saját vagy osztott katalógusai. Még a könyvtárosok között is vannak kritikusai az online katalógusoknak, akik elsősorban azt kifogásolják, hogy a géppel olvasható rekordok struktúrái, grammatikája, konvenciói, szabályzatai igen eltérőek.

Több tanulmány is készült a katalógusok használatáról. Egy brit felmérés tanulsága szerint több irányításra, címrendszós tételre, annotációra lenne szüksége a használónak. Az OPAC-okban gondot okoz a tárgyszavak megtalálása, a találatok számának bővítése, a hibaüzenetek féreértése, a tiltott szavak jegyzékének használata, a helyesírás, a segítő képernyők használata stb. Egy 1992-es felmérés a menü-rendszerű interfészeket, a Boole-operátorokkal való keresést és a dokumentumreprezentációt említette fő nehézségként. Szerencsére a brit Könyvtáros Egyesület katalogizálási és indexelési csoportja is foglalkozott a kérdéssel, és megállapította, hogy az OPAC-ok túlságosan kifinomultak, ezért nem barátságosak, és a könyvtárosoknak nemcsak a rendszer bibliográfiai oldalával kellene törődniük.

A szakirodalom és számos katalógus használata során szerzett tapasztalat alapján a szerző egy 12 pontos katalógushasználói chartát állított össze:

1. A katalógus elhelyezése és irányítása – legyen feltűnő és egyértelmű. 2. Fizikai megjelenése – legyen elég hozzáférési pont. 3. Működés – megfelelő környezetre, berendezésre, útmutatásra van szükség. 4. Használóképzés – a használó egyszerű nyelvezetű, pontos utasításokat igényel. 5. Lefedés – határozzák meg, hogy az állomány mely része van feltárva a katalógusban; ne feledkezzenek meg az analitikus feltárásról sem. 6. Áttekinthetőség és világosság – legyen minden szerkezet és jel értelmezett. 7. Állományadatok – pontos információ szükséges a dokumentum helyéről és státuszáról (pl. kötetésen). 8. Tárgyi megközelítés – címszavak, kulcsszavak, ellenőrzött szótár szükségesek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

9. Pontosság és minőség – a következetesség, a rendszavak következetes megválasztása nagyon fontos. 10. Minőség – érdemes lenne visszahozni az annotációkat. 11. Output – a könyvtárosok sokkal változatosabb formákat találhatnának ki, pl. hordozható monitoron lévő katalógus. 12. Az intelligens katalógus – a tudatlan használónak szakértő rendszerek biztosítják az intelligens katalógust.

Szorosabb kapcsolatot kell teremteni a felhasználó és a feldolgozó között, hogy ne téveszthessék szem elől a könyvtár – és a katalógus – küldetését: az információhoz való hozzáférés fokozását. Jobb és több katalógusra és indexre van szükségünk, jobb és több feldolgozóra is. Az automatizáció megkönnyítheti a munkát, de az emberi oldal – a világosabb szóhasználat és a tökéletesebb ítéletek – a döntő.

(Orbán Éva)

95/035

RAPTIS, Paschalis – SALABA, Athena: Bilingual authority files at the Central Library of the Aristotle University of Thessaloniki, Greece = Int.Inf.Libr.Rev. 26.vol. 1994. 2.no. 67-76.p. Bibliogr.

A besorolási adatok kétnyelvű jegyzéke a thesszaloniki Arisztotelész Egyetem Központi Könyvtárában

Besorolási adatok jegyzéke; Bibliográfiai leírási szabályzat; Egyetemi könyvtár; Fordítás; Online katalógus

A cikk a görögországi Arisztotelész Egyetem (Thesszaloniki) központi könyvtárában kifejlesztett és karbantartott három authority fájlt (név, cím és tárgyszó) mutatja be. Megindokolja a kétnyelvű (angol és görög) authority fájlok szükségességét, és ismerteti az AACR2 szabályzatában végrehajtott módosításokat, amelyek a kétnyelvű tárgyszavak bevezetése miatt váltak szükségessé. Végül a kétnyelvű authority fájlnak köszönhetően kétnyelvű keresést biztosító online katalógus előnyeit tárgyalja.

(Autoref.)

95/036

MÜNNICH, Monika – ZILLMANN, Hartmut: RAK für Online-Kataloge – eine Standortbestimmung = Biblilotheksdienst. 28.vol. 1994. 9.no. 1421-1425.p.

Az online katalógusok dokumentumleírási szabályzatának helyzete Németországban

Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus

Az online katalógusok bibliográfiai leírási szabályzatának kérdése Németországban már 10 éve vita tárgya. Ma már nem tartható az online és a hagyományos katalógusok korábbi éles elkülönítése, ugyanis a hagyományosnak tekintett mikrofilmlapos és cédulakatalógusok többsége is számítógéppel olvasható adatok felhasználásával készül. Ezért vált lehetségessé és szükségessé egy egységes szabályzat alkalmazása. Emellett szólnak még a következő érvek:

– a RAK-WB (tudományos könyvtáraknak szánt bibliográfiai leírási szabályzat) igen sok passzusa érvényes az online katalógusokra is,

– néhány kivételtől eltekintve az online katalógusokhoz nincs szükség külön terminológiára,

– az egységes szabályzat biztosítaná a korábban létrehozott géppel olvasható adatok és a korábbi katalógusok kontinuitását is.

Az online katalógusok esetében mindenképpen szabályozni kell viszont az indexelés kérdéseit és a bibliográfiai adatbázisok tervezésével kapcsolatos szempontokat (az adatbázis nagysága, használatának mértéke, az alkalmazások jellege stb. szerint).

Egy egységes szabályzatnak különös figyelmet kell fordítania a következő, az online katalógusok által felvetett három kérdéskörre:

1. indexelés (pl. az egységes besorolási adatok létrehozásának szabályai, a melléktételek korlátozásának feloldása, a leíró és a visszakeresésre szolgáló adatok megkülönböztetett kezelése, a túl szigorú megkötések feloldása),

2. az adatok megjelenítési formátumainak kialakítása (pl. mezőnevek megjelenítése és hasonló kérdések),

3. a nyomtatott bibliográfiai leírásokban szokásos és a kívülállók számára sokszor érthetetlen központozási szabályok egyszerűsítése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az tehát a cél, hogy a RAK-WB tartalmazza az online katalógusok követelményeit, és az online katalógusok kérdése feltétlenül szerepeljen a RAK további fejlesztésében. A Német Könyvtári Intézet RAK-kal foglalkozó munkacsoportja kapta ezt a feladatot.

(Hegyközi Ilona)

95/037
ORTIZ-REPISO, Virginia – RIOS, Yolanda: Automated cataloguing and retrospective conversion in the university libraries of Spain = Online CDROM Rev. 18.vol. 1994. 3.no. 157-167.p. Bibliogr.

Automatizált katalogizálás és retrospektív konverzió a spanyol egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Konverzió

A 90-es években jelentős, a szabványosítást szem előtt tartó, az európai színvonalhoz képest is számottevő számítógépesítési fejlesztések következtek be a spanyol egyetemi könyvtárakban. Ugyanez nem mondható el a hálózati fejlesztésekről. 1993 végén 40 egyetemi könyvtár közül 35 valamilyen számítógépes programmal dolgozott, és 23-ban volt online olvasói katalógus. Az adatokat egy célzott kérdőíves felmérés alapján értékelték.

A kimutatások szerint a számítógépes feldolgozás az állományokban lévő monografikus kiadványoknak 14,4%-ára, a periodikumoknak pedig 53,2%-ára terjedt ki. A feldolgozott címek aránya természetesen más. A monografikus művek (címek) száma 2 027 260, míg a periodikumoké 112 310. A szabványos feldolgozásra (ISBD-re, spanyol nemzeti bibliográfiai szabványra illetve az AACR-re alapozott rekordok létrehozása) való áttérés általánossá vált mind a leírás adatelemei, mind a besorolási adatok tekintetében. A bibliográfiai adatformátum terén általánossá vált valamely MARC formátum, de a felmérésben részt vevő egyetemi könyvtárak közül egyik sem használja a UNIMARC-ot. Éppen ezért számos konverziós programra (a válaszolók esetében ez 65%-ot jelent) van szükség adatcsere esetén.

A központi katalógusok gazdagosságának gondolata, bár korán felmerült, szervezési hiányosságok miatt nehezen valósul meg az egyetemi könyvtárak körében. A hazai (spanyol) dokumentumok kurrens katalogizálásában egyre elterjedtebb a nemzeti bibliográfia CD-ROM változatának használata, a külföldi dokumentumok esetében a BiblioFile-é. A legnagyobb gond az utóbbi esetében a tárgyi keresés honosításával (fordításával) járó munka.

Ami a kérdőívnek a személyzetre és a költségekre vonatkozó részét illeti, a legtöbb könyvtárban státuszban lévő munkatársak foglalkoztak feldolgozással, de az adatok alapján nem volt kiszámítható norma.

Az online katalógusokra vonatkozó válaszokból azt a következtetést lehet levonni, hogy az olvasók többsége segítség nélkül is boldogul használatukkal, de ezt a véleményt nem támasztják alá komoly vizsgálatok, és az is kiderül, hogy a tárgy szerinti keresés nem problémamentes. Az online feldolgozás tartalmi és technikai megoldására sokkal több figyelmet fordítanak a könyvtárosok, mint a felhasználói igények feltérképezésére. A legtöbb helyen egyelőre azért kénytelenek az online katalógus mellett fenntartani a cédulakatalógusokat, mert kevés az olvasók rendelkezésére álló kereső képernyő.

Az automatizált egyetemi könyvtárakban kulcskérdés a retrospektív konverzió. Az automatizálásban élenjáró Barcelónai Egyetemi Könyvtár 1989-ben kezdte meg konverziós programját, és komoly központi szervezési feladat volt a többi egyetemi könyvtár bevonása. Két egyetemi könyvtár teljes könyvállománya ma már online kereshető, 15-ben folyamatos a retrospektív feldolgozás, 10-ben pedig még nem kezdődött el. Az összes könyvtár adatai azt mutatják, hogy a könyvállomány gépi feldolgozása 52,1%-os, a periodikumoké 16%-os, és a fejlődés egyáltalán nem olyan gyors, mint ahogyan remélték, aminek főként anyagi okai vannak, mivel a retrospektív konverzió rendkívül idő- és költségigényes. A tervek megvalósításához elkülönített költségvetési keretet kell biztosítani, és igen fontos a könyvtárak közötti együttműködés. A siker kulcsa az említetteken kívül a cédulakatalógusok és a költségek pontos elemzése, becslése, a prioritások meghatározása. A módszert tekintve általános a vegyes megoldás –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azaz saját adatrögzítés és letöltés, valamint retrospektív konverziót szolgáltató cégektől való megrendelés. Utóbbiak szintén több variációval oldják meg a feladatot: adatrögzítéssel, online letöltéssel és optikai karakterfelismerő berendezések és programok használatával. A felmérések azt mutatják, hogy százalékosan a saját adatrögzítés a nagyobb mértékű, de újabban emelkedik a külső szolgáltatók igénybevétele, mivel sokkal hatékonyabban és jó minőségben dolgoznak, szerződésben rögzített áron. Rekordletöltés esetében leginkább az OCLC-t és a BiblioFile-t használják. CD-ROM adatbázisok hasznosításánál szintén az említettek vezetnek, valamint a Bibliografia espanola. Problémát jelent viszont a rekordok honosítása (tárgyszavak, bibliográfiai kifejezések és megjegyzések stb. spanyolra fordítása). A saját adatbevitelt végző könyvtárak legfőbb gondja – a kétségtelen előnyök mellett – a megfelelő munkaerőkapacitás biztosítása a folyamatos napi feldolgozás rovására. Biztató eredményekkel kecsegtet a LAURA program, amely optikai karakterfelismerő eszközök használatán alapul. A könyvtárak közötti együttműködést és az adatbázisok kompatibilitását az egységesített katalogizálási gyakorlat és besorolási adatfájlok létrehozása/elfogadása segíti.

Ami a költségeket illeti, nincs még megbízható elemzés. Külső cégek megbízása esetén a tételenkénti ár 1993-ban 250-450 pezeta volt, és ez emelkedő tendenciát mutat. Saját feldolgozás esetén általában megbízásos munkatársakat foglalkoztatnak részidőben, de igazi költségelemzést nem végeztek. A megfelelő elemzések elvégzése után nyilvánvaló lesz, hogy külső cégek megbízásával lehet megoldani a leggyorsabban és leggazdaságosabban a retrospektív konverziót a spanyol egyetemi könyvtárakban.

(Berke Barnabásné)

95/038

BERGAMI, Barbara: Riversare il passato nel presente. La conversione retrospettiva del catalogo cartaceo dell'Universita Gregoriana = Boll.AIB. 34.vol. 1994. 2.no. 191-200.p.

Res. angol nyelven

A Gregorián Egyetem (Róma) könyvtára cédulakatalógusának retrokonverziója

Egyetemi könyvtár; Konverzió

A kurrens feldolgozás és a tájékoztató szolgáltatások gépesítése után természetesen merült fel a cédulakatalógus mielőbbi konverziójának szüksége. Előkészületként megállapították a cédulák hozzávetőleges számát (600 ezer), és minta alapján elemezték a cédulák állapotát, formáját, tartalmát (az írógép típusától a nyelven keresztül a alkalmazott leírási szabályokig), majd áttekintették a retrokonverzió lehetőségeit: a leírások adatbázisokból (pl. OCLC, RLIN) való letöltését, a CD-ROM adatbázisokból való letöltést, az egyszerű és az ellenőrzött kézi adatbevitelt, valamint az optikai karakterfelismerés alkalmazását.

A letöltést elvetették, mert az eredmény – előre – egyáltalán nem biztos, a keresés nagyon időigényes, az átvett rekordok további kiegészítésre, módosításra szorulnak, a nem talált rekordokat pedig más módszerrel kell pótolni. A „begépelés" túl sok időt (becslés szerint cédulánként nyolc percet) és pénzt (cédulánként 2-3000 lírát) igényel, ugyanakkor magas a hibalehetőség. Ezért a manuális munka (és a költségek) csökkentése és a számítástechnikai lehetőségek kihasználása érdekében az optikai karakterfelismerés és szövegszerkesztős javítás mellett döntöttek.

A kereskedelemben kapható *Ligature* nevű karakterfelismerő szoftvert választották, mert megfelelő sebességgel olvassa a különböző nyelvű cédulákat, és memóriában tárolja a különféle betűformákat, ezzel az emberi beavatkozás szükségét csökkentve. Jelenleg (hat hónap munka után) az átlag feldolgozási idő 45 másodperc cédulánként. Az így elkészült ASCII szöveget az *Image Style* nevű, (némileg adaptált) szoftver segítségével „tisztítják meg" a régi zárójelektől, és szerkesztik át a könyvtár integrált rendszere által használt rekordstruktúrának megfelelően. Az egy szerverből és nyolc munkaállomásból, nyolc szkennerből és egy optikai lemez egységből álló PC hálózaton az öt ezzel foglalkozó munkatárs napi hat órában átlag 130 cédulát dolgoz fel (jelenleg a havi átlag 13 ezer cédula). 10%-os minta ellenőrzése 2%-nyi hibát mutat, ebből 1% a cédulák, 0,7% az optikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

karakterfelismerés és 0,3% a munkatársak hibája. Egy hónapos tesztelés és öt hónap munka után eddig 54 672 bibliográfiai rekordot (68 ezer céduláról) konvertáltak, és megkezdték (egy kb. 60 ezer darabos különgyűjtemény miatt) a cirill karaktereket felismerő rendszer vizsgálatát.

(Mohor Jenő)

95/039

Prespectives on indexing = J.Am.Soc.Inf.Sci. 45.vol. 1994. 8.no. 569-636.p. Bibliogr.

Az indexelés kérdései. – Cikkgyűjtemény, 8 közlemény

Hangfelvétel; Használó; Indexelés; Információkeresési rendszer értékelése; Képanyag; Szabvány -könyvtári

A közlemények címe: Használó központú indexelés; Az indexelésre irányuló kutatások szükségessége; A képindexelés néhány kérdése; Az indexelés és a keresés hatékonysága; A nem könyv jellegű dokumentumok: a vizuális és auditív nyelv tárgyi indexelésének korlátai; Indexelés a humán tudományok terén; Könyvek és folyóiratok indexelése; Az indexelés szabványai: az amerikai Z39.4 revíziója.

95/040

SCHÖNFELDT, René: Mathematische Eigenschaften für Thesaurusrelationen = Nachr.Dok. 45.vol. 1994. 4.no. 203-212.p.

Res. angol nyelven

A tézauruszrelációk matematikai tulajdonságai

Matematikai módszerek; Tézaurusz

Miközben a tezaurusz-elmélet az információ és dokumentáció területéről a nyelvészet és az informatika területeit is eléri, a tezaurusz-relációkat nem egységes szempontok határozzák meg. A számítógéppel kezelendő relációk esetében elengedhetelen a következetesség, ezért a szerző szerint a kapcsolatokat matematikai jellemzőik alapján kell definiálni. A javasolt matematikai fogalmak (reflexív, nem reflexív, szimmetrikus, nem szimmetrikus, tranzitív, nem tranzitív) jellemzőinek matematikai elemzése lehetővé teszi a tezaurusz-kapcsolatok következetes használatát és megkülönböztetését.

(Autoref. alapján)

Katalógusok

95/041

TEDD, Lucy A.: OPACs through the ages = Libr.Rev. 43.vol. 1994. 4.no. 27-37.p. Bibliogr. 30 tétel.

Az online használói katalógusok fejlődése

Online katalógus

Az online olvasói katalógusok (a továbbiakban OOK, angolul OPAC = Online public access catalogue) gyökerei az 1960-as évekre nyúlnak vissza, amikor a számítógépes feldolgozással támogatott katalogizálás elkezdődött, természetesen kötegelt üzemmódban, s az eredmény nyomtatott formában jelent meg. Az automatizált feldolgozást és az adatcsere megvalósítását segítették az amerikai-angol együttműködéssel kidolgozott szabványok: AACR, ISBD, ISBN, MARC. A papírhordozót átmenetileg felváltották a COM mikrofilmlap és -tekercs katalógusok, és megkezdődött az együttműködésen alapuló katalogizálás is.

A hetvenes évek végén általánossá vált az automatizált kölcsönzési rendszerek bevezetése és az ún. kulcsrarész könyvtári szoftverek megjelenése a piacon, de ezek közül sok volt a hardver-függő. Az integrált könyvtári rendszerek, melyek a gyarapítási, katalogizálási, kölcsönzési, folyóirat-érkeztetési funkciók mellett OOK modulokból épültek fel, a 80-as évek közepén váltak népszerűvé. Az olvasók számára az alábbi keresési lehetőségek álltak rendelkezésre: a dokumentumok címében előforduló szavak, tárgyszavak, szerzői és egyéb nevek, valamint összetett keresőkérdések a Boole-algebra használatával. A legtöbb OOK ma is ilyen módon működik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az OOK-kal foglalkozó nemzetközi konferenciák fő témái a felhasználói szempontok figyelembevétele és a tárgy szerinti keresés problémái köré csoportosultak, és számos kutatási témát támogattak ezeken a területeken.

A 90-es évek fő törekvése a nyílt rendszerek megvalósítása, mely a hardver-függőségtől és a kompatibilitási problémáktól kíván megszabadulni. Ennek egyik eszköze az ISO 10162/0163 protokol szabvány alkalmazása, amelyet az USA-ban nemzeti szabványként vezettek be (NISO Z39.50).

A harmadik generációs OOK-k jellemzői: a nem-Boole-keresési technika, a keresési lehetőségek kibővítése pl. a könyvek fejezetcímeivel, a természetes nyelvű hozzáférés és a hozzáférés bővítése különböző szótárak (pl. rövidítések, szinonímák, eltérő helyesírási formák) használatával, a szövegbe illesztett automatikus segítő képernyőkkel, a keresési stratégia fejlesztésével és a leginkább releváns rekordok elsőként való megjelenítésével. A fejlesztések kiterjedtek a könyvtári vezetést segítő személyzeti, pénzügyi, elhelyezési, felszereltségi stb. adatok nyomonkövetésére is.

Számos felmérés és tanulmány eredményeként, amelyeket főként az Egyesült Királyságban és az USA-ban végeztek, az derült ki, hogy a legfőbb cél egyrészt a különböző könyvtári állományokról (könyvek, időszaki kiadványok, disszertációk, mikrofilmek, térképek, zeneművek, szoftverek stb.) készült katalógusok minél teljesebb retrospektív katalogizálása/konverziója, másrészt az OOK-k bővítése a folyóiratcikkek adataival és kivonataival, valamint más könyvtári katalógusokhoz való hozzáféréssel. Megvalósultak már olyan helyi CD-ROM katalógusok is, amelyek központi katalógusokon kívül teljes szövegű magazinokat is kínálnak. A jövő követelményei: egyetlen állomásról azonos képernyőhasználattal könyvtárosi segítség nélkül könnyen lehessen keresni mind a bibliográfiai, mind a teljes szövegű adatbázisokban, s ha helyben nem hozzáférhető a keresett tétel, a könyvtárközi kölcsönzést is igénybe lehessen venni a munkaállomásról.

Felhasználói szempontból azonban még komoly gondot okoz, hogy bár a különböző hálózatokon keresztül számtalan OOK hozzáférhető, ismerni kell ezek használatát. Ezen csak az segít, ha a képernyő-szabványok bevezetése elrejti az OOK-k használatának eltéréseit és azok úgy működnek, mint egyetlen automatizált központi katalógus ill. adatbázis.

A könyvtárak feladata annak megoldása, hogy lehetőséget nyújtsanak a gyors keresés érdekében ún. „álló keresőhelyek", és a hosszabb munkához szükséges „ülő keresőhelyek" igénybevételére.

Ajánlásokat dolgoztak ki arra is, hogy melyek az ideális kereső képernyőformátumok. Elmozdulás várható a menü rendszertől a többfunkciós grafikus megjelenítés felé. Egyelőre úgy tűnik, hogy a legtöbb követelmény a tárgy szerinti keresés terén jelentkezik, és fontosnak tartják a kiadói, terjesztési adatok közlését is.

A legfontosabb következtetés, hogy a tárgy szerinti keresés lehető legjobb megoldása segíti igazán a felhasználót.

A cikk szerzője 30 tételes irodalomjegyzéket nyújt a témában elmélyedni kívánóknak.

(Berke Barnabásné)

95/042

FIELDHOUSE, Margaret – HANCOCK- BEAULIEU, Micheline: The changing face of Okapi = Libr.Rev. 43.vol. 1994. 4.no. 38-50.p. Bibliogr. 11 tétel.

Az Okapi nevű online katalógus-rendszer változásai

Online katalógus

Az OKAPI nevű kísérleti online katalógus rendszer létrehozásának tizedik évfordulója alkalmából a szerzők áttekintik a fejlesztés fő állomásait:

– Okapi '84: az olvasói online katalógus megtervezése;

– Okapi '86: szótő-keresés, helyesírásellenőrzés, kereszthivatkozási táblázatok;

– Okapi '87: két online katalógus (Okapi és Libertas) teljesítményének összhasonlítása;

– Okapi '88: a keresőkérdés automatikus kiterjesztése és relevancia-visszacsatolás – laboratóriumi vizsgálatok;

– Okapi '90: a keresőkérdés automatikus kiterjesztésének vizsgálata „élőben" egy könyvtári katalógus és egy online adatbázis esetében;

– Okapi '93: online hozzáférés extra tárgyszavakkal gazdagított bibliográfiai rekordokhoz;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– Okapi '94: grafikai használói felület tervezése.

Lásd még 34-38

Információkeresés

95/043
Vers une ergonomie linguistique = Documentaliste. 31.vol. 1994. 3.no. 135-158.p.

Res. angol nyelven.

A nyelvészeti ergonómia felé. A „Nyelvészet és információkeresés" témájú szeminárium (1993. nov. 23.) három előadása

Gépi információkeresés; Nyelvészeti kérdések

A francia ADBS (Association des professionnels de l'information et de la documentation) és az ENSSIB (Ecole national supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques) rendezésében 1993. november 23-án tartott „Nyelvészet és információkeresés" című szeminárium két előadása a „Nyelvészeti ergonómia felé" alcím alatt csoportosított előadások között hangzott el. Az első egy speciális ember–gép párbeszédet elemzett, amelyben a keresés természetes nyelven történik. A második az információkeresésre egy olyan teljes-szöveg feldolgozó modellt javasol, amelyik figyelembe veszi a különféle használói szokásokat is. A szekció harmadik előadása arról számol be, hogy a francia országos tudományos-műszaki tájékoztatási intézet (INIST) egy számítógépes indexelő rendszert fejlesztett ki a bibliográfiai adatbázisokból kikeresett találatok relevanciájának a javítására.

(Autoref.)

95/044
JÄRVELIN, Kalervo: Merkkijonot, sanat, termit ja käsitteet informaation haussa = Kirjastotiede Inf. 12.vol. 1993. 4.no. 119-128.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Karakterláncok, szavak, keresőkifejezések és fogalmak az információkeresésben

Gépi információkeresés; Terminológia

Az információkeresés szakirodalma következetlenül használja a „string" (karakterlánc), a „word" (szó), a „term" (keresőkifejezés) és a „concept" (fogalom) szavakat. E szavak jelentéstartalmára vonatkozóan nincs közös megegyezés. Ezért van, hogy az információkereséssel kapcsolatos kommunikáció gyenge hatékonyságú, pontatlan és hibákra hajlamos. A terminológiai tanulmányokban használatos „term" fogalom, valamint egy háromszintű információkeresési modell alapján a cikk megkísérli a zavaros terminológia tisztázását, és a „string", a „search key" és a „concept" fogalmak, illetve ezek alárendelt fogalmainak a használatát javasolja. Ennek megfelelően arra is javaslatot tesz, hogy az egyéb, az információkeresésben ugyancsak használatos fogalmakat, amilyenek pl. a „controlled term", az „uncontrolled term" és „free term" lehetőleg ne használják.

(Autoref.)

95/045
MILNE, J.Richard: Hypertext and its implications for library services = Libr.Inf.Res.News. 18.vol. 1994. 60.no. 24-29.p. Bibliogr. 4 tétel.

A hiperszöveg és könyvtári vonatkozásai

Gépi információkeresés; Hiperszöveg; Kutatási jelentés [forma]; Mesterséges intelligencia

A hiperszöveg új lehetőséget nyújt a számítógépi adatbázisokban tárolt információk tárolására és visszakeresésére. A szöveges, grafikus, hangzó vagy egyéb információkat ez a rendszer különálló blokkokban, ún. csomópontokban tárolja, a csomópontok pedig a tartalmi kapcsolataik alapján vannak összekötve. Ezáltal a használónak a hagyományos rendszerekben megengedett lineáris információkeresés helyett lehetősége nyílik arra, hogy „testhezálló", asszociatív alapú felfedezésre induljon a hiperszöveg-hálózatban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A továbbiakban a hiperszöveg előnyeit, hátrányait és könyvtári alkalmazásait foglaljuk össze.

Előnyök:

– a hivatkozások készítésének és előhívásának egyszerűsége;

– a hálózat felépítésének rugalmassága;

– az ember felfogó kapacitásának megnövelése;

– a használati együttműködés (közös írás, kutatás, tanítás) lehetősége.

Hátrányok:

– a rendszer statikus természete (a használó csak a tervező által előre meghatározott útvonalakon haladva böngészhet);

– irreveláns útvonalak követése (az útvonalak bő választéka miatt a használó rossz úton indul el, és nem éri el a kívánt információkat);

– eltévedés (a használó, miután felfedezte, hogy rossz irányba haladt, nem talál vissza a kiindulási helyre);

– mentális túlterhelés (a lehetséges útvonalak fejben tartása túl sok információ asszimilálását követeli meg);

– nincs elfogadott irányelv a kapcsolatok természetére vonatkozó magyarázatok közlési formájára vonatkozóan;

– a rendszerfejlesztés nagyon költség- és időigényes;

– szerzői jogi bizonytalanság (a rendszerben végzett közös szerzői tevékenységek és kutatások eredményeként a tulajdonjogok elmosódnak).

Könyvtári alkalmazások:

– információkeresés (a hagyományos Boole-algebra vagy kulcsszó alapú keresés helyett hatékonyabb, analógia-alapú, asszociatív keresés);

– online adatbázisok (tematikailag kapcsolódó adatbázisok összekötése);

– hivatkozási hálózatok létrehozása;

– online katalógusok (böngészés tematikai kapcsolatok alapján – ilyen pl. a svéd Linköping egyetemen kifejlesztett HYPERCATalog);

– elektronikus könyvek (a papír statikus, lineáris természetével szemben az asszociatív olvasás lehetősége, alkalmazása különösen enciklopédiák, szótárak esetében ideális);

– számítógépes kalauz és oktatás (a használó saját tanulási stílusát követheti, pl. egy könyvtárhasználati útmutató tanulmányozása vagy egy katalogizálást tanító program használata során).

A cikk végül kitér a hiperszöveg és a szakértő rendszer kombinációjára is, aminek lényege, hogy mindkét rendszer jellemző hátrányát a másik, vele párba állított rendszer képes valamennyire orvosolni.

(Novák István)

95/046

CARPENTIER, Manfred: Hypertext: nur die Faszination bunter Bilder? Testversion der „Informationen zu den Verbundsystemen" = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 10.no. 1628-1637.p. Bibliogr.

A hipertext csak tarka képek varázslata? A regionális gépi könyvtári hálózatokról szóló információk hipertextes változatának tesztelési verziója

Gépi könyvtári hálózat; Hiperszöveg; Kísérlet; Könyvtári kalauz

Az 1994-es dortmundi könyvtári konferenciára jelent meg a regionális és országos gépi könyvtári hálózatokról szóló tájékoztató kötet 3. kiadása. A 2. kiadás már floppy lemezen is kapható volt, ezt a 3. kiadást pedig a nyomtatott változat mellett hipertext formájában is közreadták.

A hipertextnek az ilyen kézikönyv jellegű művek adaptációi a legelterjedtebb alkalmazásai. Jelen esetben pl. a navigációt kihasználva lehetőség van az egyes hálózatok összehasonlítására, az országos intézményekkel való együttműködés, a különböző projektekben való részvétel stb. áttekintésére.

Az adatok és információk közötti sokféle kapcsolat ábrázolására a nyomtatott változat nem volt alkalmas, a hipertextes változat pedig kifejezetten az. A hipertext nyersanyagaként felhasznált számadatok, magyarázatok, bibliográfiai adatok stb. mindegyike letölthető és szükség szerint újra felhasználható.

Az alkalmazás a Toolbook 1.53 szoftverre épül. Háromféle navigációs lehetőséget kínál: kapcsolókat, elágazásokat és ablakban elhelyezett betűrendes listákat. Emellett a képernyő felső szélén a Windows-nál szokásos menüsor található.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk pontosan megadja a szükséges hardver- és szoftverfeltételeket. A tesztelésre szánt kísérleti változat 10 DM-ért vásárolható meg. A tájékoztató tartalmának jelentős bővítését tervezik, nemcsak a hálózatokra vonatkozó, hanem az egész könyvtárügyet érintő információkkal (rendezvények, szabványok, intézmények adataival stb.)

(Hegyközi Ilona)

Olvasószolgálat, referensz

95/047
PERSON, Roland C. – PERRY, Nelson A.: Cutting down on crime in the library = Coll.Res.Libr.News. 55.vol. 1994. 7.no. 428-429.p.

Hogyan sikerült megfékezni a szabálysértéseket egy amerikai egyetemi könyvtárban?

Rendbontás

1987 nyarán a Southern Illinois University Egyetemi Könyvtárának vezetője feljegyzéssel fordult a rektorhoz, melyben jelezte, hogy aggasztóan megsokasodtak a könyvtárban a lopások, rongálások és a látogatók rendzavarásai. A feljegyzés elérte célját, hatására megerősödött az együttműködés a biztonság érdekében a campus különböző hivatalai között és az egyetem biztonsági szolgálata is fokozottan ügyelt a könyvtár rendjére.

1989-től kezdve önálló biztonsági személyzet vigyázta a látogatók és a könyvtár vagyonát. Két egyetemi hallgatót alkalmaztak a Saluki Biztonsági Szolgálattól. Ez a társaság 1959-ben alakult az Egyesült Államok első olyan egyetemi rendőrségeként, amelyik hallgatókat alkalmazott munkája során. A Saluki nevű hallgatói biztonsági csoport széles körű tevékenységet végez, a járőrözéstől kezdve a telekommunikációs központ működtetéséig. Munkájukat fegyvertelenül végzik. Jogukban áll a gyanús egyéneket őrizetbe venni és betartatni az egyetem szabályait. Rádiótelefonon tartják a kapcsolatot az egyetemi rendőrséggel.

A könyvtárban az őrök egyike nappal, másikuk az esti órákban teljesített szolgálatot. Az első hat hétben tiszteletet parancsoló egyenruhájukban járkáltak, és az egyetemi újságban róluk megjelent cikkek is tudatosították jelenlétüket. Mikor pedig már civilben is teljesítettek szolgálatot, sok olyan rongálót, tolvajt füleltek le, akit addig nem sikerült tetten érni. Észrevehetően megjavult a közbiztonság a könyvtárban. A könyvtárosok helyeselték és támogatták jelenlétüket. A biztonsági szolgálat és a könyvtár vezetője is elégedett volt, és egyetértett a program folytatásával. Sajnos közbeszóltak a pénzügyi nehézségek. A kétfős személyzet éves fizetése 20 ezer dollárra rúgott, s mivel a könyvtár költségvetését megnyirbálták, az 1990-91-es tanévben már kénytelenek voltak az egyik őrről lemondani. Ráadásul a kötelező béremelés miatt már a másik bérét sem tudták kigazdálkodni, s mivel hiába fordultak támogatásért az egyetemhez és az egyetemi rendőrséghez, 1991-ben kénytelenek voltak teljesen feladni az önálló biztonsági szolgálatot.

A kudarc ellenére a vállalkozás egésze sikeres volt: a vagyoni kár 50%-kal csökkent, a rendzavarások 25%-kal estek vissza, 40%-kal volt kevesebb a 300 dollárnál nagyobb értékű lopás és 17%-kal a kisebb értékű tolvajlás. Összességében 24%-kal csökkent a bűnesetek száma. Az őrök jelenléte számtalan esetben elrettentette a károkozókat. A könyvtár nem hozta nyilvánosságra, hogy már nincs őr a könyvtárban, ezért sokan még hosszú idő múlva is azt hitték, még mindig a helyükön vannak, csak civilben tevékenykednek.

Azóta persze csökkent az őrizetbe vételek száma, de a könyvtárosok remélik, hogy az egyetemi biztonsági szolgálattal való együttműködés, a könyvtárosok kiképzése és a látogatók felvilágosítása saját és a könyvtár vagyonának sikeresebb megőrzéséről amúgy is szükségtelenné teszik az ilyen intézkedések foganatosítását.

(Fazokas Eszter)

95/048
FRISCH, Paul – SMALL, John J.: Voice mail at the reference desk = Coll.Res.Libr.News. 55.vol. 1994. 6.no. 343-345.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Üzenetrögzítő a referensz-pultnál: egy egyetemi könyvtár tapasztalatai

Tájékoztató szolgálat; Telefon

Az Illinoisi Egyetem (Chicago) központi könyvtárának referensz-részlegében nemrégiben egy telefonüzenet-rögzítő rendszert vezettek be, amely lehetővé teszi a távol lévő felhasználók kiszolgálását anélkül, hogy a jelen lévő olvasókkal való foglalkozást félbe kellene szakítani a gyakori telefoncsengések miatt. A telepített rendszer 27 hívást tud egyidejűleg fogadni, és 48, maximum négyperces üzenetet képes tárolni.

Az üzenetrögzítő beszerzését egy felmérés előzte meg, amelyben egyrészt kikérték a referensz-könyvtárosok véleményét, másrészt egy ötnapos időszakra vonatkozóan rögzítették a telefonhívások számát és természetét. Ebben az időben a könyvtárosoknak 492 hívásra kellett válaszolniuk, amelyek között a legkülönbözőbb kérdések szerepeltek: a könyvtár nyitvatartása, ismert művek megkeresése a katalógusban, forrástájékoztatás, referensz-kérdések stb. Ami a könyvárosok véleményét illeti, ők attól féltek, hogy a telefonálók nem fogják időben megkapni a választ, tudni akarták, hogy a telefon hányat fog csengetni, mielőtt áttér az üzenetrögzítési üzemmódra, és ki fogja megválaszolni a kérdéseket, továbbá aggódtak a többletmunka miatt is.

Mindezekkel a félelmekkel szemben a pozitív oldalon az a remény állt, hogy nyugodtan foglalkozhatnak a jelen lévő olvasókkal, tudva, hogy az üzenetrögzítő közben megbízhatóan elvégzi a munkáját.

Az üzenet megfogalmazásánál a rövidségre és a világos, egyértelmű megfogalmazásra törekedtek. Amikor kiderült, hogy a felszólítás: „ha kívánja, hagyjon üzenetet", félreértésekre ad okot (sokan nem kívántak üzenetet hagyni, s várták, hogy végül majdcsak felveszi valaki a telefont), ezt kijavították arra, hogy „kérjük, hagyjon üzenetet".

A rendszer bevezetése utáni hat hónapban 1995 hívást rögzítettek – ennyi esetben nem vették fel a telefont az első négy kicsengés után. A nyitvatartási időn kívül telefonálóknak a 0 gomb lenyomásával módjuk volt átkapcsolni egy szalagra, amelyik a nyitvatartási időről tájékoztatott. 876 esetben (43,9%) üzenet nélkül letették a telefont, 44-en (2,2%) nem mutatkoztak be. A megmaradó 1075 üzenetből 907 esetben sikerült az illetőt a kérésére adott válasszal visszahívni.

Az üzenetrögzítőn érkezett kérdésekre hétfőtől péntekig naponta válaszolnak, a kérdéseket a négy referensz-könyvtáros között rotációs alapon osztják el. Naponta két, két és fél órát vesz igénybe az üzenetrögzítő meghallgatása, a válasz megkeresése és az illető visszahívása (e-mail válaszra is van lehetőség, de ezt sokkal kevesebben kérték). A felhasznált idő nyilvános szolgálatnak számít, amit le lehet csúsztatni.

A visszajelzések alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az új rendszer népszerű és hasznos, és a hasonlóan nagy forgalmú könyvtárakban mindenképpen ajánlható.

(Novák István)

Lásd még 65

Kölcsönzés

95/049

SENS, Irina: Computersoftware als Ausleihmedium. Ein Projektbericht aus Göttingen = Buch Bibl. 46.vol. 1994. 9.no. 780-785.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A számítógépi szoftver kölcsönzése. Göttingeni beszámoló

Kölcsönzés; Szoftver; Városi könyvtár

Más városi könyvtárak tapasztalataira támaszkodva Göttingenben is bevezették a szoftver kölcsönzését, a kísérleti szakaszban 30 floppy-lemezes állománnyal.

A törzsállományban most kb. 150 lemez van, IBM-kompatibilis PC-ken futtatható programokkal. Főként shareware szoftvereket szereztek be, darabonként 5-10 márkáért. Számítógépes játékokat nem vettek be az állományba, kivéve az oktató jellegűeket. Az állomány főként oktatóprogramokat, utility programokat, a hardver jobb kihasználását elősegítő, szöveg- és táblázatszerkesztő programokat tartalmaz, a nép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

főiskola kurzusaihoz igazodva. Ezzel az állománnyal a város egyetemi hallgatóit és a 20-50 év közötti férfi lakóit kívánják a könyvtárba csalogatni. A gyarapítást egy könyvtáros végzi, a program témája szerint nem osztották meg a feladatokat. Kezdetben a programokat ki is próbálták, ezt nem kívánják folytatni.

A programokat a következő tíz kategória valamelyikébe sorolják be: oktatás, adatbázisok, adatkommunikáció, üzleti program, grafika, hobby, programozás, táblázatkezelés, szövegszerkesztés, utility programok. A programok címeit a katalógus számára egy magyarázó alcímmel egészítik ki.

A bibliográfiai leíráshoz saját szabályrendszert alakítottak ki. A következő adatelemeket használják: jelzet (szoftver, érdeklődési kör, a főcím első három betűje), főcím, a főcím kiegészítései (1. eredeti szoftver, public domain vagy shareware, 2. alcím, 3. operációs rendszer), verziószám, kiadó és kiadási hely, terjedelem (a lemez kapacitása kB-ban), megjegyzések (speciális hardver- és szoftverkövetelmények). A feldolgozók nagyon várják a RAK (a német bibliográfiai leírási szabályzat) számítógépi fájlokra vonatkozó részét.

A technikai feldolgozás során a lemezt címkével és írásvédelemmel látják el, átlátszó tasakba helyezik. Minden lemezhez írott használati útmutatást mellékelnek. (A shareware szoftverekre jellemző, hogy magán a lemezen is van ilyen, pl. a program kicsomagolásáról, az esetleges hibalehetőségekről.) A használóknak vírusellenőrző programokat is felajánlanak.

A lemezeket szisztematikus rendben dobozokban helyezik el.

Legtöbbször magát az eredeti szoftvert kölcsönzik, négy hétre. Teszteléssel megállapították, hogy az olvasóceruza használata nem rongálja a lemezek tartalmát. A visszahozott lemezeket csak szúrópróbaszerűen ellenőrzik.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

95/050

ALPIGIANO, Carlotta – GRILLI, Abra: Dal prestito interbibliotecario alla fornitura dei documenti: l'esperienza dell'Istituto universitario europeo = Boll.AIB. 34.vol. 1994. 2.no. 163-185.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárközi kölcsönzéstől a dokumentumellátásig: az Európai Egyetemi Intézet (Fiesole) könyvtárának tapasztalatai

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel

A cikk az Európai Egyetem Intézet (European University Institute, EUI) könyvtárának könyvtárközi kölcsönzési szolgálatát ismerteti (a kérések száma kb. 5000 évente), miközben a dokumentumszolgáltatás legújabb fejleményeire is kitér.

Az Internet hatalmas kincsesbányájában rengeteg katalógus és egyéb információforrás áll rendelkezésre, s a hálózat – elektronikus levelezés útján – a könyvtárközi együttműködést is segíti. A DBI által közreadott központi katalógusok, amelyek szintén elérhetők az Interneten, megkönnyítik a hozzáférést a német könyvtári állományokhoz. A GRIPS rendszer használatával online módon másolatok rendelhetők ezekből a katalógusokból. Az ECHO szolgáltató gépén található EUROLIB-PER adatbázis 12 olyan könyvtár időszaki kiadványainak központi katalógusa, amelyek kapcsolatban vannak az Európai Unió intézeteivel. Ez az adatbázis is lehetővé teszi a GRIPS használatát másolatrendelésre. Fontos információforrást jelentenek továbbá a BLDSC (British Library Document Supply Center) CD-ROM-on kiadott katalógusai. Az igényelt tételek a megfelelő formátumban letölthetők, majd kölcsönzési, ill. másolatszolgáltatási rendelésként feladhatók.

A könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás szervezetét és politikáját tárgyalva a cikk kitér a használt berendezésekre, a személyzetre (2 és fél), az ingyenesség elvére és az aránylag független irányításra.

A munkafolyamatok a következők:

– a beérkezett kérések ellenőrzése a katalógusban, a vétel megfontolása;

– behasonlítás, esetleg rendelés a fent említett elektronikus eszközökkel;

– a firenzei könyvtárak használata;

– kereskedelmi dokumentumszállító szolgáltatások igénybevétele;

– az OCLC hálózat használata;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– a BLDSC szolgáltatásainak használata.

A különféle országoknak küldött kérések megoszlását ábrák szemléltetik.

A cikk nagy hangsúlyt fektet a használókkal folytatott kommunikáció fontosságára. A könyvtárosok tájékoztatják őket a kölcsönzési folyamatok állomásairól és a kéréseikkel kapcsolatos adminisztrációs munka lényegéről.

Amikor a kért dokumentum beérkezik, regisztrálják az automatizált rendszerben; ha a megrendelő jogosult a dokumentum megtartására, akkor elküldik neki. A kölcsönkért anyag visszaküldésének megkönnyítésére egy számítógépes program áll rendelkezésre, amelyik kikeresi és egy speciális címkére kinyomtatja a forráskönyvtár címét.

A szolgáltató számlájának kiegyenlítése a következő módszerekkel történik: csekken fizetett letéti számla (BLDSC, UMI és mások), banki átutalás, „coupon réponse international" (CRI), nemzetközi postautalvány, egyes szolgáltatók kuponjai, bélyegek, készpénz stb.

A beérkező könyvtárközi kölcsönzési kéréseket a könyvtár általános számítógépes rendszerében, az INNOPAC-ben dolgozzák fel. A Firenzei Egyetem hallgatói személyesen is rendelhetnek könyveket könyvtárközi kölcsönzéssel az EUI könyvtárától.

A TINlend nevű számítógépes rendszer segítségével a következő szempontok szerint készítenek statisztikákat:

– a kérések teljes mennyisége évente;
– a kérések száma részlegek szerint;
– a kérések megoszlása dokumentumtípusok szerint;
– a kérések megoszlása tárgykörök szerint;
– az egy használóra eső kérések száma;
– a dokumentumok eredete, a teljesítés időtartama, a teljesített/nem teljesített kérések aránya, költségek.

A fent ismertetett új elektronikus dokumentumszolgáltatási eszközök jelentősen csökkentették a teljesítések időtartamát. A fő problémát az Egyesült Államokból és a többi nem európai országból kérendő dokumentumok beszerzése jelenti. E probléma megoldását az OCLC-hez való csatlakozástól remélik. A fő feladat addig is a létező szolgáltatások hatékonyabb kihasználása, esetleg új elektronikus rendszerekkel való kísérletezés, szem előtt tartva a szállítási idő csökkentését azonos költségek mellett. Egy másik cél az együttműködés javítása a könyvtár más részlegeivel, különösen az állománygyarapítási osztállyal. A jelenlegi gazdasági helyzet által kikényszerített óvatos beszerzési politika alkalmat ad további lépésekre a virtuális könyvtár felé.

(Novák István)

95/051

FREYSCHMIDT, Günther: Beschaffung von Zeitschriftenaufsatzkopien über Internet = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 10.no. 1661-1671.p.

Folyóiratcikkek másolatainak beszerzése az Interneten keresztül

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Gépi állománygyarapítás; Számítógép-hálózat

Folyóiratcikkek másolatait számos kereskedelmi szolgáltató bocsátja rendelkezésre az Interneten, elektronikus posta útján. Egy német kutatóintézet az OCLC és a Blackwell, valamint a német JASON-NRW ilyen szolgáltatásait hasonlította össze.

Az OCLC az online megrendelésre a térítéses FirstSearch szolgáltatás keretében ad módot. (A legolcsóbb megoldás keretében 500 keresésre van lehetőség 575 USD-ért). A FirstSearch telnet paranccsal érhető el, az online rendelés minden adatbázisban lehetséges. Legcélszerűbb a *Contents1st* és az *Article1st* adatbázisok használata. Előbbi 12 ezer folyóirat tartalomjegyzékét kínálja, amelyekből a cikkek másolatai az utóbbi segítségével rendelhetők meg.

A Blackwell és a Carl Systems közös szolgáltatása az UnCover. Az adatbázis 16 ezer folyóirat adatait tartalmazza, az Interneten telnet paranccsal érhető el. Szolgáltatása ingyenes.

Mindkét szolgáltatásban menük vannak, az UnCoverben parancsokat is lehet használni. A kereshető mezőkről, csonkolási módszerekről, a Boole-operátorok használatáról a cikk jó útmutatással szolgál. Az OCLC többnyire megadja a cikkek terjedelmét is. Mindent egybevetve az OCLC szolgáltatásának használatát kényelmesebbnek ítélték.

A megrendelés az OCLC Article1st adatbázisában egyszerű ORDER paranccsal történik. Négy szállító közül lehet választani, ezek díjsza-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bása eltér (ugyanannak a cikknek az ára lehet pl. faxon 20,50 és 31,50 USD). Többféle szállítási mód lehetséges: posta, fax és újabban a UMI Clearinghouse-szal közös FastDoc szolgáltatás (szkennelt dokumentumok faxon egy óra alatt) igénybevétele. A legegyszerűbb fizetési mód a hitelkártya.

Az UnCovernél nem lehet választani a szállítók között. A használati és rendelési gyakoriság szerint különböző hozzáférési módokat és díjszabásokat állapítottak meg. A dokumentumokért fizetendő díj 8,50 USD, a szerzői jogdíj változó, a vizsgált esetekben 7 és 13 USD között volt. Az alkalmi használóknak az Open Access-t ajánlják. A használók keresési profiljukat tárolhatják. A szállítás csak faxon történik. Mindkét szolgáltatás megadja a költségeket, amelyek a szolgáltatás díja mellett a szerzői jogi térítést is tartalmazzák.

Kiválasztott folyóiratok tartalomjegyzékét mind az OCLC-től, mind az UnCovertől meg lehet rendelni. Az OCLC elektronikus postai szolgáltatásának neve *ContentsAlert*. Egyszeri költsége 60 USD, folyóiratonként és évenként 4 USD-t kell fizetni, ha a könyvtár továbbadja egy használónak, 14 USD-t. Az UnCover hasonló szolgáltatásának neve *Reveal*, ez ingyenes.

Kísérletképpen mindkét szállítótól 10 másolatot rendeltek faxon. Mindketten egy napon belül nyújtották a szolgáltatást. Nagy segítséget jelentene, ha a folyamatban lévő rendelések helyzetéről áttekintést lehetne nyerni, illetve számlát lehetne kiállíttatni.

Hasonló németországi szolgáltatás a JASON-NRW (Journal Articles Send On demaNd in Nordrhein-Westfalen), a bielefeldi és dortmundi egyetemi könyvtárak közös vállalkozása. Telnet paranccsal érhető el. A folyóiratcikkeket a JADE adatbázis tartalmazza. A költségek a szállítás módjától függnek. Faxon 12 DM-be kerül egy cikk, terjedelemtől függetlenül. Elektronikus úton is tudják a másolatokat szállítani, képi formában. A faxon feladott megrendelést egy nap alatt teljesítették.

A postai/telefonon megrendeléshez és a postai szállításhoz képest az online rendelés és a faxon vagy elektronikus postán való szállítás jóval gyorsabb. A könyvtárak anyagi helyzetétől függ, hogy vállalni tudják-e a jelentős többletköltségeket.

(Hegyközi Ilona)

95/052

Deutsche Forschungsgemeinschaft. Dokumentlieferung für Wissenschaft und Forschung. Perspektiven zur weiteren Entwicklung = Z.Bibliotheswes.Bibliogr. 41.vol. 1994. 4.no. 375-392.p.

Dokumentumszolgáltatás a tudomány és a kutatás számára. A továbbfejlesztés kilátásai. (A Német Kutatási Társaság állásfoglalása)

Dokumentumszolgáltatás; Országos feladatkörű szakkönyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel

A Német Kutatási Társaság jelentős támogatást nyújt a központi szakkönyvtáraknak a gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtárak számára az országos szakirodalmi ellátási program keretében: 1994-ben kb. 13,4 millió márkát juttatott számukra gyarapításra.

A Társaság egy munkacsoportja a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás fejlesztésének lehetőségeit vizsgálta az új technológiák tükrében. Ajánlásai a fenntartókhoz is szólnak: ha a helyi alapellátáshoz szükséges pénzeszközöket rendelkezésre bocsátják, csökkenthető a könyvtárközi kölcsönzés volumenének aránytalan növekedése.

Németországban a tudományos és szakkönyvtárak állományát regionális és országos szinten is jól feltárják a számítógépes katalógusok. Igen sok időbe telik viszont a könyvtárközi kölcsönzési megrendelések teljesítése. A szolgáltatásokat csak a megrendelési és dokumentumszolgáltatási munkafolyamatok számítógépesítése tudná lényegesen felgyorsítani.

A Német Kutatási Társaság ajánlásai a következőket tartalmazzák:

– Az egyetemi könyvtárak helyi vagy regionális szinten egyeztessék legalább a nagyon költséges beszerzéseiket, ill. megrendeléseik lemondását.

– Az állományokat helyi, regionális és országos szinten online adatbázisok tárják fel. A helyi adatbázisokból az is derüljön ki, hogy a keresett mű a keresés pillanatában hozzáférhető-e.

– Az állományt – különösen az egyetlen példányos művek esetében – mindenképpen bocsássák rendelkezésre könyvtárközi kölcsönzés céljára.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– A rendelések továbbítására használják az elektronikus utat, azaz a számítógép-hálózatokat.

– A monográfiák szolgáltatására a postai csomagküldést és a gépkocsival való továbbítást kell használni.

– A használó tulajdonába átmenő másolatok esetében – ahogy a fax- és a szkennelési technika továbbfejlődik – az elektronikus úton való közvetlen szolgáltatásra kell törekedni.

– A technológia korszerűsödésével a használó egyre inkább maga intézheti a megrendelést, elsősorban az országos feladatkörű szakkönyvtárakban.

– A felmerülő plusz munkabér és postaköltség terheiből a használóknak részt kell vállalniuk. Ki kell dolgozni a könyvtárközi kölcsönzés térítési rendszerét. A bevételek a könyvtárakat illessék meg.

Az ajánlások megvalósítását különböző projektek keretében képzelik el, ilyen pl. egy, a kéréseket 48 óra alatt teljesítő szolgáltatás létrehozása, az észak-rajna-vesztfáliai JASON-kísérlet és a holland PICA alsó-szászországi RAPDOC programja.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 21

Dokumentációs szolgáltatások és termékeik

95/053

REICHART, Markus – MÖNNICH, Michael W.: Dublettenkontrolle in bibliographischen Datenbanken = Bibliothek. 18.vol. 1994. 2.no. 193-216.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Duplumok kiszűrése bibliográfiai adatbázisokban

Adatbázis; Fölöspéldány; Szakértő rendszer

Mivel a könyvtárak egyre több elektronikus információt használnak különféle elektronikus adatbázisokban, a duplikációk egyre nagyobb problémát jelentenek. A cikk szerzői megismertetik az olvasóval ezeket a problémákat, és néhány megoldási kísérletet is tárgyalnak. Végül bemutatják a karlsruhei egyetemi könyvtár KARIN nevű katalogizáló rendszeréhez a duplikációk kimutatására kifejlesztett szakértő rendszert.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

95/054

CZAJKOWSKI, Franciszek: Prawo do czytania. Dziesięć lat dzialalności Ośrodka Czytelnictwa Chorych i Niepelnospraynych w Toruniu = Poradnik Bibl. 1994. 6.no. 9-12.p.

Jog az olvasáshoz. Tíz éves a Betegek és Hátrányos Helyzetűek Olvasási Központja Torunban

Beteg olvasó; Hátrányos helyzetű olvasó

A betegek és hátrányos helyzetűek 60%-a az olvasásban való akadályoztatása folytán kerül ebbe a kategóriába. S itt korántsem csak látási és mozgásszervi problémákkal küzdő személyek találhatók, hanem különféle lelki sérültek, szellemi fogyatékosok és zárt intézetekben fekvő betegek is. Olvasmányokhoz való juttatásuk részint speciális épületeket és berendezéseket kíván, részint pedig ún. alternatív olvasmánykínálatot. Ide tartoznak az „öregbetűs" és Braille-írású könyvek, a hangkazetták, valamint a szellemi fogyatékosok ismeretgyarapítására alkalmas kiadványok.

Torunban a Vajdasági és Városi Könyvtár égisze alatt 1984-ben keletkezett – igen széles körű társadalmi-intézményi-hivatali támogatással – a Betegek és Hátrányos Helyzetűek Olvasási Központja, amely azóta önálló és célszerűen adaptált épületbe költözött. A háromfős személyzet a földszinten megfelelő állománnyal fogadja vak és egyéb hátrányos helyzetű olvasóit, az első emeleten speciális kiállításokat szervez olvasóinak képzőművészeti alkotásaiból, a második emeleten pedig bibliográfiai–információs központot működtet gazdag kézikönyvtárral és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sokféle nyilvántartással. Ez utóbbiak számítógépesítése folyamatban van.

A Központ emeleti helyiségeibe tolókocsival is fel lehet jutni liften.

A Központ 1993-ban letéteket működtetett 20 zárt intézményben, 10 közművelődési könyvtári fiókban, módszertanilag felügyelte a toruni kórházak betegkönyvtárait. A letétekkel együtt 1993-ban 1547 olvasója volt, 493-mal több, mint 1992-ben.

A Központtal együttműködő társadalmi szervezetek közül különösen gyümölcsöző kapcsolat alakult ki a „Könnyebben az olvasásban" elnevezésű alapítvánnyal, amelynek köszönhetően a Központ munkatársainak két, rehabilitációs munkára alkalmas művecskét sikerült kiadniuk. A tervek szerint további tíz kiadvány fog elkészülni.

A cikk szerzője a Központ munkáját összegezve kalkuttai Teréz anya mondását idézi: „Az, amit mi megcselekszünk, mindössze egy csepp, ám ha ez a csepp nem létezne, ez hiányzana az óceánból."

(Futala Tibor)

95/055

JALL, Ole: The talking book in Denmark = Scand.Public Libr.Q. 27.vol. 1994. 2.no. 23-26.p. Bibliogr.

A hangos könyv jelentősége Dániában

Hangos könyv

A hangos könyvek egyidősek a fonográffal. Amikor Edison az 1870-es évek közepén bemutatta találmányát, külön hangsúlyozta annak jelentőségét a vakok és az olvasási hátránnyal küzdők segítésében. Ennek ellenére 100 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a hangos könyvek szélesebb körben ismertek, használtak legyenek. A kompakt kazetták 1970-es évekbeli megjelenése lehetővé tette, hogy bárhol lehessen zenét hallgatni: könnyű a felvételt elkészíteni, törölni, egyszerű a lejátszása és a használata, ami lehetővé teszi, hogy a látási, olvasási zavarral küszködő használók önállóan kezeljék ezeket az eszközöket.

Hangos könyv alatt a szerző a nyomtatásban megjelent könyv hűséges, teljes terjedelmű, természetes nyelvű rögzítését érti, amely az eredeti, nyomtatott szöveg elolvasásával azonos élményt nyújt. Nem fogadja el a lerövidített, dramatizált változatot az eredeti helyett, bár világszerte honos ez a gyakorlat, ott ahol a hangos könyvtől kereskedelmi hasznot várnak. A hangos könyvek használatát megkönnyíti, hogy a felvétel során megjelölik (visszakereshetővé teszik) a felvétel egyes részeit, egy alacsony frekvenciájú hangjellel. Ezekről a kazetta elején a könyv bibliográfiai adataival együtt tájékoztatást adnak. A borító és az egyedi kazetták Braille írással is ellátottak a vak használók érdekében. Dániában a könyveken kívül számos időszaki kiadványt is kiadnak hangos könyv formában, melyre a gyengén látók, az olvasási zavarokkal küszködők előfizethetnek, olyan áron, mintha a nyomtatott terméket vásárolnák meg. Ez ráfizetést jelent, de a DBB (Danish National Library for the Blind – vakok nemzeti könyvtára) támogatja a megjelentetésüket.

A vakok nemzeti könyvtára egyben a legfőbb előállítója a hangos könyveknek és a hangos időszaki kiadványoknak. Kb. 11 ezer vak, részben csökkent látású, ill. egyéb módon károsodott embert látnak el hangos olvasnivalóval, olyanokat, akik amúgy képtelenek megbírkózni a hagyományos nyomtatott szöveggel. A posta ingyen végzi a szállítást. A DBB 1924 óta szolgálja a vakokat és csökkentlátókat. Kezdetben csak Braille könyvekkel, a 30-as években lemezeken, később hangszalagon, majd kazettán rögzítették az olvasnivalókat. Ma már a könyvtár által szolgáltatott dokumentumok zöme avanyag. A DBB gyűjteménye több, mint 160 ezer hangos könyvből áll, s kb. 140 ezer hangosan rögzített időszaki kiadványt is tartalmaz. Az előállítási folyamat a szerzői jogi törvény olyan megállapításán nyugszik, mely szerint a DBB engedély nélkül is jogosult ilyen könyvek előállítására. A hangos könyvek a 70-es évek közepétől megjelentek a közkönyvtárakban is, s napjainkban már minden érdeklődő számára hozzáférhetők. A nyolcvanas évektől kezdve a Kulturális Minisztériumtól anyagi támogatást is kaptak a közkönyvtárak az ilyen típusú dokumentumok vásárlásához. Ez a tény kibővítette a DBB szolgáltatásait is. A közkönyvtárak is kölcsönzik az állományukban lévő hangos könyveket, még a hagyományos olvasói kör számára is. Megindult

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a könyvtárközi kölcsönzése is a hangos könyveknek, bár hivatalosan csak az 1994-es könyvtári törvény erősítette meg ezen dokumentumoknak a hagyományos, nyomtatott könyvekével azonos kezelését.

A hangos könyvek előállításával több intézmény, szervezet, magáncég is foglalkozik. Az egyik legnagyobb előállító a DBB, de az Oktatási Minisztérium is működtet egy szolgáltatást dyslexiás diákoknak. 1980 óta egy magánszervezet, a Culture and Literature Information for the Reading Impaired is foglalkozik az előállításukkal. Kereskedelmi célú hangos könyvet a Dán Könyvtári Központban állítanak elő. Ők egyben társtulajdonosai annak a cégnek, amelyik a Dán Nemzeti Bibliográfiát is kiadja. A nemzeti bibliográfia egyébként regisztrálja a hangos könyveket is, de nem maradéktalanul. A fentieken kívül számos helyi szolgáltatás foglalkozik még hangos könyv előállításával. Összesen kb. 15 ezer hangoskönyv-cím található a közkönyvtárak és a DBB állományában. A kereskedelmileg forgalmazott hangos könyvek egyedüli vásárlói a városi könyvtári hálózat tagjai. A könyvtárak ugyan kapnak állami támogatást e könyvek beszerzésére, de az összeg kevés, kb. 100 cím beszerzésére elegendő évente. Egy másik fontos kiadója a hangos könyveknek a Gyldendal cég, bár még ők sem jutottak el odáig – amire amerikai példa már van –, hogy a könyvesboltokon keresztül az egyedi használókat célozzák meg. A hangos könyvekre adott támogatás 25%-át egyébként elviszi a fenntartás, javíttatás. Az alacsony összegű támogatás miatt a hangos könyvek jelentős része rossz állapotban van. Magasak a forgalmi (kölcsönzési) adatok, pl. 1992-ben 2,5 millió volt a kölcsönzések száma, éppen a kétszerese a nyomtatott könyvek forgalmának.

A közkönyvtárban lévő hangos könyvek részét képezik a könyvtárak kifelé irányuló, pl. időseket, betegeket, házhoz kötötteket ellátó szolgáltatásainak. A beszédzavarokkal küszködő használóknak lassabb ütemben felvett hangos könyveket is előállítottak. A DBB tovább kívánja bővíteni szolgáltatásait a többi hátrányos helyzetű csoport számára. A DOMINO elnevezésű terve kereskedelmi alapokon nyugvó szolgáltatások kifejlesztésére irányul, piaci áron kínálva hangos könyvet, a nyomtatottal azonos árfekvésben, s azzal az előnnyel, hogy a nyomtatottal közel azonos időben (vagy még előbb) jelenik meg.

Mivel a hangos könyvek ára ma már nem különösebben magas, az átlagos használó számára is elérhetővé, megvásárolhatóvá válik, s jól látható, hogy a zenei kazetták piaca mellett majd a hangos könyv is megtalálja a maga helyét. Mivel lépést kell tartania a zenei piaccal, elkerülhetetlen, hogy néhány év múlva digitális formában is megjelenjen.

Sikereik ellenére a hangos könyvek még nem töltik be azt a szerepet, amelyet a hagyományos könyvet olvasni nem tudók számára jelenthetnének, ezért akad még tennivaló.

(Kovács Katalin)

95/056

SUHR, Dörte: Noten für Blinde – neue Aufgaben für Blinden- und Musikbibliotheken = Bibliothek. 18.vol. 1994. 1.no. 49-67.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Kották a vakok számára. Új feladatok a vakok könyvtáraiban és a zenei könyvtárakban

Braille írás; Kotta; Központi katalógus; Vak könyvtárhasználó

A Braille kotta ismerete meglehetősen szűk körű, mert a használóinak száma korlátozott. A normális látású használók számára rendelkezésre álló választékhoz képest az állomány elenyésző, a keresett kották átírása viszont nagyon időigényes. E feladatot részben a zenei könyvtárak vállalják magukra, ezzel is gyarapítva a saját állományukat. Sajnos a meglévő állomány kihasználása sem hatékony, mert a bibliográfiai számbavétel hiánya akadályozza az együttműködést, s ez felesleges dupla átírásokhoz vezet. Egy nemzetközi központi katalógus igényét már jó ideje hangoztatják a szakemberek. A jelen cikk egy ilyen központi katalógus tervével foglalkozik, de a projekt oblektív áttekinthetősége céljából minndenek előtt bevezeti az olvasót a Braille kotta rejtelmeibe.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

95/057
LEON, R.E.: The Internet world: its protocols and mainstream services = Online CDROM Rev. 18.vol. 1994. 4.no. 229-239.p.

Az Internet világa: protokoljai és fő szolgáltatásai

Szabvány; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások; Távközlés

A cikk áttekinti az Internet protokolljait és fő szolgáltatásait. Az első rész bemutatja az Internet történetét és testületeit, a második a rendszer felépítését és céljait. A harmadik rész az adatcsomagolásért és címzésért felelős protokollal (IP), a negyedik pedig az adatszállítást felügyelő protokollal (TCP) foglalkozik. Az ötödik rész ismerteti a TCP/IP protokollra alapuló fő Internet-szolgáltatásokat, amilyenek pl. a „telnet", az „ftp", az elektronikus posta, a levelező csoportok és a „finger".

(Autoref.)

95/058
CRONIN, B. – OVERFELT, K. – FOUCHEREAUX, K. [et al.]: The Internet and competitive intelligence: a survey of current practice = Int.J.Inf.Manage. 14.vol. 1994. 3.no. 204-222.p. Bibliogr.

Az Internet fokozódó jelentősége az üzleti világ számára

Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -közgazdasági; Üzemi tájékoztatási központ

Az Internetben megvan a lehetőség arra, hogy a kereskedelmi vállalatok fő stratégiai információkeresési eszközéül szolgáljon. Már ma is sok kis- és nagyvállalat használja az Internetet arra, hogy előnyökhöz jusson az egyre növekvő kereskedelmi versenyben. Könnyen lehet, hogy a jövőben az Internet – a hálózat „kommercializálódásával" arányosan – a „competitive intelligence" (legális kutatás a riválisvállalatok termékeinek, szervezetetének stb. tanulmányozására) fő eszköze lesz a fejlett vállalatok számára. A cikk ismerteti az Internet jelenlegi „competitive intelligence" célú kereskedelmi használatát.

(Autoref.)

95/059
SONKKILA, Tuija: Yhteistyö LINNEA-verkossa = Kirjastotiede Inf. 13.vol. 1994. 1.no. 9-12.p.

Res. angol nyelven

Együttműködés a LINNEA hálózatban

Együttműködés -belföldi; Gépi könyvtári hálózat

A finn felsőoktatási könyvtárak hálózatát (LINNEA) 20 egyetemi könyvtár, valamint a Parlamenti Könyvtár és az Országos Letéti Könyvtár alkotja. A LINNEA egyrészt egy logikai adatkommunikációs hálózat, amely a finn egyetemi és tudományos könyvtári hálózat (FUNET) tagkönyvtárait összekapcsolva adatbázis-szolgáltatóként működik, másrészt az egyetemi könyvtárak együttműködését szolgálja. A cikk ismerteti az együttműködés különféle formáit.

(Autoref.)

Lásd még 8, 24, 46

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

95/060
SMITH, Alastair: South Seas BUBL: an information service for the New Zealand library and information community = N.Z.Libr. 47.vol. 1994. 11.no. 210-212.p.

Elektronikus hirdetőtábla az új-zélandi könyvtári és információs közösség számára

Elektronikus posta; Könyvtártudományi tájékoztatás; Számítógép-hálózat

A cikk megvizsgálja, hogy hogyan lehetne egy online tájékoztatási szolgáltatást beindítani az új-zélandi könyvtári és információs közösség számára, s ez hogyan nézne ki a gyakorlatban. A javasolt szolgáltatás a brit BUBL (Bulletin Board for Libraries) mintájára készült, s az Interneten való hozzáférésre a WWW (World Wide Web) protokollt használja. A tervezett szolgáltatások a következők: folyóiratok, fontos dokumentomok szövegei, tájékoztatás tanfolyamokról, álláshirdetések, kalauzok, online használati útmutatók, hozzáférés online katalógusokhoz, kapcsolódás egyéb könyvtári tájékoztatási szolgáltatásokhoz.

(Autoref.)

95/061
WANG, Rui – STUDWELL, William E.: A bibliographic guide to Chinese serials in library and information science = Ser.Libr. 25.vol. 1994. 1/2.no. 221-226.p.

Bibliográfiai kalauz a kínai könyvtár- és információtudományi időszaki kiadványokhoz

Annotált bibliográfia; Időszaki kiadvány; Könyvtártudományi bibliográfia

A szerző tíz kínai nyelvű könyvtár- és információtudományi folyóiratot vizsgált meg:

TuShuGuanXue TongXun – Bulletin of the China Society of Library Science;
ZhongGuo TuShuGuanXueHui HuiBao – Bulletin of the Library Association of China;
GuoLiZhongYangTuShuGuan GuanXun – Bulletin of the National Central Library;
TuShuGuanXue yu ZiLiao KeXue – Journal of Library and Information Science;
TuShuGuanZaZhi – The Journal of Libraries;
GuangDongTuShuGuanXueKan – The Journal of GuanDong Library;
SiChuanTuShuGuanXueBao – The Journal of Libraries in SiChuan Province;
TuShu QiBao GongZuo – Library and Information Service;
QingBao KeXue – Information Science;
DangAn GongZuo – Archival Work.

Ezek közül az első négy országos és igen fontos lap, a következő három helyi, de fontos és befolyásos folyórat, az utolsó három pedig valamilyen szakterületre specializált szaklap. A folyóiratok fele rendelkezik angol nyelvű információkkal is.

(Autoref.)

Szabadalmi tájékoztatás

95/062
HAUSSER, Erich: Staat, Wirtschaft, Innovation, Information = ABI-Tech. 14.vol. 1994. 3.no. 177-185.p.

Res. angol nyelven

Németország: állam, ipar, innováció és információ

Szabadalom; Tájékoztatás -szabadalmi

Az technikai újítási eredmények a gazdasági siker fontos mutatói, az újításokhoz azonban megfelelő tájékoztatási környezetre van szükség. A szabadalmi statisztikák azt mutatják, hogy Németországban az elmúlt években jelentősen megromlottak az innováció feltételei. Ennek egyik oka a gyenge színvonalú szabadalmi tájékoztatás, aminek nyilvánvaló jele a többi ipari országhoz képest kevés szabadalmi könyvtár. A szükségtelen duplum-fejlesztések és újra-feltalá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lások azt bizonyítják, hogy a kutatók nem veszik figyelembe a legújabb tudományos-műszaki eredményeket, s ezzel komoly kárt okoznak a német gazdaságnak. A szerző azzal a kéréssel fordul az állam és az ipar illetékes vezetőihez, hogy szenteljenek nagyobb figyelmet egy korszerű szabadalmi információs rendszer kifejlesztésének, hozzájárulva ezzel egy jobb, „feltalálóbarát" tájékoztatási környezet kialakításához.

(Autoref.)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

95/063

MILLER, Rush G. – STEARNS, Beverly: Quality management for today's academic library = Coll. Res.Libr.News. 55.vol. 1994. 7.no. 406-409.p.

Hogyan valósítható meg a minőségre irányuló vezetés a mai egyetemi könyvtárakban?

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Vezetés

A 90-es évek elején a minőségre irányuló vezetés (más névvel: TQM: teljes körű minőségbiztosítás) az érdeklődés középpontjába került a tudományos intézmények körében is. Ezzel egyidőben bizonyos szkeptikus hangok is jelentkeztek. Kérdés, hogy a minőségfejlesztésnek azon módja, amelyet sikeresen vezettek be a japán és amerikai autógyárakban és más üzemekben, alkalmazható-e a tudományos intézmények körében?

De mi is valójában a TQM? – Koller szavaival egyszerűen fogalmazva egy állandóan fejlődő irányítási rendszer, amely a munkatársak bevonásán és a vevők igényeinek szem előtt tartásán alapszik. A szervezet erőforrásait a saját szükségleteinek kielégítése helyett a külső és belső „ügyfelek" (értsd: a szolgáltatás külső igénybevevői, valamint a munkafolyamatban részt vevő munkatársak) igényeire összpontosítja. Az intézmény célja az innovációk és változtatások helyett a szolgáltatások és a folyamatok minőségének folyamatos emelése. A problémák elemzésénél objektív mérési módot használ, hogy elérje a problémák gyökerét. A munkatársakat felhatalmazza, hogy a vezetőkkel együttesen meghatározott célokért öntevékeny csoportokban dolgozzanak.

A múltban a könyvtárosok a könyvtár minőségét olyan mutatókkal határozták meg, hogy például mekkora a költségvetés vagy az állomány nagysága, vagy hogy mennyit kölcsönöznek. A TQM esetében a minőség nem az, amit a könyvtár annak hisz, hanem amit a használó (külső és belső) elvár. Az ilyen elvárások rendszeres mérése a folyamatos fejlesztés és az egyre jobb szolgáltatás nyújtásának alapja.

A minőségfejlesztés nem újításokra, hanem a munka különböző területeinek folyamatos fejlődésére épít.

A minőséget objektív, tárgyilagos problémafeltárással kell meghatározni. Ehhez folyamatábrákat és különféle diagramokat szoktak használni az adott probléma természete szerint.

Az egyetemi könyvtárban (éppen úgy, mint más könyvtártípusokban – a ref.) a TQM szíve és lelke a munkatársaknak a vezetésbe való minden addiginál nagyobb mértékű bevonásában van. Ez természetesen a szervezeti felépítés megváltozásával is jár, és mindez hosszabb távon inkább evolúcióhoz, mint földrengéshez hasonló módon történik.

A minőség-központú vezetésben a munkatársak bizottságok helyett munkacsoportokba tömörülnek. Érdemes a kettő közötti különbséget megragadni: a bizottságban a tagokat a vezetés nevezi ki, a munkacsoportban az együtt dolgozók alkotják a csoportot. A bizottság eredmény-, a munkacsoport folyamat-központú. Az előbbi vezetője kinevezett, az utóbbié választott. A munka menetét a bizottságban a „hivatal", az utóbbiban maga a munkacsoport határozza meg. A bizottságban az irányítás decentralizációja nem kritérium, szemben az utóbbival, ahol minden munkatárs be van vonva.

A TQM-et sokszor hibásan akarják bevezetni, amelynek szükségszerűen kudarc az eredmé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nye. A jellegzetes hibákat felsorolja a cikk. Megfelelő bevezetés esetén az egyetemi könyvtár a következő haszonra, eredményre számíthat:

– a növekvő ütemű változások folyamatos fejlődést eredményeznek;

– a vezetőket a vezetési ismeretek elsajátítására készteti ahelyett, hogy csupán hatalmukra támaszkodnának;

– a vezetésbe való bevonás által a munkatársak magukénak érzik a munkát;

– elősegíti tapasztalatok és ismeretek szerzését;

– segít lebontani a határokat a könyvtár egyes osztályai között;

– a korlátozott erőforrások idején a szolgáltatás-fejlesztés módszerét kínálja.

A cikk további részében a Bowling Green State University példáját mutatja be, ahol a TQM bevezetésével a könyvtár küldetésével összhangban a meglévő emberi erőforrás hatékonyabb felhasználását tűzték ki célul. A vezetésbe való bevonás területéről három fő pont került be a könyvtár menedzsment-filozófiájába:

– a munkatársak felhatalmazása a könyvtár politikájának és szolgáltatásainak alakítására;

– a munkatársaknak lehetősége nyílik megkapni a munkafolyamatok fejlesztéséhez és a hatékonyság méréséhez szükséges információkat;

– a bevonás rendszere visszacsatolással működik és folyamatosan fejlesztik.

A TQM szempontjait követő vezetés – a hagyományoktól eltérően – nem a hatalomra épít, hanem demokratikus folyamatként együttműködést kínál a munkatársak számára.

(Mikulás Gábor)

95/064

LAPP, Erdmute – NEUBAUER, Wolfram: Qualitätsmanagement als Aufgabe von Bibliotheken = Nachr.Dok. 45.vol. 1994. 5.no. 263-278.p. Bibliogr. 45 tétel.

Res. angol nyelven

A minőség biztosítása mint könyvtári feladat

Szolgáltatások; Vezetés

A könyvtári termékeket és tájékoztatási szolgáltatásokat szisztematikusan meg kell tervezni, s a legfőbb célként a minőséget kell kitűzni. A jelen cikk kísérletet tesz a könyvtári termékek és szolgáltatások minőségének definiálására. Ennek alapján egy szakkönyvtárra vonatkoztatva ismerteti a minőség fogalmát, s bemutatja az információs termékek és szolgáltatások minőségi „menedzsmentjének" elemeit. A minőség emelése érdekében elengedhetetlen a tervezési, szervezeti, emberi és technikai szempontok kombinálása.

(Autoref.)

95/065

CLEGG, Susan – MORRIS, Beryl: Handling user pressure = Libr.Assoc.Rec. 96.vol. 1994. 8.no. 438-439.p.

Hogyan reagált a brit South Bank Egyetem könyvtára az elégedetlen használók „támadására"?

Egyetemi könyvtár; Igény; Továbbképzés; Vezetés

Amikor a brit South Bank University Könyvtára a régi oktatási épületből 1992 szeptemberében egy önálló, új épületbe költözött, a változások olyan hatást váltottak ki a használó hallgatókból, hogy viselkedésük szétzilálódással fenyegette a könyvtárat. A korábbi szűkösebb körülmények, szerényebb szolgáltatások között a használók zokszó nélkül vették tudomásul a nehézségeket. A könyvtár jobb működési körülmények közé került (tágasabb tér, jobb szolgáltatási feltételek stb.), az olvasók mégis türelmetlenek lettek. A korábbi jó olvasó-könyvtáros viszonyhoz képest a használók agresszívvá, követelőzővé váltak, s állandó kritikai megjegyzéseikkel folyamatos stresszhelyzetet hoztak létre, melyet a személyzet nehezen viselt el. A könyvtárvezetés megértette, hogy a helyzetet sürgősen orvosolni kell, mielőtt súlyosabb következményei lennének, s még több könyvtáros menekülne el a könyvtárból. A vezetés ezért felkérte az egyik konzultációs cég szakemberét, hogy vizsgálja meg a könyvtár helyzetét, és tegyen javaslatot a változtatásokra, tartson foglalkozásokat a könyvtárosoknak a helyes viselkedésről, s a stressz kezelésére is tanítsa meg őket. Az okok vizsgálatában több tényezőről derült ki,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy szerepe volt a válságos helyzet kialakulásában. Ezek: az egyetemen tanuló hallgatók száma nagyon megnőtt (a korábbi 10 ezerről 1990-91-re számuk 18 ezerre nőtt), sokan olyan magas tandíjat fizetnek, amelynek következtében érthető, hogy a pénzükért többet kívánnak, igényeikről úgy érzik, jogosak, ám őket nem terhelheti kötelezettség, joguk van a könyvekhez, s ahhoz, hogy annyi ideig legyen náluk, ameddig ők akarják, joguk van ahhoz, hogy minden könyv, jegyzet stb. állandóan a rendelkezésükre álljon, mert a pénzükért ők diktálják a szabályokat.

Az egyetem költségvetése nem nőtt arányosan a hallgatók létszámával (32%-os költségvetési növekedéssel áll szemben 80%-os hallgatói létszámnövekedés). A kölcsönzési idő lerövidítésére, a késedelmi díj bevezetésére volt szükség ahhoz, hogy a könyvekhez való jobb hozzáférésen – amely neuralgikus pontja volt a könyvtár működésének – javíthassanak. Súlyosbította a hozzáférés eredményességét a könyvek nagy arányú eltűnése (elveszése, ellopása), ami 1993-ban éves szinten 200 ezer fontos kárt jelentett. Kiderült, hogy a könyvtár korábbi ígéretei az új épülettel kapcsolatban alatta maradtak a hallgatók elvárásainak. A hallgatók elvárásai változatosak voltak: akadt, aki tudományos könyvtárat kívánt volna látni, mások megelégedtek volna egy óriási jegyzet- és oktatási anyag gyűjteménnyel, amely a nap bármely órájában elérhető a számukra, s jó, ha a szolgáltatások még kiegészülhetnek a szövegszerkesztők és a médiák korlátlan használatával is. Úgy érezték a diákok, hogy emelkedtek a szolgáltatások díjai (ami nem igaz, mert 1992 óta változatlanok), a katalógusok használhatatlanok, kevesebb a könyv (az eltűnések miatt), s nem elegendő a másolási kapacitás sem (a korábbi 9 másológép helyett 17 működik, igaz, hogy 4 szinten elosztva), kevésnek találták a személyzet létszámát is (bár bővítették, de a szintek miatti elosztás következtében relative kevésnek tűnhetett), zajosnak találták az épületet, hosszasnak a várakozást a könyvekre, s személytelennek a könyvtár–használó kapcsolatot a személyzet gyakori váltása miatt.

A szakértő ezek tisztázása után, először is a személyzet „lelkével" kezdett el foglalkozni. Abban kellett segítenie, hogy a könyvtárosok magabiztosabbakká váljanak, ne ijedjenek meg a stresszhelyzettől, legyenek tisztában az egyes olvasói viselkedési típusokkal és azzal, hogy miként kell ezeket leszerelni. A kétszer félnapos tréning során először az egyes olvasói típusokkal ismerkedtek meg, második alkalommal pedig a „deviáns" magatartás elhárítására készítették fel őket. A használók viselkedésének megértésére, kezelésére is gondot fordítottak. Erre 4 rövidebb foglalkozást szántak. Fontos, hogy már a beiratkozási pontnál jó benyomást tegyenek a látogatókra, kiküszöbölve a veszekedést; a telefon-referensz esetében is fontos az értő figyelem és az aktív hallgatás stratégiája.

A változtatásokat azzal kezdték, hogy az 1993-94-es évre részletesen megfogalmazták a könyvtár szabályzatát, mely tartalmazta a diákok jogait és kötelességeit a használatra és a kölcsönzésre, valamint a személyzettel való kapcsolatra vonatkozóan. Személyzeti fejlesztés során 9 szakkönyvtárost, 3 információtechnikust, 14 részfoglalkozású segéderőt állítottak munkába. A szakértői jelentés kitért az épület, a környezet és a szolgáltatások helyzetére is. A személyes beszélgetések és az épületben tett többszöri látogatás sokat segített a helyes kép kialakításában. Az épület valóban nehézségek forrása, hiszen a tágas tér, a sokakat zavaró zajos részek, a nagy számú, egymást váltó könyvtári személyzet mind zavaró tényezők. A bejárati, fogadói övezet is számos konfliktusforrást jelenthet; ezen úgy segítettek, hogy egy automata vette át az ellenőrzés szerepét, kiküszöbölve a szóbeli vita lehetőségét. Csúcsidőben a nagy forgalmat lebonyolító olvasói övezetben több könyvtárost állítanak be, ezzel is csökkentve a várakozási, sorbanállási időt. Az olvasói térben kialakítottak egy, az olvasószolgálati pulttól távolabb lévő tájékoztatási pontot is, létrehoztak egy önkiszolgáló módon használható, rövid időre kikölcsönözhető gyűjteményt, amely az olvasószolgálati sorbanállástól függetlenül használható. Bővítették a nyitvatartási időt is. A jobb információáramlás, a belső kommunikáció biztosítása érdekében mind a személyzet, mind az olvasók számára hírlevelet adnak ki, amelyben az új szolgáltatásokat ismertetik. A korábbi 500 ezer fontos könyvbeszerzési keretet is megemelték, s folyamatosan pótolják az év során elveszett könyveket is. Támogatják a diákok elképzeléseit a szövegszerkesztők, számítógépek jobb kihasználása érdekében, ugyanakkor támogatják az egyetem törekvéseit is a lopások, rendbontások megfékezése érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A változások óta kevesebb a panasz, csökkent az olvasók agresszív viselkedése, s ha fel is merült probléma, a személyzet képes volt megbírkózni vele. Egy 1994-es, használók körében végzett felmérésből kiderült, hogy a többség (67%) elégedett a szolgáltatásokkal, kivételt továbbra is a könyvtár hozzáférhetősége okoz, s nem tudnak megbékélni a zajjal sem.

A rugalmas viselkedés és a változtatások részben segítettek a gondokon, másfelől újabb olvasói problémákat is indukáltak. Ezeken egy újabb szakértői vizsgálattal kívánnak segíteni. Tökéletes megoldás nincs, de a folyamatos ellenőrzés és változtatás – bár kényelmetlen – mégis kívánatos megoldás lehet.

(Kovács Katalin)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

95/066
ALURI, Rao – REICHEL, Mary: Performance evaluation – a deadly disease? = J.Acad. Librariansh. 20.vol. 1994. 3.no. 145-155.p. Bibliogr.

Valóban „halálos betegsége" az amerikai vezetéstudománynak a teljesítményértékelés?

Minősítés; Munkahelyi légkör; Munkaszervezés; Szakirodalmi szemle [forma]

W.Edwards Deming szerint a személyzet munkateljesítményének az értékelése az amerikai vezetési politika halálos betegsége. Azt állítja, hogy az ilyen minősítés szorongást, képmutatást és bizalmatlanságot szül, a rövid távra szóló gondolkodást és a csoportmunka megbomlasztását mozdítja elő, és nem ér többet, mint a szerencsejátékok. A „totális minőségi munkaszervezés" (TQM) viszont közös ügy, az egyéni hibák feltárásán keresztül is az egész munkarend javítására irányul. A cikk megvizsgálja a szakirodalmat Deming nézőpontjának fényében. Bár a szerzők általánosságban hasznosnak ítélik a személyzet minősítését, a kétségek is felszínre kerülnek.

(Autoref. alapján)

95/067
DEPPING, Ralf: Die availability study als Instrument bibliothekarischer Leistungsmessung = Bibliothek. 18.vol. 1994. 1.no. 20-40.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

A hozzáférhetőségi vizsgálat mint az egyetemi teljesítménymérés eszköze

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Hozzáférhetőség

Az „availability study" (a könyvtári állomány hozzáférhetőségének vizsgálata) a könyvtári teljesítménymérések legismertebb és leghasználtabb módszere. A cikk részletesen ismerteti ezt a módszert, összehasonlítva az egyéb teljesítménymérési eljárásokkal. Az availability study előírásait betartva pontos és szabványos felmérés készíthető. Az eredmények értelmezésének módja rávilágít az adatok jelentőségére. Az eltérő egyetemi könyvtári rendszerek (hagyományos, ill. kettős tagoltságú) miatt azonban az eredmények csak részben hasonlíthatók össze egymással.

(Autoref.)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

95/068
WILKINSON, Janet: Library fundraising techniques: a study based on a tour of North American libraries during July 1993 = Brit.J.Acad.Librariansh. 8.vol. 1993. 3.no. 178-192.p. Bibliogr.

Hogyan szereznek anyagi támogatókat az amerikai könyvtárak: egy 1993. júliusi tanulmányút tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Közművelődési könyvtár; Public relations; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A támogatásszerzés nem szerves része a brit kulturának, így a könyvtáros szakma ilyen irányú

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kísérletei is meglehetősen szerénynek tekinthetők. A szerző 1993-ban észak-amerikai tanulmányútja során 13 tudományos és közművelődési könyvtárat keresett fel, érdeklődésének középpontjában a finanszírozás, pénzszerzés kérdései álltak.

A magánadományok már jó ideje fontos forrásai a könyvtári bevételeknek Amerikában. Ott is, mint sok más országban a könyvtáraknak magasabb költségekkel, ugyanakkor alacsonyabb állami támogatással kell számolniuk. Ezért egyre inkább szükségük van a külsőknek nyújtott szolgáltatásokból, ajándékboltok üzemeltetéséből, kiadványokból stb. származó saját bevételekre, csakúgy mint a magánszemélyektől, szervezetektől, alapítványoktól érkező támogatásra. E két stratégia gyakran párhuzamosan van jelen, az amerikai „költségvetési" intézmények a pénzszerzésnek ma már igen kifinomult módszereit alkalmazzák.

Az egyetemi könyvtárak költségvetési keretük nagy részét a többségükben magán- vagy félig magánkézben lévő anyaintézményüktől kapják, s gyakran fenntartójukkal együtt keresnek kiegészítő támogatást szolgáltatásaik fejlesztésére (ami más módon nem volna lehetséges). A közkönyvtárak pedig a helyi hatósági és állami támogatásból tartják fenn magukat, sok közülük magánadományokra (is) szorul az alapvető könyvtári szolgáltatások finanszírozásában. A szponzorokat rendszerint nem a fenntartási költségekhez való hozzájárulásra kérik, mivel így a hatóságok tovább csökkentenék a könyvtár támogatását.

Az amerikai egyetemi könyvtárak pénzszerző tevékenységüket centralizált vagy decentralizált szervezeti keretek között végzik, de a legtöbb intézmény együtt alkalmazza a két módszert: a könyvtár saját, az igazgató közvetlen irányítása alá tartozó személyzettel rendelkezik a fejlesztésre, akik szorosan együttműködnek az egyetem központi fejlesztési csoportjával. Ennek a csoportnak kell jóváhagynia a nagyobb összegű kéréseket, a könyvtár vagy egy-egy tanszék csak bizonyos nagyságú adományt kérhet önállóan (a határ általában 1 millió dollár).

A közművelődési könyvtárak pénzszerző tevékenységét általában az intézmény önkéntes vezetősége, melynek neve lehet Gondnokság, Alapítványi Tanács, Igazgatótanács stb., a könyvtárigazgatóval együtt irányítja. E testület tagjai általában a helyi közösség kiemelkedő személyiségei, akik maguk is adományozók, ismernek potenciális szponzorokat és kérnek is adományokat. Az adományok fogadására és kezelésére gyakran a könyvtártól független magánalapítványt hoznak létre saját gondnoksággal, mely ellenőrzi, hogy a befolyt pénzt az intézmény ne olyan célokra fordítsa, melyeknek finanszírozása állami vagy önkormányzati feladat lenne. Ez az alapítvány gondoskodik arról is, hogy az adományozók által kívánt módon használja fel a könyvtár a pénzt. Ez komoly dilemmát jelent az amerikai közkönyvtárak számára: miközben céljaik eléréséhez külső támogatót keresnek, az adományok elfogadásával kockáztatják függetlenségüket.

A pénzszerző tevékenységet folytató könyvtárak legalább egy olyan munkatársat alkalmaznak, aki teljes munkaidejét ennek a feladatnak szenteli (fejlesztési igazgató). Gyakran nem könyvtáros ez a személy, viszont tapasztalt e téren, sokszor valamilyen gazdasági-üzleti végzettséggel rendelkezik. A legfontosabb követelmény, hogy ismerje az intézmény erős oldalait, értékeit, higgyen feladatában, és meggyőzően tudjon beszélni a támogatandó projekt fontosságáról. A kommunikációs készség – az írásbeli és szóbeli egyaránt – rendkívül fontos.

A könyvtárak pénzszerző tevékenységének két fő lehetősége: az éves adományok és a nagyszabású kampányok. Az előbbi a könyvtár adományozóinak pénzbeli hozzájárulásaiból tevődik össze az illetők éves jövedelméből, a néhány évenként indított kampányok során pedig az adományozók vagyontárgyaiból gyűjtenek ajándékokat, speciális projektek támogatására. Az egyetemi könyvtárak az éves adományokból 30 és 60 ezer dollár közötti bevételre tesznek szert, pénzszerző tevékenységüket hosszútávú stratégiai terv alapján végzik.

Sok könyvtárban működik „Könyvtárbarátok Köre" vagy hasonló nevű szervezet, amely a külső támogatás, a nagyobb adományok fő forrása. Az amerikai egyetemi könyvtárakban a 70-es évek óta vannak ilyen csoportok, amikor a külső finanszírozás szükségessége nyilvánvalóvá vált. A legfontosabb feladat megtalálni azokat a személyeket, akiktől a legnagyobb adomány várható és kipuhatolni, ők mennyire tartják lényegesnek, hogy a könyvtárat támogassák. Az adakozás a kulturális élet része az Egyesült Államokban, de Kanadában és Angliában kevésbé jelentős. A jótékonykodás motivációi különfélék

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lehetnek, pl. a hit abban, hogy a könyvtár jó dolog; az intézmény jó híre és a hozzá való kapcsolódás lehetősége; az intézmény iránti lojalitás, pl. végzett hallgatók esetében; a halhatatlanság és az elismerés utáni vágy stb.

A könyvtárak általában az olyan támogatást keresik, melyeknél nem köti ki az adományozó, mire fordítsák pénzét. A támogatandó területek közt gyakran szerepel az állománygyarapítás, konzerválás, retrospektív konverzió, könyvtárépületek, személyzeti státuszok létesítése, és újabban az elektronikus információforrások és az információtechnológia.

Nem szabad elfeledkezni az adományozó iránti hála kifejezéséről, ami sokféle módon történhet: épületek, termek, gyűjtemények stb. elnevezése az adományozókról, ex-libris készítése, a könyvtár épületében emléktábla elhelyezése az adományozók nevével stb.

(Feimer Ágnes)

95/069

Deutscher Bibliotheksverband e.V. (DBV). Zur Frage der Benutzungsgebühren in Bibliotheken = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 10.no. 1587-1592.p. Bibliogr.

A Német Könyvtáregyesület állásfoglalása a könyvtári térítési díjakról

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Térítéses szolgáltatás

Az itt következő állásfoglalást a Német Könyvtárak Egyesületének (DBV) vezetősége dolgozta ki a Német Könyvtári Intézettel (DBI) együttműködve, a 6. Német Könyvtári Kongresszus (Dortmund, 1994. 5. 24.) és a Német Könyvtári Egyesületek Szövetsége (BDB) 1994. 7. 26 -i platformjának határozataira támaszkodva.

A könyvtárhasználati díj bevezetésének kérdése (az állásfoglalás melléklete gyanánt közölt bibliográfia szerint) már két évtizede foglalkoztatja a német könyvtárosi közvéleményt, napjainkban pedig az önkormányzatok és más fenntartók financiális problémái miatt a könyvtárügy legégetőbb kérdésévé vált. Sok könyvtárban már be is vezették az éves használati díjat, illetve tervbe vették a bevezetést.

Előszó

Az önkormányzatok és más könyvtárfenntartók jelenlegi pénzügyi takarékossági gyakorlata sok helyen veszélybe sodorja a közkönyvtárak működését közművelődési és tudományos téren egyaránt. A könyvtárosok kötelessége, hogy erre a veszélyre felhívják a figyelmet. Veszélyben van a könyvtárak

– hozzáférhetősége (magas díjak, csökkenő nyitvatartási idő),

– közvetlen elérhetősége (a minden ellátandó területet lefedő hálózat megbomlása),

– állománykínálata (csökkenő választék a címekben és az igényeknek megfelelő médiafajtákban),

– hatékony működése.

Szakmai választ kell találni a kérdésre: hogyan lehet a növekvő információs igényeket a csökkenő költségvetések mellett is kielégíteni, hogyan lehet a bűvös kört (szorongatott helyzetben levő települések – veszélyeztetett könyvtári szolgáltatások – romló polgári tájékoztatás) valami módon megtörni.

Alapelvek

A könyvtárak a művelődés, az oktatás, a tájékoztatás, a tudomány és a kutatás nélkülözhetetlen intézményei. Ebből az következik, hogy csak különleges szolgáltatásokért és a könyvtárhasználati szabályok megsértése esetén szabad díjat szedniük. Az általános használati díjak (évi tagsági díj vagy dokumentumonként szedett kölcsönzési díj) bevezetése akadályozza a könyvtárat kulturális feladatának teljesítésében, és tudománypolitikai szempontból sem megengedhető.

Művelődés- és társadalompolitikai szempontok

A könyvtár integráns alkotóelemét képezi annak az önképzési-, továbbképzési-, kutatási és oktatási rendszernek, melynek meghatározó részét díjmentesen kell a polgárok rendelkezésére bocsátani. Csak az ingyenesség tudja garantálni ugyanis az esélyegyenlőséget.

A használati díj hatása gazdasági szempontból

– A díj bevezetése a könyvtárhasználat visszaesését eredményezi. Csekélyebb használat mellett magasabb lesz az egyes kölcsönzésekre forditandó összeg, tehát a könyvtár használata többe fog kerülni.

– A díj beszedése adminisztrációs többlettel, tehát többletkiadással jár, különösen az egyes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

médiumok után szedett kölcsönzési díj bevezetésének esetében.

– A szociális szempontokból kedvezményezettek (alacsony jövedelműek, tanulók, főiskolai hallgatók, munkanélküliek stb.) kiválasztása többletmunkát igényel.

– Családok vagy csoportok takarékossági szempontból egyetlen könyvtárhasználati jegyet fognak váltani, ez zavarja a gyakorlati munkát és a statisztikát is.

A könyvtárhasználati díj mint ideiglenes szükségmegoldás

Mivel sok könyvtárnak a fenntartói határozat után nincs más választási lehetősége, mint a használati díj bevezetése, az Egyesület állásfoglalása erre az esetre is kiterjed, fenntartva a díjjal kapcsolatos, alapjaiban helytelenítő véleményét.

– A díj bevezetése előtt még egyszer meg kell vizsgálni, hogy nincs-e más lehetőség a bevételek növelésére. A használati díjak helyett a következő tarifák emelése célszerűbb: késedelmi- és könyvrongálási díjak, speciális szolgáltatások (képzőművészeti alkotások kölcsönzése, másolatkészítés, számítógépes adatkeresés, előjegyzés, könyvtárközi kölcsönzés, olvasójegy elveszítése) díjtételei.

– Ha a használati díj bevezetése elkerülhetetlen, a díj módozatának megválasztásakor tekintettel kell lenni a művelődéspolitikai, a szociális és a gazdaságossági szempontokra.

– Az egyes dokumentumok kölcsönzésekor szedett díj gazdaságtalan, ezért egyértelműen az évi könyvtárhasználati díj bevezetését kell választani.

– Az éves használati díj bevezetése mellett alternatív lehetőséget kell nyújtani az egyszeri kölcsönzésre is, speciális díjtétellel.

– Alapelv, hogy a kölcsönzési díj befizetése alól mentesíteni kell a gyerekeket és fiatalokat 18 éves korig, a tanulókat és a felsőoktatási intézmények hallgatóit, a fegyveres testületekben szolgálatot teljesítőket, a munkanélkülieket.

– A díj bevezetését ideiglenesnek kell tekinteni, még akkor is, ha a díjak szedésével a könyvtár közönsége egyetért.

– A díjakból származó bevételt csak a könyvtár működésére szabad fordítani.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 1, 24, 31-32

Gépesítési kérdések

95/070

NIGGEMEYER, Elisabeth – HORSTMANN, Karl-Wilhelm: From HELL to HEAVEN oder Der Himmel ist nicht lokal = Bibliotheksdienst. 28.vol. 1994. 10.no. 1672-1678.p.

A hohenheimi egyetemi könyvtár gépesítési terve

Egyetemi könyvtár; Fejlesztési terv; Gépesítési terv

A hohenheimi egyetemi könyvtár (amely Baden-Württemberg tartományban található) „Bibliothek 2000" címmel fejlesztési koncepciót dolgozott ki, melynek célja a hosszútávú tervezés segítése, a pénzügyi és emberi erőforrások hatékonyabb felhasználása.

Baden-Württembergben működik egy regionális gépi központi katalógus (SWB), a folyóiratok állományát a ZDB tárja fel, 1995-96-ban várható egy közös OPAC-program beindítása (StOPAC), rendelkezésre áll egy közösen kifejlesztett kölcsönzési szoftver (OLAF), készülnek a gyarapítás közös számítógépesítésére.

A hohenheimi egyetemi könyvtár integrált könyvtári rendszerét (HELL, Hohenheim Electronic Library) a fenti adottságok figyelembevételével fejleszti ki. Középtávú céljait „From HELL to HEAVEN (Have Electronic And Virtual Experience Now" mottóval adta közre.

A koncepció szerint a könyvtár alapfunkcióit három szinten valósítja meg. Az első szint a dokumentumok visszakeresése. Azt a célt tűzték ki, hogy a használók munkahelyükről, otthonról és könyvtárukból el tudják a szükséges keresést végezni. Ideális esetben a dokumentumok teljes szövegéhez, de legalább a lelőhely-adatokhoz hozzájussanak, és ha szükséges, más gépi központi katalógusokat is használhassanak. Stuttgart három nagykönyvtára (Württembergische Landesbibliothek, Universitätsbibliothek Stuttgart, Universitätsbibliothek Hohenheim) ún. nagyvárosi regionális OPAC kialakítására törekszik (StOPAC néven). Egy „helyi szűrő" révén a keresést először ebben az OPAC-ban lehet majd

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elvégezni. Várható a tartomány más nagy könyvtárainak csatlakozása is.

A második szint a dokumentumszolgáltatás. A monográfiák esetében a szolgáltatást úgy kívánják gyorsabbá tenni, hogy a tartomány egészének könyvtárait egy helyi rendszernek tekintik, és a használók számára kérésük szerint munkahelyükre vagy lakásukra szállítják a dokumentumokat. A folyóiratcikkek esetében a használók eldönthetik, hogy maguk intézik megrendeléseiket vagy a könyvtárat bízzák meg vele. Egyre gyakoribbá válik az elektronikus úton való megrendelés és szolgáltatás. A könyvtárközi kölcsönzés egyre inkább elektronikus postán történik majd.

A harmadik szint az elszámolás. Mivel a szolgáltatások felülmúlják a korábbiakat, jogosnak tartják térítés felszámítását.

A hohenheimi egyetemi könyvtár a fenti modell megvalósítása felé tart. Kapcsolódott az egyetem gerinchálózatához. Ezzel lehetővé vált a használók számára a CD-ROM-okhoz való hozzáférés, a tartományi központi folyóirat-katalógus és monográfia-katalógus használata, távoli szerverek igénybevétele. A kínálat még korántsem nevezhető integrált könyvtári rendszernek, de nagyon kedvező, hogy egy felületen vált megtalálhatóvá a teljes kínálat, és a különböző alkalmazások párhuzamosan használhatók.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 5

Személyzet

Lásd 16, 18, 24

Marketing, közönségkapcsolatok

95/071
FONOTOV, G.: Marketing: obretenia i poteri = Biblioteka. 1994. 4.no. 26-29.p.

Marketing: lelemények és veszteségek

Marketing

A könyvtárakban, ahol korábban divatban volt KKR (központosított könyvtári rendszer) osztályokat működtetni, most sorra-rendre marketing-osztályok alakulnak. A képzés és a továbbképzés keretében ugyancsak sok a marketing-kurzus. Az embernek az a benyomása, hogy a könyvtáros szakmában új hitvallás alakult ki, s az oroszok a marketing tekintetében jócskán túltettek a Nyugaton.

Az a belső és külső erők által kikényszerített folyamat, amelyen a volt szovjet könyvtárügy átment, mindenképpen magyarázza a marketingben való eltúlzott hitet. S valóban: egy sor helyen a marketing-módszerek alkalmazása szép bevételekhez juttatta az egyébként nehéz anyagi helyzetbe került intézményeket. Ha azonban jobban utánanézünk ezeknek az intenzíven propagált eredményeknek, megállapíthatjuk: meglehetősen „fehér hollók" a könyvtárak mezőnyében; az itt alkalmazott módszerek valójában könyvkereskedelmiek és nem könyvtáriak; egyes tájékoztatási válfajokat, holott ezek még alapszolgáltatások, díjkötelessé tesznek; a „jó" példák olyan területeken fordulnak elő, ahol tehetősebb a lakosság.

A marketing túlhajszolása egy sor veszélyt hordoz magában. Így: az intenzív piaci tevékenység folytán a könyvtár lassan-lassan elveszti sajátosságát és társadalmi rendeltetése ellenében kezd működni; a könyvtárak működésében túlsúlyra jutnak a konjunkturális (eseti és szórakoztató) formák a művelődési formák helyett; a könyvtárak egyre inkább magukra hagyják ingyenes szolgáltatásaikat, úgyhogy ezek használata is „leépül"; a könyvtári rendszer is áldozatává válik a marketingtevékenységnek; végső soron a könyvtárak önmagukat számolják fel „marketinges" buzgalmukban.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

Lásd 34, 65

Olvasáskutatás

95/072
NOVLJAN, Silva: The impact of the library on reading and the impact of reading on the library: the Slovenian experience = Int.J.Inf.Libr.Res. 5.vol. 1993. 2.no. 91-107.p. Bibliogr.

A könyvtár hatása az olvasásra és az olvasásé a könyvtárra: a szlovén tapasztalatok

Felmérés; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Olvasás; Társadalmi követelmények

Az írás érveket kínál a könyvtárosok számára a fenntartókkal vívott harchoz. Részben saját, hazai vizsgálatok, részben pedig az IAE (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) által 31 országban szervezett, összehasonlító kutatás eredményeit mutatja be röviden.

Alaptétele szerint a könyvtár az olvasási készséget fejlesztő intézmények egyike, s egyúttal a kulturális egyenlőtlenségek korrekciójának is eszköze.

Adatai tükrében Szlovénia lakosságának 99%-a írástudó (a funkcionális analfabéták számát meglepően magasnak ítéli: 50%), a felnőttek 17-18%-a könyvtárhasználó, a 15 évnél fiatalabbak esetében ez a szám 34%, az iskolák harmadában dolgozik szakképzett könyvtáros.

Mint hangsúlyozza, a könyvtárosok szinte kizárólag az olvasókkal foglalkoznak, tehát a nem olvasók széles rétegei látókörükből kiesnek.

Fontosnak tartja tudatosítani, hogy a könyvtár kitűnő terepe az úgynevezett „information literacy" fejlesztésének és a nem nyomtatott eszközök használatára vonatkozó ismeretek terjesztésének.

Az általános helyzetleírás után részletesebben ismerteti annak a 31 országban (1989-92) szervezett vizsgálatának az eredményeit, amelyben a 9 és 14 éves tanulók olvasási teljesítményeit vetették össze. A szlovén diákok a szövegtípustól és az életkortól függően a nemzetközi ranglista 7-9. és 11. helyeit foglalják el. Az alapvető összefüggésekkel kapcsolatban (a lányok többet és jobban olvasnak, mint a fiúk, a település nagyságrendje egyértelműen korrelációt mutat a teljesítményekkel stb.) főként a könyvtárak fontosságát bizonyító adatokat szedi csokorba.

Döntő szerepe van az otthoni könyvgyűjtemények nagyságának, a közművelődési könyvtárak közelségének, az iskolai-, illetve az osztálykönyvtárak létének, gazdagságának és rendszeres használatának. A könyvek olvasása inkább áll arányban az olvasni tudás mértékével, mint az újságok vagy képeslapok használata, nézegetése, olvasása. Erős összefüggést találtak a könyvtárlátogatások gyakorisága és az olvasási teljesítmények között is.

A szerző véleménye szerint a fentiek egyértelműen a könyvtárak és könyvtárosok jelentőségét hangsúlyozzák.

(A magyar eredményekről az *Új Forrás* 1994/7. számában megjelent cikkben olvashatunk – *ref. megj.*)

(Nagy Attila)

95/073
ZAJCEV, V.: Čto čitaut v administracii prezidenta? = Biblioteka. 1994. 5.sz. 16-20.p.

Mit olvas az elnöki adminisztráció?

Értelmiségi olvasó; Szakkönyvtár -politikai

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Adminisztrációjának Könyvtára 1991-ben elnöki rendeletre jött létre három, korábban zárt párt- és államhatalmi könyvtárból. Állománya több, mint kétmil-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lió egység, amelyben vannak nagyon értékes részek (pl. Nagy Péter, I. Katalin és I. Pál instrukciói, a régi Oroszország Szenátusának és Dumájának iratai stb.) és felettébb értéktelenek (kiselejtezendő duplumok).

Az elnöki adminisztrációnak és a kormányzati központi apparátusnak mintegy 900 munkatársa van: ők képezik a használói kör java részét. Rajtuk kívül vagy 20 központi hivatal munkatársai is használhatják a könyvtárat. Az átlagos olvasói létszám naponta 70 körül mozog. Az éves állományforgalom 30 ezer egység.

Szinte valamennyi használó kettős érdeklődésű. Egyfelől a legfrissebb információk iránt érdeklődik, másfelől a régi Oroszország különféle kérdései iránt. Míg az első irányzathoz főként közgazdasági, marketing-, bankügyi, jogi és a legkülönfélébb szakmák információi tartoznak, addig a második irányzathoz a régi közgazdászok (Stolypin, Caanov, Kondrat'eva) művei. A könyvtár bemutatókon és kiállításokon ismerteti meg az új beszerzéseket olvasóival–használóival.

A könyvtár valamennyi ügymenete számítógépesített, s maga is fejleszt – időközben jó hírre szert tett – adatbázisokat (gazdaság és politika; történelem és jog; statisztika és igazgatás; szociális gondozás és kultúra). Ezeket közelesen CD-ROM-ra tudja majd vinni, minthogy az angol ITS cégtől beszerzi az ehhez szükséges berendezéseket.

Megvalósulóban van a könyvtár tájékoztatási szolgálata, amelynek célja: lehetővé tenni a használók saját íróasztaluknál való tájékoztatását.

Ennek egyik formája mikroszámítógépi dokumentációs adatbázisok révén valósul meg, a másik információs kiadványok útján (Oroszország újjászületésének problémái; Hatalom, politika, nemzet; Az oroszországi régiók problémái; A kultúra és művelődés kérdései; Új könyvek; előkészületben: Az Oroszországi Föderáció Elnökének Adminisztrációja; Az Oroszországi Föderáció elnöke; Prognózisok).

A könyvtár és az elnöki adminisztráció ún. információkészletei között szoros az együttműködés. Ezek a készletek valójában a működés közben született dokumentumokból és iratokból keletkeznek, azaz irattárak. Ezt egyebek mellett az íróasztalokig menő kiszolgálás is megkívánja.

A munkát módszertani tanács segíti, amely már eddig is hasznos határozatokat hozott (gyűjtőkör javítása, a selejtezendő dokumentumtípusok kijelölése).

Céljai elérése érdekében a könyvtár szoros együttműködést épít ki mind a hazai nagykönyvtárakkal, mind a külföldi könyvtárakkal és egyéb intézményekkel (Kongresszusi Könyvtár, IFLA, ISO, ENSZ-szervezetek stb.).

Egy-két mondat erejéig szó esik a könyvtár problémáiról is, amelyek – mint az igazgató, Zajcev mondja, olyannyira belső és saját erőfeszítéssel megoldandó problémák, hogy aligha érdekelhetik a szakmai közvéleményt.

(Futala Tibor)

Használók képzése

95/074

CANNON, Anita: Faculty survey on library research instruction = RQ. 33.vol. 1994. 4.no. 524-541.p.

Az egyetemi oktatók véleménye a hallgatók számára nyújtott könyvtárhasználati képzés hasznáról

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi oktató; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban

A New-York-i York egyetemen 1992 márciusában felmérést végeztek a társadalom- és humán tudományok több, mint 200 oktatója körében. Az eredmények megerősítették a feltételezést, hogy az oktatók fontosnak tartják a könyvtárhasználati képzést; minden tudományágban kimutatható volt a könyvtárhasználati jártasság fejlesztésének a szükségessége. A képzés legmegfelelőbb típusa tekintetében jelentős eltérések mutatkoztak az egyes tanszékek véleménye között, ami segíthet a könyvtárosoknak annak eldöntésében, hogy a maximális tanszéki támogatás érdekében milyen irányba haladjanak.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

95/075
RING, Donna M. – VANDER MEER, Patricia F.: Designing a computerized instructional training room for the library = Spec.Libr. 85.vol. 1994. 3.no. 154-161.p. Bibliogr.

Számítógépes oktatószoba a könyvtárban a használók képzésére

Berendezés; Ergonómia; Gépi információkeresés; Használók képzése

A végső felhasználók egyre több keresési eszközzel élhetnek közvetlenül. Az online keresés technikái, a hálózatok használata stb. egyre komolyabb felelősséget ró a könyvtárakra a használók képzése terén, és nem kétséges, hogy a szükséges készségek elsajátításának legjobb módja a tényleges lekérdezés. Nagyobb csoportok esetében előadásról, demonstrációról is szó lehet, de semmi sem ér fel az online tanulóhelyek biztosításával.

A számítógépes oktatóterem kialakítása természetesen a célok rögzítésével kezdődik. Tisztázni kell, mik az oktatás átfogó céljai, milyen konkrét készségekkel akarják felruházni a használókat, és melyek ezek kialakításának a legjobb módszerei.

A terem kialakításában érdemes arra törekedni, hogy hagyományos elrendezésben és mikroszámítógépes állomásokkal is lehessen oktatni benne. A számítógépek U alakú elrendezése biztosítja a leginkább azt, hogy az oktató mindenkinek a monitorjába „bepillanthasson", így azonnal észlelje, ha valaki elakad a keresésben.

A környezet esztétikuma kedvezően befolyásolhatja a közérzetet és a koncentrációt. Használjunk pasztell, de nem unalmas színeket. A világítás legyen alkalmas vetítésre, jegyzetelésre és a számítógépen végzett munkára, ne okozzon vibrálást, visszatükröződést, és több helyről, tetszőleges kombinációban lehessen működtetni. Ügyeljünk a terem megfelelő hőmérsékletére és páratartalmára. Nagyon fontos, hogy megfelelő legyen az elektromos és távközlési hálózat. Érdemes – a jövőre is gondolva – bőségesen telepíteni az elektomos csatlakozókat, telefonvonalakat stb. A zajok, amelyek a berendezésekből, a kemény padozatból, vagy a környező helyiségekből jönnek, elterelhetik a figyelmet, és csökkenthetik a koncentráló képességet, ezért nagy gondot kell fordítani a hangszigetelésre. Nem kevésbé fontos a berendezés. Az ülőhelyek legalább hat órás kényelmes munkát biztosítsanak, megfelelő magasságukkal, a háttámasz ergonómiailag helyes pozíciójával. Az asztalok mérete tegye lehetővé az írást, a segédletek elhelyezését, és adjon helyet a számítógépnek. Az írófelszín legyen közepes tónusú, mert a világos felület fáraszthatja a szemet. Minden asztalnál meg kell oldani a kábelek futtatását.

A szoftver kiválasztása nagy körültekintést igényel. A szoftvert érdemes a hardverrel együtt beszerezni az inkompatibilitás elkerülése érdekében, ha lehet, ugyanattól a forgalmazótól. A használóbarát szoftverek csökkentik az oktatás mennyiségét. Ha hálózati hozzáférést is biztosítani akarnak, kommunikációs programot is be kell szerezni. A hardvert a szoftver függvényében kell megvásárolni. Három-öt év az avulási ideje. Gyakori a szűkös memória-kapacitás, mert nem számolnak azzal, hogy a bonyolult szoftverek sok memóriát igényelnek. Ebből a szempontból gazdaságos a több funkcióban is centralizált helyi hálózatok kiépítése. Ezek működtetéséhez azonban felkészült rendszer-adminisztrátorra van szükség. Kiegészítésként szükség lehet színes monitorokra, CD-ROM lejátszókra, LCD vetítőkre, video berendezésre stb.

Megoldandó a bútorok, berendezések tárolása és őrzése. Célszerű zárható raktárat biztosítani e célra, a berendezéseket pedig leltárba kell venni. Az egyéni munkát a laboratóriumban a személyazonosság rögzítése után lehet megengedni. Gondoskodni kell a vírus-ellenőrzésről, számítógéppel támogatott oktatás esetén pedig a programvédelemről.

A megfelelő felszereltség és tanterem nagy mértékben növelheti az oktatás sikerességét. Érdemes körültekintően megtervezni, és ebben konferenciák, kiállítások is segíthetnek.

(Orbán Éva)

95/076
LJUNGDAHL, Anne: The Book Game = Scand. Public Libr.Q. 27.vol. 1994. 2.no. 17-20.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Játékos képzés óvodások részére a könyv és a könyvtár megismertetésére

Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés; Óvodás

Mit kell egy gyereknek tudnia a könyvekről és a könyvtárról? Mikor és hogyan lehet őket erre megtanítani? Västerasban egy új, a gyerekek nézőpontját figyelembe vevő megközelítéssel próbálkoztak a kérdés megválaszolására. Az ENSZ-nek az 1989-es a gyerekek jogairól szóló konvenciójában, melyet a svédek is aláírtak, a törvény 3. szakasza hangsúlyozza a gyerekek könyvekhez és játékhoz való jogát. Ennek értelmében született meg a västerasi városi könyvtárban a *Book Game* nevű játék. A könyvjátéknak kettős célja van: a gyerekek értsék meg a játék célját anélkül, hogy felismernék, hogy közben oktatják őket és reagáljanak pozitívan a könyvről alkotott ismeretekre.

A játéknak nagyon fontos szerepe van az iskolás kor előtti korszak tanulási, tapasztalatszerzési folyamatában, s így a gyerekek fejlődésében. A módszertani alapot a göteborgi egyetem két tanárának kutatásai szolgáltatták, akik szerint a tanulás lényeges eleme annak megértése, hogy mire való a tanulás: könnyebb a gyereknek úgy tanulni, ha képes mozgósítani absztrakciós képességeit.

A *Book Game* nevű játék a tanárok, szülők, könyvtárosok közötti együttműködésre épül. Keretében a könyvtár összejöveteleket szervez az érdeklődő gyerekeknek, akik levelet írnak a szülőknek, ajándékkönyveket vásárolnak és kitalálják a könyvcica-díjat – mely egy macskás kitűző a játékban sikeresen szereplő gyerekek számára. A gyerekek a tanulás felelősségének tudatában, de a megértő segítségben is bízva, lehetőséget kapnak képességeik kibontakoztatására a játékokban. Az óvodák, szabadidő központok, iskolák szerepe az, hogy pozitív mintát adjanak és erre a szülőket is figyelmeztessék, a szülők szintén figyeljenek arra, hogy pozitív modellként szolgáljanak, olvassák hangosan a könyvtári könyveket, figyelmeztessék a gyerekeket, hogy időben vigyék vissza a lejárt könyveket stb.

A könyvcica-díj egy hátsó lábán álló, mellső mancsában könyvet tartó macskát ábrázoló fémkitűző, melynek nagy becsülete van a gyerekek körében. Egy másik formája a játéknak a tündérmese-játék, melyben bábokkal vagy más tárgyakkal megelevenítenek egy dramatizált történetet, melyet rendszerint egy felnőtt olvas fel a gyerekeknek. A szavakra épülő, dramatizált játék különösen hasznosnak bizonyult a nyelvi és olvasási nehézségekkel küzdő gyerekek számára. A könyvjáték népszerűsége miatt egy, az irodalmat és olvasást támogató alapítvány felkérésére könyv is született a västerasi példából „Könyvet mindenkinek" címmel, amelynek azóta elkészült az átdolgozott kiadása is. Egy amerikai egyetemi tanár megállapítása szerint a könyv módszerében egészen egyedülálló, a szerző azonban elismeri, hogy a könyvjáték lényegében arra a munkamódszerre épül, amelyet már számos svéd óvodában és iskolában is alkalmaznak.

A Västerasban alkalmazott módszert a szerző tovább kívánja fejleszteni más használói csoportok számára is.

(Kovács Katalin)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Adatok, információk rögzítése, digitalizálás

95/077
AGENJO, Xavier – HERNANDEZ, Francisca: Digitization of library materials in the national library = Eur.Res.Libr.Coop. 4.vol. 1994. 2.no. 144-153.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az állomány digitalizálása a spanyol nemzeti könyvtárban

Alakfelismerés; Állomány; Nemzeti könyvtár

A Spanyol Nemzeti Könyvtár 1993 folyamán újrafogalmazta állomány-reprodukciós elveit, amelyek a könyvtár ARIADNA nevű adatbázisán keresztül egyaránt összefüggnek a reprográfia, a dokumentum-hozzáférés, az információellátás és a bibliográfiai számbavétel gyakorlatával. A digitalizálás (azaz a hang- és videófelvételek analóg jeleinek digitálisra konvertálása, a dokumentumok, könyvek, fényképek képekkénti digitalizálása és a szövegek optikai vagy intelligens karakterfelismerésen alapuló elektronikus tárolása) útján való megőrző duplikálás előnye a könnyű és gyors hozzáférés, az online és távoli átvitel lehetősége és az igen nagy tárolókapacitás. Számos nem hagyományos ismerethordozó (és a hozzá tartozó technológia) a tartósság igénye nélkül készült: ezek megőrzése nem fizikai hordozójuk konzerválásán, vagy másolásán, hanem tartalmuk lemásolásán alapul, s a digitalizálás ennek hatékony és gazdaságos módja. Ugyanakkor közismert, hogy a mikrofilm lényegesen tartósabb, mint az elektronikus tárolás eszközei. Mindezek miatt a Spanyol Nemzeti Könyvtár mindkét megoldást alkalmazza. Az állományvédelmi mikrofilmezés mellett a ritkán használt anyagokat mikrofilmezik, viszont a gyorsabb hozzáférés elősegítésére a meglévő mikrofilmeket digitalizálják.

Az elektronikus adattárolás lehetőségeinek további felhasználására született meg az ADMYTE projekt: a spanyol irodalom és kultúra tanulmányozásához szükséges kéziratok és szövegek CD-ROM kiadása, egy heraldikai adatbázis létrehozásának terve, és a mikrofilm- és fényképmásolatok digitalizálásának programja (20 000 tekercs 35mm mikrofilm, 19. századi spanyol újságokról és 1830 előtti monográfiákról, továbbá 2000 dia térképekről, 20 000 grafikákról, és 20 000 kockányi színes mikrofiche kódexekről.) Az eredeti dokumentumok digitalizálását 10 000 színes rajzzal és 78-as fordulatszámú lemezeken lévő 10 000 percnyi hangrögzítésssel kezdik.

(Mohor Jenő)

95/078

ALKULA, Riitta – PIESKA, Kari: Full-text indexes for newspaper library collections = Nordinfo NYTT. 17.vol. 1994. 2.no. 19-31.p.

Teljes szövegű mutatók készítése hírlap-könyvtárak gyűjteményeihez

Alakfelismerés; Hírlap; Index; Mikrofilm

A legjelentősebb napilapoknak ma már létezik teljes szövegű online változatuk, de a megoldatlan szerzői jogi kérdések, az adatvédelem problémái és a gazdasági érdekek miatt a hírlapvállalatok kiadványaik nagy részét még egyelőre nem kívánják az online és a CD-ROM piacon forgalmazni.

Az újságok digitalizálására és a cikkek visszakereshetőségére ma az optikai karakterfelismerés (OCR) és a teljes szövegű indexelés kínál elfogadható megoldást. A NORDINFO, a skandináv országok információs szervezete nemrégiben egy olyan projektet finanszírozott, amelynek célja a mikrofilm-digitalizálás és az OCR technológia technikai megvalósíthatóságát és gazdaságosságát vizsgálta. A program keretében kísérletképpen két svéd és egy dán lapot mikrofilm-szkennerrel és A4-es szkennerrel digitalizáltak, majd az így nyert képfájlokból OCR szoftverrel állítottak elő szerkeszthető szövegfájlokat. Főleg arra a kérdésre akartak fényt deríteni, hogy a kerakterfelismerés elég pontos-e ahhoz, hogy az indexkészítést automatikusan el lehessen végezni.

A program eredményeképpen az alábbi következtetéseket vonták le.

1. A mikrofilm-letapogatás ígéretes, de még nem kiforrott technológia. A fő probléma az, hogy olyan szkenner még nincs forgalomban, amelyik képes a 35 mm-es mikrofilm teljesen automatikus, felügyelet nélküli szkennelésére. Egy másik nehézség az, hogy az eredményként kapott képfájlok nem kompatibilisek az OCR szoftverrel, ezért további konverzióra van szükség.

2. A nyomtatott változatok letapogatásának az a fő akadálya, hogy nincsen megfelelő szoftver a nagy formátumú (A3-nál nagyobb) oldalak letapogatására pl. úgy, hogy az A2-es oldalak A4-es részei automatikusan összeálljanak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. Mivel az újságokat gyengébb minőségű papírra nyomják, a betűkontrasztok nem elég élesek, s az OCR szoftver nem tudja megfelelően leolvasni őket. Újságszövegek kezelésére egy speciális szoftvert kellene kifejleszteni.

A programnak nem volt anyagi fedezete arra, hogy a legkorszerűbb professzionális berendezésekkel kísérletezzen, ezért egy további kutatási projektre tesz javaslatot, a következő feladatokkal:

1. Olyan korszerű, képjavításra, optikai karakterfelismerésre és visszakeresésre alkalmas szoftver-eszközök felkutatása és értékelése, amelyek mikrofilm-szkennerhez és/vagy A2-es szkennerhez használhatók.

2. Olyan OCR szoftver kifejlesztése, amelyik nemcsak a szövegfájlokat, hanem a képeket is tudja kezelni, s így megőrizhető az oldalak eredeti formája.

3. Helyesírásellenőrző programok kifejlesztése az OCR szoftverrel előállított szövegekhez.

4. Olyan keresési módszerek kifejlesztése, amelyek – például sablon-megfeleltetéssel – a helytelenül konvertált szavakkal is meg tudnak bírkózni.

(Novák István)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

95/079
CASE, Donald O.: The social shaping of videotex: how information services for the public have evolved = J.Am.Soc.Inf.Sci. 45.vol. 1994. 7.no. 483-497.p. Bibliogr.

A videotex kifejlődésének társadalmi indítékai és gyakorlati buktatói

Hatékonyság; Információtechnológia; Társadalmi követelmények; Videotex

A manapság divatosan végfelhasználói információszolgáltatásnak (end-user information services) nevezett szolgáltatási forma korai elődjének tekinthető a videotex. A cikk számba veszi a videotex kialakulásának három évtizedes történetét, összehasonlít különféle európai és észak-amerikai országos és privát rendszereket, és ismerteti az okokat, amiért a videotexet sok országban mint kudarcot emlegetik (a fejlődés során elért mutatószámok messze alulmaradtak a megjövendölt használati adatoktól). Ezek szerint a videotex fejlődésének egyszerre négy komoly probléma állt az útjában: az átviteli csatornák meghatározása, a megjelenítő terminálok megválasztása, a kódolás szabványosítása és a szolgáltatások marketingja. A videotex története jól példázza, hogy az új információtechnológiai eszközök fejlődésében a technológiai korlátok elválaszthatatlanok a társadalmi, politikai és gazdasági tényezőktől.

(Autoref.)

95/080
HERTHER, Nancy K.: The rise of CD-Recordable: a report from the corporate front = CD-ROM Prof. 7.vol. 1994. 4.no. 142-146.p.

Az írható kompakt lemez (CD-Recordable) fellendülése: helyzetjelentés

Optikai lemez

Ma már a világon hatmillió CD-meghajtó van üzemben. A CD-ROM-ok, CD-Audio és multimédia CD-ROM-ok saját előállítását szolgáló rendszerhez (CD-R = CD-recordable) speciális lemezekre, felvevő készülékre és szoftverre van szükség. Az erre alkalmas hardvert ma már több cég is forgalmazza, ára 3-10 000 USD, két éven belül várhatóan 1000 USD alá esik.

1993 végén ezer amerikai vállalatnál azt vizsgálták, hogyan értékelik a CD-R-t, az írható CD-ROM-ot. A vezetők meglepő tájékozottságról tettek tanúbizonyságot. Mivel a CD-R gyors és biztonságos adattárolást tesz lehetővé és gazdaságosan felhasználható az információk terjesztésére, igen sokan tervezik felhasználását.

Elsősorban kisebb csoportok kívánják archiválásra használni helyi hálózatokban; a vállalati szintű alkalmazás lehetőségeit jelenleg még korlátozottnak látják, nem utolsósorban a jelentős képzési igények miatt. Abban, hogy pártolják a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használatát, fontos szerepe van az előzetes tapasztalataiknak a CD-ROM-mal.

1994-ben valószínűleg eldől a CD-R sorsa. Alkalmazása leginkább az archiválás, valamint adatok és fájlok korlátozott terjesztése terén valószínű. Harmadikként felmerült a képanyagok (fotók, reklámok stb.) tárolásának a lehetősége. A multimédia alkalmazás sokakban felmerült (a képzésben, a képanyagokat tartalmazó dokumentációk esetében, bemutatóknál, az asztali kiadványszerkesztésben, a reklámtevékenységben).

A kételkedők a következőket említették: hosszadalmas a betanulási idő, nincsenek megfelelő szabványok, nehéz választani az egyes termékek között. További empirikus kutatásokra volna szükség a hálózati használat terén, továbbá értékelő összehasonlításokra mind a hardvert, mind a szoftvert illetően, valamint költségelemzésekre.

(Hegyközi Ilona)

95/081

MESCH, Anita: Analyse und Einsatzmöglichkeiten von Hypermedia-Systemen = Bibliothek. 18.vol. 1994. 2.no. 161-192.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Hipermédia-rendszerek elemzése és alkalmazási lehetőségei

CD-ROM; Multimédia; Programozott oktatás; Szoftver; Videolemez

A hipermédia olyan információkeresési eszköz, amelyik multimédia-információkat kezel nem-lineáris hozzáféréssel. A hipermédia alapjainak elmagyarázása után a szerző néhány IBM-PC és Macintosh alapú rendszert hasonlít össze a funkcióik tekintetében. Ezután a hiperdokument-tervezéssel, a grafikus információk beépítésével és a tárgyakra irányuló leíró nyelvvel foglalkozik. A felhasználás lehetőségeit válogatott alkalmazások segítségével mutatja be. Kitér a multimédia-információk digitalizálásának technikai kérdéseire is, különös tekintettel a videó-mozgóképre. Befejezésül összefoglalja a tárgyalt témákat.

(Autoref.)

95/082

Special issue: Electronic texts: where next? = Inf.Technol.Libr. 13.vol. 1994. 1.no. 6-49.p.

Az elektronikus szövegek fejlődésének irányai. (Tematikus szám, 6 cikk.)

Alakfelismerés; Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus publikáció; Szabvány

Az elektronikus szövegek gyűjteményeinek helyzete sok tekintetben hasonló az online katalógusok helyzetéhez a 80-as évek elején. Az OPAC úttörői megkezdték cédulakatalógusaik konvertálását, az elektronikus szöveg úttörői pedig most kezdik meg gyűjteményeik kialakítását, gyakran maguk konvertálják és szerkesztik e szövegeket. Az első OPAC-ok házilagos kivitelben készültek, mert nem álltak még rendelkezésre a forgalmazók által terjesztett termékek. Hasonlóan, a jelenlegi szövegközpontok is sokféle keresési és szolgáltatási mechanizmust használnak, nagy mértékben támaszkodnak saját szoftverükre. Az OPAC-ok elterjedését támogatta a MARC-szabvány; az ún. e-szövegekét pedig az SGML (Standard Generalized Markup Language). Az e-szövegek gyűjteményeinek létrejöttét segíti az Internet, a nagyteljesítményű asztali munkaállomások, valamint a kliens-szerver architektúrák népszerűsége.

Mi várható a jövőben? Az SGML-t egyetemlegesen használják majd a szövegek cseréjében és tárolásában. A forgalmazók kulcsrakész, integrált termékeket fejlesztenek ki az SGML-alapú gyűjtemények számára; mind adatbázis kezelőket, amelyekbe szövegek betölthetők, mind sokféle használói interfészt. Ezek talán illeszkednek majd a meglévő integrált rendszerekbe, hogy a könyvtárak minimális műszaki segítséggel létrehozhassák saját gyűjteményüket. Ugyanúgy, ahogy a könyvtárak konzorciumokat alakítottak a katalogizálási információk cseréjére, az intézmények most összefognak az elektronikus szövegek közös használata érdekében. A megosztott modell keretében valószínű-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

leg az Interneten teszik egymás számára hozzáférhetővé a szövegeket. Minden intézmény egy szervert üzemeltet majd a szövegek tárolására, a többi szerverhez való hozzáférés érdekében pedig klienseket. A Z39.50 protokol valószínűleg már e területen is használható lesz. Addig is átmeneti megoldást jelentenek a gopher-szerverek.

Az együttműködés legnagyobb akadályát a szerzői jogi megkötések jelentik. Amíg a szövegek nem esnek szerzői jogi védelem alá, addig a fentiek megvalósítása csupán programozási kérdés. A nem túl távoli jövőben fel kell oldani a jogi akadályokat a szövegek terjesztése terén, és szerződésmintákat kell kidolgozni a kiadók és az elektronikus szövegközpontok mint terjesztők közötti megállapodásokhoz. A kiadóknak fel kell ismerniük, hogy számukra hasznot hozhat az elektronikus szövegek értékesítése és közös használata. A terjesztőknek biztos hitelesítési eljárásokat kell kidolgozniuk, hogy megnyugtassák a kiadókat. Az elektronikus szövegek nem kizárólag a könyvtárakból származnak, bár sok könyvtáros részt vett fejlesztésükben. A könyvtár állománykezelési, bibliográfiai számbavételi és olvasószolgálati szakismereteivel, a számítóközpont pedig műszaki jártasságával járul hozzá a vállalkozás sikeréhez.

(Autoref. alapján)

95/083

MARTIN, Katherine: Understanding the forces for and against electronic information publishing: it's six-of-one, half-dozen of the other = CD-ROM Prof. 7.vol. 1994. 4.no. 129-134.p.

Milyen tényezők mozdítják elő, illetve melyek akadályozzák az elektronikus publikációt?

Elektronikus publikáció; Hatékonyság

Ma már a számítógépeket egyre inkább a mások által előállított információk „fogyasztására" használják.

Az információk elektronikus publikálása mellett szólnak az alábbi tényezők:

1. Az információ mennyisége – A vállalati információk 95%-a dokumentumokban jelenik meg, amelyek egyre terjedelmesebbek. Egy átlagos cég bruttó bevételének akár 6-10%-át is ezen információk kiadására költheti. A papírgyártás volumene évente 6-10%-kal nő.

2. Az információkeresés igényei – A szakemberek idejüknek átlagosan 5-15%-át töltik olvasással, de 50%-át információkereséssel. Az elektronikus információ kedvező keresési és navigációs lehetőségeket nyújt (szavankénti indexelés, kapcsolatok létrehozása).

3. Az információkínálat gazdagsága – A multimédia-technológiák együtt tudják kezelni a számítógépekből származó digitális adatokat, a nyomtatott és grafikus információkat, az audio- és videóanyagokat.

4. A kezelési és információterjesztési igények – A postázási, tárolási és nyilvántartási költségek meghaladják magukat a kiadási költségeket. Mire az információ fogyasztásra kerül, már elavult. A papíron lévő információk közös használatához másolásra vagy költséges duplumok beszerzésére van szükség.

5. Az olcsó technológia – Egyetlen CD-ROM 150 ezer oldalnyi információt tartalmazhat. Egy megabájtnyi információ papíron 4 dollárba, diszketten kb. 1 dollárba, CD-ROM-on 0,003 dollárba kerül. CD-meghajtók ma már 200 dollárért is kaphatók, csökken a hálózatok ára, stb.

6. A környezetvédelmi megfontolások – A papírgyártás hatalmas emberi és természeti erőforrásokat vesz igénybe.

Az elektronikus információk tömeges terjedése ellen hatnak a következő tényezők:

1. A többévszázados szokások.

2. A nem kompatibilis szabványok – A számítógépek és hálózatok értékes információi rendkívül szervezetlen formában és számtalan formátumban jelennek meg. Hiányoznak azok a konvenciók, amelyek pl. a könyvek tagolására vonatkozóan rendelkezésre állnak. Szabványokban nincs hiány, ami a hardvert, a szoftvert és a formátumot illeti; épp ellenkezőleg: túl sok a szabvány.

3. A sokféle szövegszerkesztési és alkalmazói programcsomag.

4. A megjelenítési szabványok hiánya (betűkészlet, képernyő-formátum, -méret és típus stb.)

5. Biztonsági problémák – Az elektronikus információ terén tisztázatlan, hogy kié a tulajdon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jog, hogyan gondoskodhat szellemi tulajdona védelméről, és az mennyi időre illeti meg.

6. Helyhezkötöttség – Az elektronikus információ függ a hardvertől, a szoftvertől, a hordozótól, a megjelenítéstől stb. Ezek jelentős mértékben korlátozhatják közreadási lehetőségeit.

Mindezek ellenére az elektronikus információ szinte mindenütt teret nyer. Olcsóbb, gyorsabb, jobban hozzáférhető, felhasználható és kezelhető. Főbb alkalmazói a következők:

– a hardver- és szoftverforgalmazók (kezelési útmutatók, dokumentáció);

– kutatással és bibliográfiai tevékenységgel foglalkozó intézmények (hivatkozásmutatók, referátumok, szakcikkek);

– nagy online szolgáltatók (CD-ROM-ok).

Elektronikus formában tulajdonképpen bármilyen információ terjeszthető. Az információhordozók közül ma a CD-ROM van előretörőben. Legalább hat fontos alkalmazási terület létezik:

1. Segédletek (kézikönyvek, konferenciai anyagok, szabványok, szabályzatok) – Ezek terjedelmesek, tartalmuk hieararchikusan strukturált.

2. Jelentések és cikkek (hírlevelek, szolgáltatási tájékoztatók, beszámolók) – Szintén sok szöveget tartalmaznak, bár rövidebbek. Gyors átfutási időt igényelnek. Nem hierarchikus szerkezetűek. Gyakorta rendszeres időközönként publikálják őket.

3. Katalógusok, bibliográfiai és demográfiai adatok (telefonkönyvek, címtárak, kiadói katalógusok, bibliográfiák) – Tartalmuk sok esetben strukturált adatbázisokból származik. A használók jó keresési és rendezési képességeket várnak el, valamint gyors hozzáférést és jó teljesítményt.

4. Marketing-anyagok – Ezek hagyományosan nyomtatott formában készültek. Újabban grafikus ábrázolást, színes képeket, hangfelvételeket, sőt mozgóképeket is felhasználnak.

5. Oktatási anyagok (oktatócsomagok, javítási útmutatók) – Lehetőség van az interaktív használatra. Egyre gyakoribb a multimédia alkalmazása.

6. Nyilvántartások – A mikrofilmek helyébe lépnek, kis mennyiségben sokszorosítják és terjesztik őket.

(Hegyközi Ilona)

95/084

STARK, Richard: The newspaper of the future = El.Libr. 12.vol. 1994. 4.no. 245-247.p.

A jövő újságja

Elektronikus publikáció; Hírlap; Távközlés

Az elmúlt években sokat emlegettek a multimédiával kapcsolatban olyan kifejezéseket mint az elektronikus publikálás, interaktív televízió és információs szupersztráda, melyek egyre inkább beépülnek nyelvünkbe. A médiaipart forradalmasító új formák az utóbbi évek technológiai fejlődésének két fő eredményeként valósulhattak meg: a digitalizálásnak és a telekommunikáció javulásának (üvegszálas optikai kábel, ISDN interfészek stb.) köszönhetően.

Mindez az újságiparban azt eredményezi, hogy a nyomtatott újságokon kívül elektronikus publikációk és cikkek is lesznek, melyek online módon a kábelhálózaton keresztül, CD-ROM-on, vagy közvetlen sugárzás útján lesznek hozzáférhetők. Az elektronikus publikálás lehetőségei tevékenységük újragondolására késztetik a hírlapkiadókat is. A lehetőségeket jól szemlélteti a Digithurst cég által a *PictureBook* szoftver segítségével kifejlesztett prototípus.

Íme az elektronikus újság néhány speciális jellemzője:

– az olvasó könnyen tud mozogni az egérrel az egyes hasábok között;

– a késleltetett megjelenítéssel elérhető, hogy a fő cikkek automatikusan váltsák egymást, vagy a képregények részletei automatikusan kövessék egymást;

– a kiegészítő anyagok vagy más külső kiadványok CD-ROM-on elérhetők (CD-ROM lejátszó szükséges);

– az egyes oldalak szerkezetét a használó maga alakíthatja ki;

– hang- és videóanyag használata is lehetséges, ami például sporteseményről szóló tudósításnál igen hasznos lehet;

– az elektronikus publikációk fő előnye a keresés. Minden oldalon lehet keresni kulcsszavak szerint, csakúgy mint szövegszerkesztővel vagy más szoftverrel, ami jelentősen megkönnyíti pl. a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hirdetések áttekintését egy bizonyos tárgyra vagy fogalomra vonatkozóan.

Az elektronikus újság terjesztési formái:

– online szolgáltatásként hálózaton keresztül;
– CD-ROM-on;
– közvetlen sugárzás vagy műholdas kapcsolat útján;
– a fentiek bármilyen kombinálásával.

Az elektronikus újság használata egyelőre a CD-ROM lejátszóval, személyi számítógéppel vagy a műholdas sugárzáshoz távoli hozzáférésssel (mobil multimédiával vagy videofonnal) rendelkezőkre korlátozódik. A másik korlátozó tényező, hogy az emberek nyomtatott szövegek olvasásához szoktak hozzá (főként az idősek), és idegenkednek az új formáktól. Így a legvalószínűbb felhasználók eleinte főként az iskolák és üzleti vállalkozások lesznek.

(Feimer Ágnes)

Lásd még 4, 14, 46, 55, 60, 87

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 70

Szakértő rendszerek

Lásd 53

Számítógép-szoftver

95/085
CHOWDHURY, G.G. – CHOWDHURY, Sudatta: Text retrieval and library management software in India = Program. 28.vol. 1994. 3.no. 253-261.p. Bibliogr. 12 tétel.

Információkeresési és könyvtárkezelési szoftverek Indiában

Szoftverválasztás

A szövegkeresési és a könyvtári rendszerekkel való ellátottság – az erőfeszítések ellenére – még nem érte el a kívánatos helyzetet az indiai könyvtárakban. Az elmúlt időben számos szoftver jelent meg a piacon, úgy állami, mint magánvállalatok forgalmazásában. Publikált katalógusok hiányában a megfelelő program kiválasztása nehéz, ezért a cikk az indiai helyzetkép bemutatására és a választás megkönnyítésére röviden ismertet 10 szoftvert (CATMAN, CDS/ISIS, LIBRARIAN, LibSys, MAITRAYEE, MECSYS, NIRMALS, SANJAY, TULIPS és WILISYS). Bemutatja és összehasonlítja a programok szövegkeresési és munkafolyamat-kezelési tulajdonságait. Az árakat mérlegelve arra a következtetésre jut, hogy – némi módosítással – a CDS/ISIS és a SANJAY lehet a legmegfelelőbb program az indiai könyvtárak számára.

(Autoref.)

95/086
VÁLAS George: Comparison of some widespread CDROM information retrieval software packages = Online CDROM Rev. 18.vol. 1994. 4.no. 211-221.p. Bibliogr.

Néhány elterjedt CD-ROM keresőszoftver összehasonlítása

CD-ROM; Információkeresési rendszer értékelése

Az OMIKK központi műszaki könyvtárának (OMK) állományában lévő több, mint 40 CD-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ROM kiadvány jó alkalmat nyújtott arra, hogy a szerző összehasonlítsa a legjobban elterjedt keresőszoftverek képességeit. E célból a következő öt szoftvert vizsgálta meg:

– OPTI-WARE (Online Computer Systems, Inc.);

– BRS/Search (BRS Software Products);

– ProQuest (UMI – University Microfilms International);

– SPIRS (SilverPlatter International N.V.);

– DIALOG OnDisc Manager (Dialog Information Services, Inc.).

Az összehasonlítás alapjául a következő szempontok szolgáltak:

– teljesítmény (gyorsaság és egyéb teljesítményjellemzők, pl. interfész a végfelhasználók és a professzionális keresők számára, a keresési stratégia elmentésének lehetősége, online tezaurusz stb.);

– keresési jellemzők közvetlen keresésnél (Boole-operátorok, közelségi operátorok, matematikai kapcsolatok, csonkolás stb. megléte ill. hiánya);

– keresési jellemzők böngészésnél;

– keresési-stratégia kezelés (pl. az előző keresőkérdések megjelenítésének, a keresési stratégia szerkesztésének lehetősége);

– megjelenítési lehetőségek;

– output-lehetőségek (nyomtatás, letöltés, output-formátumok stb.);

– ergonómiai és barátságossági tényezők (pl. színbeállítás lehetősége, help-képernyők, oktatóprogramok, funkcióbillentyűk megléte ill. hiánya, tévedésből elindított folyamatok leállításának lehetősége stb.).

A függelékekben közreadott táblázatos összehasonlításokon kívül a szerző részletesen tárgyalja az egyes programcsomagokat. Következtetéseket nem von le, mert az egyes érintett csoportok (pl. a szoftvergyártók vagy bizonyos adatbázisok használói) számára más és más következtetésre lenne szükség.

(Novák István)

95/087

KELLY, Julia: Downloading information using bibliographic management software = CD-ROM Prof. 7.vol. 1994. 4.no. 123-128.p. Bibliogr. 4 tétel.

Információk letöltése bibliográfiai adatbáziskezelő szoftverekkel

CD-ROM; File-szervezés -gépi; Letöltés; Szoftver

A bibliográfiakezelő szoftverek olyan eszközök, amelyek segítségével a CD-ROM-okról és online adatbázisokból letöltött találatokat kezelhetjük. Ezek a szoftverek tulajdonképpen speciális adatbáziskezelők. Segítségükkel egyéni felhasználók bibliográfiai adatbázisokat hozhatnak létre, amelyek kereshetők és irodalomjegyzékeket állíthatunk belőlük elő.

A legtöbb bibliográfiakezelő szoftver lehetővé teszi, hogy manuálisan is bevigyünk adatokat, amihez elektronikus űrlapokat is felkínálnak a rendszerek. Gyakran ki kell választanunk, folyóiratcikk vagy könyv adatait akarjuk-e bevinni. A manuális adatbevitelt segítheti, ha a szoftver lehetővé teszi, hogy az adatbázisunkban már meglévő adatokból vegyünk át bizonyos elemeket (szerzőket, kulcsszavakat) stb.

Adatok elektronikus importálása sokkal gyorsabban végezhető el. Az online adatbázisokból és CD-ROM-okból vett adatok hozzáadása egyes rendszerek „alapfelszereltségéhez" tartozik, más esetekben külön modulokat kell megvásárolnunk. Az import-modulok egy része univerzális, más része csak bizonyos adatbázisok vagy CD-k importjára alkalmas.

Egyes rendszerekben a felhasználó alakíthatja ki az import formátumát és/vagy szövegszerkesztőkből is importálhatunk adatokat. Módunkban állhat az is, hogy az importált adatokhoz adjunk hozzá információt, például kulcsszavakat. Némelyik rendszerben van megjegyzés mező, ahová megjegyzéseink mellett/helyett referátumok szövegét helyezhetjük el.

A programok importáláskor a formátumot ismerik fel, nem az adatbázis tartalmát, tehát a felhasználónak gyakran azonosítania kell a CD-ROM előállítóját vagy az online host-ot.

Az importálás nyomán keletkezett adatbázis(ok) keresése több elemre, így szerzőre, kulcsszavakra, a cím szavaira stb. terjedhet ki. Az egyes rendszerekben változó kifinomultságú keresésre van lehetőség, de az ÉS valamint a VAGY kapcsolatok mindenütt rendelkezésre állnak.

Bibliográfiakezelő szoftverek segítségével egyaránt készíthetünk bibliográfiákat és a hi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vatkozott (feldolgozott) irodalom jegyzékeit cikkekhez, könyvekhez. Az előbbiekhez kereséseket végezhetünk, és így kiválogathatunk adatokat. Sok szoftver lehetővé teszi a nyomtatás előtti rendezést és kiegészítő szövegek (pl.fejezetcímek, dátumok) bevitelét. Gyakran adva van szövegszerkesztő programokkal való együttműködés is.

A piacon mintegy 50 különböző program áll rendelkezésre. Érdemes figyelnünk arra, milyen hardver szükséges a használatukhoz, milyen könnyen használhatók, mennyi az áruk, jó nevű-e és régóta működik-e a gyártó, milyen dokumentációt adnak hozzá, van-e vevőszolgálat.

Érdemes azt is megnézni, milyen adatbázisokból importálhatunk adatokat, milyen output formátumok állnak rendelkezésre, milyen szövegszerkesztőkkel működik együtt a program.

A különböző termékek különbözőképpen viszonyulnak a CD-ROM-ról való letöltésre.

A *Reference Manager* egy sor CD-ROM-ról képes adatokat importálni, de az adatok átviteléhez külön modult kell megvennünk. Ugyanakkor a kész formátumok mellé ingyenesen kapjuk a gyártótól a további formátumokat. A formátumok CD- és gyártóspecifikusak. A felhasználó nem definiálhat formátumokat, az adatok átvitele jó minőségű.

A *Papyrus* alapfelszereltségébe tartozik az importálás lehetősége. Ugyancsak egy sor előre definiált formátumot ad, de felhasználói formátumdefiníciókra is lehetőség van, és a gyártó ingyenesen készít könyvtárak számára további formátumokat. Igen sok forrásból importálhatunk, néha előzetes munkával. Az importálási funkció használatakor a felhasználó többféle opciót állíthat be, így kiszűrheti a problematikus rekordokat, félreteheti őket, vagy kizárhatja a duplumokat.

A *Library Master*-nek is alapfelszereltségébe tartozik az importálási funkció. Az előre definiált formátumok egy sor CD-ROM terméket lefednek. Saját import-formátumot is definiálhatunk, és makrókat készíthetünk az állomány esetleges hibáinak kijavítására. A *Data Magician* kiegészítő szoftver használatával még egyszerűbb az adatállomány tisztítása és további formátumok definiálása.

A *Pro-Cite* csak kevés formátum importját támogatja, ezért célszerű megvásárolni hozzá a *Biblio-Links* nevű programot.

(Koltay Tibor)

Lásd még 49

Elektronikus könyvtár

95/088
BARKER, Philip: Electronic libraries – visions of the future = El.Libr. 12.vol. 1994. 4.no. 221-229.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvtárak – elképzelések a jövőről

Elektronikus könyvtár

A cikk ismerteti a könyvtári rendszerek alapvető funkcióit, s megvizsgálja, hogy a könyvtáraknak milyen szerepet kell játszaniuk a modern társadalmakban. Ezután az új technológiákban és információhordozókban rejlő lehetőségeket tárgyalja, és – az új technológiák bevezetésének mértékétől függően – négyféle könyvtári rendszert különböztet meg: polimédia-, elektronikus-, digitális- és virtuális könyvtárakat. Mindegyik rendszert ismerteti, tárgyalva megkülönböztető jellemzőiket és vonatkozásaikat.

(Autoref.)

95/089
BAUWENS, Michael: The role of cybrarians in the emerging virtual age = FID News Bull. 44.vol. 1994. 7/8.no. 131-137.p. Bibliogr. 8 tétel.

A „kibernetikárius" szerepe az elektronikus könyvtárak korában

Elektronikus könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

A kibernetikus tér definíciói: 1) az interaktiv számítógépes lehetőségek tere, ahol a számítógépek és azok tartalma bármely résztvevő számítógép használójának rendelkezésére áll bárhol; 2) egy mindent átfogó hálózaton számítógéppel létrehozott, azzal elérhető és befolyásolható többdimenziós mesterséges – vagy „vir-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tuális" – valóság. A kibernetikai tér első szintje az egyszerű számítógépes információkeresés, ami – egy PC és egy modem segítségével – már mindennapos valóság. A következő fokozat a számítógépen keresztül más gépekkel vagy emberekkel folytatott kommunikáció (az Internet ma ennek legfejlettebb formája, de még nem tekinthető globálisnak). A harmadik szint a második meghatározás szerinti párhuzamos világ létrejötte lehet. Ám a 3. szintű kibernetikus tér és a virtuális valóság, bár mindkettő az objektív világ és a szubjektív értelem közti médium, különbözik egymástól: míg a virtuális valóságban a tárgyak önmagukként szerepelnek, a kibernetikus térben való leképezésük célja a komplex helyzetek jobb megértését szolgálja.

Lehet, hogy az információs kor után a virtuális kor következik. Míg korábban az információ megszerzése és az információszegénység problémájának megoldása volt a fő feladat, amióta az elektronikusan tárolt információ elérhetővé vált a hálózatokon keresztül, a hozzáférés és a visszakeresés a kulcs.

Az információs szakemberek már ma számos „kibernetikus" eszközzel számolhatnak. A könyvtárak virtualitásának (vagy virtualizálásának) első foka az elektronikus hozzáférés (OPAC), valódi könyvtári háttérrel. A második szint elektronikus hozzáférést jelent virtuális gyűjteményekhez, de valódi dokumentumellátással (mint pl. az UNCOVER szolgáltatás) – ez a ma elérhető szinvonal. A harmadik szint az elektronikus dokumentumokat tartalmazó virtuális gyűjteményekhez való elektronikus hozzáférés. Egyes kisebb gyűjtemények esetében már ilyen tapasztalatokat is szerezhetünk. Néhányan megkülönböztetik a virtuális és az elektronikus könyvtárat. A könyvtár publikált dokumentumok szervezett és meghatározott használói kör számára hozzáférhető gyűjteménye; a helyi elektronikus könyvtár, mint a valódi könyvtár ekvivalense, egy lépcsőfok a virtuális könyvtár (azaz a globális hozzáférés) felé. Az Internet azonban még nem rendelkezik az ehhez megfelelő szervezettel és hozzáférési eszközökkel, bár egyre növekszik az ily módon katalogizált anyag. Ebben az értelemben a létező virtuális könyvtár egy lépcsőfok a globális elektronikus könyvtár felé.

A könyvtár és a könyvtáros fogalma épülethez, fizikai anyagok (könyvek) rendezéséhez kötődik. Azt a bibliotekáriust, aki a kibernetikus térben navigál, talán inbkább kibernáriusnak, vagy kibernetikáriusnak kellene nevezni. Ne feledjük, hogy ők olyan szellemi munkások, akik „hozzáadott értéket" termelnek, s míg a számítástechnikusok Archie és Gopher tipusú navigációs eszközöket készítenek, a katalogizálás, osztályozás, idexelés és tartalmi kivonatolás továbbra sem maradhat el. Minél több tudás gyűlik fel a kibernetikus térben, annál nagyobb szükség van (lesz) az ebben navigálni tudó, és ezt feltérképező kibernetikáriusokra.

(Mohor Jenő)

95/090

WILLIAMS, Bernard J.S.: ELINOR: ushering in the electronic library? = Int.J.Micrograph.Opt. Techn. 12.vol. 1994. 3.no. 111-117.p.

Az elektronikus könyvtár felé: az ELINOR projekt bemutatása

Alakfelismerés; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár

A De Montfort Egyetem Milton Keynes-i kampuszán folyik 1993-94 óta az ELINOR elektronikus könyvtári kísérlet, a British Library és az IBM UK Scientific Centre támogatásával. Célja, hogy a dokumentumok és az online katalógus, valamint a CD-ROM-ok napi 24 órán keresztül hozzáférhetők legyenek, ebben korlátozást legfeljebb csak a munkaállomások száma jelentsen. A másik cél az információhoz való intelligens hozzáférés, a harmadik cél pedig az elektronikus könyvtár közös, hálózati használata.

Az ELINOR program keretében mintakönyvtárat hoznak létre könyvek, folyóiratok és egyéb tananyagok elektronikusan tárolt teljes szövegéből. Ezek között igen fontosak az egyetemi jegyzetek.

Az Excalibur PixTEX/EFS rendszert azért választották, mivel gyors visszakeresésre alkalmas, természetes nyelvű és kulcsszavas, Booleoperátoros keresésre egyaránt, egyszerű Windows használói felülettel rendelkezik, a kliensszerver elven működik.

Szerzői jogi megfontolásból a tankönyveknek csak a tartalomjegyzékét és indexét konvertálják

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ASCII szöveggé (ez lesz visszakereshető), a szöveget magát képi formában tárolják, hogy megakadályozzák annak megváltoztatását. A szkenneléshez a könyvek gerincét megbontják (ezért plusz példányokat vásárolnak), majd oldalanként helyezik be a leolvasó készülékbe. Egy oldal leolvasása és indexelése általában egy percet vesz igénybe. A későbbiekben mindezt egy külső céggel szándékozzák elvégeztetni.

A képeket jelenleg mágneslemezen tárolják, tervezik optikai lemezek alkalmazását, a hálózaton való szolgáltatás bevezetését.

A diákok képeket nem tölthetnek le, naponta dokumentumonként 10 oldalt nyomtathatnak ki (oldalanként 7 pennyért), mindezt a számítógép ellenőrzi.

Gondoskodnak a diákok képzéséről: megismertetik őket a Windows alapvető lehetőségeivel, a speciális keresési módszerekkel.

(Hegyközi Ilona)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

Lásd 83

Határtudományok (matematika, nyelvészet)

Lásd 40, 43

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

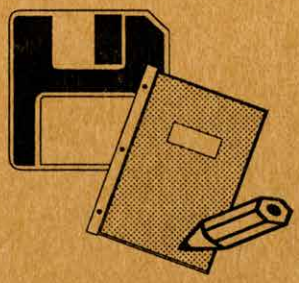
Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekoved.Bibliogr.Rub. – Bibliotekovedenie i Bibliografia za Rubezom (RU)
Bibliothek – Bibliothek (DE)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Brit.J.Acad.Librariansh. – British Journal of Academian Librarianship (GB)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Cat.Index – Catalogue and Index (GB)
CD-ROM Prof. – CD-ROM Professional (CA)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Libr.News – College and Research Libraries. News (US)
Documentaliste –Documentaliste (FR)
EIA Rev. – EIA Review (I)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
Eur.Res.Libr.Coop. – European Research Libraries Cooperation (I)
FID News Bull. – FID News Bulletin (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
Int.Inf.Libr.Rev. – International Information and Library Review (I)
Int.J.Inf.Libr.Res. – International Journal of Information and Library Research (I)
Int.J.Inf.Manage. – International Journal of Information Management (I)
Int.J.Micrograph.Opt.Techn. – International Journal of Micrographics and Optical Technology (I)
Int.Rev.Child.Lit.Libr. – International Review on Children's Literature and Librarianship (I)
J.Acad.Librariansh. – The Journal of Academic Librarianship (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
Kirjastotiede Inf. – Kirjastotiede ja Informatiikaa (FI)
Libr.Assoc.Rec. – Library Association Record (GB)
Libr.Inf.Res.News – Library Information Resources News (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libri – Libri (I)
N.Z.Libr. – New Zealand Libraries (NZ)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Nordinfo NYTT – Nordinfo NYTT (SE)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
RQ – RQ (US)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)
Spec.Libr. – Special Libraries (US)
Z.Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az irás és ne legyen sűrűn gépelve.
- IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. Az adatállományokat szíveskedjenek ASCII kódban elmenteni. A lemezt visszaküldjük.
- A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ára: 180,-Ft

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben!

Közlés megállapodás szerint.

Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

A könyvtártudományi-informatikai kutatás helyzete Magyarországon

Az európai könyvtárak hungarika anyaga – egy felmérés tapasztalatai

Új kölcsönzőtér a BME KTK-ban

Hiperszöveg alkalmazás a hazai könyvtárakban

From the contents:

Current issues of interlibrary lending

The 45 year old Library Science Library in Hungary

County library newsletters; FSZEK Library Newsletter indexed in the Hungarian Library Science Bibliography

Education of information scientists in Debrecen – experimences of a former student

Aus dem Inhalt:

Gedanken über die Fernleihe

Die Bibliothekswissenschaftliche Fachbibliothek auf neuen Wegen

Bibliothekszeitschriften in den Komitaten

Fünf Jahre der Ausbildung von Informationsfachleuten-Bibliothekaren in Debrecen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben